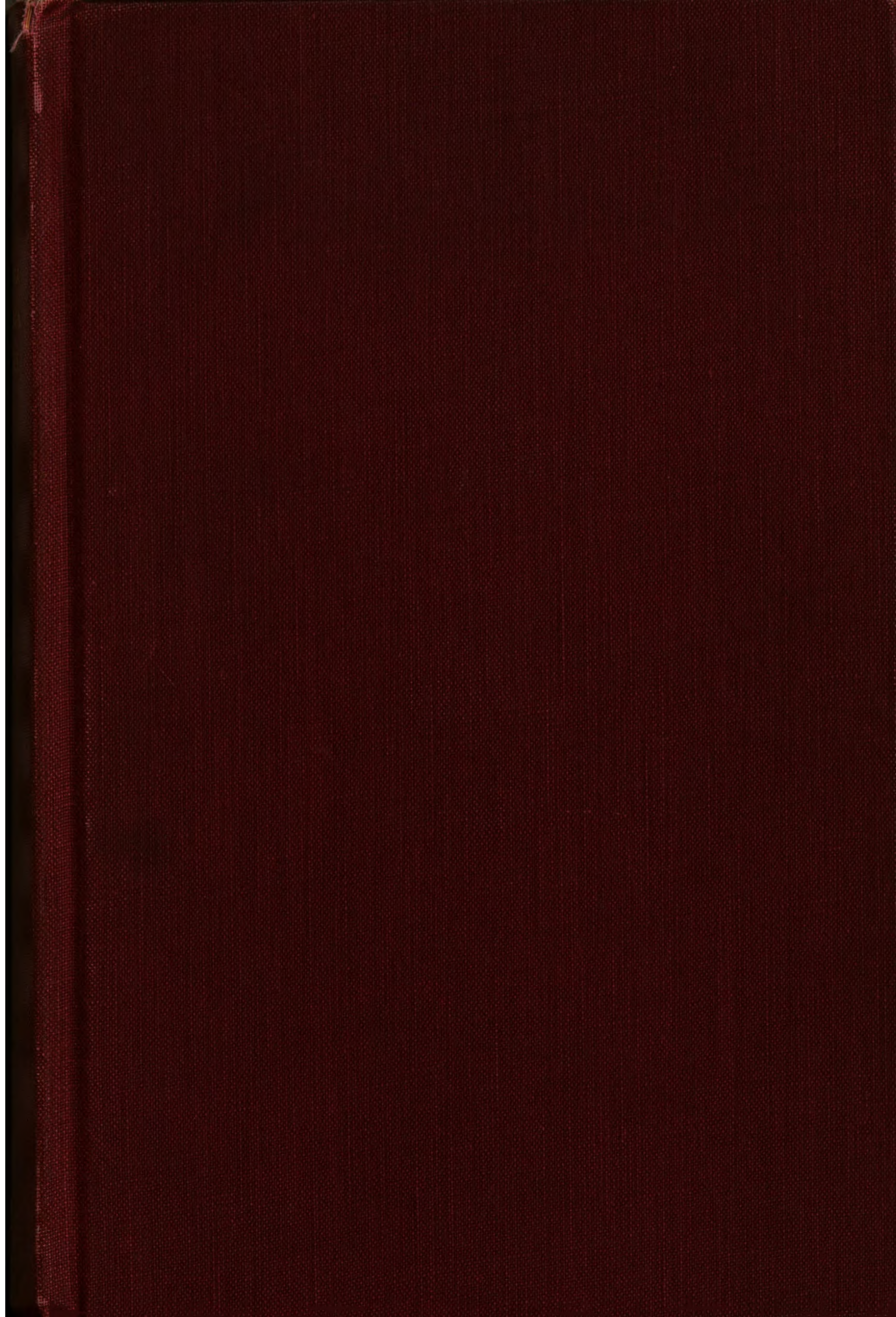

DEN PÅFLIGA BESKATTNINGEN AF SVERIGE

INTILL DEN STORA SCHISMEN

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA

HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFISK DOKTORSGRADS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

YNGVE BRILIOTH

FIL. LIC. AF ÖSTGÖTA NATION

Å LÄROSALEN N:o V

TISDAGEN DEN 7 DECEMBER 1915 KL. 10 F. M.

UPPSALA 1915

K. W. APPELBERGS BOKTRYCKERI

Innehållsförteckning.

FÖRETAL.

Historien om de påfliga arkivens utnyttjande för svensk historisk forskning börjar icke med dessas öppnande för fritt begagnande genom Leo XIII i januari 1881. De kvalitativt, om än icke kvantitativt mest betydande bidrag, som vi fått härifrån för vårt lands och vår kyrkas historia, hade vunnits redan dessförinnan. Nära hundra år tidigare hade C. F. FREDENHEIM fått i sin hand de afskrifter ur påfveregistren, som han genom Piranesi lyckades erhålla af Pius VI. Härigenom tillfördes vår historia ett par af de ojämförligt viktigaste af de urkunder, som öfver hufvud taget kommit densamma till godo ur de påfliga arkiven. Sedermera hade P. A. MUNCH åren 1858—61 och 1863 genom arkivarien pater Theiners tillmötesgående kunnat fritt använda Vatikanens arkiv. Resultatet af hans arbete föreligger, utom i spridda notiser i *Det norske Folks Historie*, i den nedan ofta citerade editionen af *Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger, førte under Tiendeopkrævningen i Norden 1282—1334*, i hans postumt utgifna afhandling om det påfliga arkivet samt slutligen i ett stort antal urkunder, bullor såväl som suppliker och kamerala anteckningar, af hvilka de, som röra Norge, nu samtliga torde vara tryckta i *Diplomatarium Norvegicum* (speciellt banden VI, VII, VIII och XVII), under det att af de svenska endast en mindre del fått plats i de sista banden af vårt Diplomatariums äldre serie, större delen åter ligger otryckt i Riksarkivet. Efter Vatikanarkivets öppnande har för Sveriges vidkommande d:r K. H. KARLSSON åren 1894—1900 systematiskt genomgått de påfliga registrens olika serier. Det omfattande material, han därigenom lyckades hopföra, utmärker sig i jämförelse med hvad som tidigare vunnits

mera genom sin fyllighet och detaljrikedom än genom enstaka aktstyckens genomgripande betydelse.

Föreliggande afhandling utgör ett försök att för studiet af den svenska kyrkans förbindelser med medeltidskyrkans centrala myndighet utnyttja det sålunda hopbragta materialet, som hittills mera i förbigående fått lämna de uppgifter, som där varit att hämta för enskilda personers eller lokala kyrkliga organisationers historia. Närmast har jag därvid haft för ögonen hithörande arbeten af danska forskare, i främsta rummet MOLTESENS *De avignonske pavers forhold til Danmark.* Då emellertid icke för mig samma nödvändighet förelegat som för MOLTESEN att i möjligaste mån utnyttja ett för en begränsad tidsperiod insamladt material, har jag ur framställningens synpunkt ansett det fördelaktigare att välja en särskild sida af den påfliga förvaltningen för att i stället följa denna under en något längre epok. Att jag därvid valt den kamerala, har haft sin grund dels i materialets art, dels i en önskan att i någon mån göra rättvisa åt kyrkans hos oss så mycket försummade ekonomiska historia. Denna har dock ej enbart att registrera utslagen af en förvärldsligad hierarkis vinningslystnad. Dess vikt för kännedomen om det kyrkliga samfundets yttre lif behöfver knappast påpekas. Men äfven för dettas inre funktioner är den ej utan sin betydelse: här erbjudes dock en exponent af enastående art på den kärfva realitet, som de andliga värdena vunnit för gångna släkten.

En annan olikhet mot min danske föregångare af för mig mindre gynnsamt slag ligger däri, att han själf fått samla sitt material, jag åter har mitt till större delen i andra hand. Det kontrollarbete, jag vid ett kort besök i Vatikanarkivet hann utföra, var af för ringa omfattning för att ändra detta förhållande. Jag har därför måst fråga mig, om man kan betrakta vårt Vatikanska afskriftsmaterial som absolut tillförlitligt och komplett, eller om jag har att befara defekter i detsamma på för min afhandling viktiga punkter.

Från en rent diplomatisk synpunkt kan den första frågan för visso icke få ett obetingadt jakande svar. Jag vill endast påpeka, att K. H. KARLSSONS afskrifter börja först med Benedikt XII, sålunda med förbigående af Johannes XXII:s pontifikat. De tidigare påfvarnas register äro nu till större delen tillgängliga i tryck. Den lucka, som sålunda uppstår, fylles väl i någon mån genom de under utgifning varande registren öfver denne påfves *litteræ communes* — under redaktion af G. MOLLAT, som hittills hunnit till år 1328. Af samme påfves *litteræ secretæ* åter utgifvas register tills vidare endast för dem, som röra Frankrike[1]. Dessutom torde K. H. KARLSSONS arbete, trots denne forskares kända och vitsordade grundlighet, dock tarfva någon kontrollering. Jag vill här påpeka, dels att de i Uppsala universitetsbibliotek befintliga afskrifterna af suppliker från Clemens VI:s pontifikat innehålla några, som saknas hos K. H. KARLSSON, dels en nedan[2] anförd bulla, som jag påträffat i ett af denne genomgånget registerband. Härtill kommer slutligen, att han icke kunnat utnyttja de i arkivets index inrangerade 112 volymer, hvilka innehålla Garampi's s. k. "Schedulae", förarbeten till en af denne planerad väldig *Orbis christianus*, emedan det system af sigler, hvarigenom i dessa hänvisas till arkivets serier, då ännu ej fått sin säkra tydning[3].

Det synes mig i hvarje fall stå klart, att en svensk motsvarighet till *Acta pontificum Danica* svårligen kan utges utan att ett ganska omfattande revisionsarbete först blir utfördt på ort och ställe.

Om jag likväl vågar uttala den förhoppningen, att knappast några för mitt ämne väsentliga urkunder torde återstå att finna i Vatikanarkivet, grundar jag detta i främsta rummet därpå, att MUNCH förnämligast riktat sitt

---

[1] *Lettres secrètes et curiales du pape Jean XXII (1316—1334) relatives à la France, extraites des registres du Vatican par* A. COULON.

[2] S. 246, n. 3.

[3] Om Garampi se BROM, *Guide aux Archives du Vatican*, s. 8 ff.

intresse just på de kamerala aktstyckena, hvarför också den efterskörd, som K. H. KARLSSON och MOLTESEN här kunnat göra, varit jämförelsevis litet betydande. Ett på vissa punkter mycket värdefullt korrektiv står nu dessutom tillbuds i de genom Görressällskapets försorg verkställda editionerna af Johannes XXII:s inkomstböcker samt utgiftsböckerna från detta och de tre följande pontifikaten.

Då ämnets och materialets omfattning ej gjort det möjligt att utsträcka undersökningen till medeltidens slut, torde den tidsbegränsning, som valts, ej kräfva särskild motivering. Af exkurserna ansluta sig den första och andra organiskt till den egentliga afhandlingen. Den tredje åter står i lösare samband med denna, men dels grunda sig några i texten framställda påståenden på här meddelade fakta, dels har det i denna exkurs meddelade materialet synts mig utgöra en så pass värdefull biprodukt till mitt egentliga arbete, att en sammanställning borde löna mödan.

Jag ber att här till mina lärare professor HARALD HJÄRNE och professor NILS EDÉN få uttala det tack, jag är dem skyldig för väckande undervisning och uppmuntrande intresse för mitt arbete.

Under afhandlingens planläggning och utarbetande har jag från flera forskare på närliggande områden mottagit värdefulla impulser, upplysningar och råd. Jag vill i detta sammanhang nämna kansliрådet d:r TORVALD HÖJER, dr. phil. JOHS. LINDBÆK, docenterna SVEN TUNBERG och GOTTFRID CARLSSON samt rektor ALGOT LINDBLOM. Till mina vänner fil. kand. EDVARD SÖDERBERG, fil. lic. AXEL BOËTHIUS samt fil. mag. ERNST KJELLBERG riktar jag ett hjärtligt tack för trägen och uppoffrande hjälp vid korrekturläsningen. Slutligen stannar jag i förbindelse till herrar tjänstemän vid Uppsala universitetsbibliotek och Riksarkivet för städse visadt tillmötesgående.

Uppsala den 16 november 1915.

Yngve Brilioth.

Källor och litteratur.

A. Otryckta källor.

Riksarkivet.

Pergamentsbrefsamlingen.
Pappersbrefsamlingen.
Liber ecclesiæ Upsalensis (kopieböcker från medeltiden n:r 8).
Liber ecclesiæ Lincopensis (kopieböcker från medeltiden n:r 9).
Liber ecclesiæ Strengenensis (kopieböcker från medeltiden n:r 15).
Afskrifter från Vatikanarkivet af P. A. MUNCH:

a) *diverse afskrifter af bullor, suppliker och kamerala anteckningar.*

b) *en i mars 1859 verkställd afskrift af Johannes Guilaberti's kvittensbok.*

("Af codex chartaceus Arch. secr. Vaticani, merket in dorso 1811 og paa Pergamentsbindet øverst foran N:o 602 D. p. m." Jfr nedan Vatikanarkivet: *Collectoriæ 97.* Kvittenserna för åren 1351—1354 finnas i handskriften i en enkel afskrift, men med marginalanteckningar af samtidig "men slettere" hand, hvilka af MUNCH återgifvits. Kvittenserna för 1356—1358 äro två gånger kopierade med samma hand, och har MUNCH i marginalen återgifvit de varianter, som förekomma i den andra kopian).

Afskrifter från Vatikanarkivet af W. BLISS.
Afskrifter från Vatikanarkivet och italienska statsarkivet af K. H. KARLSSON:

a) *bullor,*
b) *suppliker,*
c) *collectoriæ,*
d) *obligationes (i Vatikanarkivet),*
e) *introitus et exitus,*
f) *anteckningar af öfvervägande kameralt innehåll ur Regesta Avenionensia,*
g) *obligationes för åren 1408—1417 (i italienska statsarkivet).*

Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien.

FREDENHEIMS afskrifter.

Uppsala universitetsbibliotek.

E 210 A. Supplicationes Clementis papæ VI.

"Afskrifter ur de i Vatikanska arkivet förvarade supplikationerna, för så vidt de röra Sverige, gjorda år 1888 och samma år skänkta af Docenten Schück." (*Handskriftskatalogen*).

Vatikanarkivet (Rom).

Regesta Vaticana 244 K.

Collectoriæ 97.

Identisk med MUNCH's "codex chartaceus merket in dorso 1811^c" (jfr ofvan). På fol. 1 r. står följande af MUNCH icke afskrifna rubrik, tydligen hänförande sig till kvittenserna från nuntiens andra resa: "Informationes misse per archiepiscopum Vpsalen. super statum et perceptionem peccuniarum per collectorem Suetie receptarum et quantitatem et ex quibus causis et valorem peccuniarum earundem vna cum copiis instrumentorum inde et super hoc receptorum que concordant cum libro computi collectoris. Vt fuit facta collacio per dominos de camera, videlicet anno M°ccc°l° quinto die X mensis octobris pontificatus domini nostri pape Innocentii anno tertio."

B. Urkundspublikationer, regestverk och äldre traditionskällor.

Acta pontificum Danica. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1316—1536. B. I (1316—1378), udg. af L. MOLTESEN, VI (1513—1536 og tillæg) af ALFR. KRARUP og JOHS. LINDBÆK. København 1904, 1915.

Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis ediderunt HENRICUS DENIFLE O. P. & AEMILIUS CHÂTELAIN, Tomus I (Liber procuratorum nationis Anglicanae 1333—1406) Parisiis 1894.

Benoît XII (1334—1342), lettres closes, patentes et curiales se rapportant à la France publiées ou analysées d'après les registres du Vatican par GEORGES DAUMET. Fasc. 1—2. (Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome III: 2) Paris 1899, 1902.

Benoît XII, lettres closes et patentes intéressant les pays autres que la France publiées ou analysées d'après les registres du Vatican par J-.M. VIDAL. Fasc. 1. (Bibl. des Écoles franç. III: 2). Paris 1913.

Benoît XII, lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican par J.-M. VIDAL. I (années I, II, III), II (années IV—VIII), III (Index). (Bibliothèque des Écoles franç. III: 2). Paris 1903—1911.

[Benoît XII] Lettres de Benoît XII. Textes et analyses publiés par ALPHONSE FIERENS. (Analecta Vaticano-Belgica. Documents relatifs aux anciens diocèses de Cambrai, Liège, Thérouanne et Tournai, publiés par l'Institut historique belge de Rome. Vol. IV). Rome 1910.

[Boniface VIII] Les registres de Boniface VIII. Recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après les manuscrits originaux des archives du Vatican par GEORGES DIGARD, MAURICE FAUCON & ANTOINE THOMAS. Fasc. 1—7 (Bibl. des Écoles franç. II: 4). Paris 1884—1903.

BRILIOTH, Y., Ett vittnesförhör angående visitationerna i Linköpings stift, hållet år 1328. KÅ 1912, Meddelanden och aktstycken, s. 125—154. Uppsala 1912.

Cartulaire de l'Université de Montpellier, publié sous les auspices du conseil général des Facultés de Montpellier. T. I (1181—1400). Montpellier 1890.

CELSE, M. VON, Apparatus ad historiam Sveo-Gothicam. Sectio prima, Bullarii Romano-Sveo-Gothici recensionem sistens. Holmiæ 1782. (Jfr PORTHAN.)

[Clemens V] Regestum Clementis papæ V ex Vaticanis archetypis editum cura et studio monachorum ordinis S. Benedicti, I—IX. Appendix I. Romæ 1885—1892.

Clément VI (1342—1352), lettres closes, patentes et curiales se rapportant à la France, publiées ou analysées d'après les registres du Vatican par EUGÈNE DÉPREZ. Fasc. 1. (Bibl. des Écoles franç. III 3.) Paris 1901.

[Clément VI] Suppliques de Clément VI (1342—1352). Textes et analyses publiés par D. URSMER BERLIÈRE, O. S. B. (Analecta Vaticano-Belgica, I). Romæ 1906.

Codex diplomaticus Silesiæ hrsg. vom Vereine für Geschichte und Alterthum Schlesiens:
Bd. III. Rechnungen der Stadt Bresslau. Bresslau 1860.
Bd. VII. Regesten zur schlesischen Geschichte hrsg. v. C. GRÜNHAGEN. Bresslau 1879—86.

Corpus Juris Canonici, editio Lipsiensis secunda post AEMILII LUDOUICI RICHTERI curas ... recognouit ... AEMILIUS FRIEDBERG. Pars secunda: Decretalium collectiones. Lipsiæ 1881.

DAAE, L., Symbolæ ad historiam ecclesiasticam provinciarum septentrionalium magni dissidii synodique Constantiensis temporibus pertinentes. Christianiæ 1888.

Diplomatarium Dalekarlicum. Urkunder rörande landskapet Dalarne, samlade och utgifne af C. G. KRÖNINGSSVÄRD och J. LIDÉN, I. Stockholm 1842.

Diplomatarium Norvegicum, I—XVII, udg. af C. C. A. LANGE, C. R. UNGER, H. J. HUITFELDT-KAAS, G. STORM, A. BUGGE, CHR. BRINCHMANN & O. KOLSRUD. Christiania 1847—1913.

Diplomatarium Suecanum, I—VI: 1, ed. J. G. LILJEGREN, B. E. HILDEBRAND & E. HILDEBRAND. Holmiæ 1829—1878. — Indices (till vol. I & II) exaravit K. H. KARLSSON, Holmiæ 1910.

Finlands medeltidsurkunder, samlade och i tryck utgifna af Finlands statsarkiv genom R. HAUSEN, I (—1400). Helsingfors 1910.

Foedera, Conventiones, Literæ et cujuscunque generis Acta publica inter reges Angliæ et alios quosuis imperatores, reges, pontifices, principes vel communitates... habita aut tractata, primum in lucem missa cura et studio THOMÆ RYMERI et ROBERTI SANDERSON, denuo aucta, et multis locis emendata... accurantibus ADAMO CLARKE et FRED. HOLBROOKE. Vol. I, Pars I. Londini 1816.

Giraldi Cambrensis opera edited by J. F. DIMOCK. Vol. V (Topographia Hibernica et Expugnatio Hibernica). London 1867 (Rerum Britannicarum medii ævi scriptores, XXI).

[Grégoire IX] Les registres de Grégoire IX (1227—1241). Recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après les manuscrits originaux du Vatican par LUCIEN AUVRAY. T. I, II (Bibl. des Écoles franç. II: 9). Paris 1896—1907.

[Grégoire X] Les registres de Grégoire X (1272—1276). Recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après les manuscrits originaux des Archives du Vatican par J. GUIRAUD, suivis du registre de Jean XXI (1276—1277) par L. CADIER. Fasc. 1—4. (Bibl. des Écoles franç. II: 12). Paris 1892—1906.

GÖLLER, E., Die Einnahmen der apostolischen Kammer unter Johann XXII.; I. Teil: Darstellung. II. Teil: Quellen (Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung 1316—1378. In Verbindung mit ihrem historischen Institut in Rom herausgegeben von der Görres-Gesellschaft. I). Paderborn 1910.

——, Inventarium instrumentorum cameræ apostolicæ. Verzeichniss der Schuldurkunden des päpstlichen Kammerarchivs

aus der Zeit Urbans V. (RQ XXIII, Kirchengeschichte, s. 65—109). Rom 1909.

Handlingar rörande Skandinaviens historia, 18. Stockholm 1833.

HILDEBRAND, B. E., Svenska sigiller från Medeltiden, I. Stockholm 1862.

HJÄRNE, H., Medeltidens statsskick omkr. 800—1350. Valda texter. Upsala 1895.

[Honorius III] Regesta Honorii Papæ III jussu et munificentia Leonis XIII pontificis maximi ex Vaticanis archetypis aliisque fontibus ed. PETRUS PRESSUTTI. I—II. Romæ 1888, 1895.

[Honorius IV] Les registres d'Honorius IV. Recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après le manuscrit original des archives du Vatican par MAURICE PROU. (Bibl. des Écoles franç. II: 7). Paris 1888.

[Jean XXI] Le registre de Jean XXI, se ofvan under Gregorius X (Les registres de Grégoire X).

Jean XXII (1316—1334), lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican par G. MOLLAT & G. DE LESQUEN, I—VI, fasc. 16 (Bibl. des Écoles franç. III: 1). Paris 1904—1914.

[Jean XXII] Lettres secrètes & curiales du pape Jean XXII relatives à la France, extraites des registres du Vatican par A. COULON. Tome I, fasc. 4, 5. (Bibl. des Écoles franç. III: 1). Paris 1900—1913.

[Jean XXII] Lettres de Jean XXII (1316—1334). Textes et analyses publiés par ARNOLD FAYEN. Tome I (1316—1324), II (1325—1334). (Analecta Vaticano-Belgica, vol. II & III). Rome 1908—1912.

Innocentii III opera omnia, II (i MIGNE, J. P., Patrologiæ cursus completus, vol. CCXV). Paris 1855.

[Innocent IV] Les registres d'Innocent IV (1243—1254). Recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après les manuscrits originaux du Vatican et de la Bibliothèque Nationale par ÉLIE BERGER. Tom. I—III (Bibl. des Écoles franç. II: 1). Paris 1884—1897.

Innocent VI (1352—1362), lettres closes, patentes et curiales se rapportant à la France, publiées ou analysées d'après les registres du Vatican par EUGÈNE DÉPREZ. Fasc. 1 (Bibl. des Écoles franç. III: 4). Paris 1909.

[Innocent VI] Suppliques d'Innocent VI (1352—1362). Textes

et analyses publiés par D. URSMER BERLIÈRE, O. S. B. (Analecta Vaticano-Belgica, vol. V). Rome 1911.

KIRSCH, J. P., Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des 14. Jahrhunderts. Erster Band: Von Johann XXII. bis Innocenz VI. (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte. In Verbindung mit ihrem historischen Institut in Rom herausgegeben von der Görres-Gesellschaft, IX. B.). Paderborn 1903.

——, Die päpstlichen Kollektorien in Deutschland während des 14. Jahrhunderts. (Quellen und Forschungen ... herausgegeben von der Görres-Gesellschaft, III. B.). Paderborn 1894.

——, Die Rückkehr der Päpste Urban V. und Gregor IX. von Avignon nach Rom. Auszüge aus den Kameralregistern des Vatikanischen Archivs. (Quellen und Forschungen ... herausgegeben von der Görres-Gesellschaft, VI. B). Paderborn 1898.

——, Die Annatenbulle Klemens' V. für England, Schottland und Irland vom 1. febr. 1306 (RQ XXVII, s. 202*—207*). Rom 1913.

[Liber] Der Liber Cancellariae apostolicae vom Jahre 1380 und der Stilus Palatii abbreviatus Dietrichs von Nieheim hrsg. von G. ERLER. Leipzig 1888.

——, Le Liber censuum de l'église romaine publié avec une introduction et un commentaire par PAUL FABRE et L. DUCHESNE. Tom. I, fasc. 5 & 6. (Bibl. des Écoles franç. II: 6). Paris 1889—1910.

——, Le Liber pontificalis. Texte, introduction et commentaire par L. DUCHESNE. Vol. I—II. (Bibl. des Écoles franç. II: 3). Paris 1884—1892.

[MANSI] Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, in qua ... ea omnia ... exhibentur, quæ JOHANNES DOMINICUS MANSI Archiepiscopus Lucensis evulgavit. Editio novissima ab eodem ... præsule curata ... et perfecta. Tom. XXII—XXIV. Venetiis 1778—1780.

[Martin IV] Les registres de Martin IV (1281—1285). Recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après les manuscrits originaux des Archives du Vatican par les membres de l'École française de Rome. Fasc. 1 (Bibl. des Écoles franç. II: 16). Paris 1901.

MESSENIUS, J., Chronicon episcoporum per Sveciam, Gothiam et Finlandiam. Lipsiæ 1685.

——, Scondia illustrata seu chronologia de rebus Scondiae ...

primum edita... a J. PERINGSKIÖLD, I—XV. Stockholmiæ 1700—1705.

[Monumenta] Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia, maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab AUGUSTINO THEINER. Tom. I (1216—1352). Romæ 1859.

[Monumenta] Vetera monumenta Poloniæ et Lithuaniæ gentiumque finitimarum historiam illustrantia, maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab AUGUSTINO THEINER. Tom. I (1217—1409). Romæ 1860.

Monumenta Poloniae Vaticana. T. I. continet Acta Camerae apostolicae 1207—1344, II 1344—1374, edidit JOANNES PTAŚNIK (Editionum collegii historici academiae litterarum Cracoviensis n. 71 & 72). Cracoviae 1913.

MUNCH, P. A., Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger, førte under Tiende-Opkrævningen i Norden 1282—1334. Med et Anhang af Diplomer. Christiania 1864.

MURATORI, L. A., Antiquitates italicæ medii ævi, V (sp. 797—908: Dissertatio sexagesima nona. De censibus ac redditibus olim ad ecclesiam Romanam spectantibus). Mediolani 1741.

NEOVIUS, AD., Akter och undersökningar rörande Finlands historia intill år 1401 (Historiallinen Arkisto XXIII: 3). Helsingfors 1912.

[NICOLAS IV] Les registres de Nicolas IV. Recueil des bulles de ce pape publiées ou analysées d'après les manuscrits originaux des archives du Vatican par ERNEST LANGLOIS. Fasc. 1—9 (Bibl. des Écoles franç. II: 5). Paris 1886—1893.

Norges gamle Love indtil 1387 udgivne ved R. KEYSER og P. A. MUNCH, I, II. Christiania 1846, 1848.

OLAI PETRI Svenska Krönika utgifven af G. E. KLEMMING. Stockholm 1860.

OTTENTHAL, E. VON, Regulae cancellariae apostolicae. Die päpstlichen Kanzleiregeln von Johannes XXII. bis Nicolaus V. Innsbruck 1888.

Pappershandlingar, Svenska Riksarchivets, 1351—1400. Förtecknade med angifvande af innehållet. Meddelanden från Svenska Riksarchivet, III (h. 11), s. 87—124. Stockholm 1887.

[Pavebreve] Utrykte Pavebreve angaaende danske Kirkeforhold ved L. N. HELVEG. Ny Kirkehistoriske Samlinger udgivne

af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, III, s. 73—133, 368—424, 789—828, IV, s. 194—224, 556—592, V, s. 845—868. Kjøbenhavn 1864—1871.

Pergamentsbref, Svenska Riks-Archivets, från och med år 1351. Förtecknade med angifvande af innehållet. I (1351—1382), II (1383—1400), III (Register). Stockholm 1866—1872.

PERINGSKIÖLD, J., Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova illustrata eller Ulleråkers Häradz Minnings-Merken med Nya Upsala. Stockholm 1719.

PORTHAN, H. G., Ad recensionem bullarii Romano-Sveo-Gothici, a nobil. a Celse editam, accessio. Aboæ (1796—1801).

RAYNALDUS, ODORICUS, Annales ecclesiastici ab anno quo desinit Cæsar Card. Baronius MCXCVIII vsque ad annum MDXXXIV continuati. Tom. XVI. Coloniæ Agrippinæ 1691.

Regesta diplomatica historiæ Danicæ... cura Societatis Regiæ Scientiarum Danicæ. Tom. I (832—1306). Havniæ 1847.

Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum 1198 ed. PH. JAFFÉ. Editionem secundam correctam et auctam auspiciis GUIL. WATTENBACH curaverunt S. LOEWENFELD, F. KALTENBRUNNER, P. EWALD. I, II. Lipsiæ 1885—1888.

Regesta pontificum Romanorum inde ab anno post Christum natum 1198 ad annum 1304 ed. A. POTTHAST. I, II. Berolini 1873—75.

Registrum ecclesiæ Aboensis eller Åbo domkyrkas svartbok med tillägg ur Skoklosters Codex Aboensis i tryck utgifven af Finlands statsarkiv genom REINH. HAUSEN. Helsingfors 1890.

Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtill utrykte, udg. ved KR. ERSLEV, WILLIAM CHRISTENSEN og ANNA HUDE af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Danmarks Historie. Bd I (1085—1350), II (1351—1400). København 1894—1898.

SAXONIS GRAMMATICI gesta Danorum herausgegeben von A. HOLDER. Strassburg 1886.

SCHMITZ-KALLENBERG, L., Practica cancellariae apostolicae saeculi XV. exeuntis. Ein Handbuch für den Verkehr mit der päpstlichen Kanzlei. Münster (Westf.) 1904.

SCHÜCK, H., Två svenska biografier från medeltiden. Antikvarisk Tidskrift, V, s. 295 ff. Stockholm 1895.

SCHÄFER, K. H., Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII. Nebst den Jahresbilanzen von 1316—1378.

Mit darstellender Einleitung herausgegeben. (Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung 1316—1378, II.) Paderborn 1911.

SCHÄFER, K. H., Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz VI. (1335—1362). (Vatikanische Quellen, III.) Paderborn 1914.

Scriptores rerum Danicarum medii ævi, ... quos collegit, adornavit et publici juris fecit JACOBUS LANGEBEK. Tom. II. Hafniæ 1773.

Scriptores rerum Suecicarum medii ævi ed. E. M. FANT, E. G. GEIJER, J. H. SCHRÖDER & C. ANNERSTEDT, I—III. Upsaliæ 1818—1876.

[SPEGEL, H.] Skriftelige Bewis hörande til Swenska Kyrckio-Historien eller Biskops Chrönikan (utg. af ERIK BENZELIUS). Upsala 1716.

Statuta synodalia veteris ecclesiæ Sveogothicæ ed. H. REUTERDAHL. Lundæ 1841.

STORM, G., Afgifter fra den norske Kirkeprovins til det apostoliske Kammer og Kardinalkollegiet 1311—1523 efter Optegnelser i de pavelige Arkiver. Christiania 1897.

STYFFE, C. G., Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver, I. Stockholm 1859.

Svenska riksdagsakter utg. af EMIL HILDEBRAND och OSCAR ALIN, I. Stockholm 1887.

Sverges traktater med främmande magter utg. af O. S. RYDBERG, I (822—1335), II (1336—1408). Stockholm 1877, 1883.

Synodalstatuter och andra kyrkorättsliga aktstycken från den svenska medeltidskyrkan, utg. af JAAKKO GUMMERUS (Skrifter utgifna af Kyrkohistoriska föreningen II: 2). Upsala 1902.

TANGL, M., Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200—1500, gesammelt und herausgegeben. Innsbruck 1894.

THIETMARI Merseburgensis episcopi Chronicon post editionem JOH. M. LAPPENBERGII recognovit FRIDERICUS KURZE. Hannoveræ 1889.

[TROIL, U. VON,] Skrifter och Handlingar til Uplysning i Svenska Kyrko och Reformations Historien, I—V. Upsala 1790—1791.

UGHELLI, F., Italia sacra sive de Episcopis Italiæ et insularum adjacentium Rebusque ab iis præclare gestis deducta serie ad nostram usque ætatem, opus singulare, in quo Ecclesiarum origines, Vrbium conditiones, Principum dona-

tiones, recondita monumenta in lucem proferuntur. Tom. II. Romæ 1647.

[Urbain V] Lettres secrètes & curiales du pape Urbain V (1362—1370) se rapportant à la France publiées ou analysées d'après les registres du Vatican par PAUL LECACHEUX. Fasc. 1, 2 (Bibl. des Écoles franç. III: 5). Paris 1902, 1906.

[Urkundenbuch] Bremisches Urkundenbuch. Im Auftrage des Senats der freien Hansestadt Bremen herausg. von D. R. EHMCK und W. v. BIPPEN, III. Bremen 1880.

——, Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten herausg. von F. G. VON BUNGE, II (Reval 1855), VI (Riga 1873).

VASTOVIUS, JOHANNES, Vitis aquilonia seu vitæ sanctorum qui Scandinaviam magnam arctoi orbis peninsulam ac præsertim regna Gothorum Sueonumque olim rebus gestis illustrarunt. Coloniæ Agrippinæ 1693.

VILLANI, GIOVANNI, Historie fiorentine (Rerum Italicarum scriptores ed. L. A. MURATORIUS. Tom. XIII. Mediolani 1728).

Vitæ paparum Avenionensium, hoc est historia Pontificum Romanorum, qui in Gallia sederunt ab anno Christi MCCCV usque ad annum MCCCXCIV, STEPHANUS BALUZIUS Tutelensis magnam partem nunc primum edidit, reliquam emendavit ad vetera exemplaria, notas adjecit et collectionem actorum veterum. I, II. Parisiis 1693.

C. **Bearbetningar.**

ALIN, O., Bidrag till svenska rådets historia under medeltiden. Ak. Afh. Upsala 1872.

ARIAS, G., Par la storia economica del secolo XIV; communicazioni d'archivio ed osservazioni (Archivio della R. Società Romana di storia patria XXVIII, s. 301—354). Roma 1905.

BAIER, H., Päpstliche Provisionen für niedere Pfründen bis zum Jahre 1304 (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen hrsg. v. H. FINKE, VII). Münster i W. 1911.

BANG, A. CHR., Udsigt over den norske kirkes historie under katholicismen. Kristiania 1887.

——, Den norske kirkes historie. Kristiania & Kjøbenhavn 1912.

BAUMGARTEN, P. M., Aus Kanzlei und Kammer. Erörterungen zur kurialen Hof- und Verwaltungsgeschichte im 13., 14. und 15. Jahrhundert. Freiburg i. Br. 1907.

BAUMGARTEN, P. M., Untersuchungen und Urkunden über die Camera Collegii Cardinalium für die Zeit 1295 bis 1437. Leipzig 1898.

——, Von der apostolischen Kanzlei. Untersuchungen über die päpstlichen Tabellionen und die Vicekanzler der Heiligen Römischen Kirche im 13., 14. u. 15. Jahrh. Köln 1908.

BERLIÈRE, D. URSMER, Aux Archives Vaticanes. Extrait de la Revue Bénédictine. Bruges 1903.

BIPPEN, W. VON, Geschichte der Stadt Bremen, I. Bremen 1892.

BLUMENSTOK, A., Der päpstliche Schutz im Mittelalter. Innsbruck 1890.

BRANNIUS, J. V., Dissertatio de paroecia Brænkyrka, Toerneæ meridionalis in Sudermannia (Præs. C. F. GEORGII), I. Upsaliæ 1769.

BRESSLAU, H., Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien, I. 2:te Aufl. Leipzig 1912.

BREYER, R., Die Legation des Kardinalbischofs Nikolaus v. Albano in Skandinavien. Halle 1893.

BRILIOTH, Y., De svenska medeltidsbiskoparnes visitationes liminum ss. apostolorum. KÅ 1913, s. 205—219. Upsala 1914.

BROM, G., Guide aux archives du Vatican. 2e Édition. Rome 1911.

BRULIN, H., Några feldaterade påfvebref i Svenskt diplomatarium. (Bidrag till Sveriges medeltidshistoria tillegnade C. G. Malmström af Historiska Seminariet vid Upsala Universitet, 10). Upsala 1902.

CLERGEAC, A., La curie et les bénéficiers consistoriaux. Étude sur les communs et menus services 1300—1600. Paris 1911.

DAUX, C., La protection apostolique au moyen âge (RQH 72, s. 5—60). Paris 1902.

——, Le cens pontifical dans l'église de France (RQH 75, s. 5—73). Paris 1904.

——, Le denier de Saint-Pierre, ses origines, ses raisons et convenances, ses modifications. Paris 1908.

DAVIS, H. W. C., England under the Normans and the Angevins (A History of England ed. by C. W. C. OMAN, II). London 1905.

DU CANGE, C. DUFRESNE, Glossarium mediæ et infimæ latinitatis. Editio nova . . . a L. FAURE I—X. Niort 1883—1887.

EHRLE, F., Der Nachlass Clemens' V. und der in Betreff desselben von Johann XXII. (1318—1321) geführte Process (Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters V, s. 1—166). Freiburg i. Br. 1889.

ERSLEV, KR., Danmarks Riges Historie, II: Den senere Middelalder. København 1898—1905.

EUBEL, C., Hierarchia catholica medii ævi sive summorum pontificum, S. R. E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series, I (1198—1431). Monasterii 1898.

FABRE, P., Étude sur le Liber censuum de l'église romaine. Paris 1892.

——, La perception du cens apostolique dans l'Italie centrale en 1291 (Mélanges d'archéologie et d'histoire X, s. 369—383). Rome 1890.

——, La Pologne et le Saint-Siège du Xe au XIIIe siècle (Études d'histoire de moyen âge, dédiées à Gabriel Monod, s. 163—176). Paris 1896.

——, Eine Nachricht über die Bevölkerungsziffer Englands zu Zeiten Heinrichs II (Zeitschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte I, s. 149—153). Freiburg i. B. & Leipzig 1893.

——, Beiträge zur Geschichte des Peterspfennigs vom 11. bis zum 13. Jahrhundert (Zeitschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte IV, s. 457—462). Weimar 1896.

FANT, E. M., Specimen academicum antiquitates Eskilstunenses sistens. Diss. (resp. Chr. Strandberg). Upsaliæ 1791.

FAUCON, M., Prêts faits aux rois de France par Clément VI, Innocent VI et le comte de Beaufort (Bibliothèque de l'École des chartes XL, s. 570—578). Paris 1879.

FINKE, H., Konzilienstudien zur Geschichte des 13. Jahrhunderts. Ergänzungen und Berichtigungen zu Hefele-Knöpfler "Conciliengeschichte" Band V und VI. Münster 1891.

FRYXELL, K. A., Om svenska biskopsval under medeltiden. Ak. afh. Upsala 1900.

GAY, J., Le pape Clément VI et les affaires d'Orient (Thèse). Paris 1904.

GOTTLOB, A., Aus der Camera apostolica des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte des päpstlichen Finanzwesens und des endenden Mittelalters. Innsbruck 1889.

——, Die päpstlichen Kreuzzugs-Steuern des 13. Jahrhunderts. Ihre rechtliche Grundlage, politische Geschichte und technische Verwaltung. Heiligenstadt (Eichsfeld) 1892.

——, Hat Papst Innocenz sich das Recht zuerkannt, auch die Laien für Kreuzzugszwecke zu besteuern? (Historisches Jahrbuch hrsg. von Görresgesellschaft XVI, s. 312—319). München 1895.

GOTTLOB, A., Päpstliche Darlehensschulden des 13. Jahrhunderts (Hist. Jahrb. XX, s. 665—717). München 1899.

——, Die Servitientaxe im 13. Jahrhundert (Kirchenrechtliche Abhandlungen hrsg. von Dr. ULRICH STUTZ, 2. Heft). Stuttgart 1903.

GRANDINSON, K. G., Studier i hanseatisk-svensk historia. I. Tiden till 1332. II. Åren 1332—1365. Ak. afh. Stockholm 1884, 1885.

GRANDJEAN, CH., Recherches sur l'administration financière du pape Benoît XI (Mélanges d'archéologie et d'histoire III, s. 46—66). Rome 1883.

GUIRAUD, J., L'Église romaine et les origines de la renaissance. Paris 1909.

GÖLLER, E., Zur Entstehung der Supplikenregister (RQ XIX, Kirchengeschichte, s. 65—109). Rom 1909.

——, Der Liber taxarum der päpstlichen Kammer (Quellen und Forschungen aus Italischen Archiven und Bibliotheken hrsg. v. K. Preuss. Hist. Institut in Rom VIII, s. 113—173, 305—343). Rom 1905.

HALLER, J., Die Verteilung der servitia minuta und die Obligation der Prælaten im 13. und 14. Jahrhundert (Quellen und Forschungen I, s. 281—295). Rom 1898.

——, Die Ausfertigung der Provisionen. Ein Beitrag zur Diplomatik der Papsturkunden des 14. und 15. Jahrhunderts (Quellen und Forschungen II, s. 1—40). Rom 1899.

——, Papsttum und Kirchenreform. Vier Kapitel zur Geschichte des ausgehenden Mittelalters, I. Berlin 1903.

HAUBERG, P., Danmarks Myntvæsen og Mynter i Tidsrummet 1241—1377 (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1884, s. 217—374). Kjøbenhavn 1884.

HAUCK, A., Kirchengeschichte Deutschlands, IV. 3. & 4. Aufl. Leipzig 1913.

HEFELE, C. J. VON, Conciliengeschichte, V, VI. Freiburg i. Br. 1863, 1867.

HELVEG, L. N., Den danske Kirkes Historie til Reformationen, II. København 1870.

HENNIG, E., Die päpstlichen Zehnten aus Deutschland im Zeitalter des Avignon. Papsttums und während des grossen Schismas (Diss. Königsberg). Halle 1909.

HILDEBRAND, E., Om äktheten af den Peder Svart tillskrifna biskopskrönikan för Västerås stift (HT I, s. 274—283). Stockholm 1881.

HILDEBRAND, H., Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring, I—III. Stockholm 1879—1903.

——, Konung Magnus Eriksson och Skåne (HT II, s. 183—210, 321—348). Stockholm 1882.

HINSCHIUS, P., Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland, I—VI: 1. Berlin 1869—1897.

HÖJER, T., Bonifacius VIII och Sverge (Bidrag till Sverges medeltidshistoria, 13). Upsala 1902.

——, Studier i Vadstena klosters och birgittinordens historia intill midten af 1400-talet. Ak. afh. Uppsala 1905.

JANSEN, M., Papst Bonifatius IX. (1389—1404) und seine Beziehungen zur deutschen Kirche. (Studien und Darstellungen aus dem Gebiete der Geschichte, im Auftrage der Görres-Gesellschaft herausg. v. H. GRAUERT III: 3 & 4). Freiburg i. B. 1904.

JENSEN, O., Der englische Peterspfennig und die Lehenssteuer aus England und Irland an den Papststuhl im Mittelalter (Diss. Rostock). Heidelberg 1903.

JORDAN, E., De mercatoribus cameræ apostolicæ sæculo XIII (Diss. Paris). Condate Rhedonum 1909.

JØRGENSEN, A. D., Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling. København 1874—78.

KARLSSON, K. H., Die Berechnungsart der minuta servitia (MIÖG XVIII, s. 582—587). Innsbruck 1897.

——, Forskningar i Vatikanens arkiv och därmed sammanhängande arbeten 1894—1900. Reseberättelse. Meddelanden från Svenska Riksarkivet V (h. 25), s. 343—56. Stockholm 1901.

KEHR, P., Bemerkungen zu den päpstlichen Supplikenregistern des 14. Jahrhunderts (MIÖG VIII, s. 84—102). Innsbruck 1887.

KEYSER, R., Den norske Kirkes Historie under Katholicismen. I, II. Christiania 1856, 1858.

KIRSCH, J. P., Die Finanzverwaltung des Kardinal-Kollegiums im 13. und 14. Jahrhundert (Kirchengeschichtliche Studien hrsg. von KNÖPFLER, SCHRÖRS, SDRALEK II: 4). Münster i. W. 1895.

——, L'administration des finances pontificales au XIVe siècle (Revue d'histoire ecclésiastique I, s. 274—296). Louvain 1900.

——, Ein Prozess gegen Bischof und Domkapitel von Würzburg an der päpstlichen Kurie im 14. Jahrhundert (RQ XXI, Geschichte, s. 67—96). Rom 1907.

KÖNIG, L., Die päpstliche Kammer unter Clemens V. und Johann XXII., ein Beitrag zur Geschichte des päpstlichen Finanzwesens von Avignon. Wien 1894.

LAGERBRING, S., De Interdicto (Diss. Resp. Ch. Castenberg). Londini Gothorum 1756.

——, Swea Rikes Historia ifrån de äldsta tider til de närwarande, II—IV. Stockholm 1773—1783.

LAMPRECHT, K., Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter, II. Leipzig 1885.

LIEBERMANN, F., Peter's pence and the population of England about 1164. (The English historical review XI, s. 744—747.) London 1896.

LOSERTH, J., Geschichte des späteren Mittelalters von 1197 bis 1492. München und Berlin 1903.

LOYE, J. DE, Les Archives de la Chambre apostolique au XIVe siècle. Ire Partie: Inventaire. (Bibl. des Écoles franç., fasc. 80.) Paris 1899.

LUNDQVIST, K. V., Bidrag till kännedomen om de svenska domkapitlen under medeltiden jämförda med motsvarande institutioner i utlandet. Ak. afh. Stockholm 1897.

LUNT, W. E., The first levy of papal annates (The American historical review XVIII, s. 48—64). London 1912.

MACKIE, J. D., Pope Adrian IV. The Lothian essay 1907. Oxford 1907.

MAHON DE MONAGHAN, F., Étude sur les annates (Thèse). Paris 1909.

MAURER, K., Nogle Bemærkninger til Norges Kirkehistorie (Norsk HT III. R. 3, s. 1—113). Kristiania 1895.

MAYDORN, B., Der Peterspfennig in Schlesien bis in die Mitte des 14. Jahrhunderts (Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Altertum Schlesiens XVII, s. 44—62). Breslau 1883.

MAYR-ADLWANG, M., Über Expensenrechnungen für päpstl. Provisionsbullen des 15. Jahrhunderts (MIÖG XVII, s. 71—108). Innsbruck 1896.

MOLLAT, G., Les papes d'Avignon (1305—1378). Paris 1912.

MOLTESEN, L. J., De avignonske pavers forhold til Danmark. København 1896.

MONTELIUS, O., Sveriges skattskyldighet under Rom. (Svensk Tidskrift 1870, s. 198—221.) Stockholm 1870.

MUNCH, P. A., Det norske Folks Historie, IV: 1, 2; Anden Hovedafdelning, I, II. Christiania 1858—1863.

——, Oplysninger om det pavelige Archiv og dets Indhold, fornemmelig Regesterne og disses Indretning, samt om det Udbytte, heraf er at hente for Nordens og især Norges Historie, udgivet af G. STORM. Christiania 1876.

MUNCKTELL, J. F., Westerås Stifts Herdaminne, III. Upsala 1846.

MÜNTZ, E., L'Argent et le luxe à la cour pontificale d'Avignon (RQH, nouv. sér. XXII, s. 5—44, 378—406). Paris 1899.

NEUMANN, J., Historia primatus Lundensis. Havniæ 1799.

NORDSTRÖM, J. J., Bidrag till penningeväsendets historia i Sverige intill konung Gustaf I:s tid. Stockholm 1850.

NORGATE, KATE, The bull "Laudabiliter" (The English historical review VIII, s. 18—52). London 1893.

POGATSCHER, H., Deutsche in Avignon im 14. Jahrhundert. (RQ XIII, Geschichte, s. 58—63). Rom 1899.

PORTHAN, H. G., Observationes circa historiam decimarum ecclesiasticarum in Svecia. (Diss. Aboæ 1796, 1798); Skrifter i urval IV, s. 253—274. Helsingfors 1870.

——, Observationes circa historiam denarii Petrini in Svecia (Diss. Aboæ 1802); Skrifter i urval IV, s. 333—356. Helsingfors 1870.

REINHARDT, C. E. F., Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning. Kjøbenhavn 1880.

REUTERDAHL, H., Svenska kyrkans historia, I—III: 2. Lund 1838 —1863.

RHYZELIUS, A. O., Episcoposcopia Sviogothica eller en Swea-Göthisk Sticht- och Biskopschrönika. Linköping 1752.

RIANT, P., Skandinavernes Korstog og Andagtsreiser til Palæstina (på omslaget: Skandinavernes Reiser til Palæstina under Korstogene). Kjøbenhavn 1868.

RUUTH, J. W., Om varupris och värdeförhållanden i Finland under medeltiden, särskildt 1400-talet, i jämförelse med vår tids. (Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar LI. 1908—1909. Afd. C n:r 5). Helsingfors 1909.

SAMARAN, CH., La jurisprudence pontificale en matière de droit de dépouille (*jus spolii*) dans la seconde moitié du XIVe siècle (Mélanges d'archéologie et d'histoire XXII, s. 141—156). Rom 1902.

—— & MOLLAT, G., La fiscalité pontificale en France au XIVe siècle. (Bibl. des Écoles franç., fasc. 96). Paris 1905.

SAMUELSSON, S., Dateringen af påfvebrefven om Nicolaus' af Albano legation (Bidrag till Sverges medeltidshistoria, 2.) Upsala 1902.

SARS, J. E., Til Oplysning om Folkemængdens Bevægelse i Norge fra det 13. til det 17. Aahundrede (Norsk HT II. R. 3, s. 281—387). Kristiania 1882.

SCARIN, A., De Denario Beati Petri, Svethice Pedersöhre (I). Aboæ 1737.

——, De Denario Sanct-Petrino ejusque in Svethia præcipuis fatis, II & III. Aboæ 1739, 1740.

SCHULTE, J. F. VON, Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart, I, II. Stuttgart 1875, 1877.

SCHÄFER, K. H., Deutsche in Avignon und ihre Wohnungen zur Zeit Johanns XXII. (RQ XX, Geschichte s. 162—165). Rom 1906.

——, Päpstliche Ehrenkapläne aus deutschen Diözesen im vierzehnten Jahrhundert (RQ XXI, Geschichte s. 97—113). Rom 1907.

SOMMARIN, E., Bidrag till kännedom om arbetareförhållanden vid svenska bergverk och bruk i äldre tid till omkring år 1720. Ak. afh. Lund 1908.

SPITTLER, L. T. VON, Von der ehemaligen Zinsbarkeit der Nordischen Reiche an den römischen Stuhl. Eine von der königlichen Societät der Wissenschaften zu Coppenhagen gekrönte Preisschrift (Hannover 1797). Sämmtliche Werke, hrsg. v. K. WÄCHTER, IX, s. 99—166. Stuttgart und Tübingen 1836.

STORM, G., Den bergenske Biskop Arnes Bibliotek (Norsk HT II R. 2, s. 185—192). Kristiania 1881.

STRINNHOLM, A. M., Svenska Folkets Historia, IV, V. Stockholm 1852, 1854.

STUBBS, W., The constitutional history of England, I. Oxford 1874.

STYFFE, C. G., Skandinavien under unionstiden med särskildt afseende på Sverige och dess förvaltning åren 1319 till 1521. Ett bidrag till den historiska geografien. 3:dje uppl. Stockholm 1911.

SUHM, P. F., Historie af Danmark fra 1157 til 1340. T. X. København 1809.

SÄGMÜLLER, J. B., Der Schatz Johannes XXII. (Historisches Jahrbuch XVIII, s. 37—57.) München 1897.

——, Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts. 2:te Aufl. Freiburg i. Br. 1909.

TANGL, M., Das Taxwesen der päpstlichen Kanzlei vom 13. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts. (MIÖG XIII, s. 1—106). Innsbruck 1892.

TARANGER, A., Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske. Kristiania 1890.

TEIGE, J., Beiträge zum päpstlichen Kanzleiwesen des 13. und 14. Jahrhunderts (MIÖG XVII, s. 408—440). Innsbruck 1896.

THOMASSINUS, L., Vetus et nova ecclesiæ disciplina circa beneficia et beneficiarios distributa in tres partes sive tomos . . . Editio prima Italica variis animadversionibus completata. I—III. Lucæ 1728.

TUNBERG, S., En romersk källa om Norden vid 1100-talets början (Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1910—1912, Uppsala universitets årsskrift 1913; Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper 5, s. 14—34). Uppsala 1913.

TÖRNE, P. O. VON, Om Finlands skattskyldighet till påfvedömet under medeltiden (Historiallinen Arkisto XXII, II: 3). Helsingfors 1911.

——, De finska medeltidsbiskoparnes besök vid den påfliga kurian (i Historiska uppsatser, tillegnade M. G. Schybergson; Skrifter utgifna af Sv. Litt.-Sällskapet i Finland, C, s. 198—226). Helsingfors 1911.

WATTENBACH, W., Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II. 5. Aufl. Berlin 1886.

VERLAQUE, V., Jean XXII, sa vie et ses œuvres. Paris 1883.

WESTMAN, K. B., Den svenska kyrkans utveckling från S:t Bernhards tidevarv till Innocentius III:s. Stockholm 1915.

WESTMAN, K. G., Svenska rådets historia till år 1306. Ak. afh. Uppsala 1904.

VOIGT, J., Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des deutschen Ordens, II. Königsberg 1827.

WOKER, Ph., Das kirchliche Finanzwesen des Papstthums. Nördlingen 1878.

ÖRNHJÄLM, C., Historiæ Sueonum Gothorumque ecclesiasticæ libri quatuor priores. Stockholmiæ 1689.

D. Encyklopedier.

The Catholic Encyclopedia, edited by C. G. HERBERMAN, E. A. PACE m. fl. London & Newyork 1907—1912.

Encyclopédie des sciences religieuses. Publiée sous la direction de F. LICHTENBERGER. Paris 1877—82.

Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, begründet von J. J. HERZOG, 3:te Aufl. herausg. von A. HAUCK. Leipzig 1896—1913.

Använda förkortningar.

APD	=	Acta pontificum Danica.
DN	=	Diplomatarium Norvegicum.
DS	=	Diplomatarium Suecanum.
FMU	=	Finlands Medeltidsurkunder.
HT	=	Historisk tidskrift.
KÅ	=	Kyrkohistorisk årsskrift.
MIÖG	=	Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung.
RA	=	Riksarkivet.
RAP	=	Riksarkivets pergamentsbref.
RQ	=	Römische Quartalschrift.
RQH	=	Revue des questions historiques.
SRD	=	Scriptores rerum Danicarum.
SRS	=	Scriptores rerum Suecicarum.
ST	=	Sverges Traktater.
UB	=	Uppsala universitetsbibliotek.

Tillägg och rättelser.

S. 1. — På ett oväntadt sätt kompletteras uppgifterna i Eskilstuna-suppliken genom en notis i RHEZELIUS' under utgifning varande *Monumenta Uplandica*, hvilken utg. grefve C. M. STENBOCK ställt till amanuensen SUNE LINDQVISTS förfogande för användning i en afhandling om *Den helige Eskils biskopsdöme* (Antikvarisk Tidskrift XXII, n:r 1.); af denna ha korrektur välvilligt ställts till mitt förfogande. Notisen meddelar, att ärkebiskop Jakob Ulfsson år 1489 medgaf 40 dagars aflat åt "alla och en hvar, såväl klerker som lekmän, hvilka indrefvo, samlade eller erlade S:t Johannes penning (obulum s:ti Johannis), hvilken penning Sveriges förste katolske konung, Olof med tillnamnet Skottkonung, tillerkänt Johanniterna (ordini S. Johannis) i Eskilstuna". Året i fråga hade Älfkarleby församling lofvat betala S:t Johannes' penning. — Vi se här, hur den ur Peterspenningen utsöndrade skatten till Johanniterna med tiden fått ett fullt självständigt lif, så att den nu kan införas som en fristående skatt äfven i trakter, där den från början ej haft hemortsrätt.

S.	26	r. 10	nedifrån	*står*:	Danmark	*läs*:	Sverige.
„	28	n. 1		„	*bemærkinger*	„	*Bemærkninger.*
„	32	n. 3		„	*ecclesiæe*	„	*ecclesiae.*
„	71	r. 6	nedifrån	„	*cervitium*	„	*servitium.*
„	„	n. 1		„	intraditione	„	in traditione.
„	95	r. 11	nedifrån	„	*libro*	„	*libre.*
„	„	„ 9	„	„	Bernardus	„	Berardus.
„	110	saknas siffran vid not 2.					
„	118	r. 5	uppifrån	*står*:	de Ingulo	„	de Iugulo.
„	131	„ 1	„	„	d. $^{5}/_{2}$	„	d. $^{15}/_{2}$.
„	138	n. 2	„	„	ansåg man sig stadga	„	ansåg man sig böra stadga.
„	149	„ 4	„	„	*in utrique*	„	*in utroque.*
„	156	n. 1 r. 11		„	imposite	„	imposita.
„	161	„ 11	„	„	14,904	„	14,914.
„	162	„ 11	nedifrån	„	12,480	„	12,490.
„	164	n. 5	tilläggas efter d. $^{12}/_{8}$ 1330: DN VI 132.				
„	173	„ 2	„	DS 2538.			
„	279	„ 1	„	RAP 1715, 1716.			

DE PÅFLIGA SKATTETITLARNA

I.

Peterspenningen.

En äldre tradition om den svenska Peterspenningens uppkomst.

År 1491 framlämnades till påfven Innocentius VIII från Eskilstuna Johanniterkloster en supplik rörande klostrets ekonomiska förhållanden[1]. Det berättas här — framställningen är ett intressant prof på en medeltida andligs historiska kunskaper —, hurusom Olof Skotkonung, Sveriges förste kristne konung, med fromt sinne tagit i betraktande de mödor och utgifter, som mästaren och konventet på Rhodos och under dem lydande konvent och priorat hade att uthärda i sin strid till den kristna trons skydd mot de otrogna. Han hade därför, då han mottog det heliga dopet, förordnat, att en "obulus" i gängse mynt af honom tillkommande inkomster (ex jure regio sibi competenti) i hela Sveriges rike för hvarje invånare skulle betalas till det heliga landets hjälp. Långt efter denne konungs död hade så Eskilstuna kloster af Johanniternas orden grundats, hvilket klosters ombud sedan erhållit rätt att till kristenhetens försvar insamla nämnda "obulus", och detta hade de också brukat göra intill skrifvande dag. Rättigheten skulle ha blifvit bekräftad af Clemens V, och som källa för den något

[1] Suppliken är efter en afskrift af K. H. Karlsson tryckt — ganska illa f. ö. — af A. Neovius i *Akter och undersökningar rörande Finlands medeltidshistoria* (Historiallinen Arkisto XXIII: I: 3), s. 4 ff. Jfr v. Törne, *De finska medeltidsbiskoparnes besök vid den påfliga kurian* i Hist. uppsatser tillegn. Schybergson, s. 199 n. 1.

fantastiska framställningen anföras gamla mässböcker i klostret. Suppliken utmynnar i klagomål öfver att två stift, Skara och Åbo, undandrogo sig att betala.

Olof Skotkonungs intresse för konventet på Rhodos behöfva vi icke spilla många ord på; det är emellertid tydligt, att den omtalade obolen icke är annat än en del af Peterspenningen, som Johanniterna lyckats slå under sig i en del stift — för Strängnäs ha vi en rätt gammal uppgift om saken[1]. Detta tyckas visserligen Eskilstunabröderna ha glömt bort, och hvad man inom deras klostermurar trodde om ursprunget till denna deras inkomst, skulle ej berättiga oss att anta, att man vid medeltidens slut allmänt i Olof Skotkonung sett Peterspenningens instiftare — jag lämnar därhän, om vi ha att förklara traditionens uppkomst som beroende enbart på en etymologisering af tillnamnet —, om ej denna uppfattning dykte upp igen redan hos den nya tidens förste historieskrifvare OLAVUS PETRI. Denne vet att berätta[2], att det "är en almennelig mening at thenne konung Olaff skulle för then skul haffua wordet kallat Skottkonung, at han på lagde det Roomskott som här i landet haffuer pläghat vthgå, hwilkit till Room sendas skulle påuanom til vndtsetning emoot the Saracener Christenheetennes fiendar, Thet hohom (vtan twiffuel) haffuer warit ingiffuit aff the Engelska predikare", — alltså, bortsedt från det sista tillägget, noga öfverensstämmande med Eskilstunasuppliken. Denna uppfattning har varit den rådande under ett par århundraden. Vi kunna följa den hos MESSENIUS[3]; vi möta den åter hos

---

[1] Se nedan sid. 45 f.

[2] *Olai Petri Svenska Krönika*, utg. af G. E. KLEMMING, s. 45.

[3] *Scondia* XII, s. 41.: "Verum Olaus cognomento Skotkonung appellatus, quod suasu D. Sigfridi tributum Romanæ pendendum hinc annuatim ecclesiæ suo imposuerit Regno, Denarium Petri vocatum, quolibet per universas regni ditiones homine, trium marcarum, præter vestes et arma, possessore unum quovis anno contribuente nummum".

ÖRNHJÄLM[1]. På 1700-talet upptas och utföres den af SCARIN i tre dissertationer om Peterspenningen[2]: han lägger vikt vid Peterspenningens engelska ursprung, sysslar med etymologien till Skotkonung och konstruerar som bakgrund en hednisk Odensskatt. Vid nästa århundrades ingång har PORTHAN[3] mindre fantastiskt, med säkrare historisk takt och modernare metod framställt en åsikt, besläktad med denna gamla traditition, hvilken slutligen i några nyare katolska framställningar af tvifvelaktigt värde fått sena afläggare[4].

Den nyare åsikten: Peterspenningen införd af Nicolaus Albanensis.

Den åsikt åter, som inom vår nyare historiska litteratur är den rådande, låter den svenska Peterspenningen vara införd af kardinallegaten Nicolaus af Albano på mötet i Linköping 1152. Det är hos LAGERBRING, denna uppfattning först framställes[5] för att kort därpå af v. CELSE[6] motiveras genom en analys af påfvebrefven om kardinalens legation och häfdas med kritik i främsta rummet af ÖRNHJÄLM. Åsikten godtages af SPITTLER[7] och återfinnes i alla senare svenska framställningar.

---

[1] *Historia ecclesiastica*, s. 220 ff. Jfr dock s. 454, där förf. efter att ha tryckt det första påfvebrefvet om Nicolaus' af Albano legation säger, att skatten utlofvats af svenskarna *urgente Nicolao*.

[2] Den första (I) med titeln *De denario beati Petri*, II och III åter *De denario Sanct-Petrino*, Åbo 1737, 1739, 1740.

[3] *Observationes circa historiam denarii Petrini in Suetia* (Åbo 1802). Jfr äfven JØRGENSEN, *Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling*, s. 540.

[4] Art. *Denier de Saint Pierre* i *Encyclopédie des sciences religieuses* T. III; DAUX, *Le denier de Saint Pierre* (Paris 1908).

[5] *Swea Rikes Historia* II, s. 115 (Stockholm 1773).

[6] *Bullarium*, s. 33 f. (Stockholm 1782).

[7] *Von der ehemaligen Zinsbarkeit der Nordischen Reiche an den römischen Stuhl. Eine von der königlichen Societät der Wissenschaften zu Coppenhagen gekrönte Preisschrift. Hannover* 1797 (SPITTLER, Werke IX, s. 127).

Den äger visserligen inget stöd i traditionsmaterialets torftiga uppgifter. SAXO[1] talar endast om hur svears och götars strider hindrade legaten från att skaffa Sverige en ärkebiskop, ett par kronologier ha endast en notis om mötet i Linköping[2]. Den officiella påfvebiografien åter öfver Hadrianus IV, vanligen tillskrifven hans landsman kardinal Boso, har om hans nordiska färd endast allmänt panegyriska uttryck[3], men i stället äro de tvenne påfvebref, som handla om Nicolaus' legation, de första urkunder, där Sveriges skattebetalning till den hel. stolen omtalas, och omtalas på ett sätt och i ett sammanhang, som gör det mer än troligt, att dess införande varit kardinallegatens förtjänst.

Anastasius IV:s bullor af år 1154.

Påfvebrefven i fråga äro Anastasius IV:s ofta citerade bullor af d. $^{28}/_{11}$ 1154. Den ena af dessa, hvilken är ställd till "S. Regi et vniuersis proceribus swechie" omtalar skatten med orden:

> "Censum autem, quem in argumentum vestre deuocionis beato petro de terris vestris persoluendum annis singulis statuistis, fratribus nostris episcopis tribui faciatis, vt per eos sedi apostolice transmittatur. Quem profecto non tam ad nostram vtilitatem quam ad salutem animarum vestrarum exigimus, dum vos interne deuocionis obsequium beati petri cupimus patrocinium optinere".

Den andra af de båda samtidigt utfärdade bullorna (ställd till biskoparna) omnämner samma sak något mera kortfattadt, i det att det där heter:

> "— — De cætero charitatem vestram monemus et

[1] *Gesta Danorum* ed. HOLDER, s. 470 f.

[2] SRS I: 1, s. 23; SRD II, s. 167.

[3] *Le Liber Pontificalis* ed. L. DUCHESNE II, s. 280.

[4] DS 38 och 820. Om dateringen se SAMUELSSON, *Dateringen af påfvebrefven om Nicolaus' af Albano legation* (Bidrag till Sveriges medeltidshistoria tillegnade C. G. Malmström af Hist. sem. vid Ups. univ. 2).

exhortamur in Domino, quatenus censum, quem regnum et populus vester B. Petro annuatim statuerat solvendum, quisque de suo Episcopatu annis singulis colligere, et sedi Apostolicæ transmittere fideliter studeatis".

Den olika formuleringen af samma sak i de båda brefven blir naturlig, om man tar hänsyn till de olika adressaterna: det första, ställdt till representanterna för det skattebetalande världsliga samhället, kräfde en motivering af det romerska kansliets vanliga slag för ett här ännu ovant kraf, det andra, som endast befullmäktigar de svenska prelaterna som påfvens uppbördsmän i sitt land, kunde undvara en sådan.

Den viktigaste af de båda bullorna är gifvetvis den första. Vid en granskning af dess ordalag har man att ta fasta på fyra saker: 1) skatten utgår af jorden (*de terris vestris*); 2) uttrycket *statuistis* tyder icke på att skatten grundade sig på gammal häfd och småningom uppkommit, utan fastmer på ett vid ett bestämdt tillfälle fattadt beslut; 3) *exigimus* i det följande gör troligt, att detta beslut icke tillkommit utan den hel. stolens påtryckning; slutligen 4) den motivering, som ges åt krafvet. Det heter ju, som nämndt, att svenskarna beslutat skattens betalning af sin jord till bevis på sin fromhet (*in argumentum devocionis*), och sedan det förordnats om uppbördens förrättande genom biskoparna, säges det, att påfven kräfver nämnda skatt, ej så mycket för sin egen nytta som *ad salutem animarum vestrarum,* och det tillägges vidare: *dum vos interne devocionis obsequium beati Petri cupimus patrocinium obtinere,* en sats, på hvilken torde vara svårt om ej omöjligt att lämna någon tillfredsställande tolkning, och det förefaller, som skulle de forskare, som behandlat denna bulla, på ett eller annat sätt gått densamma ur vägen[1]. Svårigheten

---

[1] REUTERDAHL gör intet försök till ställets tolkning; O. JENSEN, *Der Englische Peterspfennig* (s. 12), ger en föga lyckad parafras.

ligger i orden *interne devocionis obsequium*; då bullan ej finnes bevarad i original utan blott i en afskrift i Liber ecclesiæ lincopensis är det ingalunda omöjligt, att ett korruptel föreligger; något fullt lyckadt försök till ställets förbättring genom konjektur har emellertid, så vidt jag vet, ej blifvit gjordt[1].

Viktigare än detta dunkla uttryck är dock, att bullan anger *patrocinium b. Petri* som lönen för skattebetalandet; till en diskussion af hvad detta innebär, skall jag i det följande återkomma.

Göra alltså bullans ordalag det troligt, att skattens införande skett nyligen och genom ett särskildt beslut, ligger ingenting närmare till hands än att anta, att det skett just vid Nicolaus' besök och på detta möte i Linköping, hvars existens man knappast har skäl att betvifla[2]. Spekulationer öfver de former, i hvilka det kan ha skett, måste gifvetvis bli resultatlösa. Två omständigheter torde ytterligare tala för denna åsikt. Dels gör Nicholas Breakspear's engelska börd det troligt, att han varit mån om införandet af en skatt, som i så hög grad satt sin prägel på hans fäderneslands förhållande till Rom. Dels förefaller det mig, som skulle möjligheten af ett sammanhang mellan den svenska kyrkoprovinsens utskiljande och det svenska folkets skattebetalning till Rom ingalunda vara utesluten. Vår ofullständiga kunskap om hvilka föreställningar man under den äldre medeltiden gjort sig rörande skattskyldighetsförhållandets art och innebörd förbjuder gifvetvis att

---

[1] HJÄRNE har i *Medeltidens statsskick*, s. 278—280, aftryckt brefvet och därvid infört ett [*per*] före *interne*. (SPITTLER citerar *per vestre devocionis obsequium* utan att dock på något sätt ange, att han infört en konjektur.) HJÄRNES konjektur accepterar K. B. WESTMAN, som öfversätter: "i det vi önska, att I genom Edert hjärtas hängifna tjänst mån erhålla den helige Petri skydd". (*Svenska kyrkans utveckling*, s. 61).

[2] Om Nicolaus' af Albano svenska legation se f. ö. BREYER, *Die Legation des Kardinalbischofs Nikolaus' von Albano in Skandinavien*; WESTMAN, *Svenska kyrkans utveckling*, s. 58—63.

här göra bestämda antaganden. Jag vill endast påpeka, att då Lundastolen blifvit ett ärkesäte och hela den nordiska kyrkoprovinsen lösts från beroendet af Bremen, så finner Paschalis II tidpunkten lämplig att till den nyvordne ärkebiskopens danska suffraganer ställa en erinran om, att Danmark sedan länge utgjort skatt till Rom[1]. Påfven låter sig angeläget vara att påpeka för den nye metropoliten, att hans upphöjelse ej betydde någon inskränkning i lydnadsplikten mot Rom, snarare tvärtom. Kanske har han velat ge en liknande förmaning åt den blifvande ärkebiskopen i Upsala. Öfverhufvudtaget tycks man i Rom i Peterspenningens erläggande sett ett band, som det var angeläget att pålägga särskildt kyrkans aflägsnare provinser.

Sverige i Liber censuum.

Vid tiden för Hadrianus IV:s pontifikat eller helt kort därefter torde det varit, som Sveriges skattskyldighetsförhållande för första gången blef antecknadt i den apostoliska kammarens skattelängder. Till Hadrianus' camerarius Boso har den senaste forskningen hänfört den näst äldsta af den hel. stolens kända längder af denna karaktär (den äldsta går tillbaka till Eugenius III)[2]. Ingendera har blifvit bevarad annat än genom de senare kompilationer, i hvilka de ingått. Den till tiden originalet närmaste af dessa är den, som bär kardinal Albinus' namn. Dennes för privat, delvis studieändamål verkställda arbete, kändt under namnet *Gesta pauperis scolaris Albini*[3] innehåller en afdelning, där författaren anger som sin afsikt

[1] "De censu, quem beato Petro predecessores vestri singulis annis instituerunt, fraternitatem vestram una cum eodem fratre nostro Lundensi archiepiscopo volumus esse sollicitam, ne in ipso negotio fraudem Romana ecclesia ulterius patiatur, sed integre huiuscemodi caritatis debitum prudentia vestra satis sapienter suscipiat." *Liber censuum* I, s. 227. JAFFÉ-LOEWENFELD, *Regesta pontificum* 6335.

[2] FABRE, *Étude sur le Liber censuum*, s. 15 ff. — *Le Liber censuum*, publ. par FABRE et DUCHESNE, I, Introduction, s. 5.

[3] *Liber censuum* II, s. 85—137.

att anteckna, hvad han ur gamla källor funnit *juris esse b. Petri.* I denna lista öfver den hel. stolen tillkommande afgifter finnas tvenne notiser rörande Sverige, dock under två olika titlar. Efter *Dania*, där efter Paschalis II:s register anförts ofvannämnda bref om den danska Romskatten, följer[1]

"IN SUETIA.

Singule domus I denarium monete ipsius terre.

Episcopus Arusiensis II marcas pro unoquoque anno".

Härpå följer en notis om Ungern, därefter kommer

"IN SUEVIA.

Episcopus Lingacopensis XI marcas pro unoquoque anno ad pondus Colonie".

Att diskutera dessa uppgifters reella betydelse måste jag uppskjuta för att i stället blott följa deras yttre historia. För dessa notiser kan Albinus knappast haft någon annan källa än Boso's skattelängd — de uppgifter, han hämtat ur längden från Eugenius III:s tid ha varit af helt annan natur. Placeringen under tvenne rubriker och dessas olika utseende kunde väl leda tanken på tvenne olika källor, men då någon dylik med Boso jämnställd icke hittills af forskningen spårats, måste denna möjlighet strykas. Återstår alltså endast att föra ifrågavarande oegentlighet tillbaka på redaktionella ojämnheter i Boso's arbete. Så mycket tycks med säkerhet emellertid häraf kunna slutas, att de båda notiserna icke samtidigt införts, men om mellanrummet mellan dem i tid och rum (i längden) kan gifvetvis intet antagande göras.

Albinus' kompilation daterar sig från 1188—1189[2]. Redan tre år senare företogs den stora omredigering af den hel. stolens skattelängd, som skulle bli den för alla kommande

---

[1] *Liber censuum* II, s. 121. Det kan anmärkas, att anteckningen om den norska Romskatten har en annan formulering än den om den svenska: "In Norogueia singuli lares I monetam eiusdem terre".

[2] FABRE, *Étude*, s. 11.

tider grundläggande. År 1192 utfördes denna kompilation, hvilken i allmänhet ensam afses med namnet *Liber censuum,* af Celestinus III:s camerarius Cencius (Cencio Savelli), den blifvande Honorius III. Denne gick tillväga på ett från sina föregångare afvikande sätt — vi afse här endast den egentliga skattelängden i Liber censuum, dess öfriga innehåll är för vårt syfte af underordnad betydelse —, han samarbetade tvenne saker, som dittills hållits i sär: skattelängd och *provinciale.*

Ett provinciale för den romerska kyrkan kan med säkerhet spåras tillbaka till Calixtus II:s pontifikat, föregånget af mindre dylika arbeten för delar af kristenheten (*notitia Galliarum* m. fl.). Ett dylikt af större omfattning och betydelse har uppkommit under medlet af det 12:te århundradet: DUCHESNE antar, att Boso redigerat detsamma som en motsvarighet till sin skattelängd[1]. Enligt samme forskares antagande är det detta, som ligger till grund för det provinciale, som Albinus inryckt i sin kompilation. I denna — dess källa (möjligen Boso's provinciale) måste ha redigerats efter det svenska ärkesätets upprättande — finnes under rubriken *In regno Suetie* antecknadt metropolen Upsala med dess 4 suffraganstift[2].

---

[1] *Liber censuum* I, Introduction, s. 56.

[2] *Liber censuum* II, s. 101; från ett närmare studium af Sveriges uppträdande i dessa provincialer, särskildt med hänsyn till det intressanta fragment, som föreligger från Calixtus II:s pontifikat, måste jag här afstå (se TUNBERG, *En romersk källa om Norden vid 1100-talets början*). Det kunde emellertid vara af intresse att närmare granska de former, under hvilka de svenska stiftens namn uppträda; jag nöjer mig här med att påpeka, att namnet Linköping hos Albinus uppträder under formen "Lingacopensis", i originalhandskriften till Cencius (Vat. 8486) "Lincopensi", under det samtliga senare handskrifter fr. o. m. Riccardianus 228 ha "Lintracopensi", hvilket snarast synes höra ihop med formen hos Albinus. I hvarje fall måste tvenne olika texttraditioner föreligga.

Det kan här påpekas, att i Dietrich af Nieheim's *Liber cancellariae apostolicae* af år 1380 (*Der Liber cancellariae apostolicae vom Jahre 1380 und der stilus Palatii abbreviatus Dietrichs von Nieheim*, hrsg. von G.

Dessa 5 stift är det också, som — antagligen ur samma källa, som Albinus haft — kommo att bli upptagna i Cencius' arbete, och då i den ram, som häraf bildats, de redan anförda notiserna ur Boso's skattelängd införts, kom rubriken Sverige, placerad mellan Norge och Skottland, att få följande utseende:[1]

"SUETHIA.
In archiepiscopatu Ubsalensi.
In episcopatu Arusiensi.
Episcopus ipse II marcas singulis annis.
In episcopatu Straganensi.
In episcopatu Lincopensi.
Episcopus ipse XI marcas et dimidiam[2] singulis annis ad pondus Coloniense.
In episcopatu Scarensi.
Notandum autem quod singule domus Suetie singulos dant denarios monete ipsius terre."

I denna form infördes alltså Sverige i Cencius' originalhandskrift, hvilken ännu föreligger (Cod. vat. 8486), och ingen af de talrika kompletteringar, som i denna handskrift senare gjordes, har berört denna rubrik. I hufvudhandskriften af Liber censuum ha alltså Växiö och Åbo stift

---

ERLER), hvars provinciale enligt utgifvaren härstammar från 1200-talets början den svenska stiftslistan har följande ålderdomliga och delvis förvanskade utseende: "In regno Suecie. Archiepiscopatus Ypsalensis hos habet suffraganeos: Arosiensem Aguriensem Strawinensem, alias Straganensem Lingacopensem alias Lincopensem, et sic hodie scribitur in litteris apostolicis, videlicet Lincopensis, Scarensem". (ERLER, a. a., s. 33).

Jfr TANGL, *Die päpstlichen Kanzleiordnungen*, s. 19.

[1] *Liber censuum* I, s. 229.

[2] Denna egendomliga afvikelse från notisens form hos Albinus kan icke härledas ur någon faktisk förändring af det betalade beloppet, utan måste på texthistorisk väg förklaras. Saken är emellertid belysande för Cencius' oafhängighet af Albinus. I MURATORIS aftryck af Liber censuum (*Antiqvitates Italicæ* V, sp. 892) står: "In episcopatu Lincopense. Episcopus ipse XI marchas, & de singulis annis ad pondus Coloniensium"

aldrig blifvit införda[1], och när under Gregorius IX (omkr. 1228) en fullständig afskrift gjordes af verket (den nuv. cod. Riccardianus 228), kopierades här så godt som utan ändringar originalets censuslista[2]. Först i den serie tillägg, som i denna handskrift gjordes i slutet af 1200-talet, infördes efter den i cod. vat. 8486 afslutande anteckningen "Notandum" etc.:

"In episcopatu Vexionensi.
In episcopatu Aboensi".

Det sista stadiet i den utveckling, som vi här följa, betecknas slutligen däraf, att i en handskrift från första hälften af 1400-talet[3] nämnda anteckning flyttats efter hela den 7 stift omfattande listan.

Orden i Anastasius IV:s bulla om det *patrocinium*, som skulle bli följden af det svenska folkets skattebetalande till S. Petrus, antyda, att den betydelse, man från påfvedömets sida tillade skatten, icke i främsta rummet var af

---

[1] Frågan om dessa stifts förhållande till Liber censuum har utförligt behandlats af v. TÖRNE, *Om Finlands skattskyldighet*, s. 34—40.

[2] *Liber censuum* I, Introduction, s. 18. Jfr ofvan s. 11 not 2.

[3] Denna handskrift, antagligen identisk med FABRE's "manuscrit n:o 18 dans l'Armoire XXXV" i Vatikanarkivet (*Étude*, s. 221), har excerperats af MUNCH, som betecknar densamma som "Codex scriptus manu sæculi 15-mi ineuntis, sign. in dorso: Cenci Camerari divers. 18". Efter MUNCHS afskrift har den norska stiftslistan tryckts i DN VIII 3, den svenska af HAUSEN i FMU 38, där den dock försetts med en något kuriös öfverskrift (hvarom se v. TÖRNE, a. a., s. 34). För fullständighetens skull kan här anföras den anteckning om den svenska Romskatten, som införts i Nicolaus Rosselli's, kard. af Aragonien, på grundval af Cencius under 1300-talet utförda arbete, likaledes efter MUNCHS afskrift tryckt af HAUSEN:

"De censu regni Suecie solvendo ecclesie Romane. Omnes et singule domus tocius regni Suecie soluere debent pro censu ecclesie Romane singulos denarios curribiles in illo regno".

Om den från Cencius afvikande titelrubriken i Nicolai arbete se K. H. KARLSSON i HT 1897, Öfversikter och granskningar, s. 41.

ekonomisk art, utan grundade sig på föreställningar om ett rättsförhållande af egendomlig natur, för hvilket denna *census* skulle vara det synliga uttrycket. Samma tanke möter oss hos Cencius i Liber censuum; han anger i sitt företal som sin afsikt att anteckna

"que ecclesie vel monasteria, . . . que etiam civitates, castella, ville vel domus speciales, seu qui reges aut principes"

han funnit

"in jus et proprietatem beati Petri et sancte Romane ecclesie persistentes censuales esse".

Äfven om innebörden af uttrycken i denna mening kunna tolkas olika, kvarstår dock dess författares skarpa framhållande af den ideella innebörden af de afgifter, han registrerat — afgifter, af hvilka många i och för sig knappast varit värda ens denna möda[1].

Ett rätt bedömande af den svenska Romskattens natur kräfver därför en kännedom om den påfliga *census*' allmänna karaktär, en kännedom, som endast står att vinna genom ett studium af dess historia och en öfversikt af dess olika arter[2].

Den påfliga census' historia och arter: skattskyldiga kyrkor och kloster.

Det ursprungligaste slaget af påfven tillkommande *census* är ingenting annat, än en jordränta af påfliga domäner,

[1] "Ces redevances sont peu de chose dans elles-mêmes; elles ont une grande importance, si on considère les idées, auxquelles elles répondent et dont elles sont comme l'expression matérielle." FABRE i kommentaren till *Liber censuum* (I, s. 2). En härifrån afvikande uppfattning har antydts, men ej utförts af K. H. KARLSSON i HT 1897 (Öfversikter och granskningar s. 41).

[2] Följande öfversikt är hufvudsakligen byggd på FABRE's grundläggande *Étude sur le Liber censuum,* kompletterad med nedan citerade specialundersökningar af samme förf., BLUMENSTOK och JENSEN m. fl. — Kompilationer utan större självständigt värde äro DAUX' uppsatser *La protection apostolique au moyen âge* (RQH 28, s. 5—66) och *Le cens apostolique dans l'Église de France* (RQH 31, s. 5—73). Detsamma gäller i ännu högre grad om samme författares lilla tendensskrift *Le dénier de Saint Pierre* (Paris 1908). En rätt användbar framställning ger däremot WOKER, *Das Kirchliche Finanzwesen der Päpste*, s. 32—46.

bestående i främsta rummet af arrendeafgifter, som betalades af enskilda, kyrkor eller kloster för jord, till hvilken de erhållit brukningsrätt af den hel. stolen. I viss mån kan arrendeförhållandets princip sägas ha varit förebildligt för öfriga arter af skattskyldighet till den romerska kyrkan.

Under de århundraden, som följde efter folkvandringarna, lades grunden till det feodala samhällsskicket i främsta rummet därigenom, att de skyddsbehöfvande svagare med uppoffrande af en del af sin frihet och sin oinskränkta äganderätt genom *commendatio* till en starkare försäkrade sig om dennes skydd. Hade samhällets världsliga medlemmar behof häraf, gällde detta i ännu högre grad om andliga personer och stiftelser. Det gällde sockenkyrkorna, det gällde i ännu högre grad klostren, hvilkas växande egendom ej blott hotades af världsliga store, utan heller ingalunda var säker för ingrepp från biskopens sida. Det skydd, man sålunda kände sig i behof af, det sökte och fann man i främsta rummet hos konungen. I Frankerriket hade Merovingerna alltsedan det 6:te århundradet utfärdat skyddsbref för kloster[1]; så gjorde äfven Karl den store. Men så snart dennes stolta verk började falla sönder och anarkiska förhållanden inträdde i de länder, som hans starka hand hållit i styr, blef konungens skydd ej längre effektivt, och de skyddsbehöfvande måste på annat håll söka de garantier, de här ej längre funno. Och i detta som i andra afseenden gick konungamaktens nedgång hand i hand med påfvemaktens uppstigande. Floden af påfliga skyddsbref för kloster sväller sålunda stadigt och når under Alexander III sin högsta punkt för att sedan småningom åter sjunka. Termerna växla i urkunderna: än talas mera allmänt om *b. Petri et nostra protectio,* än möter ett innehållsrikare *regimen* eller *mundiburdium.* Och — hvad som intresserar oss mest — i en mängd fall ut-

---

[1] BLUMENSTOK, *Der päpstliche Schutz im Mittelalter*, s. 14.

fäster sig klostret till att betala en årlig afgift, vanligen föga betydande, "ad indicium recepte a Romana Ecclesia libertatis" eller "protectionis"[1]. Ofta — i det öfvervägande antalet fall i fråga om skattepliktiga kloster — anföres som motiv till skyddsbrefvets utfärdande ett hembjudande af klostrets egendom till S. Petrus och den hel. stolen, en *traditio* eller *commendatio* alltså i öfverensstämmelse med det världsliga länsväsendets grundsatser[2]. S. Petrus blir den egentlige ägaren till klostrets jord, denna står under hans *dominium eminens*; mot ett godtyckligt utöfvande af denna öfverhöghetsrätt från hans efterträdares sida har man i regel skaffat sig garantier genom de villkor, som fogats till traditionsurkunden[3]. Hur sedan denna s. k. *libertas romana*, som endast afsåg ett skydd för rent yttre våld och i vissa fall för godtyckliga ingrepp i klostrets styrelse (t. ex. i fråga om abbotsval), men ingalunda innebar någon "exemptio spiritualis", befrielse från diocesanbiskopens andliga myndighet, blef föremål för misstolkningar och sammanblandning med denna senare utvecklade form af "libertas", hur slutligen denna misstolkning tog öfverhand och den omtalade *census* verkligen kom att erkännas som villkoret för denna andliga *exemptio*, hvilken spelar en så stor roll i den senare medeltidens klosterhistoria — allt detta intresserar oss i detta sammanhang icke. Vi ha endast att fasthålla den ursprungliga typen i dess enhelhet: en *census*, erlagd af kloster till påfvestolen, som ett tecken

---

[1] Som exempel på ett dylikt skattskyldigt kloster nöja vi oss med att anföra det enda, som i Liber censuum anföres under någon af de nordiska provinserna, Columbas berömda kloster på ön Hy af Suderöarnas stift, Nidaros' provins. Enligt Innocentius III:s skyddsbref af d. $^{9}/_{12}$ 1203 (DN VII 4) skulle det "ad indicium — — huius a sede apostolica protectionis percepte" årligen erlägga "duos bizantios". Jfr *Liber censuum* I, s. 229.

[2] BLUMENSTOK, a. a., s. 61 ff. THOMASSINUS, *Vetus et nova ecclesiae disciplina* 1: 3: 33 § 7.

[3] BLUMENSTOK, s. 71.

på dennes fiktiva äganderätt till klostrets gods och som villkoret för ett af densamma lämnadt skydd för dessas integritet.

Världsliga småfurstar skattskyldiga till påfven.

Ungefär på samma sätt torde vi böra föreställa oss en världslig furstes skattskyldighetsförhållande till Rom i sin enklaste form, sådant vi känna det i fråga om några småfurstendömen, hvilka i 11:te århundradet trädt i beroende af den hel. stolen. Grefven af Substantion (Castelnau-le-Lez) och Melgeuil (Mauguio) hembjuder år 1085 genom en formlig *traditio* sitt land åt den hel. romerska kyrkan, apostlarna Petrus och Paulus, påfven Gregorius VII och hans efterträdare. De skulle vara hans länsherrar, till hvilka han skulle aflägga trohetsed och betala en årlig skatt[1]. En grefve af Urgel i Aragonien skänker tvenne slott till den hel. stolen under Alexander II med villkor, att hans efterkommande skulle motta desamma ur påfvens hand och betala en årlig skatt. Den som försökte fråntaga dem slotten, skulle drabbas af exkommunikation[2].

Länsskatt och Peterspenning.

Mera komplicerade bli förhållandena, då vi ta med hela kretsen af riken, hvilka på olika tider knutits till Rom, lösare eller fastare, med band af detta slag. För att vinna reda i vår öfversikt, måste vi — om ock med risk att schematisera — från början urskilja tvenne hufvudtyper af sådana skatter: å ena sidan den fullt utvecklade *länsskatten*, å den andra *Peterspenningen* i egentlig mening. Men det måste genast betonas, att denna indelning är i viss mån en konstruktion, i det namnet Peterspenning (*denarius beati Petri*) aldrig haft rang af teknisk term. I påfliga urkunder heter den i allmänhet *census, qui denarius beati Petri vulgariter nuncupatur.* Skillnaden blir egentligen den, att den egentliga länsskatten måste ha sin grund i en bestämd handling, då en påfve i öfverensstäm-

[1] Fabre, *Étude*, s. 117 f. Jfr Jaffé-Loewenfeld, *Reg. Pont.* 5375.
[2] *Liber censuum* I, s. 216, 355.

melse med de längst drifna papalistiska anspråken uppträdt som hela kristenhetens länsherre, gifvit ett rike i län och af sin vasall kräft länsed och länsskatt. En skatt af denna art skiljer sig från öfriga äfven därigenom, att den utgår med betydligt högre belopp, och i allmänhet är af fast storlek, icke alltså är något slags hufvud- eller *härd*skatt. Peterspenning blir då hvarje annan skatt, som erlagts af ett rike till den hel. stolen. Det är klart, att ingen för hvarje fall tillfyllestgörande formulering af dess innebörd kan ges. Ursprunget har varit olika, tolkningarna ha växlat. Klart är äfven, att det i denna vår indelning icke är fråga om två skarpt begränsade kategorier, utan fastmer om uppfattningar, som växlat från en tid till en annan, stigit eller sjunkit som kurvorna på en grafisk tabell.

Båda Siciliernas länsskatt. Båda Siciliernas census är det bästa exemplet på den direkta länsskatten. Liber censuum har bevarat den länsed, Robert Guiscard år 1059 svor till Nicolaus II[1]; han lofvar däri att för redan gjorda och kommande eröfringar betala 12 denarer i Pavias mynt för hvarje par oxar "ad confirmationem traditionis et recognitionem fidelitatis". Att genomgå denna census' senare omvandlingar är här knappast nödvändigt; den öfvergick till en skatt af bestämd årlig storlek[2], den erlades likaväl af ätten Anjou för Neapel ensamt som af de normandiska härskarne för Båda Sicilierna[3]. Skatten har erlagts under högtidliga former ända in i nyaste tid. År 1855 befriade Pius IX Neapel och Sicilien

---

[1] *Liber censuum* I, s. 421 f.; jfr äfven s. 15 f.

[2] 600 "squifati" anges den till, då Roger år 1139 tilltvingar sig Innocentius II:s erkännande af sin antagna konungavärdighet, men den ökas sedermera. Jfr FABRE, *Beiträge zur Geschichte des Peterspfennigs vom 11. bis zum 13. Jahrh.* (Zeitschrift f. Sozial- u. Wirtschaftsgeschichte IV, s. 457 ff.).

[3] Dess storlek är fr. o. m. Bonifacius VIII 8000 uns guld för Neapel. Sicilien fick, då det lösts från Neapel, för egen del erlägga 3000 uns. KIRSCH, *L'administration des finances pontificales* i Revue d'Hist. Ecclés. I, s. 280 f.

från skattskyldigheten, sedan Ferdinand II skänkt 10,000 dukater till den pelare, som restes till den obefläckade aflelsens ära[1].

Englands länsskatt.

England trädde under Innocentius III i ett liknande förhållande till Rom. Påfvarna hade väl tidigare gjort försök att få den gamla engelska Peterspenningen erkänd som länsskatt — ett dylikt tillbakavisades af Vilhelm Eröfraren —, och den påfliga länshögheten öfver England fick ett erkännande *in amplissima forma* af Henrik II år 1173, då denne genom de oroligheter, som följde på Thomas Beckets mord, tvingades på knä inför Rom[2]. Men först då Johan utan land, som genom striden om Canterburys ärkestol framkallat interdikt öfver sitt land och kände sin tron vackla, år 1213 formligen tog sina länder i län af påfven och lofvade *homagium*, utfäste han sig äfven att betala en årlig länsskatt af 1000 pund sterling[3], hvilken sedan vid sidan af Peterspenningen med växlande samvetsgrannhet utgjordes ända till år 1334[4].

Den engelska Peterspenningen.

Mera bekant än denna engelska länsskatt är dock den engelska Peterspenningen. *Denarius b. Petri* har i England en längre historia än i något annat land. Den omständigheten, att den utgått jämsides med länsskatten, har gjort den till det bästa exemplet på en census, som bestämdt icke har karaktären af länsskatt.

Den engelska Romskatten kan spåras tillbaka till de århundraden, som följde på den anglosaxiska kyrkans fasta knytande till Rom, medan entusiasmen för den eviga staden och dess heliga minnen ännu var varm. Om dess första framträdande föreligga olika traditioner. En af dessa uppger som instiftaren häraf Ina af Wessex (omkr. 688—726), hvilken skulle i sitt rike ha infört en skatt af en penning för

---

[1] Woker, *Das Kirchliche Finanzwesen der Päpste*, s. 45.
[2] Fabre, *Étude*, s. 138 ff. Rymer, *Foedera* I, s. 29 (Ed. 1816).
[3] Rymer, *Foedera* I, s. 115. *Liber censuum* II, s. 39 f.
[4] Jensen, *Der Englische Peterspfennig*, s. 64.

hvarje familj till understöd åt den s. k. Schola Saxonum i Rom, ett härberge för de talrika engelska pilgrimer, som drogo till apostlarnas trösklar (beläget på högra Tiberstranden i det nuv. Borgo, på samma plats, som sedermera intogs af Helgeandsordens S. Spirito in Sassia). En annan tradition, som vunnit mera tilltro, talar om Offa II af Mercia (757—796); han uppges dels ha instiftat en liknande afgift från sitt rike till Schola Saxonum, dels skall han ha varit den förste, som hedrat påfven med en direkt penninggåfva. Att en sådan förekommit, intygar en bulla af Leo III till hans efterträdare[1], där det uppges, att en årlig skänk af 365 *mancusae* "pro alimoniis pauperum et luminariorum concinnatione" utlofvats af Offa. Detta brukar sammanställas med dennes önskan att få Lichfield erkändt som ärkesäte och så lösgöra sitt rike från det kyrkliga beroendet af Canterbury[2]. En tredje tradition slutligen vill veta, att Aethelwulf af Wessex efter sin Romresa år 855 instiftat en Romskatt, som årligen skulle utgå med 300 mark guld. På fullt säker mark komma vi först med de anglosaxiska lagar, som innehålla bestämmelser om *Romfeoh*. Dessa visa, att skattebetalandet redan hunnit stadga sig vid den tid, då heptarkien genom de västsaxiska konungarnes supremati uppgått i ett enadt rike. De s. k. Edwards och Guthrums lagar (906—921)[3], hvilka endast kodifiera de öfverenskommelser mellan engelsmän och danskar, som träffats under Alfreds regering, bestämma straff för försumlighet vid Romskattens erläggande för båda folken. Äfven talas om densamma i Edmunds kyrkliga stadganden och likaså i flera andra af de lagsamlingar, som bära namn efter 900-talets konungar. Deras verk stadfästes af Knut den store. I samband med sin Romresa år 1027 upp-

---

[1] Jaffé-Ewald, *Reg. Pont.* 2494.

[2] Stubbs, *Constitutional History of England* I, s. 230. Jensen, a. a., s. 15.

[3] Jensen, a. a., s. 21 f.

manar han i ett bref Englands klerus och folk att visa trohet mot kyrkan, bl. a. genom samvetsgrant erläggande af de "denarii, quos Romae apud Sanctum Petrum debemus sive ex urbibus sive ex villis", och i några af 1100-talets engelska lagböcker ha under hans namn några stadgar om Englands (inklusive Danelagens) Romskatt fått plats[1].

Det goda förhållandet mellan England och Rom stördes emellertid under de sista anglosaxiska konungarna, och Vilhelm Eröfrarens invasion skedde med påfligt gillande. Han kom som en förkämpe för det kyrkliga reformprogram, som betecknas af namnen Clugny och Hildebrand[2]. Men man drog i Rom för stora växlar på Vilhelms tillgifvenhet. De anspråk, som framställdes på omsorgsfullare erläggande af Peterspenningen, ledde väl till önskadt resultat, men då Gregorius VII år 1079 genom en legat har afkräft konungen länsed och tydligen ställt detta i samband med skattekrafvet, får han klart besked: skatten betalas, som förr varit brukligt, länsed vägras, emedan sådan ej förut afgifvits af Englands konungar. Och denna distinktion blir som nämndt än klarare framhäfd, då efter kon. Johans underkastelse en särskild länsskatt kommer att utgå bredvid den gamla skatten. Emellertid torde vi icke ha rätt att utan vidare tillämpa denna genom motsatsernas skärpning vunna begränsning af den engelska Romskattens innebörd på hvarje dylik skatt i andra länder, där den införts under andra omständigheter, och där icke en gammal häfd gaf samma rakryggade säkerhet, då det gällde att vederlägga påfliga anspråk.

Enligt lagarnes bestämmelser skulle Peterspenningen utgå med en denar af hvarje hus, som ägde en viss förmögenhet (en inkomst af 30 denarer); men tidigt utbildade sig

---

[1] JENSEN, a. a., s. 26. *Liber censuum* I, s. 590. FABRE, *Étude*, s. 134 f. LIEBERMANN, *Peter's pence and the population of England about 1164* (Engl. Hist. Review XI, s. 744 f.).

[2] DAVIS, *England under the Normans and Angevins*, s. 46.

den praxis, att Rom blott fick en fast årlig summa — 299 mark enligt Liber censuum —, under det att resten genom ärkedjäknarnas försorg inlevererades till kronan. Denna fick alltså en jämn inkomst af Peterspenningen, hvarom the Exchequer's räkenskaper bära vittne[1].

Den engelska Peterspenningen uppbars till år 1534[2].

Peterspenningen i Polen. Näst den engelska torde den polska Romskatten vara den, som vi kunna följa längst tillbaka i tiden. Polen, den romerska kyrkans utpost mot öster, kom nämligen alltifrån sitt första omfattande af kristendomen att träda i skattskyldighetsförhållande till den hel. stolen. En notis, som genom Deusdedits, kaniken Benedikts och Albinus' kompilationer funnit vägen till Cencius' Liber censuum[3], visar oss, hur hertig Mieszko, Polens förste kristne hertig, genom en formlig kommendation till S. Petrus till denne öfverlämnar sitt land[4] under Johannes XV:s pontifikat (985—996). Polen blir så det första rike, som ställt sig i ett klart skyddsförhållande till påfvestolen. Den nämnda urkunden talar ej om någon skatt, men redan Mieszkos efterträdare, Boleslav Chrobry, kan omtalas som *tributarius* till S. Petrus[5] och beklagar sig vid ett tillfälle öfver svårigheten att betala skatten till apostlafursten[6], och då Kasimir (1041—1058) efter en tid af hednisk reaktion söker att reorganisera den polska kyrkan, återknyter han också förbindelserna med Rom från Mieszkos och Boleslavs tid, hvarför han för den populära uppfattningen kommit att stå som den polska Romskattens stiftare. Om erläggandet

---

[1] FABRE, *Beiträge zur Geschichte des Peterspfennigs* (Zeitschrift für Soz. u. Wirtschaftsgesch. IV, s. 459 ff.). JENSEN, s. 73 ff.

[2] JENSEN, s. 100.

[3] *Liber censuum* I, s. 349. Ibid., Introduction, s. 84.

[4] FABRE, *La Pologne et le Saint-Siège du X:e au XIII:e siècle* (Études d'histoire du Moyen age, dediées à Gabriel Monod, s. 162 ff.).

[5] FABRE, a. a., s. 166.

[6] *Thietmari Merseburgensis Chronicon* VI: 56 (VII: 32) ed. KURZE, s. 187. — *Codex diplomaticus Silesiæ* VII, s. 8.

af densamma råder länge tystnad i urkunderna, och i Cencius' skattelängd förekommer den icke, men Innocentius III talar åter om densamma, nu som en på det jordbesittande folket hvilande skatt. Under 1200-talet ge spridda urkunder upplysning om dess insamlande, och mot århundradets slut se vi biskoparna, som fått kollektionen om hand, vilja göra denna till en inkomstkälla för sig och på sin höjd ge den apostoliska kammaren en fast årlig summa[1] — säkert ej ett enastående förhållande och antagligen ej alldeles utan sin motsvarighet i Sverige. Påfvarna opponera sig naturligtvis häremot, och under 1300-talet leder Johannes XXII:s energiska uppbörd[2] och kraf på att skatten skulle vara en hufvudskatt till rätt allvarliga konflikter, särskildt på schlesiskt område, där man höll fast vid att den skulle utgå med vissa fasta summor för olika territorier[3]. Från hans pontifikat ha vi också uttalanden såväl från påfligt som landsfurstligt håll, som med all önsklig skärpa betona, att skatten är tecknet till underkastelse under den hel. stolen, hvarigenom påfven kommer att bli Polens länsherre på samma sätt som kejsaren är det öfver Rikets länder[4].

---

[1] MAYDORN, *Der Peterspfennig in Schlesien bis in die Mitte des XIV. Jahrh.* (Zeitschrift f. Gesch. u. Altertum Schlesiens 1883), s. 48 f. GOTTLOB, *Aus der Camera apostolica,* s. 218 f.

[2] *Monumenta Poloniæ* ed. THEINER I, s. 274—287.

[3] MAYDORN, s. 53 ff. *Cod. dipl. Sil.* III, s. 89—92.

[4] Det heter i en påflig fullmakt för ärkeb. af Gnesen och bisk. af Leslau af d. $^{20}/_{6}$ 1318:

"Dudum in scrutinio nostre considerationis adducto, quod census, qui vocatur denarius beati Petri, in toto ducatu Polonie, ecclesie Romane subjecto, in signum subjectionis eidem ecclesie debebatur ex multis temporibus retroactis ipsi ecclesie fuerat integraliter persolutus — —". (*Monumenta Poloniae Vaticana* 1, s. 50).

Hertig Henrik af Schlesien skrifver till påfven d. $^{23}/_{6}$ 1323:

"Denarium vero Sancti Petri, licet modo insolito exigatur, ipsum tamen ego et fratres mei in signum obediencie, qua sanctissime Paternitati vestre et Apostolice sedi immediate nos recognoscimus esse subjectos, in omnibus terris et districtibus nostris solvi dudum mandavimus reverenter, fidu-

Den polska Peterspenningens natur af jordskatt betonas upprepade gånger, och denna egenskap — så betydelsefull för bedömandet af dess innebörd — har bevarats in på 1400-talet.

Polens Romskatt, som, ehuru den uttryckligen nämnes som en *denarius b. Petri*, dock stundom kommer så nära att bli en verklig länsskatt, är ett godt exempel på vår indelnings ofullkomlighet.

Aragonien och Portugal.

Detsamma kan sägas om skatten från två riken på den pyreneiska halfön. Det Aragoniska rikets grundläggare vann ett liknande ryggstöd hos den hel. stolen som Robert Guiscard, då han på konciliet i Jacca 1063 skänkt sitt land till S. Petrus och gjort sig skattskyldig[1]. Detta bekräftade hans efterträdare, och då hans sonson år 1204 lofvade Innocentius III trohet, fixerades skatten till 250 guldoboler, och detta kodifierades i Liber censuum[2].

På liknande sätt har hertig Alfons af Portugal år 1144 svurit Lucius II trohet och lofvat "ut tam ipse quam heredes sui de terra ipsa quatuor uncias auri annis singulis Romano pontifici persolverent"[3], och då han 1179 af Alexander III vill ha bekräftelse på sin nyvunna kungliga värdighet, ökas afgiften till 2 mark rent guld[4].

Sardinien och Corsica.

För Sardinien och Corsica erlade Aragoniens konungar senare därjämte en årlig afgift af 2,000 mark sterling; afgiftens ursprung går tillbaka till år 1297, hvilket år Boni-

---

cialiter presumentes, quod si forte aliquis imperator vel rex Romanorum de facto in nos iurisdicionem suam vellet extendere, Sedis apostolice presidio ab eorum violenciis et injuriis erimus defensati" a. a. I, s. 74.

För den polska Peterspenningens historia under 1300-talet föreligger f. ö. ett rikt material.

[1] FABRE, *Étude*, s. 121 f., 125 f. JAFFÉ-LOEWENFELD 5098.

[2] *Liber censuum* I, s. 216.

[3] JAFFÉ-LOEWENFELD 8590.

[4] *Liber censuum* I, s. 222. JAFFÉ-LOEWENFELD 13420: "Ad indicium autem, quod præscriptum regnum b. Petri juris existat, pro amplioris reverentiæ augmento statuisti duas marchas auri annis singulis nobis nostrisque successoribus persolvendas".

facius VIII lofvade investera kon. Alfons af Aragonien med öarna; först år 1324 lyckades emellertid kon. Jakob eröfra dessa från pisanarna, och följande år erlägges skatten för första gången[1]. Såväl sättet för dess uppkomst som det fixerade beloppet hänvisa den till den rena länsskattens kategori.

Böhmen, Kroatien och Dalmatien.

Gregorius VII, som tycks ha konsekvent sträfvat att göra det mesta möjliga af censusskyldigheten — han gör ett försök att få Peterspenningen erlagd äfven i Frankrike[2] — har fått motta en penningsumma "sub nomine census" af Böhmens hertig, Vladislav II[3], och år 1076 har en hertig af Kroatien och Dalmatien svurit trohetsed och lofvat en årlig "tributum"[4].

Danmark.

Den danska Peterspenningens ursprung är höljdt i dunkel. Då vi ha säkra underrättelser om densamma från 1000-talets senare hälft, torde den vanliga åsikten, som vill betrakta Knut den store som dess instiftare[5], ha goda skäl för sig. Vi ha ofvan sett bevis på hans intresse för Romskatten i England. Danmarks Peterspenning nämnes första gången i ett fragment af ett bref från Alexander II till Sven Estridsson[6]. Detta antyder, att skatten ("quem antecessores tui sancte apostolice ecclesie persolvere soliti sunt") dittills mera oregelbundet kommit påfven tillhanda och haft karaktär af frivilliga altargåfvor; häri är det påfven vill ha en ändring. Ett bref af Gregorius VII till samme konung talar i rätt dunkla ord om "b. Petri nobile patrocinium", till hvars eftersträfvande han tycks vilja egga den kunglige adressaten. MOLTESEN[7] vill häri spåra en oppo-

---

[1] KIRSCH, *Finanzverwaltung des Kardinalkollegiums*, s. 34. GÖLLER i inledningen till *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII*, s. 65. *The Catholic Encyclopædia* (art. Sardinia).

[2] *Liber censuum* I, s. 357 f.

[3] JAFFÉ-LOEWENFELD 4880.

[4] FABRE, *Étude*, s. 125.

[5] HELVEG, *Den danske kirkes historie* II, s. 35.

[6] *Liber censuum* I, s. 354. MOLTESEN, *De avignonske pavers forhold til Danmark*, s. 13 f.

[7] s. 14.

sition mot de påfliga öfverhöghetsanspråk, som just Gregorius VII så gärna ville förbinda med sina skattekraf. Slutligen har Paschalis II vid upprättandet af ärkestolen i Lund lagt den nye metropoliten och hans suffraganer deras plikter som den hel. stolens uppbördsmän på hjärtat[1].

Vissa författare ha velat häfda, att man aldrig i Danmark erkänt de påfliga anspråken på skyddsrätt i samma utsträckning som i Sverige; till en diskussion häraf skall jag nedan återkomma. Här är i stället platsen att bemöta ett annat påstående inom dansk historieskrifning, som hittills fått stå oemotsagdt: att Danmark redan under Johannes XXII skulle för alltid upphört att betala Peterspenningen. Moltesen[2] förklarar nämligen, att den sista kontingent af denna, som kommit påfven tillhanda, utgjordes af det som kollektorn Petrus Gervasii lyckades indrifva i Skåne år 1334. Saken är emellertid den, att vi efter detta år, såvidt jag vet, ej känna en enda i Danmark af en påflig kollektor utfärdad kvittens. Hvad som kan ha funnits inom landet, har väl delat samma öde som en så stor del af Danmarks öfriga medeltidsurkunder, och någon dansk motsvarighet till Johannes Guilabertis i Vatikanarkivet förvarade register för Danmark och Norge[3] har hittills icke kommit i dagen. Däremot känna vi genom den apostoliska kammarens inkomstböcker till en hel del inbetalningar från den danska uppbörden, men vi kunna icke fastställa, under hvilka skattetitlar dessa belopp uppburits. Det enda vi ha att gå efter, är alltså fullmakterna för de påfliga kollektorerna, och där dessa specificera de skatter, vederbörande borde indrifva, göra de med afseende på Peterspenningen ingen skillnad mellan Danmark och de två andra nordiska länderna. Så har t. ex. Urban V:s bulla af d. $^{23}/_{9}$

---

[1] *Liber censuum* I, s. 227.
[2] a. a., s. 53 f.
[3] *Collectoriæ* 97, Vat. ark.

1363[1], som ensamt handlar om uppbörden af Peterspenningen — den hade under flera år försummats; nu uppmanas adressaterna att bistå nuntien Guido de Cruce vid hans arbete på dess utkräfvande —, utgått i precis samma form till ärkebiskopen i Lund för Danmarks vidkommande, som till de två andra metropoliterna för deras provinser. Jag kan därför ej komma till annat resultat, än att MOLTESENS mening endast beror på ett ganska obefogadt slut *e silentio*. Man skulle med lika rätt kunna påstå, att Danmark aldrig efter 1334 erlagt korstågstionde. Jag vet intet verkligt hinder för att anta, att Danmark betalat Peterspenningen ungefär lika länge som Sverige och Norge, tvärtom synes detta mig ganska sannolikt.

Skattens historia i sistnämnda två länder går i det stora hela efter parallella linjer, och det antagligaste torde vara, att den i Norge äfven införts genom Nicolaus af Albano[2]. Den äldsta källa, där skatten nämnes, är den äldre Frostatingslagens kristenrätt, redigerad under kon. Magnus Erlingssons och ärkebiskop Eysteins tid, alltså ej långt efter Nicolaus' legation. Det stadgas här, att "Ruma skatt" skall utgöras årligen af hvar och en, som äger 3 mark utom vapen och kläder[3]. Nu har emellertid JØRGENSEN[4] ansett det troligare, att skatten kommit till alla Nordens tre länder, ej blott till Danmark, tidigare än Nicolaus' legation och införts genom anglosaxisk påverkan. Detta har accepterats af TARANGER[5], som genom ett slags cirkelbevis t. o. m. vill ta paragrafen om Romskatten till intäkt för sin teori *Norge.*

---

[1] DN VI 261. Det kan äfven förtjäna anföras att biskop Marcellus af Skalholt år 1450 kallar sig: "per Norwegie Dacie et Swecie regna fructuum prouentuum et reddituum camere apostolice et denarii Sancti Petri collector generalis". DN V 768.

[2] KEYSER, *Den norske kirkes historie* I, s. 225 f. BANG, *Udsigt over den norske kirkes historie*, s. 152.

[3] *Norges gamle Love* I, s. 137 (Frl. II: 20).

[4] *Den nordiske kirkes grundlæggelse og første udvikling*, s. 540.

[5] *Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske*, s. 290 f.

om att Frostatingslagens kristenrätt ensam bevarat delar af den Olaf-Grimkelska kristenrätten. Häremot har emellertid MAURER[1] opponerat sig, i det han häfdar, att lagtexten i fråga fått sin karaktär genom ärkeb. Eysteins bearbetning, och den norska Peterspenningens omisskänneliga engelska härstamning anser han tillräckligt förklarad genom Nicholas Breakspear's börd.

Preussen. Slutligen ha vi att nämna det land, som sist trädde i skattskyldighetsförhållande till Rom: den tyska ordensstaten i Preussen. Detta skedde i samband med biskop Vilhelms af Modena (sedermera kardinalbiskop af Sabina) legation. Denna afsåg att slita den tyska ordens tvister med biskopen af Preussen och hertigen af Masovien om rätten till de länder, orden innehade. Hvad den senare angår, tycks biskopens värf varit svårt, och orden finner det nödvändigt att söka påflig bekräftelse på sina besittningar. Denna ges af Gregorius IX i en bulla af d. 3/8 1234[2], där det område, orden genom gåfva erhållit eller med väpnad hand kunde bemäktiga sig, togs "in jus et proprietatem beati Petri" och under den hel. stolens skydd, men uppläts åt innehafvarna till ständig besittning med villkor, att "in recognitione dominii et percepte a sede apostolica libertatis ecclesie Romane census annuus persolvatur". Om denna skatt, länsskatt skulle man väl nästan kunna kalla den, uppstod under Johannes XXII en allvarlig konflikt, närmast med afseende på Pomerellen och det Kulmska landet. Försummelse att betala ledde till interdikt, som emellertid snart nog suspenderades för att slutligen upphäfvas[3].

Den svenska Romskattens art. Då vi nu ha att mot den bakgrund, som ofvanstående framställning afsett att lämna, teckna den svenska Rom-

---

[1] *Nogle bemærkinger til Norges kirkehistorie,* Norsk HT III: 3, s. 39 f. (1895).

[2] *Monumenta Poloniæ* ed. THEINER I, s. 25 n. LVII. VOIGT, *Geschichte Preussens* II, s. 258—263.

[3] *Monumenta Poloniæ* ed. THEINER I, s. 319, 327, 332.

skattens bild, måste vi först särskilja de tvenne uppgifter, som därmed ställas. Den ena af dessa är att söka kasta ljus öfver Liber censuum's mystiska notiser om tvenne svenska biskopars särskilda skattskyldighet, den andra att — för att återupptaga en förut använd bild — på tabellen öfver de statliga Romskatternas växlande typer lägga in den svenska Peterspenningens kurva.

1. Linköpings- och Västerås-biskoparnas särskilda skatt.

Vi erinra oss, att enligt Cencius' Liber censuum Västeråsbiskopen är skyldig att årligen betala 2 mark (*Episcopus ipse II marcas singulis annis*) och Linköpingsbiskopen 11½ mark (silfver) efter Kölns vikt (*Episcopus ipse XI marcas et dimidiam ad pondus Coloniense*), och att Cencius hämtat dessa notiser från Albinus — där dock Linköpingsbiskopens skatt sättes till jämnt 11 mark. Vid studiet af dessa skatters natur lämnar oss det inhemska urkundsmaterialet så godt som alldeles i sticket.

I fråga om Västeråsbiskopen erbjuder sig emellertid en vid första påseendet rätt lockande sammanställning med en notis i en traditionskälla, låt vara att den är sen och ganska grumlig. Notisen förekommer hos MESSENIUS. Det heter i *Scondia*[1] under år 1164 på tal om translationen af biskopssätet till Gamla Upsala:

> "Idcirco autem episcopo Arosiensium, Pontifex translationis commisit IX septembris, potestatem, quod esset ille ordinarius sedis Romanæ in Sueonia commissarius, cum successoribus universis, Nuncius, jurium, fructuum, redituum, proventuumque Cameræ Apostolicæ hic competentium, collector pridem constitutus. Quamobrem sequenti seculorum procursu, archiflamen Romanus, semper Arosiensi nominavit ecclesiæ antistites, non ullus indigenarum".

---

[1] II, s. 7. Jfr *Scondia* XII, s. 41 (fortsättning på citatet ofvan s. 4 n. 3.) "— — nummum; Quem Romanus præsul misso huc suo quæstore, collectum et Arosiæ depositum in urbem avexit. Erat namque Episcopus Arosiensis thesaurarius Papæ per regnum Sueciæ, et commissarius, quod alias

Det måste genast anmärkas, att den bulla, som här afses, ej härrör från ett så tidigt år: translationsuppdraget gafs åt en Västeråsbiskop af Alexander IV d. 5/9 1258[1] och gällde flyttningen *från* Gamla Uppsala. Men därmed är ej notisen uttömd. Uppgiften om Västeråsbiskopen som uppbördsman kvarstår. Det är långt ifrån otänkbart, att den bygger på en urkund, som vi ej längre äga[2]. Ordalagen, i hvilka fullmakten omtalas, tyder på att författaren verkligen haft en dylik för ögonen, såvida han ej gått efter det vanliga formuläret för dylika fullmakter. Uppgiften, att påfven alltid utnämnt innehafvarna af Västerås' biskopsstol, tål gifvetvis att åtskilligt modifieras. Och hvad angår Arosiensis' uppbördsuppdrag, är det ej omöjligt, att det hela bygger på de bref, vi ännu ha kvar från biskop Roberts tid (se nedan s. 86 f.), en nog så svag grund för ett dylikt antagande. Jag vill emellertid fastslå möjligheten af att bakom MESSENIUS' ord verkligen döljer sig någon urkund, som gått förlorad för oss. Men äfven om vi få anta detta, är det ytterst vanskligt att härmed sammanställa Västeråsbiskoparnas skattskyldighet; en kollektor borde snarast haft förmåner af motsatt slag. Att i skatten se tecknet till något slags andlig exemption och omedelbarhet under Rom, härför er-

---

aperiemus copiosius". Denna utförligare behandling tycks aldrig ha blifvit af. Endast i förbigående nämnes samma sak i *Scondia* XII, s. 125, likaså i *Chronicon Episcoporum*, s. 129.

[1] DS 451. MESSENIUS tycks ha öfversatt *Nonis septembris* som *IX septembris*. Jfr ANNERSTEDT i kommentaren till SRS II: 2, s. 121 not c. CELSE's *Bullarium*, s. 78 (Alexander IV: 18). *Scondia* XII, s. 108.

[2] Den finnes äfven i den pseudo-Peder Svartska biskopskrönikan, men denna är väl snarast yngre än MESSENIUS (E. HILDEBRAND, *Om äktheten af den Peder Svart tillskrifna biskopskrönikan för Västerås stift*, HT I, s. 274—283). Samma krönikas uppgift (under bisk. Robert): "Alle dessa 8 Biskopar voro utlänningar, men alle desse efterföljer woro inländska och i Swerige infödde", SRS III: 2, s. 122, måste väl till sin förra del bero på en misstolkning af MESSENIUS' ofvan anförda ord — hvilken sedan tagits i arf af RHYZELIUS (*Episcoposcopia*, s. 247).

bjuder vårt inhemska material inga stödjepunkter, och äfven en granskning af parallellfall i andra länder gör ett dylikt antagande, om ej alldeles omöjligt, dock rätt osannolikt.

Den enda säkra vägen att nå till ett bedömande af arten af de båda biskoparnas skattskyldighet, går genom ett dylikt studium af parallellerna, sådana vi kunna finna dem i Liber censuum.

Jag har efter DUCHESNE'S öfversikt af censuslistan[1] antecknat 36 exempel ur Liber censuum på biskopar, som stått i skattskyldighetsförhållande till den hel. stolen. Detta antal omfattar väl icke alla biskopar, som öfver hufvud taget varit skattskyldiga, men i de här icke inräknade fallen har census-skyldigheten haft sin grund i sådana förhållanden, att dessa fall ej kunna äga någon betydelse för vårt syfte. Äfven af de 36 få vi genast utgallra några, som betalat skatt, emedan de innehaft jord, som var den hel. stolens egendom (Ferentino, Veroli, Sutri, Bologna, Pisa, antagligen äfven Anagni), eller en kyrka, som stått i något särskildt förhållande till Rom[2] (S. Marco, Sant' Agata dei Goti, Brescia). I fyra fall (Alatri, Brindisi, Pesaro, Sarsina) synes orsaken vara oklar. För Sardiniens 18 biskopar har den haft sin grund däri, att påfvarna, alltsedan Benedikt VIII år 1017 uppmanat pisanarna att fördrifva muselmanerna från ön och investerat dem med denna, ansågo sig äga länshöghet öfver densamma[3]. Därefter ha vi endast att studera följande fall: Bisignano, Fossombrone, Cammin, Bamberg och Maguelonne. Dessa 5 fall ge oss 3 typer.

För Bisignano i Calabrien torde orsaken ha varit den exemption, som dess biskop antagligen vid tiden för normannernas eröfring blef delaktig af[4]. Men det måste un-

[1] *Liber censuum* I, Introduction, s. 58—81.

[2] Ett par biskopar, för hvilka liknande skäl uttryckligen anföras, ha icke medtagits här.

[3] Kommentaren till *Liber censuum* I, s. 235.

[4] Kommentaren till *Liber censuum* I, s. 23.

derstrykas, att exemplet på skattskyldighet för en biskop af denna grund torde vara enastående, och att öfriga biskopar, som genom exemption blifvit *immediate subjecti* under Rom, ej hos Cencius upptagas som skattskyldiga.

En ställning för sig intaga Bamberg och Maguelonne. I båda dessa fall är det en världslig furste, som på den hel. stolen öfverlåter de rättigheter, han äger öfver ett biskopsdöme. Bambergs biskop säges väl redan vid stolens inrättande vara "Romano tantummodo mundiburdio subditus"[1], men den skatt af en hvit passgångare årligen, som Cencius omtalar[2], grundar sig därpå, att kejsar Henrik II, som grundat Bambergs stift och doterat dess stol af sina arfvegods, år 1020 på Benedikt VIII öfverlåter all den rätt öfver stiftet, han härigenom förvärfvat[3]. Maguelonne låg inom det område, hvars herrar omväxlande buro namn af grefvar af Maguelonne, Substantion och Melgueil (Mauguio). Det är ofvan omtaladt, hur en af dessa herrar hembjudit den hel. stolen sitt land[4]. Hans gåfva omfattade ej blott hans grefskap, utan äfven biskopsdömet: äfven på det kyrkliga området öfverlåter han på påfven sin landsherrerätt[5]. Den andra af de bullor af Urban II (år 1088), som lämna upplysning härom, innehåller tillika ett upptagande af Maguelonne's kyrka i påfligt skydd. Detta bildar i en viss mån en brygga till vår tredje grupp.

Hit ha vi att räkna Fossombrone och Cammin. Fossombrone's biskop anges väl i EUBEL'S *Hierarchia*[6] som *immediate subjectus,* men detta har säkert ej varit anled-

---

[1] Kommentaren till *Liber censuum* I, s. 161. JAFFÉ-LOEWENFELD, *Reg. Pont.* 3954. Här gäller det icke andlig exemption.

[2] *Liber censuum* I, s. 162.

[3] JAFFÉ-LOEWENFELD 4030. Jfr THOMASSINUS, *Vetus et nova ecclesiæ disciplina* I: III: XXXIII: 9.

[4] S. 14.

[5] Kommentaren till *Liber censuum* I, s. 210. JAFFÉ-LOEWENFELD 5375, 5377.

[6] I, s. 264.

ningen till hans skattskyldighet. Notisen om denna i Liber censuum tillhör de senare tillägg i Cencius' originalmanuskript, hvilka från början upptagits i Riccardianus 228, alltså gjorts före år 1228, då denna skrefs[1]. Skatten får sin förklaring i en bulla af Honorius III af år 1224 (d. 19 maj)[2], där denne åberopande sina företrädares exempel tar Fossombrones kyrka i sitt skydd — i en form, som är fullt analog med de talrika skyddsbref för kloster, hvarom ofvan varit tal. Skyddet gäller såväl biskopens andliga rättigheter, som kyrkans egendomar, hvilka utförligt uppräknas; och till listan på dessa fogas: "de quibus supradictis annis singulis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ bisantium vnum census nomine Forsosemproniensis Ecclesia teneatur exsoluere".

Den pommerska biskopsstolen, som inrättades af Otto af Bamberg på Wollin, flyttades år 1188 till Cammin. Liksom i fråga om Fossombrone kallas dess innehafvare *immediate subjectus*[3], liksom där ha vi här snarast att söka skattskyldighetens grund i utfärdade skyddsbref. Redan år 1140 hade Innocentius II tagit biskopen af Wollin i sitt skydd[4], men först då Clemens III år 1188 flyttar biskopssätet till Cammin, bestämmer han en skatt af ett guldmynt årligen i ordalag, som fullkomligt öfverensstämma med dem, som brukade användas i skyddsbref för kloster ("ad indicium autem percepte a sede apostolica protectionis et libertatis nobis nostrisque successoribus tu at successores tui fertonem auri annis singulis exsolvetis")[5].

[1] DUCHESNE i *Liber censuum* I, Introduction, s. 65.

[2] FABRE i kommentaren till *Liber censuum* I, s. 93. *Regesta Honorii III* ed. PRESSUTTI 5004. Tryckt in extenso bl. a. hos UGHELLI, *Italia sacra* II, col. 912 ff.

[3] EUBEL, *Hierarchia catholica* I, s. 167. Cammin är dock lika litet som Fossombrone upptaget på listan öfver dylika biskopsdömen i *Liber censuum* I, s. 243.

[4] Kommentaren till *Liber censuum* I, s. 151 f. JAFFÉ-LOEWENFELD 8102

[5] JAFFÉ-LOEWENFELD 16154.

Af dessa tre typer synes den, som representeras af Bamberg och Maguelonne knappast kunna komma i fråga, emedan de tilldragelser, som här ligga till grund för skattskyldigheten, äro för egenartade, för att vi skulle vara berättigade att konstruera motsvarigheter för de två svenska stiften. Att vi ej kunna uppge mer än ett fall, där *immediata subjectio* åtföljts af eller haft till förutsättning en census, gör typen Bisignano mindre antaglig. Återstår alltså den, som representeras af Fossombrone och Cammin. Det synes mig också troligast, att vi för att förklara de båda svenska biskoparnas skattskyldighet ha att antaga, att några påfliga skyddsbref, liknande dem vi anfört för Fossombrone och Cammin, utfärdats för dessa kyrkor i hvarje fall före 1189, antagligen före 1181 — detta emedan notiserna i fråga ingå i Albinus' arbete och sannolikt här hämtats från Boso. För Linköping äga vi ett dylikt i Alexander III:s bulla af d. $^{17}/_{8}$ 1178[1], där Linköpings kyrka och alla dess uppräknade gods försäkras om påfligt skydd, en fullkomlig parallell till Fossombronebrefvet, så när som på själfva skattskyldighetsklausulen. Trots dennas frånvaro tror jag, att vi här ha funnit grunden till Linköpingsbiskopens census — som emellertid upptas till ett förvånansvärdt högt belopp. Äfven för Västerås torde vi böra antaga, att liknande förhållanden legat till grund.

Något säkert vittnesbörd om att den stipulerade skatten af de båda biskoparna verkligen utgjorts, ha vi icke[2].

2. Den svenska Peterspenningen i egentlig mening.

Vi öfvergå till den andra af våra två ofvan ställda uppgifter. Det har i det föregående framhållits, att det i fråga om statliga Romskatters innebörd ej kan vara fråga om ett enkelt klassificerande, om ett antingen — eller. Vi

[1] DS 74. JAFFÉ-LOEWENFELD 13033.

[2] DUCHESNE uppger visserligen i kommentaren till *Liber censuum* I, s. 229 att "une lettre d'Honorius III, du 21 novembre 1225 (POTTHAST, *Regesta pontificum* 7500; *Reg. Hon. III* 5727), constate un payement de vingt marcs pour ce cens". Brefvet ifråga, till hvilket vi återkomma, kan likaväl afse Peterspenningen som biskopens privata census.

använde nyss bilden af en grafisk tabell för dessa skatter, där vi hade att lägga in en kurva för Sverige. Kurvans stigande skulle där beteckna å ena sidan ökade anspråk, å den andra ökade medgifvanden eller skyddsbehof. Men snarare torde vi böra tala om tvenne kurvor, en för hvardera parten, särskildt som dessa ingalunda torde sammanfalla, utan — enligt min uppfattning — den svenska kurvan börjar stiga på en tidpunkt, då den romerska snarast visar tendens att sjunka.

För de påfliga krafvens vidkommande ha vi gifvetvis att utgå från Anastasius IV:s bullor. Men dessa tala endast om apostlafurstens skydd i allmänhet på ett sätt, som skulle kunna passa in på ungefär hvilken statlig Romskatt som helst. Ha vi intet medel att fixera den romerska uppfattningen på denna tidpunkt? Jag vill fästa uppmärksamheten på ett sådant, hur osäkert det än må vara.

Det är Hadrianus IV:s omstridda bulla *Laudabiliter.* Denna, som finnes i den engelska prelaten och historieskrifvaren Giraldus Cambrensis' omkring år 1188 författade arbete Expugnatio hibernica (Lib. II. cap. X) [1], är ställd till Henrik II och meddelar honom tillstånd att företaga ett tillämnadt härnadståg till Irland. Detta motiveras med att Irland

> "et omnes insulas, quibus sol justitiæ Christus illuxit, et quæ documenta fidei Christianæ ceperunt ad jus beati Petri et sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ . . . non est dubium pertinere".

Villkoret för det påfliga tillståndet skulle vara, att konungen hölle sitt löfte att

> "de singulis domibus annuam unius denarii beato Petro velle solvere pensionem".

Om detta bref verkligen utgått ur Hadrianus IV:s kansli och den ganska högt drifna uppskattning af Peterspenningens

---

[1] *Giraldi Cambrensis opera* edited by James T. Dimock vol. V, s. 317 f. (London 1867).

innebörd, som här framställes, då dess erläggande göres till villkor för en på förhand gifven påflig bekräftelse af en eröfring — en bekräftelse i mycket jämförlig med den, som gafs Robert Guiscard —, om en sådan uppskattning här har gjorts gällande af den förutvarande kardinalbiskopen af Albano, då är det klart, att denna bulla är ett ytterst viktigt dokument för oss, som vilja veta, i hvilken mening denne kardinal genomdref Peterspenningens erläggande i Sverige. Bullans äkthet har emellertid blifvit lifligt bestridd, ehuru å andra sidan röster ej saknats, som tagit den i försvar[1]. Det är mig ej möjligt att här bedöma saken, och ännu mindre kan jag öka antalet af inlägg i striden. Jag kan endast fastslå, att frågan alltjämt tycks vara oafgjord, och understryka bullans betydelse för vårt ämne, *om* dess äkthet erkännes.

För öfrigt äro vi ganska illa lottade i fråga om påfvebref från äldre tid, hvilka omtala den svenska Romskatten. Från Alexander III äga vi endast ett, och detta af den art, att det snarast invecklar frågan. Det är utfärdadt den $^{26}/_{7}$ 1181 och handlar till stor del om *visitationes liminum* och dessas betydelse inom botdisciplinen[2]; det utlofvar för besökande vid apostlarnas grafvar en aflat, graderad efter afståndet. Härtill fogas emellertid ett egendomligt tillägg om Sveriges skattskyldighet; aflaten bestämmes så:

"visitantibus citra mare annum, Anglicis biennium,

---

[1] Se DAVIS, *England under the Normans and the Angevins,* s. 531 f. MACKIE, *Pope Hadrian IV,* s. 109—118. NORGATE, *The Bull Laudabiliter* i Engl. hist. rev. VIII, s. 18—52. UA CLERIGH i *The Catholic Encyclopædia* (art. Adrian IV) anser den äkta.

[2] DS 52. Bullan, som är bevarad i några medeltida afskrifter, saknar årtal, men är i JAFFÉ-LOEWENFELD'S *Regesta Pontificum* (n. 14417) med ledning af dateringsorten satt till år 1181. Jfr f. ö. min uppsats *De svenska medeltidsbiskoparnes visitationes liminum ss. apostolorum* i KÅ 1913, s. 207 f. Den där påpekade oegentliga résumé af innehållet, hvarmed utg. af DS försett densamma, härrör antagligen från en marginalanteckning i *Liber ecclesiæ Lincopensis.*

vestratibus autem, quia remotissimi sunt, et quia se constituerunt sedi apostolice censuales, et cum majori labore accedunt, triennium de injuncta penitencia peccatorum, de quibus vere compuncti sunt et confessi, de beatorum Petri et Pauli potestate confisi auctoritate apostolica relaxamus. Non autem dubium est, quin illis qui non veniunt et censum soluunt, solucio ipsa ad remissionem valeat delictorum".

Det förhållande, hvari här skattskyldighetsförhållandet ställes till botdisciplin och penitensföreskrifter, är mycket egendomligt. Ej heller känner jag några paralleller från annat håll till den tankegång som här möter.

Klarare uttryck ha vi af Innocentius III. När denne d. $^{13}/_{11}$ 1208[1] inskrider till förmån för kon. Sverker Karlsson mot Erik Knutsson, åberopar han sig på att den förre är "sub ecclesiæ Romanæ ac nostra protectione consistens" och att han ej har någon annan än påfven, "ad quem pro justitia obtinenda recurrat". Att detta syftar på skattskyldighetsförhållandet, synes troligt, då man därmed sammanställer uttrycken i det första kvitto för mottagen Peterspenning, vi ha i behåll (af d. $^{31}/_{5}$ 1216), där det heter[2]:

"mandantes, quatinus in ipso censu debitis temporibus exoluendo vos exhibere curetis ita paratos et promptos, quod apostolica sedes et nos, qui ei licet immeriti presidemus, uos caritatis brachijs teneamur sicut speciales filios artius amplexari".

Honorius III har i en bulla af den $^{3}/_{1}$ 1221[3] liknande uttryck. Biskop Robert i Västerås, som denna tid tycks ha fungerat som kollektor, har klagat öfver folkets försumlighet. Häröfver uttrycker påfven sin stora förvåning:

---

[1] ST 59. En god parallell erbjuder skyddsbrefvet för Danmark af d. $^{30}/_{1}$ 1210 (ST 60): "Qvanto specialius regnum Daciæ ad Romanæ ecclesiæ noscitur jurisdictionem spectare, tanto ad conservationem eius propensiori studio debemus intendere".

[2] DS 158. [3] DS 203.

"Cum ex censu, in quo Sedi Apostolicæ tenemini annuatim appareat manifeste, vos esse Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ filios speciales, et ob hoc speciali eiusdem protectione ac patrocinio gaudeatis..."; han uppmanar till bättring,

"Vt... diuinam et Beati Petri, cui census debetur huiusmodi, euitetis offensam".

Men i samme påfves skyddsbref för kon. Erik Eriksson af d. $^{12}/_{8}$ 1225[1] nämnes icke skatten som förutsättningen för det upptagande "sub beati Petri et nostra protectione", hvarom brefvet handlar. Med något större sannolikhet kan man kanske spåra en hänsyftning på skattskyldighetsförhållandet, då Gregorius IX i bref af d. $^{21}/_{12}$ 1228[2] (det gäller förhållandet till Fredrik II) vill försäkra sig om samme konungs hjälp "tanquam specialis Ecclesiæ Romanæ filii".

Detta är hela vårt material, hvad påfliga skrifvelser angår. Det måste medges, att den första af våra kurvor blir rätt svår att draga. Men säkert torde vara, att vi ha rätt att låta den afgjordt sjunka under 1300-talet: intet tyder på, att Peterspenningen för Avignonpåfvarne — kanske dock med undantag för Johannes XXII — varit annat än en inkomstkälla som andra, och ekonomiskt af mindre betydelse än de flesta andra.

Den andra af våra kurvor skulle beteckna den uppfattning af det af skatten betingade skyddsförhållandets innebörd, som man i Sverige var villig att medge. Vi ha inga möjligheter att fastslå dennas läge förrän under 1200-talets senare hälft. Men då visar den en starkt uppåtgående tendens.

Det är först krisåret 1275, som ger oss klara papper. Gregorius X återger i en bulla af d. $^{9}/_{1}$ d. å.[3] en böneskrift från kon. Valdemar så[3]:

---

[1] DS 235.
[2] DS 244.
[3] DS 587.

"Quare prefatus rex nobis humiliter supplicauit, vt cum nullum superiorem aliquem preter romanum pontificem recognoscat dictumque regnum sit romane ecclesie censuale, prouidere super hoc, ne talia in predicto regno inposterum presumantur, oportuno remedio curaremus."

Den egenartade situation, som framtvungit ett dylikt medgifvande, kommer oss här icke vid. Äfven om det är nödläget, som betingat formuleringen, torde dock de föreställningar, som här kommit till uttryck, ingalunda vara tillskapade för ögonblicket. Jag nöjer mig med att här påpeka dessa föreställningars frändskap med dem, hertig Henrik af Schlesien formulerar 50 år senare[1], en frändskap, som lockar till att åt den korta svenska notisen konstruera en ram med hjälp af det schlesiska brefvets fylligare uttryck.

Vårt nästa dokument härrör väl från en svensk andlig, men tillika från en påfvedömets handgångne man, Upsalakaniken Nicolaus Sigvasti. Det är påfallande, hur väl hans ord i hans kända framställning till Johannes XXII, låt vara att de ha en skarpare, nästan aggressiv utformning, dock låta sig förenas med kon. Valdemars nyss anförda utsaga. Detta låter oss ana, att de tankar, Nicolaus Sigvasti ger uttryck åt, kanske snarare stamma ur den svenska klerus' idésfär, än ur Johannes XXII:s omgifning. Jag öfversätter, så godt texten det tillåter, hithörande stycke ur den långa urkunden — denna stammar från tiden omkring 1320; den skall i det följande i annat sammanhang åter sysselsätta oss[2].

"Dessutom synes det lämpligt att skrifva till ärkebiskopen i Upsala samt biskoparne i Linköping och

[1] Se ofvan sid. 23 f.

[2] DS 2322. Frågan om dateringen skall längre fram diskuteras. Urkunden ifråga är den viktigaste af dem, FREDENHEIM lyckades afvinna Vatikanarkivet; men i likhet med åtskilliga öfriga af dessa torde kopistens noggrannhet lämnat åtskilligt öfrigt att önska.

Skara, för hvilka man för närvarande hyser den största vördnaden, att de, då det tillkommer Eder att med faderlig omsorg ha vård om detta rikes tillstånd, såsom nu mera fredligt[1], särskildt som, så snart som konungen och inbyggarna i riket böjt sina nackar under trons ok, gjorde de sig skattskyldiga till den apostoliska stolen, i det de årligen betalade den skatt, som kallas den hel. Petri penning, af hvarje härd, såsom framgår af Eder företrädare Alexander III:s bref,[2] — att de (biskoparna) må å Edra vägnar ihärdigt och kraftigt taga sig an (lägga sig i) allt, som rör den valde konungens och hans rikes ställning och staten, så att själfva statens rättigheter i andliga som världsliga ting ej må kränkas. *Han (Nicolaus Sigvasti) hoppas nämligen, att denna väg skall vara mera banad nu än någonsin för den romerska kyrkan att förvärfva makten öfver detta rike (ad acquirendum dominium Regni illius).*"

Jag fruktar, att den Avignonska kurian funnit dessa uttryck en smula öfverraskande; här mötte i något petrificerad form en åskådning, med hvilken man knappast längre var fullt förtrogen. Kanske dock, att denna framställning under Johannes XXII väckte mera genklang än den skulle gjort under någon af hans efterträdare.

Sitt sista och mest celebra uttryck har denna uppfattning fått i Magnus Erikssons bekanta supplik om påflig stadfästelse på Skånes besittning. Vår kurva når här sin kulmen och samtidigt sin slutpunkt. Vi anföra den påfliga svarsskrifvelsens ordalag[3] — det finns skäl att anta, att de troget återge supplikens.

Konungen hade begärt, utom stadfästelsen på Skåne,

"vt si quas alias terras dicti Regni Daciæ acquirere adhuc possis in parte vel in toto de manibus Tyrannorum prædictorum, quod hoc facere valeas de nostra

---

[1] Texten torde här vara korrupt. [2] Härmed afses DS 52.

[3] DS 3410 (af d. $^{22}/_{1}$ 1339).

licentia speciali, maxime cum dictum Regnum Dacie in nullo vnquam fuerit subjectum imperio, sed Romanæ Ecclesiæ censuale, quem censum paratus esses exsoluere, secundum quod deuoti] et fideles Reges dicti Regni hactenus exsoluebant".

Denna motivering innebar förvisso en anakronism (supp liken ledde ej heller till önskadt resultat); men får den betecknas som ett af opportunitetsskäl gifvet erkännande af anspråk, hvilkas giltighet man förut förnekat? Den har tagits mycket illa af SPITTLER[1], för hvars tendens att göra Danmarks ställning till den hel. stolen så fri som möjligt den varit mycket obekväm. Kon. Magnus' uttryck synas honom innebära "eine elende Schmeichelei". Han har funnit en eftersägare i MOLTESEN[2], som finner uttrycket *censuale* ytterligt betänkligt och säger, att en dansk konung "sikkert hverken villet eller kunnet bruge et udtryk som kong Magnus". Att kon. Magnus utgått från svenska föreställningar, som han öfverflyttat på Danmark, skall icke förnekas, men äro vi verkligen berättigade att anta, att man i Danmark häfdat en afvikande uppfattning? Jag tror det knappast. I hvarje fall ha de påfvebref, som beröra Danmarks ställning härutinnan, uttryck af mycket skarpare formulering än dem, vi känna för Sverige; jag nöjer mig med att peka på Honorius III:s af MOLTESEN citerade bref af d. $^{31}/_{10}$ och d. $^{1}/_{11}$ 1223[3], särskildt det senare:

"Primo enim regnum Daciæ specialiter ad Romanam spectat ecclesiam et ad specialis ditionis indicium ei esse noscitur censuale".

Att någon opposition från danskt håll förekommit mot en dylik uppfattning, låter sig i hvarje fall ej påvisas. Det af MOLTESEN anmärkta förhållandet, att vi i intet af de många påfvebrefven från Valdemar Atterdags tid ha någon

[1] *Von der ehemaligen Zinsbarkeit* (Werke IX, s. 122 ff.).

[2] s. 11. — Från en något olika synpunkt än den som här framhållits, har MOLTESENS påstående bemötts af K. H. KARLSSON, HT 1897.

[3] s. 16 f.

hänsyftning på det på skattebetalningen grundade rättsförhållandet, beror helt enkelt därpå, att detta under den senare Avignontiden förlorat sin aktualitet.

Skattskyldighetens territoriella begränsning.

Hvad angår skattens territoriella begränsning, må anföras, att den aldrig utgjorts af ärkestiftets norrländska delar — men väl af Upland[1] — ej heller af Åbo stift. I båda dessa fall torde detta förklaras af de praktiska svårigheter för uppbörden, som måste möta i dessa glest befolkade och svårtillgängliga landsändar; särskildt har detta varit fallet vid tiden för skattens första införande, och den segt konservativa natur, som en i dylika fall en gång utbildad praxis alltid äger, har sedan lagt hinder i vägen för utsträckande af krafven i samma mån kulturens och den kyrkliga organisationens framsteg erbjödo möjligheter härför. Att Åbo stift aldrig erlagt Romskatt, ett nog så enkelt och aldrig betvifladt faktum, har på senaste tid v. TÖRNE[2] företagit sig att ånyo bevisa med en apparat af knappast behöflig vidlyftighet.

För vissa delar af ärkestiftet, särskildt Hälsingland, kan man måhända söka orsaken däri, att den här så populära Olofsskatten konkurrerat ihjäl Petersskatten — i viss mån en parallell till liknande kollisioner mellan den senare och en annan helgonskatt i Strängnäs stift. Detta kan naturligtvis blott bli gissningar. Här må emellertid anföras en urkund rörande Hälsinglands förhållande till den påfliga kammaren, som har sitt särskilda intresse, men på hvilken det tyvärr ej är möjligt att lämna någon tillfredsställande förklaring. Det är en bulla af Gregorius IX af d. 2/11 1232[3].

---

[1] DS 4645.

[2] *Om Finlands skattskyldighet till påfvestolen under medeltiden* (Historiallinen Arkisto XXII: II: 3, s. 33—67).

[3] DS 268 (efter originalet med bevarad blybulla i RA), POTTHAST 9033. Den saknas däremot i Gregorius IX:s originalregister: *Les registres de Gregoire IX* publ. par L. AUVRAY (Bibl. de l'Ecole franç.). Af brefven af den 2/11 1232 finnes här endast DS 269 under n:r 942.

Denna är ställd till några prostar i ärkestiftet ("Arusiensi... Sictuniensi &... de Aliati prepositis"[1]). Det heter, att invånarne i Hälsingland vägrat betala "decimas nobis debitas" (utgifvaren öfversätter: påfvestolen tillkommande tionde). Därför hade ärkebiskopen, "ne nobis aliquid subtraheretur in suppletione decimarum ipsarum", utlagt och till påfven öfversändt en viss summa, för hvilken emellertid hälsingarna vägrat att godtgöra honom. Därför uppdras åt adressaterna att förmå dem att ersätta ärkebiskopen.

Denna "påfvestolen tillkommande tionde" är mycket mystisk. Den enda slags tionde, den hel. stolen hade att uppbära, var de *decimæ decimarum*, som utskrefvos för korståg, och dessa erlades endast af klerus, alltså icke af *incolæ*; dessutom fanns under åren närmast före bullans utfärdande ingen sådan öfverhufvud taget att uppbära. Den enda möjlighet att tolka urkunden, jag ser, är att anta, att uttrycket "påfvetionde" genom en språkligt nog så förklarlig analogibildning — efter namnet på öfriga kyrkliga skatter — kommit att bli ett populärt namn på Peterspenningen[2]; dock är det rätt svårt att anta, att en dylik benämning skulle ha funnit vägen in i ett påfvebref. I detta fall skulle föreliggande bref vara det enda vittnesbörd, vi ha, om försök från Upsala ärkebiskop att få Romskatten införd i Hälsingland.

Hvilka voro skattskyldiga?

Den enklaste formen för skattens utgörande är den, som angifves af Liber censuum, att hvarje hus betalar en penning. Oförändradt har detta bibehållits inom ärkestiftets upländska delar, där enligt ärkebiskop Hem-

---

[1] På en närmare diskussion af namnformerna kan jag här ej ingå. Hvad särskildt namnet *Aliati* angår, förmodar K. H. Karlsson i *Indices* till DS (s. 2), säkert med rätta, att det är namnet *Alir* (Ala, Norr- och Söderala), som ligger bakom.

[2] Jfr Porthan, *Observationes circa historiam decimarum ecclesiasticarum in Svecia* (Aboæ 1796, 1798), Skrifter i Urval IV, s. 263 f.

mings uppgift till Johannes Guilaberti år 1350[1] hvarje bonde, som sådde och skördade sin åker under året, gaf en penning för sig och sin familj. Jordbesittning har alltså, som nyss framhållits, varit skattskyldighetsförhållandets förutsättning. Om något minimum af egendom varit för Sverige bestämdt, kunna vi icke uppge. Emellertid heter det i en ofvan anförd uppgift af MESSENIUS, att skatten skulle utgöras af "quolibet homine, trium marcarum, præter vestes et arma, possessore"[2]: väl kan öfverensstämmelsen med ordalagen i Frostatingslagens kristenrätt synas göra denna uppgifts värde tvifvelaktigt, men å andra sidan är det långt ifrån säkert, att nämnda lagtext varit MESSENIUS bekant.

Skattekvotens modifikationer. Mera komplicerade bli förhållandena inom andra stift. Så finna vi, att de påfliga krafven på *denarius b. Petri* varit utsatta för en stark konkurrens dels på grund af liknande skattekraf från stiftsmyndigheternas sida, hvilken stundom medförde ett höjande af skattekvoten — hvartill vi ha paralleller från andra länder —, dels på grund af de lokala helgonskatter, som självständigt uppkommo — något, som torde vara egendomligt för Norden. Vi känna dylika skatter, hvilka utgått jämsides med Peterspenningen; så framför allt Olofsskatten, men äfven de mindre kända skatter, som utgjordes af bönderna i Östbo och Västbo till S:t Egidius[3], af dem i Vedbo och Tveta till S:t Thomas[4]; äfven ifråga om den senare till Vadstena utgående Vårfrupenningen synes det otvetydigt, att den egentligen haft natur af helgonskatt. Vi känna flera exempel på att dessa kraf gjort intrång på Peterspenningens egen mark.

Nicolaus Sigvasti uppger[5], att inom Lunds och Roskilde stift 3 oboler (= 1 $^1/_2$ penning) erlades af bönderna, hvaraf en skulle gå till Johanniterna, de två öfriga tillkomma Rom, men dessa hade nu i stället behållits af

---

[1] DS 4645. [2] *Scondia* XII, s. 41.
[3] Kon. Valdemars bref härom af d. $^{30}/_6$ 1271, DS 551.
[4] DS 552. [5] DS 2322.

stiftsmyndigheterna, och från Västerås' och Strängnäs' stift har han ej kunnat få mera än en half penning, emedan biskoparna förklarade, att af gammalt mera ej brukat utgöras. Hvad angår Strängnäs' stift ha vi en intressant källa i ett par anteckningar i denna domkyrkas register[1], som visa en ganska noga utbildad praxis. I Rekarne, heter det, betalar hvarje invånare årligen 4 penningar; häraf tar domkyrkan hälften, och häraf får den påfliga kammaren fjärdedelen (= 1/2 penning). Af den andra hälften får Eskilstuna kyrka för S:t Eskils skull hälften; af återstoden tillfaller en del Johanniterna i Eskilstuna för S:t Johannes' skull, en del S:t Olof. Af öfriga "provinsers" invånare betalas 3 penningar; häraf får domkyrkan 2, däraf kammaren en fjärdedel (= 1/2 penning). Af återstoden går hälften

[1] Delvis använda af MONTELIUS (Svensk Tidskrift 1870, s. 205 f.), som daterar dem till midten af 1300-talet. — Uppgiften lyder i *Liber ecclesiæ Strengenensis* (Sv. Riksarkivets kopieböcker från medeltiden 15. Gammalt sign. A. 46), fol. 76 verso:

"Nota quod quilibet inhabitans in prouinciis østerrek et wæsterrek soluit pro censu Romano quatuor denarios annuatim. et sic consueuit diuidi ab antiquo. quod ecclesia cathedralis leuauit dimidietatem. de qua camere Romane quarta pars debebatur. sed de medietate residua ecclesia eskilstu*na* nomine sancti eskilli leuauit dimidium. de residuo autem dimidio equaliter diuidendo. vnam partam hospitalarii in eskilstunum nomine sancti Johannis receperunt. Reliqua vero pars sancto olauo donabatur. De reliquis vero prouinciis in sudhermannia quilibet inhabitans tres denarios soluit taliter diuidendos quod ecclesia cathedralis duas partes recipiat. de quibus camera quartam partem habet recipere. de residuo autem medietas beato olauo medietas vero hospitalariis nomine sancti Johannis et beato eskillo et botwido equaliter debeatur. / Eskillo in sudhermannia. botwido in tøra".

Längre ner på samma sida finnes en delvis utsuddad anteckning af annan hand, som sedan af en nyare hand upprepats på fol. 76 recto:

"Denarius Petri taliter debet diuidi vt inferius continetur. Nota de qualibet marca tocius diocesis preter de Rek. habebit Ecclesia sex oras / camera quatuor solidos / Escils*tuna* duos solidos / Sed de prouinciis Reka habebit Ecclesia de qualibet marca mediam marcam / camera vnam oram / Escils*tuna* tres oras". — Förut tryckt af BRANNIUS, *Diss. de paroecia Brænkyrka*, s. 14 f.; därefter hos FANT, *Antiquitates Eskilstunenses*, s. 10 f., samt i SRS II, s. 390 f. (här blott den första notisen).

till S:t Olof, resten delas lika mellan Johanniterna, S:t Eskil och S:t Botvid. En annan anteckning anger fördelningen i något modifierad form, kanske en senare vidtagen förenkling: af hvarje mark (utom från Rekarne) får domkyrkan 6 öre, kammaren fyra örtug, Eskilstuna 2 örtug. — Från Rekarne får domkyrkan en half mark (= 4 öre) kammaren 1 öre, Eskilstuna 3 öre.

År 1350 fick Johannes Guilaberti af Upsalakapitlet den upplysningen, att det endast var i ärkestiftet, som man erlade en hel penning till S:t Peter, i öfriga svenska stift betalades blott en obol.

Hur länge har skatten utgått från Sverige?

Uppbörden af Peterspenningen i Sverige torde aldrig under medeltiden fullt afstannat. Det är föreliggande afhandlings uppgift att, så godt sig göra låter, följa densamma intill 1378. Då jag ej kunnat samla hela det spridda materialet för skattens historia under 1400-talet, må det vara nog att här anföra några uppgifter från den utgående medeltiden. Ett dioecesanstatut för Skara af år 1472 innehåller bestämmelser om uppbörden[1]. År 1482 har en dansk kanik Johannes Mathei uppburit en summa som Peterspenning inom Strängnäs' stift[2]. Från 1500-talets början känna vi några kollektorsfullmakter, som äfven tala om Peterspenningen; så Leo X:s fullmakt för biskop Andreas Mus i Oslo[3]. Äfven Arcimbold har haft uppdrag att insamla den, åtminstone i Norge[4]. En känd paragraf i Västerås' ordinantia slutligen visar, att Peterspenningen ännu vid reformationens införande åtminstone ej råkat i glömska[5].

---

[1] U. v. Troil, *Handlingar till upplysning i Svenska Kyrko- och Reformationshistorien* III, s. 297.

[2] Kvitto af d. 4/11 1482. Orig. på perg. i RA.

[3] Celse, *Bullarium*, s. 214 (Leo X: 1).

[4] DN VI 663. I Norge omtalas den ännu år 1529, DN X 585. Woker, *Das kirchliche Finanzwesen der Päpste*, uppger (s. 44), att ännu på 1540-talet Skalholts lutherske biskop för egen räkning uppburit Peterspenningen.

[5] *Svenska Riksdagsakter* I, s. 93: "Denarius Petri non mittatur Romam, sed recipiatur a rege pro regni utilitate".

II.

Korstågstionden.

De påfliga korstågsskatternas förhistoria.

Vi ha ofvan understrukit, att Peterspenningens största betydelse ligger på andra områden än det rent ekonomiska. Hvad den inbringat har åtminstone varit försvinnande litet i jämförelse med hvad som behöfdes för att fylla den påfliga kammarens stigande behof af inkomster. En modernare och indräktigare skatteform än denna och liknande ärevördiga censusafgifter fick påfvedömet i Heliga landshjälpen, *subsidium terræ sanctæ,* och dess efterträdare, *subsidium pro oneribus Romanæ ecclesiæ,* i realiteten föga skild från den förra, om också ändrade tidsförhållanden ej gjorde korstågsnamnet längre användbart vid motiveringen af pålagorna. Äfven om korståget till sist blott utgjorde en skylt, hade dock skatten i fråga från början det heliga krigets behof att tacka för sin uppkomst[1].

Det första steget till en ordnad organisation af korstågsrörelsens ekonomiska sida — för enskilda att på egen bekostnad deltaga i striden visade sig snart omöjligt — hade varit att söka fylla behofven genom statliga beskattningsåtgärder. Detta gaf i Frankrike upphof till Ludvig VII:s korstågsskatt af 1147 och den s. k. Saladinstionden 40 år senare. Dessa utgingo af alla samhällsklasser undantagslöst;

---

[1] Se härom GOTTLOB, *Die päpstlichen Kreuzzugssteuern des 13. Jahrhunderts. Ihre rechtliche Grundlage, politische Geschichte und technische Verwaltung;* jfr PORTHAN, *Observationes circa historiam decimarum ecclesiasticarum in Svecia.* (Skrifter i urv. IV, s. 267 ff.).

uppbörden förmedlades af klerus. Motsvarande åtgärder vidtogos af Englands konungar, och inom delar af Tyska riket gjordes liknande ansatser. Att dessa statliga korstågsskatter ej kommo att fortfara, hade sin grund dels i de ofullkomligheter, som vidlådde den medeltida statens beskattningsväsende öfverhufvud, dels särskildt beträffande Frankrike i klerus' motstånd mot hvarje densamma träffande beskattningsåtgärd från den världsliga regeringens sida. Följden häraf blef, att kyrkan fick träda emellan; i sin egenskap af internationell institution fick den draga försorg om den kristenhetens gemensamma angelägenhet, som korstågen utgjorde.

De statliga korstågsskatterna hade varit för alla gemensamma, de kyrkliga kommo att hvila ensamt på klerus, att utgå af hela den västerländska kyrkans ofantliga komplex af direkta inkomster och jordagods. De förutsatte alltså ett erkännande af kyrkans kraf på oinskränkt dispositionsrätt till denna domän, och denna dispositionsrätt förstod kyrkans öfverhufvud att få sig tillerkänd. Påfven saknade här ej juridisk auktoritet för sina anspråk. Ur samtliga de teorier om äganderätten till kyrkogodset, genom hvilka medeltidens rättslärde sökte besvara denna segslitna fråga, lät sig denna påfliga dispositionsrätt härledas[1]. Ett villkor för dess framgångsrika utöfvande var erkännandet af krafvet på immunitet från världsliga pålagor för kyrkogodset i hela dess utsträckning, en fråga som härigenom kom att träda i intimt samband med de påfliga korstågsskatterna[2].

Det var Innocentius III, som gjorde de första ansatserna

[1] Se GOTTLOB, a. a., s. 28 ff. Jfr äfven art. *Kirchengut* i HAUCKS *Realencyklopädie*. SÄGMÜLLER, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*, s. 869 ff.

[2] "Die prinzipielle Unabhängigkeit des päpstlichen Steuerrechts machte auch die Behinderung jeder anderen Auktorität an der Ausübung eines selbständigen Steuerrechts über die Kirchengüter wünschenswert". GOTTLOB, s. 39.

till korstågsskatters utkräfvande[1]. Formen blef från början decimationens, d. v. s. vid skattekvotens bestämmande togs tionden till utgångspunkt, fast det ofta blott var en del af densamma, som utgjordes, i det att i stället för en *decima* trädde en *vicesima* eller *quadragesima* o. s. v. Detta gäller naturligtvis endast de på klerus hvilande obligatoriska afgifterna. Därjämte försöker man regelbundet att uppmuntra lekmannavärlden till frivilliga bidrag.

"Decimæ decimarum" i svenska synodalstatut.

Analogier till denna påfliga decimation af kyrkliga inkomster torde ej helt saknats inom den lokala, d. v. s. främst den dioecesana förvaltningens område. Termen *decimæ decimarum*, som äfven användes om dessa påfliga skatter, möter sålunda i några svenska synodalstatut och urkunder. De ha här i främsta rummet blifvit tagna i anspråk för kyrkobyggnadernas behof (*pro fabrica ecclesiæ*). Härifrån får väl skiljas den praxis, att vid den gamla delningen af en sockenkyrkas tionde en viss del, 1/3-del (som på Gotland)[2] eller 1/6-del (som i Hälsingland)[3], bestämdes till sockenkyrkans *fabrica*. Dels finna vi dock, att äfven denna tiondefördelning blifvit lagd till grund för korstågsbeskattning, d. v. s. sockenkyrkan får på påflig befallning afstå från hvad som skulle tillkommit dess *fabrica*[4] — dels torde man äfven utgått härifrån, då man skred till att för de dyrbara domkyrkobyggnadernas behof göra

---

[1] Det har påståtts, att Innocentius III för Albigenskriget 1209 beskattat äfven lekmän. Att detta skulle inneburit ett försök att utsträcka den påfliga beskattningsrätten, bestrides emellertid af GOTTLOB: *Hat Papst Innocenz sich das Recht zuerkannt, auch die Laien für Kreuzzugszwecke zu besteuern?* (Hist. Jahrbuch hrsg. von Görresgesellschaft XVI, s. 312—319). Uppbörden har väl denna gång af praktiska skäl skötts af påfliga befullmäktigade, men den rättsliga grunden utgjordes af de världsliga myndigheternas medgifvande.

[2] HILDEBRAND, *Sveriges medeltid* I, s. 286 f. DS 256.

[3] DS 1202.

[4] T. ex. Innocentius IV:s medgifvande för Erik Plogpenning, DS 345. ERSLEV i *Danmarks Riges Historie* II, s. 25.

anspråk på sockenkyrkornas tiondemedel. Så ifråga om Linköpings domkyrka: då Innocentius IV d. 9/8 1245[1] uppmanar klerus inom stiftet att bidraga till dess byggande, talas det endast allmänt om att detta skulle ske *in aliqua quantitate de decimis ecclesiarum vestrarum*, men Vilhelm af Sabina förvandlar d. 20/12 1247 uppmaningen till en befallning och preciserar bidragens storlek till "decimam partem illius quarte portionis de decimis que ipsarum ecclesiarum operibus deputatur"[2] — 1/4 alltså har tillkommit detta stifts sockenkyrkors *fabricæ*, och endast denna fjärdedel har decimerats för domkyrkans behof. Det är denna tionde, som biskop Karl år 1328 förklarar sig ej ämna vidare utkräfva[3]; men denna förklaring torde ha återtagits, ty år 1337 har han af konung Magnus skaffat sig en vidimination af Vilhelms af Sabina bref[4], och hans efterträdare (Petrus Tyrgilli) finner det nödigt att i ett synodalstatut införa stränga bestämmelser mot dem, som nekade domkyrkans rätt till denna tionde[5]. Dock ha vi ej, som i fråga om *fructus primi anni*, rätt att i dessa lokala kraf på *decimæ decimarum* se föregångare eller direkta paralleller till de påfliga, ty de senare träffade antagligen endast de egentliga prästborden och behöfde därför icke heller komma i konflikt med skattekraf, som ställdes på de *fabricæ* tillkommande tiondeparterna. Vi finna ej heller, att vid bullorna om tiondepåbud någon särskild hänsyn togs till de lokala bruken härvidlag, såsom regelbundet sker vid annatkrafvens utsträckande.

Korstågstiondenas utkräfvande ett påfligt prerogativ.

Opposition mot dessa påfliga skattekraf kom naturligtvis icke att saknas. Det kan vara nog att här erinra om en protest från Lincoln af år 1255. Man sökte här att med gendrifvande af de papalistiska teorierna om ägande-

1 DS 327. *Les registres d'Innocent IV* 1088.
2 DS 354.
3 DS 2655.
4 DS 3282.
5 Reuterdahl, *Statuta synodalia*, s. 47.

rätten till kyrkogodset häfda att "cum agitur de aliquo obligando, necessarius est eius expressus consensus" [1], och därjämte åt skatterna, då de gåfvos, försöka ge karaktären af frivilliga bidrag. En mera ingående redogörelse för dessa tvister skulle här knappast vara på sin plats; det må vara nog att framhålla, att de påfliga anspråken segrade, och att i princip inga gränser erkändes för denna påfliga beskattning af klerus och ingen som helst bevillningsrätt medgafs vare sig dettas mera lokala korporationer eller de allmänna kyrkoförsamlingarna. Häremot strider ej, att man af opportunitetsskäl stundom framgick med någon moderation vid deras utkräfvande, lika litet som att de mera bekanta af tiondedekreten äro förbundna med 1200-talets stora koncilier, i främsta rummet det 4:de Lateranska af 1215 och Lyonkonciliet af 1274. Väl ha i dessa fall påbuden föregåtts af konciliernas rådfrågande, men mot dessa enstaka fall står en hel rad af exempel på skatter, som påbjudits utan något dylikt hemställande; af dessa må här endast anföras en, som rör Norden, nämligen den *vicesima*, som Innocentius IV beviljar kon. Håkan Håkansson i Norge att uppbära af alla stift i sitt rike utom Hamar [2]. Sådana bevillningar af korstågsskatter åt furstar förekommo ej sällan redan under det 13:de århundradet, och om den utveckling, denna praxis kom att taga, särskildt den roll, den spelade i den avignonska påfvepolitiken, få vi tillfälle att tala i ett annat sammanhang.

Innocentius III och Lateranvicesiman.

Den första af alla säkert betygade påfliga korstågsskatter var den *quadragesima*, som Innocentius III år 1199 påbjöd; bullor härom utfärdades till klerus inom provinsen Milano, Toscana, Lombardiet, Tyskland, Frankrike, England, Skottland, Ungern, "Sclavonia" och Irland [3]. Norden blef alltså häraf oberörd; hit nådde korstågsbeskattningen först i och

---

[1] Gottlob, a. a., s. 36.

[2] Potthast 12760. DN I 40. *Reg. Inn. IV* 3439, 3440.

[3] Potthast 915.

med det 4:de Lateranska konciliet[1]. Innocentius III hade redan 1213 uppmanat till korståg och gifvit bestämmelser om insamlande af frivilliga gåfvor till detsamma: stockar (*trunci concavi*) skulle uppställas i de kyrkor, där processioner kunde anordnas för att motta bidrag[2]. Till dessa skulle finnas tre nycklar, en hos prästen, en hos en aktad lekman, en hos en regulär andlig. En fastare ekonomisk grundval skulle emellertid skapas genom det dekret, som kom att ingå bland konciliets beslut[3]: påfven tillkännagaf sin afsikt att själf med en afsevärd summa bidraga till betäckandet af kostnaderna för korståget, som skulle företagas d. 1 juni 1217, och det påbjudes därjämte: "ut omnes omnino clerici... vigesimam partem ecclesiasticorum proventuum usque ad triennium conferant in subsidium terræ sanctæ". Uppbörden skulle ske genom dem, som "ad hoc apostolica fuerint providentia ordinati". Undantag gjordes för cistercienser och premonstratenser, såväl som för dem, som ämnade personligen deltaga i korståget.

Vi känna ej, i hvad mån den nordiska hierarkien hörsammat kallelsen till detta möte; knappast har under Innocentius' lifstid påbudet om vicesiman hunnit utgå till de tre provinserna. Honorius III upptog med en hänförelse, som illa motsvarades af resultatet, sin öfverlägsne företrädares korstågsplan[4]. Den $^{21}/_{11}$ 1216 utfärdades till en

---

[1] Det kan ej här bli fråga om att gå in på Sveriges förhållande till korstågssaken öfver hufvud (härför hänvisas till RIANT, *Skandinavernes Korstog og Andagtsreiser*), ej heller om att katalogisera de talrika korstågslegat, som förekomma i testamenten från 1200-talet, så mycket mindre som detta redan blifvit gjordt af RIANT, a. a., s. 532 ff.

[2] DS 147.

[3] MANSI, *Conciliorum collectio* XXII col. 1058—1067 f. "Ad liberandam terram sanctam". HEFELE, *Konziliengeschichte* V, s. 804 f. Påfven själf och kardinalerna betala "plenarie decimam". Från senare tiondegärder däremot brukade kardinalernas beneficier undantagas.

[4] Om Honorius III och korståget se HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands* IV, s. 785 ff.

mängd kyrkoprovinser, bland dem Lund, Nidaros och Upsala, en rundskrifvelse om vicesiman[1]. Här uppdrogs åt Tempelherrarnes och Johanniternas magistri inom provinsen och metropolitankyrkans dekan och ärkedjäkne att kungöra saken genom sina ombud, tvenne präster och tvenne ordensbröder, en af hvardera af de två nämnda ordnarna. Till grund för beskattningen skulle läggas en värdering af de andliga inkomsterna. Som uppbördsterminer bestämdes Allhelgonadag och 1:sta maj. Föreskrifterna om uppbörden och medlens förvaltning preciserades senare genom en bulla af d. $^{28}/_{2}$ 1217[2]. Om den insamlade skatten föreskrefs här, att den — det förutsattes tydligen, att den uppburits in natura — skulle för hvarje stift förvandlas i redbart mynt, hvars belopp skulle antecknas och bevittnas af lämpliga personer, i första hand af dem, som haft hand om insamlingen. Summorna skulle så föras till det hel. landet af 4 eller 5 män, "note discrecionis", bland dem stiftsbiskopen, om han tagit korset. Vid framkomsten skulle beloppen utdelas till behöfvande korsfarare, särskildt från de stift, där medlen blifvit uppburna; slutligen skulle redovisning lämnas för det hela till den kardinal, som beklädde legaturen i pilgrimslandet samt till Johanniternas och Tempelherrarnas högsta myndigheter. Ännu hade alltså korstågsskatten ingenting med den påfliga kammaren att göra.

Om uppbörden af Lateranvicesiman inom Sverige veta vi föga. Honorius' på papperet så storslagna plan för dess organisation visade sig nog här rätt svår att tillämpa. Bland de bullor, som utfärdats af Honorius i samband med biskop Bengts af Skara Romfärd finnes en (af d. $^{13}/_{11}$ 1220)[3], däri tillåtelse meddelas nämnde biskop att förfoga öfver

---

[1] *Regesta Honorii III* ed. PRESSUTTI 111; DS 830.

[2] DS 171. POTTHAST 5478. *Reg. Hon. III* 381.

[3] DS 197. *Reg. Hon. III* 2774. RIANT, a. a., s. 545. Inkomsterna af vicesiman i Norge tilldelades Skule Jarl som korstågshjälp (d. $^{3}/_{11}$ 1226). DN I 9.

hvad som inkommit af skatten i fråga inom hans stift på det sätt, som han fann bäst öfverensstämma med det ändamål, för hvilket den blifvit pålagd; detta emedan den utgjorts i persedlar af så ringa värde, att prästerna i stiftet knappt ville lösa desamma med mera än 100 mark. Om uppbörden inom öfriga stift erfara vi intet. Den har knappast varit mera gifvande än i Skara. Ärkeb. Olof i Upsala erhåller emellertid d. $^{29}/_{1}$ 1221[1] befallning att öfversända, hvad som blifvit insamladt (tillsammans med Peterspenningen) till ärkeb. i Lund eller till Rom direkt. Primas får i uppdrag att i förra fallet draga försorg om medlens fortskaffande (d. $^{30}/_{1}$)[2].

Lyonkonciliet 1245; Urban IV:s centesima.

Det 4:de Laterankonciliets beslut upprepades nästan ordagrant 30 år senare på Lyonkonciliet 1245: samma korstågsuppmaningar, samma påbud om vicesima på 3 år[3]. Veta vi litet om verkställigheten af 1215 års påbud, så tiga urkunderna helt för Sveriges vidkommande om det af 1245[4].

Under Urban IV (1261—1264) gaf åter det heliga landets nöd anledning till beträdande af samma väg; påfven hade d. $^{15}/_{5}$ 1262[5] uppdragit åt dominikanernas provincial i Dacia att göra insamlingar till korståget (antagligen af *redemptiones votorum*, penninggåfvor, erlagda för att vinna befrielse från aflagdt korstågslöfte och frivilliga bidrag). Samma år påbjöds en ny gärd, denna gång en centesima af prästerskapets inkomster att utgå under 5 år[6]. Uppbörden uppdrogs åt vissa högre prelater; kollektor för Norge

---

[1] DS 207. *Reg. Hon. III* 3046. (Datum i DS felaktigt $^{31}/_{1}$; PRESUTTI har IIII Kal. febr. DS följer VASTOVIUS.)

[2] POTTHAST 6535. *Reg. Hon. III* 3051. CELSE, *Bullarium*, s. 59. (Hon. III n:o 18). LAGERBRING, *Swea Rikes Historia* II, s. 416 (förbigånget i DS).

[3] MANSI, *Conc. coll.* XXIII col. 628—632.

[4] För Norges och Danmarks vidkommande är ofvan häntydt på kon. Håkans korstågslöfte; se f. ö. BERGER i inl. till *Les registres d'Innocent IV* vol. II s. XCV ff. Jfr MUNCH, *Det Norske Folks Historie* I: IV: I, s. 18.

[5] DS 481.

[6] GOTTLOB, a. a., s. 59.

blef ärkebiskopen i Nidaros, för Danmark bisk. Tyge i Århus[1] samt för Sverige biskopen i Skara (Ulf?)[2]. Dennes fullmakter äro dagtecknade d. $^{1}/_{10}$ och $^{4}/_{10}$ 1263[3] och handla dels om uppbörden af centesiman, dels om korstågspredikningar och indulgenslöften (100 dagars). Utkräfvandet af denna gärd försiggick i de flesta länder ej utan motstånd från klerus (t. ex. i Frankrike), och i Sverige torde Skarabiskopen knappast kunnat åstadkomma någon mera effektiv uppbörd. I hvarje fall veta vi intet därom. I samband med Lyontiondens påbjudande efterskänktes helt krafvet på denna centesima i länder, där påbudet om densamma ej blifvit offentliggjordt[4].

Lyontionden af år 1274.

Af afgörande betydelse i korstågsskatternas historia är Lyonkonciliet af 1274. Den här påbjudna tionden visar den påfliga kyrkobeskattningen i dess fulländning såväl i fråga om territoriell omfattning som hvad angår uppbördens tekniska sida. Med få undantag ha föregående gärder inskränkt sig till vissa länder, denna åter kom att omfatta hela kristenheten (med undantag endast för de ordnar, som brukade åtnjuta exemption).

Tiondepåbudet gafs af Gregorius X i konstitutionen *Zelus fidei* af d. 18 maj 1274[5]. Efter inledningen, hvars deklamationer öfver det heliga landets bedröfliga tillstånd är ett godt prof på påfliga urkunders blomstrande vältalighet, tillkännages, att påfve och kardinaler beslutat erlägga en full tionde af sina inkomster under sex år "pro predicte terre

[1] Potthast 18664, 18666, 18670, 18673.

[2] Gottlob, a. a., s. 59 har på grund af ett egendomligt misstag Ulf i Skalholt. Det är osäkert, hvem som var bisk. i Skara 1263, se Rydberg, ST I, s. 223 not 1.

[3] DS 486, 487, 488. Öfriga bullor om samma sak äro ST 112, DS 489 ($^{23}/_{10}$), 490 ($^{23}/_{10}$) och 491 ($^{13}/_{11}$).

[4] DS 583 (I, s. 486).

[5] Mansi, *Conciliorum coll.* XXIV, col. 38 känner icke konstitutionens ordalydelse. Den har först blifvit publicerad af Finke i *Konzilienstudien zur Geschichte des 13. Jahrh.*, s. 113—117.

subsidio", och påbjudes "hoc sacro approbante concilio", att alla andliga skola göra detsamma, likaledes under 6 år, räknadt från nästa midsommar[1]. Äfven andra utvägar anvisas för att samla pengar till samma ändamål: en stadga af Gregorius IX, som föreskref penningstraff för vissa fall af "blasphemie"[2], förnyas; prästerna uppmanas att ålägga biktande penitens i form af penninggåfvor till korstågssaken och förmå döende att ihågkomma den i sina testamenten. Slutligen möta liknande bestämmelser om kyrkstockars uppställande, som gåfvos i samband med Lateranvicesiman; liksom då skola de ha tre nycklar, men stiftsbiskopen har nu trädt i stället för den klosterandlige som innehafvare af en af dessa. Till denna del af konstitutionen sluter sig den andra: här hemförlofvar påfven alla deltagare i konciliet af lägre rang än biskop; dock skola de låta sig företrädas genom prokuratorer för att bli delaktiga af de vidare föreskrifter, som komma att ges. Dessa skola vara 4 för hvartdera af följande länder: Frankrike, Tyskland, Spanien och England, vidare "de regno Scotie unum, de regno Datie unum, de regno Boemie unum etc(etera) de ducatu Polonie unum". Ger oss "etc." efter "Boemie" måhända rätt att supplera "de regno Suethie unum"? Någon svensk biskop har i hvarje fall ej, så vidt vi veta, närvarit vid konciliet, men sannolikt har Sverige åtminstone varit företrädt genom prokuratorer[3].

De allmännare uppmaningarna att bispringa det hel. landet, inklusive bestämmelserna om kyrkstocksoffren meddelades de svenska och norska kyrkoprovinserna i bullor af d. 17/9 1274[4]. D. 20/9 s. å. följde tiondeföreskrifterna. Vi

[1] Tionden skulle erläggas i två terminer, jul och midsommar.

[2] Jfr FINKE s. 12 f.

[3] FINKE s. 6 not 2. Ärkeb. Jon i Trondhjem och ett par af hans suffraganer voro i Lyon: BANG, *Den norske kirkes historie,* s. 109.

[4] ST 121. DS 583. Enligt *Les registres de Grégoire X* 569 ha 4 exemplar af denna bulla ("Si mentes fidelium") utgått till de nordiska länderna, nämligen:

känna bullan till Nidaros[1] — en liknande har gifvetvis gått till Upsala. Redogörelsen för uppbörden af denna tionde, som för första gången visar den påfliga kollektorsinstitutionen, sådan den nu vunnit sin utbildning, i verksamhet i Norden, torde emellertid lämpligast ske i samband med den kronologiska berättelsen om den påfliga uppbörden öfverhufvud.

Tiondeuppbördens förvaltning; kollektorsinstitutionens uppkomst.

Det återstår att ge en kortfattad skiss af skatteförvaltningens utveckling i allmänhet, särskildt med afseende på nämnda kollektorsinstitution, som just har korstågsskatterna att tacka för sin uppkomst.

Skattebetalande voro från början, som nämndt, hela den sekulära klerus; af munkordnarna voro från början cistercienser, premonstratenser, karthusianer samt — mera tillfälligtvis — Fontevraultorden och Grandmonteremiterna undantagna. Dessa ordnar kommo emellertid att helt eller delvis förlora denna exemptionsrätt, som däremot Riddarordnarna visste att förvärfva och stadigvarande häfda. Det var naturligt, att uppbörden och för densamma nödvändiga förrättningar, taxering m. m., till en början skulle uppdras åt de vanliga dioecesanmyndigheterna. Denna starkt decentraliserade förvaltning kom dock snart att visa sig föga ändamålsenlig; redan Innocentius III gjorde ansatser till ett modifierande däraf[2], och Honorius III tvangs af nödvändigheten att fortgå på den inslagna vägen. Hans föreskrifter för tjugondeuppbörden af d. $^{28}/_{2}$ 1217 äro ofvan refererade. Som kontrollörer af uppbörden fungera enligt dessa Johanniternas och Tempelherreordens mästare, och under

"In e. m. Nidrosiensi archiepiscopo et universis episcopis sue provintie
„ „ Upsalensi „ „ „ „ „ „
„ „ priori provintiali Dacie ordinis Predicatorum.
„ „ ministro Dacie fratrum Minorum".

[1] MUNCH, *Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger,* s. 141 f. (datum här oriktigt d. 21 i st. f. d. 20 sept.: "decimo secundo Kal. Oct.").

[2] Enligt det 4:de Laterankonciliets beslut skulle vicesiman förvaltas genom dem, "qui ad hoc Apostolica fuerint providentia ordinati" (MANSI XXII, col. 1059).

dem utom dioecesanbiskoparna äfven särskildt utnämnda kollektorer, dels bröder ur nämnda ordnar, dels sekulära präster. Ytterligare ett steg togs, då Honorius 1218 gjorde början till att utsända sina "capellani et familiares" som biskoparna öfverordnade uppbördsmän. Härmed fortsätter Gregorius IX, och under Innocentius IV upphör helt och hållet biskoparnas egenskap af självskrifna kollektorer, och påfvens nuntier träda som generalkollektorer i omedelbar förbindelse med de klerker (i allmänhet ärkedjäknar och dekaner), som förut under biskoparna haft den primära uppbörden om hand. När slutligen åren 1254—56[1] dessa f. d. biskopliga underkollektorer ersättas af nya sådana, särskildt utnämnda af generalkollektorerna eller *superintendentes decimarum*, som dessa nu äfven kallas, är utveckligen fullbordad, och påfvarna ha till sitt förfogande en fast organisation af uppbördsmän, hvilka fungera oberoende af de vanliga provins- och dioecesanmyndigheterna. Detta utesluter naturligtvis ej, att biskopar äfven nu kunde användas som kollektorer. Vi erinra t. ex. om biskopens i Skara förordnande i fråga om centesiman af 1262. Vid Lyontiondens påläggande stod denna centraliserade organisation färdigbildad.

Uppbördsmännen utnämndes af påfven direkt, och kunde härvid sekulära klerker af alla grader komma ifråga såväl som abboter och ordensbröder. Kollektorn utrustas med en omfattande myndighet; han äger använda *censura ecclesiastica* mot motspänstiga, ofta äfven besätta en del lediga beneficier, utnämna notarier samt meddela vissa dispenser. Det låg i sakens natur, att hans uppdrag kunde omfatta äfven andra afgifter än korstågsskatter, och i realiteten kom det småningom att bli kollektorernas sak att utkräfva *alla* den apostoliska kammarens fordringar (t. ex. Peterspenning och därmed jämställda censusafgifter, dels äfven vissa annater), med undantag endast för dem, som brukade

[1] GOTTLOB, s. 186.

inbetalas direkt (i främsta rummet servitier). Generalkollektorn äger utnämna underkollektorer såsom sina delegerade; dessas antal bestämmes af Gregorius X till två för hvarje stift. Härifrån göras dock stundom undantag; så får ärkebiskopen af Nidaros af Johannes XXI genom bulla af d. $^{4}/_{12}$ 1276[1] på grund sin provins' ytvidd och svårtillgänglighet tillstånd att använda särskilda *collectores rurales,* hvilka till lön för sin möda bli delaktiga af korstågsaflaten. Kollektorerna ägde från början, liksom legaterna, rätt att för sitt underhåll utkräfva prokurationer, men de missförhållanden, som häraf förorsakades, medförde den förändringen, att de i stället fingo åtnjuta ett fast dagtraktamente, som afgick på de summor, de insamlade. Klagomål öfver otillbörliga utpressningar kommo emellertid ej att saknas.

Här kan lämpligen erinras, att man däremot till påfliga legater alltjämt hade skyldighet att erlägga prokurationer. Detta kan man, om man så önskar, betrakta som en särskild skattetitel. Hvarken Vilhelm af Sabina eller kard. Guido har nog försummat att göra detta kraf gällande. Johannes af Tusculum kräfde år 1287 Upsala stad och stift på 70 mark silfver[2] som prokurationsafgift för ett år utan att ens ha besökt Sverige.

De omtalade gärderna skulle bestå i *decimæ* (*vicesimæ, quadragesimæ* o. s. v.) *omnium reddituum et proventuum ecclesiasticorum.* Denna sväfvande bestämning af beskattningsobjekten fick först genom praxis en närmare precisering. Ett vidt fält var här lämnadt för kollektorernas godtycke, tills det dels blifvit närmare fastställdt, hvilka inkomster, som skulle undantagas[3], dels taxeringsförfaran-

---

[1] Munch, a. a., s. 144. [2] DS 950.

[3] Genom de s. k. "Declarationes dubitationum in negotio decimæ", tillskrifna Gregorius X, i Corpus Juris canonici uppförda bland Bonifacius' VIII:s Extravagantes. Gottlob, a. a., s. 210 ff. *Corp. Jur. Can.* II, 1273 —1277 (Extrav. comm. Lib. III Tit. VII).

det i fråga om kyrkliga beneficier fått en fastare utbildning. I Sverige torde ingen taxering skett före uppbörden af Lyontionden 1274. De första bevarade taxeringslistorna äro de, som år 1314 upprättades för Viennetionden af 1312. För Upsala stift skedde detta af kaniken Mathias och Ingvar i Börje[1]; äfven för Strängnäs finnes längden i behåll[2], fast vi ej känna taxatorernas namn. Listorna för öfriga stift tyckas ha gått förlorade. Funnits ha de emellertid: för Linköpings stift kan det redan år 1328 hänvisas till en gammal taxering (*secundum valorem fructuum earundem ecclesiarum antiquitus prætaxatum*)[3]. Att emellertid det taxerade värdet af ett beneficium ingalunda var lika med de verkliga inkomsterna af detsamma, framgår af den under 1300-talet i kollektorernas instruktioner vanliga föreskriften, att de vid uppbörden af *fructus primi anni* (där man gick efter tiondetaxeringen) hade att välja mellan att taga det taxerade beloppet och lämna återstoden åt beneficiets innehafvare, eller att själfva taga denna återstod och lämna innehafvaren det taxerade beloppet[4], och där ingen tiondetaxering blifvit företagen, skulle kollektorerna uppbära hälften af de verkliga inkomsternas belopp enligt särskildt företagen uppskattning[5].

Uppbördsterminer äro vanligen tvenne af kyrkoårets fester. Liksom i fråga om Lateranvicesiman uppbördsmännen ägde att redovisa inför riddareordnarnas *magistri,* så få de senare kollektorerna samma skyldighet gentemot påfven och den påfliga kammarens myndigheter; så ifråga om Lyontionden. Korstågsskatternas omvandling till rent påfliga gärder är därmed fullbordad.

---

[1] DS 1946. [2] DS 1947. [3] DS 2653.

[4] Så t. ex. i Johannes' XXII:s bulla af 8/11 1316 (DS 2077). — SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale en France,* s. 28. KIRSCH, *Die Päpstlichen Annaten in Deutschland,* s. x.

[5] GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen der Apostolischen Kammer unter Johann XXII*, s. 82

III.

Annater, fructus intercalares och spolia.

I vidsträcktaste mening förstås med *annata*[1] eller *fructus primi anni* inkomsterna af ett kyrkligt ämbete under första året, sedan detta blifvit med ny innehafvare besatt. Det senare af nyss anförda namn markerar tydligt skillnaden från *fructus intercalares* (eller *medii temporis*) eller inkomsterna af ett ämbete under vakanstiden. Dessa och annaterna ha stundom i litteraturen sammanblandats[2]. Särskildt användas de båda benämningarna om inkomsterna ifråga, då de uppburits af påfvestolen; här ha vi äfven att påpeka två olika bruk af namnet annater: *dels* i egentlig och inskränkt bemärkelse om den afgift, uppgående till hela den *taxerade* inkomsten af ett ämbete under året efter en ny innehafvares tillträde, som af påfvestolen uppburits, antingen på grund af en allmän reservation af dessa inkomster under vissa år eller på grund af att ämbetet ifråga tillsatts af påfven (det gäller här endast icke-konsistoriella ämbeten, d. v. s. lägre sådana, hvilka af påfven bortgåfvos utan kardinalkollegiets hörande); *dels* kan därunder äfven inbegripas de af konsistoriella ämbetens innehafvare, d. v. s. biskopar och vissa abboter, vid utnämning eller bekräftelse genom påfvestolen erlagda *servitierna* (*servitium commune*

Begreppsförförklaring.

[1] Vid de olika former, under hvilka namnet uppträder, är ej anledning att här dröja. Se MAHON DE MONAGHAN, *Les annates*, s. 7 ff.

[2] Se SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale en France*, s. 23.

och *servitia minuta*[1]). Det är i denna mening vi användt ordet i detta kapitels rubrik. Med rätten till annater och *fructus intercalares* står *jus spolii*, rätten att ta arf efter klerker i vissa fall, i intimt sammanhang.

Annaterna anslagna till vissa ändamål utan afseende på kollationsförhållandena.

För att förstå de påfliga annatkrafven måste vi först ta en öfverblick öfver de användningar, som lokal praxis gjort af *fructus primi anni*.

Viktigast är här *annus gratiæ*-(nådårs-)institutionen, den anordning, enligt hvilken första årets inkomster, särskildt af kanikprebenden, af den nye innehafvaren fingo afstås till förmån för företrädarens arfvingar[2]. Äfven andra användningar förekomma: annaterna, och äfven *fructus secundi* och *tertii anni*, kunde anslås till domkyrkans byggnadskassa (*pro fabrica ecclesiæ*) — eller för kapitlets gemensamma behof som i nedan anförda svenska exempel; stundom kunde biskopen få särskildt påfligt medgifvande att under viss tid uppbära annater inom sitt stift[3]; ett dylikt gafs år 1290 för 5 år åt Jens Grand i Lund[4]. Då bisk. Arne af Bergen år 1312 under sitt uppehåll vid Viennekonciliet ådragit sig skulder, lägger han egenmäktigt beslag på annaterna i sitt stift under 5 år[5].

För svensk praxis i fråga om annaterna sakna vi uppgifter af äldre datum än år 1336. Från detta år finnes ett synodalstatut af ärkebisk. Petrus Philippi[6], som ger

[1] Se KIRSCH, *Die päpstlichen Annaten in Deutschland im 14. Jahrh.*, s. IX ff. Jfr samme författares artikel *Annates* i *The Catholic Encyclopædia;* de s. k. *quindennia* ha för oss ingen betydelse. — SÄGMÜLLER, *Kirchenrecht*, s. 886 ff.

[2] HINSCHIUS, *Kirchenrecht* II, s. 72. Nådårsinstitutionen kan följas ända upp till 11:te årh. GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen der ap. Kammer unter Joh. XXII*, s. 81.

[3] HALLER, *Papsttum und Kirchenreformation*, s. 50. KIRSCH, a. a., s. XII f. MAHON DE MONAGHAN, s. 51 ff.

[4] MOLTESEN, *De Avignonske pavers forh. til Danmark*, s. 62.

[5] DN I 135.

[6] U. v. TROIL, *Skrifter och handl. till upplysn. i Sv. Kyrko- o. Reformationshist.* II, s. 342—4. REUTERDAHL, *Statuta synodalia*, s. 42. Bestäm-

ganska noggranna föreskrifter om användandet af *fructus primi* och *secundi anni.* Här stadgas, "de communi concilio et consensu... capituli", att, då någon dignitetsinnehafvare eller kanik vid Upsala kyrka aflidit, skall halfva inkomsten af därigenom ledigblifvande dignitet eller kanikprebende under första året omsorgsfullt uppbäras af testamentsexekutorerna, och om mannen i fråga dött *intestatus*, af två män, särskildt därtill utsedda af ärkebiskopen och kapitlet, och användas till betäckning af begrafningsomkostnader, årsmässa (*anniversarium*), betalande af skulder och eventuella *legata.* Halfva inkomsten för andra året åter bestämmes *pro usibus communitatis prefati nostri capituli,* att fördelas mellan dess medlemmar, då behofvet kräfde deras residerande i Upsala, vid sjukdomsfall, eller då de voro upptagna af fullgörandet af ärkebiskopens uppdrag. Återstoden af inkomsterna skulle tillfalla ämbetets nye innehafvare. — Det skulle vara frestande att i detta statut se en stadfästelse på ett redan häfdvunnet bruk, om det ej uttryckligen i detsamma förklarades, att det kommit till stånd för att förhindra, att kanikernas begrafningar på grund af fattigdom stundom firades "cum minore devocione et honore" och att deras skulder förblefvo obetalda. Äfven om vi ha anledning att anta, att *annus gratiæ*-institutionen haft en vidsträcktare tillämpning, är dock statutet i fråga alltför isoleradt, för att vi med anledning däraf skulle kunna tala om en stadgad inhemsk praxis i fråga om användningen af *fructus primi* och *secundi anni,* till hvilken de påfliga anspråken på något sätt kunnat anknyta sig. Äfven härvidlag fick man nog i Sverige finna sig i att få på sig tillämpade resultaten af en utveckling, i hvilken man själf icke deltagit.

---

melserna i statutet ha utvecklats af ärkebisk. Birger och slutligen stadfästs af Jöns Bengtsson: *Liber ecclesiæ Upsalensis* (RA) fol. 186 r. och v. — Jfr ett statut af ärkeb. Petrus af Lund af år 1349 (DS 4456) och ett bref af ärkeb. Birger af år 1379 (RAP 1441).

Annater uppburna i samband med kollationsrättens utöfvande.

I ofvan anförda fall torde det knappast varit rätten att förse beneficierna med nya innehafvare, på hvilken man åberopat sig vid förfogandet öfver *fructus primi anni.* Det är emellertid af vikt att understryka, att så ägt rum i andra fall, både då kollatorerna varit andliga[1] och världsliga. Så har regalrätten — till hvilken vi skola återkomma, då fråga blir om *fructus intercalares* — inom Tyska riket stundom utsträckts att gälla ej blott inkomsterna under vakanstiden, utan äfven under första året efter tillsättningen. Detta lyckades väl klerus' opposition att rätt tidigt göra slut på; däremot har samma rätt till att uppbära annater under 1200-talet fortfarit att utöfvas i de lägre beneficier, till hvilka konungen hade presentationsrätt. Äfven kyrkopatroner i lägre ställning ha vid tillsättande af sina kyrkor uppburit icke blott spolier och *fructus intercalares*, utan äfven annater[2].

Annater uppburna af påfvarna på grund af allmän reservation.

Äfven af påfliga annatkraf kunna vi särskilja två hufvudtyper.

Påfven har, som det heter i ett klassiskt yttrande af en engelsk kronist, funnit, att "quod petit inferior, postulare potest et superior"[3], och för eget behof börjat göra anspråk på de inkomster, han förut gifvit mången biskop, stundom äfven en världslig furste[4], rätt att uppbära.

Det har länge ansetts, att Johannes XXII varit den, som först användt denna beskattningsform, en ära, som dock de nyaste forskningarna öfverfört på hans företrädare. En uppgift hos engelska kronister, att Clemens V år 1306 förbehållit sig första årets inkomster af alla under tre år ledigblifvande beneficier i England, Skottland och Irland, har nämligen först blifvit bekräftad genom sakens omnämnande i

---

[1] KIRSCH, *Die päpstlichen Annaten,* s. XV.
[2] GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen etc.*, s. 83.
[3] HALLER, *Papsttum und Kirchenreformation*, s. 52.
[4] KIRSCH, a. a., s. XIII f.

en bulla af Johannes XXII[1] och slutligen genom upptäckten af själfva det påfliga påbudet i en afskrift i en Salisburybiskops register och dess offentliggörande genom W. E. Lunt[2]. Denna bulla (*Si sacrosancta*) af d. 4 febr. 1306, som motiverar sina kraf med en hänvisning till hur kyrkans skatt blifvit röfvad vid öfverfallet på Bonifacius VIII i Anagni, innehåller f. ö. samma grunddrag, som äro de utmärkande för senare reservationer, särskildt Johannes XXII:s. Så äro undantagna från skatten såväl ärkebiskops- och biskopsbord som reguljära abbotsdömen. Vidare möta vi föreskriften, att i hvarje fall tillräckliga medel skola lämnas, så att vederbörande tjänster kunna upprätthållas och själavården ej måtte bli försummad, och där rätten till *fructus primi anni* genom påfligt tillstånd eller lokal praxis tillkomme särskilda personer eller institutioner, skulle dessa i stället ha rätt till andra årets inkomster.

På den inslagna vägen gick Johannes XXII vidare, då han genom bullan *Si gratanter advertitis* af d. 8/12 1316[3] reserverade annater af alla ämbeten, som blefvo lediga under tre år, men denna gång inom hela kyrkan med undantag af Frankrike. Här återfinnas fastare utbildade och mera konsekvent genomförda samma principer, som vi mött i *Si sacrosancta*. Exemptionen utsträckes till att omfatta äfven alla små lägenheter, hvilkas inkomster ej öfverstiga 6 mark silfver; ej heller skulle *fructus primi anni* få uppbäras två gånger af samma lägenhet under treårsperioden. Slutligen fastslås den viktiga grundsatsen för uppbörden, att inkomsterna skola beräknas efter tiondetaxeringen, och att kollektorerna ha att välja mellan att taga den taxerade inkomsten af ett beneficium eller att lämna denna åt

[1] Haller, a. a., s. 51 f. Göller i inl. till *Die Einnahmen*, s. 85 ff. Mahon de Monaghan, *Les Annates*, s. 69 ff.

[2] *The first levy of papal annates* (The American historical Review XVIII, s. 48—64. London 1912). Omtryck af bullan med förslag till textförbättringar af Kirsch i RQ XXVII, s. 202*—207*. Rom 1913.

[3] DS 2077 (efter det till Upsala ställda exemplaret).

innehafvaren och själfva uppbära hvad beneficiet lämnade därutöfver — det är häraf vi kunna sluta till, att tiondetaxeringen i genomsnitt torde ange hälften af lägenheternas verkliga inkomster. Vi kunna tillsvidare stanna i vår framställning vid *Si gratanter*, då genom denna annatbeskattningen nått Sverige, och lämna redogörelsen för senare liknande gärder åt den sammanhängande kronologiska berättelsen om uppbörden. De bestämmelser för beräknandet af annaternas storlek, som formulerats i *Si gratanter*, fastslås ytterligare genom bullan *Suscepti regiminis* af år 1317, hvilken fått plats i Corpus Juris bland Johannes XXII:s Extravagantes[1].

Den påfliga provisionsrätten.

Få sidor af den centraliseringsprocess af den kyrkliga förvaltningen, som vi få bevittna under den senare medeltiden, torde vara betydelsefullare än den påfliga provisionsrättens utveckling, hvarigenom ett alltjämt stigande antal beneficier kommo att tillsättas af påfven direkt. Här är ej meningen att utförligt skildra denna rätts utveckling, men då med tiden tillsättning genom provision kom att få till följd skyldighet att erlägga annater, är en kort öfversikt nödvändig[2].

Från början har påfven gjort sin vilja gällande vid lägre ämbetens tillsättande endast indirekt, genom att till vederbörande kollator rekommendera sin kandidat. Dylika *mandata de providendo* börja förekomma under 1100-talet[3]; de ha till en början endast formen af en framställning utan egentlig rättslig kraft. Men mandaten bli vanligare och alltmer imperativa under 1200-talet, och för att vaka

[1] Tit. I, cap. II. (Friedberg II, col. 1206). Här tillägges, att, om tiondetaxering ej föreligger, skola inkomsterna delas midt itu, och kollektorn och innehafvaren ta hvar sin hälft.

[2] En rätt användbar dylik finnes hos Lundqvist, *De svenska domkapitlen under medeltiden*, s. 102 ff. — Den utförligaste framställningen af provisionsväsendets uppkomst och äldsta historia ger Baier, *Päpstliche Provisionen für niedere Pfründen bis zum Jahre 1304*.

[3] Det första kända från år 1137. Baier, a. a., s. 1.

öfver deras verkställighet tillsättas särskilda exekutorer med rätt att med exkommunikation inskrida mot tredskande[1]. Härur uppstår *exspektansen*, hvilken som form för påfliga ämbetstillsättningar sedermera lefver ett friskt lif bredvid de direkta provisionerna till namngifna beneficier. I egentligaste mening användes uttrycket angående kanonikat, hvilka af påfven förlänades med rätt för vederbörande till första ledigblifvande prebende; dock kunna därunder äfven inbegripas de mera allmänt hållna provisionsmandaten till ett ämbete öfver hufvud med viss uppgifven maximalinkomst. Granska vi listan på påfliga tillsättningar af svenska ämbeten under 1300-talet[2], finna vi, att det i öfvervägande antalet fall är fråga om dylika *gratiæ exspectativæ*, där påfven anbefaller supplikanten till att genom vederbörande biskops försorg erhålla ett ämbete. Då i dessa fall biskoparna verkställa utnämningen, ha under så godt som hela Avignonpåfvarnas tid annater vid dylika tillsättningar ej utkräfts af kammaren. Först Gregorius XI lade äfven dessa in under den påfliga beskattningen[3].

Men jämsides med exspektanserna tillsatte påfvarna direkt vissa grupper af ämbeten.

Den äldsta af dessa grupper består af sådana beneficier, hvilka genom *devolution* kommit att stå till den hel. stolens förfogande. Det 3:dje Lateranska konciliet (1179) hade fastställt, att vederbörande kollatorer hade att inom sex månader besätta vakanta lägenheter med nya innehafvare; försummade de detta, devolverade rätten till biskop, kapitel och ärkebiskop[4]. Gjorde ej heller dessa sin rätt gällande,

---

[1] HALLER, a. a., s. 28 f. BAIER, s. 173 ff. HINSCHIUS, *Kirchenrecht* III, s. 116 f.

[2] Se EXKURS III.

[3] SAMARAN & MOLLAT, a. a., s. 26.

[4] HINSCHIUS, *Kirchenrecht* III, s. 167 ff. *Corp. Jur. Can.* III: 8. cap. IV (FRIEDBERG II, col. 488).

inträdde påfven som högsta instans, detta genom Innocentius III:s tolkning på 4:de Laterankonciliet[1].

Härjämte *reserverade* påfvestolen af egen maktfullkomlighet ämbeten, som blefvo lediga vid kurian, d. v. s. genom innehafvarens död vid kurian eller inom tvenne dagsresors afstånd från den plats, där denna uppehöll sig, eller sådana, som förut innehafts af en kurial ämbetsman. I enstaka fall redan tidigare tillämpad, formulerades denna reservationsrätt af Clemens IV år 1265 genom dekretalen *Licet ecclesiarum*[2].

Genom bestämmelser af Bonifacius VIII och Johannes XXII utvidgades reservationernas räckvidd till att omfatta äfven andra slag af ämbeten. Sin klassiska, om än ej slutgiltiga formulering fingo reservationsbestämmelserna af Benedikt XII i bullan *Ad regimen* af år 1335[3]. Denna ger följande grupper:

1) Beneficier, som tillhört kardinaler eller kuriala ämbetsmän, eller hvilkas innehafvare dött vid kurian.

2) Beneficier, som blifvit lediga genom en af påfven gjord translation eller deposition af förre innehafvaren; beneficier, till hvilka val eller postulation ägt rum, men ogillats af påfven, liksom i sådana fall där påfven godtagit en afsägelse; vidare ämbeten, som innehafts af andliga, hvilka af påfven fått ett biskops- eller abbotsdöme.

3) Slutligen alla beneficier, som måste uppges i följd af Johannes XXII:s konstitution *Exsecrabilis* med dess bestämmelser mot kumulation.

Äfven om enstaka jämkningar och utvidgningar förekommit, ha i stort sedt alla senare provisioner motiverats med någon af dessa reservationsbestämmelser, så framt ej ett enskildt ämbete blifvit i ett särskildt fall reserveradt.

---

[1] BAIER, a. a., s. 133 ff.

[2] *Corp. Jur. Can.* II, col. 1021 (Lib. Sext. III: IV: 2) — Jfr BAIER, a. a., s. 137 ff.

[3] *Corp. Jur. Can.* II, col. 1266 (Extrav. Com. III: II: 13). — Jfr KIRSCH, *Die päpstlichen Annaten*, s. XVIII.

Detta förekommer dock egentligen mest i fråga om biskopsdömen.

Annater uppburna på grund af provisionsrättens utöfvande.

Det ligger nära till hands att anta, att påfven i de fall, där han genom direkt provision besatte ett ämbete, af hvilket den ordinarie kollatorn brukade uppbära annater, själf gjort anspråk på dessa. Dessutom göra servitierna, hvilka redan under 1200-talet började uppbäras vid biskopstillsättningar, det sannolikt, att motsvarande afgifter erlagts vid lägre beneficiers besättande genom påfven. Längre än till sannolikhet komma vi här icke[1]. När vi först få belägg på att påfvarna kräft annater af beneficier, till hvilka de providerat, gäller det icke enskilda fall, där lokal praxis gaf stöd för krafvet, utan en reservation för vissa år af *fructus primi anni* af samtliga ämbeten, som därunder tillsattes af den hel. stolen. Det torde vara skäl att för tydlighetens skull särskildt understryka skillnaden mellan sådana generalreservationer, som vi ofvan anfört af Clemens V och Johannes XXII, där ingen som helst hänsyn tages till hvilka som tillsatte de beskattade ämbetena, och dessa senare mera inskränkta reservationer, som endast drabba ämbeten, till hvilka provision sker. Det senare slaget af reservationer börjar med Clemens VI[2]. Hans första reservation daterades på hans kröningsdag d. 20 maj 1342 och gällde en tid af två år[3]. Då dessa utlöpte, förnyades reservationen; detta upprepades sedermera för hvarje gång, så att annaters erläggande vid provision fr. o. m. Clemens VI kan anses som det regelbundna[4].

Hvilka beneficier voro annatpliktiga?

Vissa inskränkningar stipulerades i allmänhet i annatpåbuden. De slag af inkomster, som t. ex. i *Si gratanter*

[1] GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen*, s. 84 f.

[2] JANSEN uppger (*Bonifatius IX*, s. 200), att Benedikt XII uppburit såväl annater som *fructus intercalares*, men detta förnekas af SAMARAN & MOLLAT, a. a., s. 25.

[3] *Clement VI, lettres closes etc.* (par DÉPREZ) n. 1. *Monumenta historica Hungariae* ed. THEINER I, s. 655 f. (n. 982).

[4] SAMARAN & MOLLAT, a. a., s. 25 ff.

och senare reservationsbullor, undantagas, ha för oss endast ett underordnadt intresse[1]. Däremot är det af vikt att påpeka, dels att ämbeten, af hvilka servitier erlades (vi ha endast att tänka på biskopsdömena), därmed voro undantagna från annatskyldigheten, dels att i allmänhet en viss minimigräns fastställdes för densamma, så att ämbeten, hvilkas afkastning ej öfverskred denna gräns, voro befriade. I *Si gratanter* sättes gränsen till 6 mark silfver[2]. Johannes XXII:s annatreservation för Norden ensamt af år 1326 fixerar ej alls något minimum utan utsträckes äfven till de obetydligaste sockenkyrkor[3]. Vid Clemens VI:s reservationer är gränsen satt till 10 pund små turnoser[4]. Bonifacius IX reglerar densamma till 24 floriner år 1389[5]. Denna gräns (24 flor. eller 4 mark silfver) blef stående under 1400-talet.

Servitierna. Hvad annaterna i inskränkt mening voro för de lägre beneficierna, det voro servitierna för de högre, s. k. konsistoriella ämbetena, biskopsstolarna och de större abbotsdömena. Hur servitierna uppkommit, är ännu knappast till fyllest klarlagdt, änskönt frågan hör till de mera omskrifna af det påfliga finansväsendets historiska problem[6].

Ordet *servitium* har i det medeltida latinet fått betydelsen af ålagd ekonomisk prestation i allmänhet[7]. Att biskopar,

---

[1] Se SAMARAN & MOLLAT, s. 29 ff.

[2] DS 2077. [3] DS 2576.

[4] *Monumenta Hungariae* I, s. 656. För turnoserna och deras förhållande till öfriga myntsorter: LAMPRECHT, *Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter* II, s. 434 ff. SCHÄFER i inl. till *Die Ausgaben der ap. Kammer unt. Johann XXII*, s. 119 ff.

[5] JANSEN, a. a., s. 201.

[6] Här må anföras: KIRSCH, *Die Finanzverwaltung des Kardinalkollegs;* BAUMGARTEN, *Untersuchungen und Urkunden über die Camera Collegii Cardinalium;* GOTTLOB, *Die Servitientaxe im 13. Jahrh.;* GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen* s. 20—52; CLERGEAC, *La curie et les bénéficiers consistoriaux.*

[7] CLERGEAC, a. a., s. 7; "*Servitium*, Redditus, tributum, quævis præstatio, Gall. *Redevance*" (DU CANGE).

som af en eller annan anledning fått sin stadfästelse eller invigning genom kurian direkt, härför tidigt måst vidkännas rätt tunga afgifter i form af till namnet åtminstone frivilliga gåfvor, därpå finnas talrika exempel; att vi i dessa gåfvor åtminstone till en del ha att se servitiernas ursprung, tycks vara allmänt erkändt. Härtill kom för ärkebiskoparna, som från Rom erhöllo pallium, en särskild afgift för detta. Hur denna bidragit till utbildandet af servitieafgiften och sedan uppgått i denna, har GÖLLER visat[1].

Vi kunna ej här i detalj följa den process, genom hvilken denna afgift under 1200-talet småningom antog den form, den sedan bibehöll. Under Alexander IV (1254—1261) höra vi talas om förbindelser, afgifna till den påfliga kammaren "nomine servitii". Under samme påfve är det ock, som vi först möta förpliktelser till kardinalkollegiets kammare jämsides med dem till den påfliga, hvilket kom att utveckla sig därhän, att det fullt utbildade *servitium commune* delades lika mellan påfven och kardinalerna. Denna bestämmelse torde ha träffats af Gregorius X inemot år 1273, hvilket år kan sättas som slutpunkten för utvecklingen af *cervitium commune*[2]. Till Gregorius X (1271—76) slutligen kan man följa bruket, att obligationen kom att omfatta äfven en afgift till kurians ämbetsmän, till en början endast kansliets, den första af de senare fem s. k. *servitia minuta*; enstaka spår möta redan tidigare.

---

[1] a. a., s. 26. Häraf förklaras, att man inom vår äldre historiska litteratur endast känt servitium som pallieafgift; så RHYZELIUS i sina reflektioner öfver det dyra romerska "kappeköpet" (*Episcoposcopia*, s. 23 f.). I detta sammanhang kan lämpligen påpekas att, då ärkebisk. Olof i Upsala utan att vara formellt pliktig därtill år 1320 erlägger sitt *servitium commune* till påfvens kammare med 500 floriner, heter det i kvittot "licet non extaret obligatio inde, sed predecessores sui in tantum servire intraditione pallii consueverunt". GÖLLER, *Die Einnahmen*, s. 137.

[2] CLERGEAC, a. a., s. 9 f.

Frågan om huru dessa beräknades i förhållande till *commune*, har varit lika segsliten som den om servitiernas uppkomst. Äran af dess slutgiltiga lösning tillkommer K. H. KARLSSON[1]. Han fann denna genom att ge akt på att i de registrerade obligationerna regelmässigt i marginalen finnes angifvet antalet kardinaler, som varit närvarande vid utnämningen. En undersökning af specialfallen gaf vid handen, att i de flesta fall hvarje *minutum* svarade mot den del af *commune*, som kom på hvarje kardinal, dock med de utjämningar, som kunde vara nödiga för att ej behöfva laborera med alltför stora bråk. Härigenom kom alltså storleken af *minuta* att variera allt efter antalet närvarande i konsistoriet; så fortgick det, ända tills Paul II genom ett dekret af år 1470 föreskref, att i hvarje fall *minuta* skulle beräknas efter ett antal af 14 närvarande kardinaler; hvarje minutum blir alltså därefter konstant lika med $^1/_{14}$ af kardinalkollegiets anpart eller $^1/_{28}$ af hela *servitium commune*[2].

Det är redan nämndt, att ett af dessa fem minuta gick till kansliet (däri inbegripet äfven notarier och *auditor* i *audientia litterarum contradictarum* och *correctores*). Detta blef sedermera räknadt som det andra i ordningen af de fem: det första gick till kammarens ämbetsmän, det tredje till *capellani* och *parva familia* (*servientes armorum* och den påfliga kökspersonalen), det fjärde till *domicelli* och *hostiarii* m. fl.; det femte slutligen till kardinalernas *familia*[3].

---

[1] *Die Berechnungsart der Minuta-servitia* i MIÖG 18.

[2] En nyckel till den gåta, som alltså lösts först "durch einen glücklichen Fund Karlssons" (GOTTLOB), har, ehuru obemärkt, funnits i en Upsala-klerks anteckning i sin kyrkas register: "Ecclesia vpsalensis in regno swecie florenos mille sic scribitur in libro camere apostolice. Minuta seruicia sunt incerta *et tanto maiora quanto pauciores cardinales*". DS 3849 (Vol. 5, s. 362, not 3).

[3] Se HALLER, *Die Verteilung der Servitia Minuta und die Obligation der Prælaten im 13. und 14. Jahrh.* (Quellen und Forschungen I, s. 285 ff.). Om de viktigare af ofvannämnda grupper af kuriala ämbetsmän se nedan kap. V.

Som skyldiga att betala servitier betraktades ej blott de, som fått sitt ämbete genom provision såsom i fråga om de egentliga annaterna, utan äfven hvarje biskop eller abbot, hvars val af en eller annan anledning måste underställas påfvens pröfning (t. ex. vid postulation). Med tiden blefvo så godt som alla biskopsstolar underkastade denna beskattning. Inga ämbeten med mindre än 100 floriners afkastning erlade dock servitier.

På den tid, då denna afgift redan blifvit häfdvunnen och formerna för dess utgående fastslagna, sammanfattas reglerna härför i en formel, som härrör från Johannes XXII:s camerarius[1], och hvars hufvudinnehåll kan återges så: 1) till betalning af servitier voro på denna tid de prelater förbundna, hvilka antingen blifvit providerade eller konfirmerade af den hel. stolen; 2) inkomsterna måste uppgå till 100 flor.; 3) som *servitium commune* skall betalas en tredjedel af *hela* (alltså icke den *ad decimam* taxerade) inkomsten. — Fastställandet af det belopp, med hvilket *servitium commune* skulle utgå, d. v. s. den härför nödvändiga taxeringen af ämbetet, ägde antingen rum genom en öfverenskommelse mellan den betalningsskyldige prelaten och den påfliga kammaren, eller också företog man en uppskattning på ort och ställe genom kollektorer eller särskilda ombud. Den enda taxering af ett svenskt biskopsbord för detta ändamål, om hvilken vi äro närmare underrättade, är den, som företogs, då biskop Bero Balk i Åbo först af detta stifts biskopar år 1387 skulle betala servitier. Dessas belopp fastställdes genom en notariellt betygad värdering, som förrättades i Stockholm "per fidedignos testes"[2]. Man uppskattade inkomsterna till 620 floriner. Tredjedelen häraf afrundades till

---

[1] Göller, *Der Liber taxarum der päpstlichen Kammer* (Quellen und Forschungen VIII, s. 126 ff.)

[2] FMU 968; v. Törne, *Om Finlands skattskyldighet till påfvestolen*, s. 102.

200, som blef beloppet af Åbobiskopens *servitium commune.*

Med anledning af dessa värderingar afgåfvo så biskoparna sina obligationer, hvilka sedan samlades i kammarens arkiv i registerband, där man ägde att hämta nödiga upplysningar, nästa gång en nyvorden biskop skulle afge obligation. En systematiskt uppställd taxeringslängd på samtliga de prelaturer, hvilkas betydenhet gjorde dem till föremål för tillsättning i konsistoriet, ägde man sannolikt ej förrän på 1400-talet, då denna *Liber taxarum* kom att få allt större betydelse[1].

Obligationen afgafs vanligen inför påfvens camerarius af den betalningsskyldige personligen eller genom ombud. I densamma stipulerades terminerna för betalningen. Den afgafs under edlig förpliktelse, hvarför försummelse vid dess uppfyllande *ipso facto* medförde exkommunikation. Äfven om denna ej alltid kungjordes, då den sålunda teoretiskt skulle ha inträdt, var dock antalet af de biskopar, som på grund af insolvens voro bannlysta, tidvis ganska stort[2].

Opposition mot de påfliga annatkrafven.

Annaterna (servitierna däri inbegripna) utgjorde gifvetvis den ömtåligaste sidan i det påfliga finanssystemet. Här låg anklagelsen för *simoniaca pravitas* alltför nära för att ej stundom formuleras. Redan på Viennekonciliet skall annatväsendet ha varit föremål för diskussion[3]. Oppositionen

[1] En kritisk upplaga af denna saknas ännu. Se härom GÖLLER, *Der Liber taxarum der päpstlichen Kammer.* Härifrån måste väl skiljas den taxeringslista för kansliet, som finnes utgifven af TANGL (*Das Taxwesen der päpstl. Kanzlei vom 13. bis zur Mitte des 15. Jahrh.* MIÖG 13) och som upptog afgifter för bullors utfärdande o. d. — Listorna för de nordiska stiften finnas hos MOLTESEN s. 70. Ett äldre, rätt dåligt aftryck meddelades redan hos RIANT, *Skandinavernes Korstog og Andagtsrejser* s. 569. Jfr äfven DAAE, *Symbolæ ad historiam ecclesiasticam*, s. 104 ff.

[2] BAUMGARTEN, *Untersuchungen und Urkunden über die Camera Collegii Cardinalium,* s. CLXXVIII, CLXXXI.

[3] MAHON DE MONAGHAN, *Les annates*, s. 70.

mot detsamma i England på 1300-talet hade skickelsedigra följder[1]; det 15:de århundradets reformatoriska kyrkomöten slutligen riktade däremot en häftig kritik, som resulterade i Baselkonciliets beslut om deras afskaffande. Men detta fick en mycket inskränkt verkan. Eugenius IV:s legater, som då ännu förde presidiet, afgåfvo en bestämd protest, och då konciliets opposition fört till schism, kunde det väl skrifva lagar för *sin* påfve Felix V, och åt honom bevilja andra skatter — 20 % af alla vakanta beneficier under viss tid[2] — men ej reglera Rompåfvens finansåtgärder. Beslutet har för oss ett visst intresse, emedan en Linköpingsklerk däraf känt sig föranlåten att i sin kyrkas register nedskrifva en liten delvis nog så originell utgjutelse om annaternas fördärfbringande följder. Anteckningen förtjänar att beaktas som det första inhemska uttryck af missnöje med denna sida af den påfliga fiskalismen, vi känna[3].

[1] HALLER, *Papsttum und Kirchenreformation*, s. 423 ff.

[2] MAHON DE MONAGHAN, s. 258 f., 270 f. CLERGEAC, *La curie et les bénéficiers consistoriaux*, s. 33 ff.

[3] *Liber ecclesiæ Lincopensis* (Kopieböcker från medeltiden n. 9. RA) fol. 237 v. (resten af bladet bortskuret): "Nota de annatis. Anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto factum et publicatum decretum de non solucione annatarum in Camera apostolica. Que annate seu medie annate dabantur Camere ante tempora Johannis XXII ad subueniendum terre sancte, que tunc erat in potestate christianorum. Et postquam illa terra fuit perdita et a saracenis rapta, dictus Johannes papa et sui successores vsque ad concilium pisanum, quod fuit anno Domini MCDVIII nunquam voluerunt aliquod concilium celebrare, metuentes, ne eis et eorum Cardinalibus tollerentur dicte annate, propter quas medias annatas multa monasteria et loca sacra sunt destituta, que non habebant, vnde possent soluere in Camera apostolica. Et eorum rectores et abbates moriebantur excommunicati et suspensi, et extra cimiteria et ecclesias sepulti, et aliqui pro honore in turribus ligneis super arbores mortui positi erant. Et alia multa scandala et turbaciones sunt in ecclesia Dei exorte propter dictas annatas, quia (*sic;* quare?) autem concilium ipsas decreto suo statuit amplius non esse dandas propter perpetuam omnium christianorum vtilitatem. Hoc de tractatu sacri concilii basiliensis". — Uppgiften om korståget som anledningen till annaternas införande förekommer i en allokution af en af Baselkonciliets legater till Eugenius IV år 1435. MAHON DE MONAGHAN, s. 259.

Fructus intercalares. Det har ofvan antydts, hur äfven i fråga om *fructus intercalares* de påfliga krafven på dessa inkomster föregåtts af liknande kraf från lokala eller nationella myndigheter. Särskildt ha dessa anspråk (i förening med häfdande af *jus spolii*) under namn af regalrätten gjorts gällande af konungamakten. I Tyskland afstodo konungarna tidigt härifrån[1], men i Frankrike blefvo dessa anspråk långlifvade nog för att bli ett tvistefrö mellan Ludvig XIV och Innocentius XI[2]. I det förra landet kom krafvet i stället att upptas af kapitlen för de högre ämbetena, af jordägare och patroni för de lägre. För de senare förbjöds detta på Lyonkonciliet 1274.

Af påfvarna är Johannes XXII, så vidt vi veta, den förste, som uppburit *fructus intercalares*. Denne har dels i en del enskilda fall förbehållit sig rätten härtill[3], dels också år 1326 företagit den första generalreservationen af dessa inkomster af alla vid kurian lediga ämbeten, med undantag af biskops- och abbotsdömen[4]. Benedikt XII afstod helt och hållet från annater, men reserverade i stället d. $^{9}/_{1}$ 1335[5] *(usque ad nostrum beneplacitum) fructus intercalares* i samma fall och med samma undantag som i företrädarens

---

[1] GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen*, s. 83, 113.

[2] SÄGMÜLLER, *Kirchenrecht*, s. 887. — Frågan, om de svenska konungarna under medeltiden gjort regalrätten gällande, har, så vidt jag vet, ej blifvit föremål för diskussion. På att den tillämpats tyder dock en rätt märklig urkund i *Liber ecclesiæ Lincopensis* (RA) fol. 14 v.). Det är ett bref af bisk. Nicolaus Marci af år 1353 rörande archidiakonatet i Linköping. Den tillträdande ärkedjäknen Agmundus befullmäktigas att lyfta en viss summa af arfvet efter företrädaren för att betala vikarien intill S:t Mikaëls dag; det heter därefter: "et soluere tenetur domino nostro pape et domino nostro regi ad idem festum" (härtill en mariginalanteckning af senare hand: "nota solucionem regi olim factam"). Delningen mellan påfve och konung är mycket egendomlig; sannolikt synes mig i hvarje fall, att vi här ha ett spår af regalrättens utöfvande i Sverige.

[3] SAMARAN & MOLLAT, s. 63.

[4] GÖLLER, a. a., s. 113 f.

[5] *Benoît XII, lettres closes etc.* n. 1. SAMARAN & MOLLAT, s. 64.

reservation. Clemens VI åter frigaf dessa inkomster vid sina annatreservationer, men försummade dock ej att utkräfva utestående fordringar på grund af Benedikts reservation. I de enda fall, där vi med säkerhet kunna uppge, att *fructus intercalares* uppburits i Sverige på grund af Benedikts reservation, ha de influtit just under Clemens' pontifikat. Under de följande påfvarna reserverades dessa åter.

Äfven vid sitt utöfvande af *jus spolii* torde påfvarna egentligen endast inträdt i de rättigheter, som de vanliga kollatorerna i åtskilliga fall tillskansat sig[1]. Tidigast häfdades den i fråga om de klerkers kvarlåtenskap, som afledo intestat vid kurian[2]. Sin fulla utveckling fick den först mot Avignontidens slut genom de föreskrifter, som gåfvos af Urban V i en instruktion för dennes camerarius af år 1366[3]. Det torde vara i följd af denna, som vi finna spolierätten häfdad äfven i Sverige. Så lade nuntien Guido de Cruce år 1368 *racione spoliorum* beslag på en del smycken och böcker, som han ansåg ha tillhört Petrus Tyrgilli. Upsalakapitlet häfdade emellertid, att dessa saker dels ej varit ärkebiskopens personliga egendom, dels behöfdes för att gälda dennes skulder, hvarefter nuntien uppgaf sitt kraf[4]. Urban V hade äfven särskildt reserverat kvarlåtenskapen efter bisk. Magnus i Västerås samt Åbobiskoparna Hemming och Johannes. Gregorius XI gaf år 1371 nuntien bisk. Henrik af Slesvig i uppdrag att verkställa dessa beslag[5]. Dock är det här osäkert, om grunden varit spolierätten eller särskild skuld till kammaren, möj- *Spolia.*

---

[1] Jfr GUMMERUS, *Synodalstatuter*, s. 32, 34; SÄGMÜLLER, *Kirchenrecht*, s. 885 f.; SAMARAN & MOLLAT, s. 47 ff.; SAMARAN, *La jurisprudence pontificale en matière de droit de dépouille (jus spolii) dans la seconde moitié du XIV siècle* (Mélanges d'Arch. et d'hist. XXII, s. 141—156).

[2] GÖLLER, a. a., s. 106 ff.

[3] SAMARAN, a. a., s. 145, 152 ff.

[4] Notariatsintyg dat. Karleby d. 13 aug. 1368 i orig. på perg. RA (missvisande regest i RAP 263).

[5] FMU 802.

ligen på grund af borgensförbindelse för kon. Magnus' stora lån; det förra synes emellertid vara troligast. I ett i Brügge år 1364 uppsatt notariatsintyg[1] om vissa transaktioner bl. a. rörande ärkebiskop Hemmings beslagtagna kvarlåtenskap, hänsyftas på spolierätten, men här var orsaken till beslaget bevisligen skuld till kammaren.

[1] DN VI 263.

DEN PÅFLIGA UPPBÖRDEN

IV.

Den påfliga uppbörden intill Clemens V.

Det heter i Anastasius IV:s ofvan anförda bulla af d. 28/11 1154 till de svenska biskoparna[1]: *Organisationen af Peterspenningens uppbörd.*

"De cætero charitatem vestram monemus et exhortamur in Domino, quatenus censum, quem regnum et populus vester B. Petro annuatim statuerat solvendum, quisque de suo Episcopatu annis singulis colligere et sedi Apostolicæ transmittere fideliter studeatis".

Det var klart, att denna uppbörd från början måste bli en biskoparnas sak. Det skulle ännu dröja länge, innan inom kyrkan korstågsskatternas behof skulle kalla till lif den kollektorsinstitution, för hvars uppkomst vi ofvan redogjort. Något behof af ett sådant mera utomordentligt organ kan ingalunda ha visat sig, så länge det blott var fråga om en regelbunden årlig afgift, hvars belopp alltid höll sig inom mycket måttliga gränser[2]. Ej heller har denna kollektorsinstitution i Sverige blifvit så regelbundet använd, som på kontinenten, och särskildt hvad angår censusuppbörden har den aldrig helt kommit att ersätta den gamla dioecesana uppbördsorganisationen. Väl ha ärkebiskop och biskopar blifvit aflösta af kollektorerna, hvad angår

[1] DS 820.

[2] I länder, där censusuppbörden var mera omfattande (på grund af exemptionsafgifter o. d.) ha dock Innocentius III, Honorius III m. fl. påfvar användt sig af särskilda kollektorer *pro colligendis Ecclesie Romane censibus*: P. FABRE, *La perception du cens apostolique* (Mélanges d'archéologie et d'histoire X, s. 369—383).

skyldigheten att till Rom insända de uppsamlade beloppen, men i fråga om den primära uppbörden af Peterspenningen ha aldrig de af kollektorerna särskildt tillsatta subkollektorerna kommit att ersätta de organ, som från början fått densamma om hand: det parochiala prästerskapet och deras närmaste öfverhufvud, kontraktsprostarna.

Vi torde ha skäl att anta, att denna lägre, regelbundet fungerande uppbördsorganisation ganska snart fått fasta och häfdvunna former för sin verksamhet. Väl sakna vi egentligen gamla vittnesbörd härom, men nog har väl häfden här som annars föregått det skriftliga reglerandet af densamma. Det första stadgande i denna fråga, vi äga, finnes i ett synodalstatut af bisk. Petrus Tyrgilli från den tid, denne innehade Linköpings biskopsstol (1339—1351)[1]. Det klagas här öfver försummelser och motsträfvighet vid uppbörden af *decimæ decimarum* (för domkyrkans *fabrica*), såväl som öfver att prostarna vid inlevererandet af "denarius beati Petri, qui est census Romanæ ecclesiæ" ej gingo tillväga med tillräcklig noggrannhet, i det de tvärt emot den apostoliska stolens föreskrifter försummade att afge behöriga räkenskaper. Därför föreskrifves "in virtute sanctæ obedientiæ, immo vero sub pœna trium marcharum", att hvarje kyrkoherde skall till sin prost aflämna såväl Peterspenningen som *decimæ decimarum* och den Vadstena tillkommande Vårfrupenningen[2] tillsammans med noggranna räkenskaper, och prosten i sin tur skall till Linköping inleverera summorna med angifvande af hvarje sockens bidrag. Att det här ej är fråga om en mera tillfällig föreskrift utan om reglerandet af en fast häfd kan slutas dels däraf, att

---

[1] REUTERDAHL, *Statuta synodalia*, s. 47. Statutet torde knappast kunna vara äldre än år 1349, då det antagligen var detta år kon. Magnus utfärdade den stadga (DS 4515) om en skatt till Guds och jungfru Marie heder, hvari vi torde ha att se ursprunget till Vårfrupenningen.

[2] Jfr HÖJER, *Studier i Vadstena klosters och Birgittinordens historia*, s. 349 f.

vi finna samma föreskrifter så godt som ordagrant upprepade i bisk. Nicolaus' Hermanni synodalstatut (1375—1391)[1], dels i ett mer än 100 år yngre synodalstatut, biskop Johannes' Marquardi i Skara af år 1472[2]. Det heter i det senare under rubriken *De decimis, denario Petri & cathedratico*[3]:

> "Volumus itaque et in virtute sancte obediencie nec non sub pena trium marcarum distincte mandamus, ut quilibet curatus decimas cathedralium ecclesiarum et denarium Petri, qui est census romane ecclesie, sub certo et determinato computu colligat et summam cujuslibet ecclesie distinctam afferat ad ecclesiam cathedralem".

Öfverensstämmelsen med de Linköpingska statuten från 1300-talet är så pass slående, att man kunde vara böjd att antaga, att båda gå tillbaka på en för hela kyrkoprovinsen gemensam stadga. Det kan emellertid anmärkas, att vi i Skarastatutet sakna prostarna som mellanhänder, äfven om denna olikhet ej kan tillmätas någon särskild vikt. För ärkestiftet ha vi endast en kort notis i Upsalaregistret under rubriken *Modus celebrandi synodum dyocesanam*[4], där det bestämmes, att efter föredragandet af mål, som kunde finnas, "fiat mencio de denarii Petri et alijs huiusmodi solucionibus et de cathedracio" (sic; bör vara *cathedratico*).

Vi veta ej, om det varit bruk, att sockenborna på en viss dag erlade Peterspenningen till sin kyrkoherde, som t. ex. i Norge, där den erlades vid det årliga skriftermålet[5]. Det

[1] REUTERDAHL, a. a., s. 68 f. Att *denarius Petri* är utelämnadt på ett ställe, under det att blott *decimæ decimarum* och Vårfrupenningen nämnas, torde bero på ett förbiseende. Statutet afser tydligen endast att förnya biskop Petrus' stadga.

[2] UNO v. TROIL, *Skrifter och Handlingar till uplysning i Svenska Kyrko- och Reformationshistorien* III, s. 287—303.

[3] a. a., s. 297.

[4] DS 3844.

[5] *Norges gamle Love* II, s. 318.

kan väl anföras, att afskriften af kon. Magnus Erikssons stadga om Vårfrupenningen i bisk. Brasks kopiebok[1], där det heter, att denna skulle "prosten af hvario kyrkio med skälikom mannom haffua samman takit aa sancta Andersa dag", försetts med en något yngre marginalanteckning: "Romskott war 1. d. aff huar menniskio och gaffz vt S. Andreæ dag"; men det är svårt att afgöra, hvilken betydelse som bör tilläggas denna notis.

Uppbörden af Peterspenningen under 1200-talet.

Kunna vi alltså konstatera, att reglerna och formerna för denna primära uppbörd varit tämligen konstanta under 1300- och 1400-talen, äga vi inga som helst hållpunkter, om vi vilja försöka spåra dennas verksamhet under 12:te och 13:de årh., och öfver hufvud äga vi för dessa tider alltför spridda upplysningar för att kunna få fram en enhetlig bild af uppbördens omfattning och organisation. Det första kvitto, vi äga, på mottagen Peterspenning är Innocentius III:s bref af d. $^{31}/_{5}$ 1216[2]. Detta är ställdt till "nobilibus viris Baronibus Militibus & alijs per Vpsallensem diocesim constitutis", alltså till de skattebetalande lekmännen, ej till de uppbördsförrättande prelaterna. Påfven tackar för beredvilligheten att erlägga *debitum nobis censum*; de följande orden med deras starka framhäfvande af skattens egenskap af ett tecken på skyddsförhållandet till Rom, ha ofvan[3] blifvit anförda.

Att vi ej höra talas om att Peterspenningen verkligen blifvit erlagd förrän sextio år efter dess instiftande, är ingenting anmärkningsvärdt, så torftigt som vårt urkundsmaterial är för 1100-talet, och det berättigar ingalunda till att dra några slutsatser *e silentio*. Att censusförhållandet icke kan ha fallit i glömska under mellantiden är klart dels däraf, att det just var under 1100-talets sista årtionden, som Albinus' och Cencius' kompilationer sågo dagen, dels af den häntydning på censusskyldigheten, som förekommer i Alexander III:s ofvan (sid. 36 f.) diskute-

[1] DS 4515.

[2] DS 158. [3] Sid. 37.

rade bulla af d. $^{26}/_{7}$ 1181. Att vi måst afstå från försöket att ge en tillfredsställande analys af bullans tankegång, hindrar ej, att den spelat en roll i den svenska Peterspenningens historia. I sin ofvan (sid. 39 f.) omtalade rapport till Johannes XXII talar Nicolaus Sigvasti om *litteræ Alexandri III*, som reglerat den svenska Romskatten, och Nicolaus Sigvasti uppmanar sin påfve att förnya dennes bref, hvarför han vid sin rapport låter fastsy detsamma [1]; att detta nu just var det omtalade brefvet (DS 52) framgår däraf, att detta, som jämte i medeltida afskrifter äfven finnes i FREDENHEIMS samling af Vatikanafskrifter, här bär påskriften: "Copia Bullæ Alexandri PP. III. assutæ pergamenæ". Nicolaus Sigvasti's höga uppskattning af detsamma kan tjäna som en illustration på medeltidens stora vördnad för den skrifna urkunden och böjelse för att öfverskatta dess betydelse.

Vi måste emellertid återvända till Innocentius III:s nyssnämnda kvitto af 1216. Det ligger nära till hands, att i denna första säkert betygade inbetalning se en frukt af den befallning, samme påfve tolf år tidigare ställt, väl ej till Upsala ärkebiskop, utan till dennes primas, ärkebiskop Andreas Sunesson i Lund i bref af d. $^{6}/_{11}$ 1204 [2]: denne uppmanas, att för påfvestolen åtaga sig det besväret, att uppsamla *censum B. Petri* i Danmarks och Sveriges riken och förvara densamma för att sedermera öfversända den genom särskildt bud eller också öfverlämna densamma åt påfvens ombud ("per fidelem nuntium transmissurus vel assignaturus eis, quibus per litteras nostras tibi duxerimus injungendum"), och utrustas han med behörig fullmakt att inskrida mot tredskande (*contradictores* etc.) Något bevis för att han fullgjort detta uppdrag, äga vi ej;

---

[1] DS 2322.

[2] Saknas i DS. — *Innocentii opera* i MIGNE, *Patrologia* vol. CCXV, col. 461. — *Regesta Danica* 535. CELSE, s. 49 f. LAGERBRING, *Svea Rikes historia* II, s. 415 f.

man kan väl undra, om hans korstågsintressen lämnat honom tid öfver att personligen taga verket om hand. I kvittot af 1216 finnes i hvarje fall inga spår af att inbetalningen skett via Lund. Att konstruera något samband mellan det Lundensiska primatet och den svenska censusuppbörden är i hvarje fall ej tillrådligt.

När Innocentius år 1216 får till efterträdare Cencio Savelli under namn af Honorius III, är man berättigad att hos denne f. d. camerarius vänta ett lifligt intresse för den hel. stolens ekonomiska rättigheter. Hans pontifikat är också af betydelse i den svenska Romskattens historia. Så skrifver han d. 3/1 1221[1] till samtliga Sveriges innebyggare ett ganska skarpt varningsbref på grund af hvad biskopen (Robert) i Västerås rapporterat, nämligen att skatten ej blifvit betald på mera än fem år (hvilket ger anledning att anta, att Upsala stift varit ensamt om att fullgöra sina skyldigheter år 1216). Det är att märka, hvilken vikt som äfven i denna bulla lägges på skattens innebörd: "då det af skatten, till hvars betalande I ären förpliktade, tydligen framgår *vos esse sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ filios speciales*", väcker försummelsen förvåning, särskildt som påminnelser från biskopen icke saknats. Därför uppmanas de felande att ej blott godtgöra den hel. stolen för dessa fem år, utan äfven för framtiden med glädje erlägga skatten. I annat fall fastställes den dom, som biskopen uttalat öfver de gensträfviga. Biskop Robert har tydligen både haft fullmakt att använda *censura ecclesiastica* och äfven gjort bruk af densamma.

Det är påfallande, att vi här finna en suffraganbiskop som ombud för hela kyrkoprovinsen; särskildt blir förhållandet af intresse, då det sammanställes med MESSENIUS' ofvan[2] anförda uppgift. Om vi häraf skulle vara böjda att i Västeråsbiskopen åtminstone för denna tid se en svensk generalkollektor, synes det strida häremot, att ärkebiskopen i

[1] DS 203, *Reg. Hon. III.* 2943. [2] Sid. 29 f.

Upsala redan d. 29/1 1221 [1] får påfligt uppdrag att på samma gång som Lateranvicesiman äfven utkräfva *census de Suecia Ecclesiæ Romanæ debitum* samt, om så ske kan, draga försorg om dess öfversändande till kurian direkt, annars genom Lundaärkebiskopen. Ännu en gång uppträder dock biskop Robert. I en bulla, dagtecknad Reate d. 21/11 1225 [2], får han gynnsamt svar på en supplik, i hvilken han begärt att bli löst från ett i ungdomen afgifvet löfte att ej äta kött, och samtidigt erkännes mottagandet af 20 mark silfver *de censu Beati Petro*, som blifvit öfversända med samme budbärare, som nu återförde bullan [3].

Äfven för Norges vidkommande har Honorius' pontifikat att uppvisa spår af censusuppbörd. Påfven tackar d. 12/1 1221 [4] ärkebiskopen i Nidaros för att denne i S:t Victors kyrka i Paris deponerat en del penningar [5] *de censu ecclesie Romane debito* och d. 3/2 s. å. [6] uppmanas samme ärkebiskops suffraganer att biträda denne i det på honom hvilande värfvet att insamla samma census.

Med Gregorius IX åter börjar en lång period, under hvilken vi lämnas utan alla underrättelser om den svenska Peterspenningen, och denna tar ej slut förrän med Clemens V. Om vi af urkundernas tystnad kunna sluta oss

---

[1] DS 207 (efter Vastovius), där dock datum felaktigt sättes till d. 31. Se *Reg. Hon. III* 3046.

[2] Bullan finnes bland Fredenheims afskrifter, är recenserad af Porthan, och har därifrån kommit in i Potthast (n:r 7500). Den har emellertid egendomligt nog förbigåtts i DS. En ganska utförlig regest finnes visserligen hos Presutti (5727), men bullan har aldrig blifvit tryckt in extenso.

[3] Jfr ofvan s. 34 n. 2. Duchesne (*Liber censuum* I, s. 229. Kommentaren) ser i denna inbetalning ett bevis på att Västeråsbiskopen verkligen fullgjort den betalningsskyldighet, som enligt *Liber censuum* ålåg honom personligen; v. Törne (s. 33) anser emellertid, att det tydligen är fråga om Peterspenning; dock är det ej omöjligt, att uttrycket *census Beati Petri* kunnat användas om biskopens personliga skatt.

[4] DN VI 13. *Reg. Hon. III.* 2973.

[5] 40 mark silfver.

[6] DN VI 16. *Reg. Hon. III,* 3057.

till, att uppbörden fullständigt försummats, torde vara svårt att afgöra. I hvarje fall gör ej Clemens V:s bulla af d. 13/11 1309[1], den nästa urkund, som talar om Peterspenningen, intryck af att återupptaga en fordran, som länge legat nere. Dessutom talar ärkebiskop Nicolaus Catilli året därpå d. 15/6 1310[2] om att ärkedjäknen Olavus i Upsala försummat att aflägga räkenskap för *census Romane ecclesie*, som han under *flera år* uppburit i Upsala stift. Öfver hufvud taget gör den noggranna uppbörden under 1300-talet snarast intryck af att vara en direkt fortsättning på föregående tiders likartade verksamhet. Men hvarje diskussion om dennas art och omfattning under tiden 1225—1309 måste tyvärr komma att sväfva i luften.

Lyontiondens uppbörd: Ärkeb. Jon i Trondhjem o. Bertrandus Amalrici som kollektorer.

Att vi under denna tid däremot möta en uppbörd af korstågsskatter, är ofvan omtaladt, såväl i fråga om Lateranvicesiman som centesiman af år 1262. Det har äfven påpekats, att det först är vid uppbörden af Lyondeciman af år 1274, som den färdigbildade kollektorsinstitutionen kommer att träda i verksamhet i Sverige.

Jon Raude, den stridbare ärkebiskopen af Trondhjem, hade som nämndt personligen efterkommit kallelsen till Lyonkonciliet. Närmast kom han för att underställa påfvens pröfning den öfverenskommelse mellan honom och kon. Magnus Lagaböte, som slutits i Bergen år 1273[3]. Men då han lämnade konciliet, medförde han äfven en påflig fullmakt af d. 20/9 1274[4] att vara kollektor af den sexåriga tionden inom sin provins. Samtidigt förordnades

---

[1] DS 1645.

[2] DS 1680.

[3] MUNCH, *Historie* I: IV: 2, s. 560 f. BANG, *Den norske kirkes historie*, s. 107.

[4] MUNCH, *Pavelige nuntiers Regnskabs- og Dagbøger*, s. 141 f. DN VIII 11. DS 864 (den likalydande fullmakten för Baiamundus de Vitia, kollektor i Skottland; jfr DS 743 och MUNCH, *Nuntier*, s. 2), hvilken här afryckts efter SUHM, *Historie af Danmark* X, s. 1005—7.

som uppbördsman i Sverige och Danmark kaniken i Rheims Bertrandus Amalrici. Sexårsperioden skulle räknas från midsommaren 1274; uppbördsmännen skulle som medhjälpare utom stiftsbiskoparna ha två underkollektorer för hvarje stift, hvilka de själfva skulle utse och ta ed af enligt fastställdt formulär. Samtliga kollektorer voro befriade från att erlägga tionden. Öfveruppbördsmannen skulle dessutom vara delaktig af den aflat, som tillkom pilgrimerna till det hel. landet samt hade att uppbära ett dagtraktamente af 3 *sol. sterl.* Det inskärptes, att kollektorn borde aflägga täta rapporter om sin verksamhet.

Det var under ganska olika förhållanden, de båda kollektorerna i Norden hade att arbeta. Den franske andlige kom antagligen fullkomligt okunnig om nordiskt språk och nordiska förhållanden, men å andra sidan mer obunden af personliga och politiska hänsyn än sin kamrat, ärkebiskopen af Trondhjem. Denne energiske kämpe för de hierarkiska idealen hade mycket att tänka på, som drog honom bort från uppbördsverksamheten. Tunsbergskonkordatet af år 1277[1] medförde emellertid en uppgörelse af statens och kyrkans mellanhafvande, och till Magnus Lagabötes död tycks ärkebiskopen ha kunnat arbeta i lugn. Några påfvebref visa oss också, att Jon Raudes kraft räckt till äfven för kollektorsvärfvet och ge samtidigt en föreställning om de svårigheter, han hade att öfvervinna. Johannes XXI:s sex bullor af d. $^4/_{12}$ 1276[2] föreskrifva, att sexårsperioden för Norge skall ta sin början året efter konciliet, då uppbörden blifvit försenad genom ärkebiskopens äfventyrliga hemfärd, medger denne rätt att besöka aflägsnare delar af sin *collectoria* genom ombud, att tillsätta särskilda "collectores rurales" m. m. Två år senare har ärkebiskopen hemställt om inställandet af uppbörden för andra året af de sex på

[1] Bang, a. a., s. 107 ff.

[2] Munch, *Nuntier*, s. 143—145 (n. 4—9); *Les registres de Jean XXI*, 93—98.

grund af inträffad hungersnöd; detta afslår Nicolaus IV d. $^{31}/_{1}$ 1279[1], men han medger dock samtidigt några lindringar för Gardars stift, hvilka naturen gjort nödvändiga; de svårigheter, som penningförhållandena i Norge vållade, måste emellertid ärkebiskopen lösa på egen hand. År 1280 dog kon. Magnus Lagaböte, och sedan blossade kyrkostriden i Norge upp med förnyad styrka. Motsatserna stodo oförsonliga mot hvarandra i Jon Raudes och kon. Eriks förmyndares personer. De senare funno ett verksamt kampmedel just i den påfliga tiondeuppbörden. De hindrade utförseln af penningar ur landet och förbjödo att sälja silfver till klerker, hvarigenom dessa endast blefvo i stånd att erlägga tionden i det svårväxlade penningmyntet. Detta tog, och Martin IV anhåller d. $^{4}/_{3}$ 1282 om påbudens upphäfvande i anmärkningsvärdt mildt formulerade skrifvelser[2]; samtidigt får ärkebiskopen några praktiska föreskrifter: det verkar nog så groteskt, när han uppmanas att försöka få den Grönländska tionden, som utgått i hudar och hvalrosständer o. d., förvandlad till klingande mynt. D. $^{15}/_{5}$ följa föreskrifter att öfversända de insamlade beloppen genom ombud för Squarcialupi och Guiditio's handelshus i Lucca[3]. När ärkebiskopen fick detta bref, hade han annat att tänka på än tiondeuppbörden. D. 21 dec. 1282 dog han i landsflykt i Skara[4]. Han fick ej på tre år någon efterträdare som kollektor i Norge.

Vid Jon Raudes död hade Bertrandus Amalrici redan slutat sin verksamhet i Danmark och Sverige. Det heter i den räkenskap, han i maj 1282 aflade i kammaren, att han varit upptagen af sin tjänst i 7 år och 8 månader[5];

[1] MUNCH, *Nuntier*, s. 145 ff. (n. 10—12).

[2] MUNCH, a. a., s. 153 f. (n. 26—28). *Les registres de Martin IV*, n. 119—121.

[3] MUNCH, a. a., s. 154 f. (n. 29). *Les registres de Martin IV*, n. 161. Om handelshusen se JORDAN, *De mercatoribus cameræ apostolicæ Sæc. XIII*, s. 85.

[4] MUNCH, *Historie* I: IV: 2, s. 42.

[5] MUNCH, *Nuntier*, s. 10.

detta för oss tillbaka till okt. 1274. Har han lämnat Frankrike redan på hösten samma år, som konciliet hölls, torde det vara antagligt, att han först arbetat i Danmark. Åtminstone ha vi inga spår af att hans verksamhet nått Sverige förrän år 1279; d. $^{6}/_{6}$ d. å.[1] skrifver Nicolaus III till Sveriges ärkebiskop och biskopar, att de, då han hört, att en god del af ifrågavarande tionde redan vore insamlad inom de svenska stiften, skulle ombesörja transporten af densamma "ad portum Scarensem"(!)[2], hvarifrån den af Bertrand skulle föras vidare till Frankrike. Det synes troligt, att denne, som enligt vårt antagande dittills stannat i Danmark — åren närmast efter slaget vid Hofva var Sverige sannolikt intet inbjudande verksamhetsfält för en fransk kanik —, genom ombud skött den svenska uppbörden. Emellertid måtte de hopade summor af reda pengar, hans svenska subkollektorers arbete samlat, varit alltför lockande för kon. Magnus, hvilken under dessa år torde ha varit i stort behof af kontanter — han måste vid fredsslutet med kon. Erik Klipping år 1278 lofva att erlägga 4,000 mark silfver och därför sätta Lödöse i pant[3] —; i hvarje fall anmanas han genom ett påfvebref af d. $^{7}/_{6}$ s. å.[4] att till Bertrand återställa, hvad han under åberopande af trängande nödvändighet tillgripit. Kollektorn har äfven stött på motstånd, då han ville föra sina samlade skatter till Frankrike. Han tvekade, heter det i ett påfvebref af d. 9 juni[5],

---

[1] DS 673. MUNCH, *Nuntier*, s. 147 (n. 13).

[2] HELVEG, *Utrykte Pavebreve angaaende danske Kirkeforhold* (Nye Kirkehist.-Samlinger III) upptar s. 368 f. en likadan skrifvelse af samma dag till Danmarks ärkebiskop och biskopar; här skulle Ribes hamn vara utfartsorten, hvilket kanske kan förklara det mystiska "portum Scarensem". HELVEG har felaktigt satt bullan till år 1278 i st. för 1279. Den är daterad "VIII. id. Junij pontificatus nostri anno secundo" och Nicolaus III kröntes d. 26 dec. 1277 (EUBEL, *Hierarchia* I, s. 9).

[3] DS 878. STRINNHOLM, *Svenska folkets historia* IV, s. 542 f.

[4] DS 674. MUNCH, *Nuntier*, s. 147 f. (n. 14).

[5] MUNCH, a. a., s. 148 f. (n. 16).

emedan prelaterna inom hans *collectoria* —, om det är Danmark eller Sverige det gäller, nämnes icke, — knappast ville tillåta, att detta skedde utan särskild order från den hel. stolen. Påfven tog hänsyn härtill, i det han bestämde, att räkenskap skulle göras i närvaro af två eller tre biskopar, som själfva skulle få afge intyg härom och försegla penningsäckarna, som sedan skulle deponeras på säkert ställe i Frankrike. Han fann det äfven behöfligt att d. $^{21}/_{6}$ s. å. särskildt be kon. Magnus ej lägga hinder i vägen för penningarnas utskeppande[1]. För öfrigt tycks uppbörden i allmänhet ha gått bra. Vi torde böra ta i betraktande, att korstågsentusiasmen ännu var lefvande, och att det hel. landets trängande nöd för detta århundrades svenskar var vida mer än en tom fras. Tvenne svenska biskopar, Brynjolf Algotsson i Skara[2] och Henrik i Linköping, förklarade sig själfva beredda att taga korset. Bertrand hade förfrågat sig om hur han i så fall skulle förfara med Skarabiskopens tionde och fick till svar, att tionden väl skulle utkräfvas, men deponeras för sig och återställas till biskopen, om han gjorde allvar af sin plan. Det tycks han ej gjort; däremot begaf sig biskop Henrik verkligen i väg med ett stort följe af präster och lekmän[3]. Att samma taktik följts med afseende på hans tionde, synes framgå af Bertrands redovisning efter sin återkomst.

Dominikaner och franciskaner i de båda landen hade vändt sig direkt till påfven med begäran att få bidra till korståget; de anvisades att öfverlämna sina gåfvor till kollektorn, men samtidigt underrätta påfven om dessas storlek[4]. Bertrand hade varit villrådig i fråga om en del stiftelser i

---

[1] MUNCH, a. a., s. 152 (n. 24). En allmänt hållen förmaningsskrifvelse till andliga i Sverige och Norge är dagtecknad d. $^{18}/_{6}$ och samma dag förnyas Bertrands fullmakt; hans dagtraktamente höjes nu till 3 sol. 6 den. sterl. (MUNCH, a. a., s. 150 f., n. 20, 21).

[2] DS 680. MUNCH, a. a., s. 152 (n. 23).

[3] RIANT, *Skandinavernes reiser til Palæstina*, s. 515 ff.

[4] MUNCH, a. a., s. 151 f. (n. 22).

svenska och danska kyrkor, hvilka hade till uppgift att betäcka omkostnaderna för vin och hostier; af dessa skulle, svarade påfven, tionde erläggas, endast om de lämnade något afsevärdt öfverskott, sedan de fyllt sitt ändamål.

Enstaka svårigheter af allvarsammare art uteblefvo emellertid icke. I Danmark (i Ribe och Slesvig) hade några klerker ådragit sig bannlysning, genom försumlighet vid tiondebetalningen[1]; men vida farligare voro de oroligheter, som uppbördsmännens verksamhet framkallade i Skara. Vår enda källa är äfven här ett par påfvebref. Det första af dessa är dat. d. 9/6 1279[2], samma dag, som de flesta af de ofvan nämnda. Den rapport från kollektorn, som föranledt detta bref, kan knappast ha afgått senare än i början af året, och till denna tid torde vi ha att förlägga de relaterade händelserna. Det är alltså tiden för Filipssönernas uppror[3], det gäller, och episoden är ett intressant tecken på den anarki, som då tycks ha rådt åtminstone i Västergötland, upprorets centrum. Bertrandus Amalrici hade själf befunnit sig i Skara vid tillfället. Hans därvarande subkollektorer hade uttalat exkommunikation öfver några präster i Skara, då dessa vägrat att betala tionde. Detta uppväckte sådan förbittring, att stadens prästerskap mot kollektorerna "svingade raseriets svärd" (*gladium exagitarunt furoris*); uppbördsmännen måste fly undan den fara, som hotade deras lif, och Bertrand själf fick rymma fältet. Han fick i brefvet i fråga påfvens befallning att inför den hel. stolen instämma anstiftarna till bråket. Få dagar efter den förra tycks en ny rapport ha kommit om upproret. Nu hade borgare i Skara gjort gemensam sak med prästerna; de hade brutit sig in i det *sacrarium* i Skara kyrka, där tiondemedlen förvarades,

[1] HELVEG, *Utrykte Pavebreve angaaende danske Kirkeforhold* (Nye Kirkehistoriske samlinger III, s. 369 f.); årtalet är här felaktigt (1278 i st. f. 1279) som ofvan s. 91.

[2] MUNCH, *Nuntier*, s. 149 (n. 17).

[3] STRINNHOLM, a. a. IV, s. 551 ff.

och röfvat penningmynt till ett värde af 700 m. silfver. Den påfliga svarsskrifvelsen (af d. $^{27}/_{6}$ 1279)[1] befaller, att Bertrand skall från ett ställe, dit han själf kan i trygghet bege sig, instämma de brottsliga att inom utsatt termin återbära sitt rof; om de tredskas, skall han bannlysa dem och i nödfall belägga Skara stad med interdikt. Sedan höra vi ingenting mera om saken. Ha vi rätt i vår förmodan, att det hela är att betrakta som en episod i Filipssönernas uppror, har lugnet gifvetvis återinträdt i och med dettas kufvande.

Bullan af d. $^{27}/_{6}$ 1279 är tyvärr vår sista underrättelse om Bertrandus' Amalrici verksamhet i Sverige. Hvilka personliga förbindelser kan han ha knutit med de medvetna kyrkofurstar, som under dessa år framgångsrikt värnade om sin kyrkas makt och frihet, hvilket inflytande kan denne franske andlige ha haft under den kris i den svenska hierarkiens historia, han fick bevittna? Därom äro i stort sedt endast gissningar möjliga. *Ett* synes mig dock obestridligt: att ett inre sammanhang rådt mellan de påfliga skattekraf, hvilka han hade att genomföra, och den fordran på immunitet för kyrkans gods, som den svenska kyrkans män visste att förvärfva under de första åren af kon. Magnus Birgerssons regering[2]. Jag har ofvan påpekat, i hur nära samband den påfliga korstågsbeskattningen i allmänhet står med krafvet på kyrkogodsets immunitet[3], och det synes mig vara mera än en händelse, att de påfvar, som voro djupast intresserade för tiondesaken, Honorius III och Gregorius X, just äro de, som med det största eftertrycket framställa dessa kraf till det världsliga svenska samhällets öfverhufvud[4]. Att slutligen den påfliga beskattningsrätten med större energi än någonsin förr gjordes gällande just

[1] MUNCH, a. a., s. 152 f. (n. 25).
[2] Jfr K. G. WESTMAN, *Svenska rådets historia till år 1306,* s. 186 f.
[3] Ofvan sid. 48.
[4] DS 227, 577.

under de år, då den svenska hierarkien fick tillfälle att föra sina kraf till seger, och under en tid, som för den svenska kyrkan framför allt varit en tid af ekonomisk konsolidering, detta måste ha kraftigt bidragit till att friheten från kungliga pålagor sattes som det främsta bland dessa kraf.

Vi måste emellertid återvända till Bertrandus Amalrici. Denne utnämndes d. $^{20}/_{1}$ 1282 af Martin IV till ärkebiskop af Arles[1]. I maj månad s. å. är han vid kammaren för att aflägga räkenskap[2].

Vi känna rätt noga, hur det gick till, då en kollektor under Avignontiden aflade räkenskap[3]. Under 1200-talet ha formerna gifvetvis inte nått samma fasta utbildning, men i hufvudsak har nog tillvägagångssättet varit ett liknande. Den nyvordne ärkebiskopen af Arles har till kammaren inlämnat sina räkenskaper; förmodligen har han dels lämnat ett utförligt register öfver de bref och kvittenser, han utfärdat — eftersom det vid granskningen kan anmärkas, att han försummat ge biskopen af Linköping kvitto på 600 *libro*, som han mottagit af denne — dels ett kortfattadt öfverslag (*compotus*). Dessa aktstycken ha förmodligen af camerarius Bernardus lämnats till någon af hans underordnade kammarklerker, kanske den Angelus de Fulgineo, som finnes nämnd i det bevarade aktstycket, för att genomgås och kontrolleras; dessa formulerade så de anmärkningar, hvartill de kunde finna anledning, hvarefter ett sammandrag af räkenskaperna tillsammans med dessa anmärkningar föredrogs (i maj 1282) i närvaro af camerarius, en påflig scriptor Bernardus de Carcasona, ombud för handelshus i Siena och Florens samt den nyss-

---

1 EUBEL, *Hierarchia* I, s. 104. Äfven som sådan har han dock verkat som kollektor (i Provence): *Les registres d'Honor. IV*, 331. Han dog 1286.

2 MUNCH, s. 4—12.

3 SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale*, s. 127 ff.

nämnde Angelus de Fulgineo, och det är detta aktstycke, vi ha kvar[1].

Vid en granskning af Bertrands öfverslag har man till en början att lägga märke till, att under det hans uppbörd i Danmark omfattat alla sex åren, har den i Sverige endast verkställts för fem. Om han ej kunnat börja förrän ett år senare i Sverige som Jon Raude i Norge, eller om hans verksamhet har blifvit fördröjd på annat sätt, känna vi icke. Det är likväl påfallande, att summorna för Danmark äro ojämförligt mycket större. Resultatet hade i Danmark blifvit 55,203 $^1/_2$ m. pen.; vidare "de Rua vel Sclauia" — hvilket i allmänhet tolkats som Rügen[2] — 177 mark pen.[3]; 427 mark silfver i dansk vikt och 54 *sol.* 10 *den. sterl.* Häremot äro summorna för Sverige endast 14,431 $^1/_2$ m. pen., 450 m. silfver (af biskopen i Linköping) samt 167 mark silfver af frivilliga bidrag o. d. Man kunde vara frestad att söka en förklaring i olikheter mellan det svenska och danska penningmyntets värde. H. HILDEBRAND[4], uppger efter ett testamente af 1291[5], att då ännu förhållandet mellan silfver- och penningmarken i Sverige varit 1 : 3, under det att HAUBERG[6] just efter det aktstycke vi här behandla[7] sätter den danska silfvermarken lika med 5 m. danska pen. (efter andra källor 4 $^1/_2$). Emellertid

---

[1] Det är, så vidt jag vet, delvis tre gånger tryckt, först af LAGERBRING i *Svea Rikes Historia* IV, s. XXI—XXXII (han uppger sig ha fått det genom Langebek, a. a. II, s. 735); efter LAGERBRING i DS 743 (ofullständigt och otillfredsställande) samt i sin helhet hos MUNCH, a. a., s. 4—12.

[2] GOTTLOB, *Die päpstl. Kreuzzugssteuern*, s. 272.

[3] "qui dicuntur plus valere quam alii denarii". Jfr HAUBERG, *Danmarks myntvæsen i tidsrummet 1241—1377* i Aarbøger for nordisk oldkyndighet og historie 1884, s. 247 f.

[4] *Sveriges medeltid* I, s. 818.

[5] DS 1041.

[6] a. a., s. 256.

[7] MUNCH, a. a., s. 11: "computatis V marchis denariorum pro qualibet marcha argenti".

ge några af de uppgifter om växlingen till silfver i Troyesvikt, som vi ha i vår räkenskap, vid handen, att skillnaden i värde mellan svenskt och danskt mynt ej kan ha varit så betydande, som af nyss anförda siffror synes framgå[1]. Vi måste alltså fasthålla, att skillnaden mellan summorna för Sverige och Danmark ingalunda varit skenbar; tyvärr ha vi inga uppgifter om senare danska tiondegärder att jämföra med. Detta ha vi däremot för Sverige; och en dylik jämförelse med Viennetionden ger vid handen, att Lyontionden måste ha utgått efter en något högre taxering. Har nämligen den senare uppburits äfven under det sjätte året efter samma grunder som under de fem, bör den ha inbringat c:a 17,317 m. pen. — häri ej inräknadt tionde för Linköpings biskopsbord, ej heller för cisterciensersklostren[2]. Hela Viennetionden, som likaledes var sexårig, gaf däremot ej fullt 16,500 m. (se nedan tab. II och III).

Hur vi ha att tolka uppgifterna om biskop Henriks i Linköping tionde, är något oklart; detta gäller främst den post på 450 mark silfver "ab Episcopo Lincopensi", som upptages omedelbart efter den svenska tiondens hufvudsumma. Afses härmed biskopens tionde eller en särskild gåfva? I förra fallet måste vi anta en felskrifning för 350; att vi ha rätt därtill, framgår äfven däraf, att en summering af de uppgifna silfverposterna i annat fall ger en summa, som är just 100 m. större än den, som upptages i det föreliggande öfverslagets summa af silfver "in diuersis ponderibus et diuerso ualore". Biskopens 350 m. — tiondens årliga belopp skulle då stiga till 70 mark

[1] MUNCH, a. a., s. 6: 24,285 mark danska penningar gåfvo vid växlingen 4,273 m. silfver "in pondere Trecense", 6,523 1/2 m. sv. pen. 1,220 m. 5 uns 10 sterl.

[2] Se DS 591. *Les reg. de Grég. X*, 886. — Cistercienserorden skulle i stället bidraga med en summa af 100,000 libræ turonenses, som skulle insamlas genom ordensmyndigheternas egen försorg. A. a., 887, 888.

silfver, ett mycket afsevärdt belopp, jämfördt med de uppgifter, vi ha från nästa århundrade om andra biskopsbords taxering —, skulle enligt hvad längre fram i vårt aktstycke uppgifves, svara mot 821 *libre*, 4 *sol.* och 4 *denarii* i turnoser. Häraf hade biskop Henrik erlagt 600 *libre*, men var skyldig resten; hvad han betalat, skulle deponeras i ett flandriskt kloster nära Brügge för att öfverlämnas åt biskopen, om han uppfyllde sitt korstågslöfte. Vi ha ofvan nämnt, hur det gick härmed. I hans i Marseille gjorda testamente[1] förekomma uttryck, som kunna hänsyfta på dessa penningar ("de pecunia nobis uentura in flandriam"), men urkunden är för illa åtgången för att det skulle vara möjligt att klarlägga dess tankegång.

En särskild post i kollektorns räkenskaper utgöres af frivilliga "obuentiones crucis", samt ådömda satisfaktioner och penningböter ("condempnationes"). I hvilka fall dylika ådömts och gått till de påfliga korstågskassorna, känna vi ej närmare. För Sverige upptas under denna post 167 mark silfver, för Danmark vida större belopp. Hvad "condempnationes" angår, ha dylika för Sverige utgått endast i tvenne fall.

Att belasta framställningen med alla de siffror, som en redogörelse för kollektorns växlingsprocedurer skulle kräfva, kan icke komma i fråga. Det skulle endast bli en öfversättning och ett referat af det hos MUNCH tryckta aktstycket, och de viktigaste jämförande beräkningar öfver myntvärdet, som med detta material kunna göras, ha redan utförts af GOTTLOB[2]. Det må vara nog att här anföra det slutliga resultatet. Bland afbränningarna märkas, utom de direkta omkostnaderna och summor, som gått förlorade vid växlingen, en post (357 mark silfver *ad pondus Trecense* och 2 *libre tur.*) "pro medietate decime". Det förklaras möjligen

---

[1] DS 771.

[2] *Die päpstlichen Kreuzzugssteuern*, s. 272.

däraf, att kon. Filip III (le Hardi) af Frankrike, utom de betydande tiondebevillningar inom Frankrike, som påfven medgifvit honom, — från början under förutsättning att han drog i korståg —, äfven fått rätt till hälften af första årets tionde i andra länder[1]. Bertrands dagtraktamente, efter 3 *sol. sterl.* per dag, skulle belöpa sig till 384 *libre* och 3 *sol. sterl.* Han hade härför uppburit 3,824 mark danska pen., hvaraf han dock ansågs skyldig att återställa en del; vissa summor funnos deponerade i Norden, däraf i Sverige 2,213 mark pen. — det anmärkes härtill af kammartjänstemännen, att kollektorn för dessa summor ej skaffat tillfredsställande borgensförbindelser; vederbörande prelaters intyg om storleken af de summor, de mottagit, ansågs otillräckligt.

Däremot hade 61,568 ½ mark penningar växlats i turnoser (14,197 *libre* 12 *solidi*) och silfver efter Troyesvikt (5,600 mark, 2 uns och 15 sterlingar); 1,061 mark, 5 uns i silfver i olika vikt hade därjämte i Troyesvikt gifvit 832 m. 3 ½ uns. Större delen af behållningen häraf — sedan de afbränningar, af hvilka de viktigaste ofvan anförts, afgått — fanns deponerad hos ett flertal köpmän. Endast en mindre summa, 452 *libr.* 7 *sol.* 9 *den. tur.*, skulle han ha att erlägga kontant, hvartill dock vid granskningen af hans räkenskaper lades 259 *libr.* 16 *sol.* 8 *den.*, som Bertrand ansågs ha uppburit utöfver hvad som rätteligen tillkom honom.

Af de bolag, som haft med de svensk-danska tiondemedlen att göra — utom dem, som voro representerade, då Bertrands räkenskaper föredrogos i kammaren — känna vi tvenne: det florentinska *societas Moçorum* (en af dess köpmän, Dinus Johannis, säges inneha en revers från kapitlet i Rheims på 2,000 *libre turonenses*, som Bertrand försträckt

---

[1] Se JORDAN, *De mercatoribus cameræ apostolicæ* s. 79 f. Dessa 357 m. kunna dock ingalunda utgöra hälften af ett års uppbörd i Bertrands *collectoria*.

denna domkyrka, hvilken han före sin upphöjelse tillhört) samt firman Johannes de Crusolis i Montpellier. Denna utbetalade nämligen af de danska och svenska tiondemedlen 5,335 floriner och 80 *libre* 6 $^{2}/_{3}$ *den. tur.* (svarande mot 1,300 mark silfver *ad pondus Trecense* eller 1,467 uns guld + 6 $^{2}/_{3}$ stora turnoser) för att bidra till det lån på 15,600 uns guld, som påfven lämnade Karl af Anjou för att bispringa denne i hans sicilianska politik[1]. Två år efter Bertrands uppgörelse med kammaren (d. $^{25}/_{7}$ 1284) fick camerarius Berardus af Martin IV i uppdrag att lyfta just 15,600 uns guld af tiondemedlen från Skottland, *Danmark*, *Sverige*, Ungern, Slavonien och Polen samt af bolaget Spiliati för att sedan öfverlämna dessa pengar till kon. Karl[2]. I båda dessa fall måste samma transaktion afses, då uppgiften om Johannes' de Crusolis utlägg förekommer i ett tillägg till Bertrands räkenskaper, som är skrifvet senare än hufvudstycket och odateradt.

Mot Bertrands förvaltning framställdes vid räkenskapernas granskning en del anmärkningar; hans räkenskaper voro ej nog detaljerade, han hade ej gifvit biskopen af Linköping kvitto på hvad denne bètalt af sin tionde, han hade begärt aflöning för sitt följe af tiondemedel o. s. v. Dessa ha dock ej ländt till någon allvarligare påföljd. Tvärtom medgåfvo kardinalerna Bertrand "de gratia" en summa på 300 *libre turonenses* som godtgörelse åt hans folk.

Bisk. af Århus o. Huguiccio af Castellione. Den norska tiondeuppbörden hade, som nämndt, fått ett hastigt slut, och ärebiskop Jon fick ej förrän efter 3 år någon efterträdare. Den svensk-danska kollektorian åter uppdrogs redan d. $^{1}/_{10}$ 1282, samma år alltså, som Bertrand aflade sin räkenskap, åt biskopen i Århus[3]. Denne

[1] "pro factis Regni Sicilie". MUNCH, a. a., s. 12.

[2] GOTTLOB, *Die päpstlichen Kreuzzugssteuern*, s. 121. POTTHAST 22168. JORDAN, *De mercatoribus*, s. 94.

[3] MUNCH, s. 155. *Les registres de Martin IV*, 218. Hans namn måste enligt EUBEL, *Hierarchia* I, s. 111 f. varit Tycho, nämnd som biskop år 1283.

hade d. 18/7 s. å.[1] fått i uppdrag att aflösa tvenne af sitt kapitels kaniker, hvilka Bertrand exkommunicerat, emedan de som hans subkollektorer ej kunnat göra rätt för sig. Antagligen har han haft Bertrands rekommendationer att tacka för sin nya värdighet. Hans myndighet inskränkte sig emellertid till att endast uppsamla och fortskaffa de medel, som Bertrand deponerat på en del ställen. Vi höra ingenting om nämnde biskops verksamhet, förrän han d. 1/11 1285[2] af Honorius IV får befallning att till den nye kollektorn Huguiccio de Castellione utbetala, hvad han insamlat och redovisa därför; härigenom torde Martin IV:s fullmakt få betraktas som återkallad.

Huguiccio, som var påflig kaplan och sockenpräst i Castellione af Arezzo stift, hade fått sina fullmakter och rekommendationsskrifvelser utfärdade samma dag (d. 1/11 1285)[3]. Det är tydligen den norska uppbörden, som varit hufvudändamålet med hans afsändande. Det kan förtjäna påpekas, att i ingen af bullorna af denna dag får han titel af kollektor i alla tre länderna, ehuru han befullmäktigas att uppbära af Århusbiskopen, hvad denne insamlat och genom en del florentinska köpmän öfversända summorna, liksom han får rekommendationsskrifvelser både till konungar och klerus i Sverige och Danmark. Det är Norge, den utförliga fullmakten gäller, där H. erhåller alla för en kollektor vanliga befogenheter och dessutom rätt till ett dagtraktamente af 18 små turnoser. D. 5/11 utfärdades pass för de köpmän, som skulle hjälpa H. i hans värf och tydligen åtföljt honom till Norden[4], och d. 22/11 tvenne kopior (ur kurians register) af ärkebiskop Jons instruktioner[5]; d. 13/12 först får H. sin formliga

[1] *Nye Kirkehist. Samlinger* III, s. 378 f. POTTHAST 21919. *Les registres de Martin IV,* 184.

[2] MUNCH, s. 158 (n. 32). *Les registres d'Honorius IV*, 217.

[3] MUNCH, s. 156—160 (n. 31, 33—37) *Reg. Hon. IV,* 214, 218—221. DS 817.

[4] MUNCH, s. 160 f. (n. 38). *Reg. Hon. IV,* 222.

[5] MUNCH, s. 161 (n. 39 & 40). *Reg. Hon. IV,* 215, 216.

fullmakt som Århusbiskopens efterträdare i Sverige och Danmark; denne prelat synes icke ha visat tillräckligt nit[1]. MUNCH antar[2], om ock på ganska lösa grunder, att H. först begifvit sig af följande år och då själf medfört tvenne bullor till konung Erik (Prästhatare), hvari denne uppmanas att upphäfva förbudet att sälja silfvermynt och sterlingar till klerker samt att ej lägga hinder i vägen för korstågsmedlens utförande ur landet, båda af d. $^{5}/_{1}$ 1286[3]. Efter en isländsk källa uppger MUNCH vidare, att H. tagit vägen öfver Norge. Hans norska uppbördsverksamhet[4] kröntes med sådan framgång, att han ganska snart kunde öfversända de afsevärda summor, som hans föregångare insamlat[5], — åtminstone enligt MUNCHS antagande, men en nedan nämnd skrifvelse af Nicolaus IV synes göra troligare, att det först varit efter d. $^{18}/_{3}$ 1288, som redovisningen, hvilkens dag ej är angifven, aflades vid kammaren. Och i själfva verket synes det vara mera antagligt, att hans flit under de första åren ej alldeles varit mönstergill; kanske få vi anta, att de personliga förbindelser, han lär ha lyckats knyta i Norge, inverkat ofördelaktigt på hans nit i påfvens tjänst. När Nicolaus IV d. $^{18}/_{3}$ 1288 underrättar H. om sin företrädares död och sitt eget val, har han mycket skarpa anmärkningar att göra mot dennes sätt att fylla sina plikter[6]. I förhållande till den tid, H. varit verksam, är det blott en ringa summa, han afsändt, och de föreskrifter om sättet för penningetransmissionen, hvilka

---

[1] "ne collectionem ipsam contingat in illis partibus negligi uel omitti ac eundem episcopum ab huiusmodi labore quiescere". MUNCH, s. 161 f. (n. 41). *Reg. Hon. IV,* 247.

[2] *Historie* II: IV: 2, s. 56.

[3] DN I 76. *Reg. Hon. IV,* 248, 249.

[4] Se vidare MUNCH, a. a., s. 56 ff.

[5] Redovisningen tryckt MUNCH, *Nuntier,* s. 12—14.

[6] DN XVII 13. — Genom ett misstag kallas Bertrandus Amalrici här för Bernardus, *Les registres de Nicolas IV* 14 (äfven här står Bernardus).

öfverbragts af samma köpmän[1], som borde sköta densamma, har han alldeles negligerat, i trots af köpmännens upprepade påminnelser. Därför skall H. nu öfversända, hvad han samlat, genom de båda ombud för samma firmor, som till honom öfverförde ifrågavarande bulla. Samtidigt upprepas förmaningarna till kon. Erik att ej lägga hinder i vägen för påfvens affärer[2]. Först efter denna påminnelse torde det varit, som H. afsände till Rom de penningsummor, för hvilka redovisas i samband med de öfriga räkenskaperna för Lyontionden; ty dessa 520 m. silfver (norsk vikt), 4,400 mark i brakteater och 5,000 m. gammalt tjockt mynt kunde dock knappast Nicolaus IV beteckna som en *modica quantitas.* För Norge voro summorna ej ringa. Vidare nämnes i redovisningen, att inbetalningen skett, dels visserligen genom *societas Moçorum,* men äfven genom *societas Alfanorum*, som föreskrifvet var i H:s instruktion, hvilken denne i nämnda påfvebref beskylles för att ha åsidosatt. Dock har han ej gjort utbetalningen till något af nämnda firmors ombud, utan låtit sin notarie, mag. Gerius Raynaldiski från Arezzo, föra medlen till något af deras kontor på kontinenten.

Två år senare har en ny penningsändning afgått, äfven denna gång, som det synes, hufvudsakligen af norska medel. Nu hade firmorna Spiliati och Alfani sändt tvenne ombud, Manninus Bonrote och Gutius Petri, till Norden, och dessa hade begifvit sig på återvägen med en afsevärd summa. De voro med denna och en del af sina egna varor på väg sjöledes till Flandern, då sjömännen och en del andra "fördärfvets söner" — för att använda det påfliga kansliets terminologi — öfverföllo köpmännen och deras följeslagare. De dödade elfva (Gutius Petri ensam

[1] "Societates Thomasii et Lapi Hugonis, Spine ac Alfanorum." Jfr Jordan, *De' mercatoribus*, s. 24 f.

[2] DN XVII 14. *Les reg. d. Nic. IV,* 15. I Norge funnos äfven restantier efter en föregående korstågsskatt, *centesima sive vicesima,* man visste vid kurian ej rätt hvilket.

lyckades bevara lifvet), kastade deras kroppar i sjön och bemäktigade sig penningar och varor. Ärkebiskop Giselbert i Bremen hade emellertid fått kunskap om hvad som skett, och han lyckades gripa våldsverkarne, då de landade i en friesisk hamn. I ett bref af d. $^{7}/_{8}$ 1290[1] får han motta påfvens tacksägelser härför. Samtidigt vänder sig Nicolaus till Rudolf af Habsburg för att vinna dennes beskydd för de ifrågavarande firmornas ombud, då de nu måste fortsätta transporten landvägen. Äfven en kollektor i Tyskland, en prior Theoderik, uppmanas att bispringa.

Under ytterligare fem år har H. stannat i sin kollektori, men tydligen skött sitt uppdrag föga mönstergillt, ty d. $^{21}/_{7}$ 1295[2] ser sig Bonifacius VIII nödsakad att ge i uppdrag åt kammarklerken kaniken i Cambray Giffredus de Veçano att själf eller genom ombud instämma Huguiccio att inom två månader, vid äfventyr af exkommunikation och förlust af sina beneficier, infinna sig vid kurian med alla dokument, som rörde hans kollektori, för att aflägga räkenskap. Vi veta ej, hvad som blef följden af denna åtgärd; det är i hvarje fall det sista, vi höra om Huguiccio. Vi sakna fullkomligt bevis för att han äfven verkat inom Sverige och Danmark, om man undantar hans fullmakter, som åtminstone borde förpliktat honom därtill. Med honom slutas berättelsen om uppbörden af Lyondeciman i Norden.

Hur det gått med den svenska tiondekontingenten för det sjätte året — Bertrand fullföljde som nämndt i Sverige uppbörden endast för fem år — därom lämnar oss vårt material i okunnighet.

Äfven om den aldrig blifvit slutförd här, står dock Lyontiondens uppbörd äfven i rent ekonomiskt resultat tillbaka endast för få af 1300-talets kollektioner i Sverige. Jag har ofvan tillåtit mig att göra några förmodanden om

[1] Brefven härom MUNCH, *Nuntier*, s. 164 ff. (n. 45—47). *Les reg. de Nic. IV*, 3080—3083.

[2] MUNCH, s. 166 (n. 48).

dennas inflytande på den svenska kyrkopolitiken. Härtill må fogas, att dess betydelse tvifvelsutan varit af banbrytande art, äfven om den betraktas från den påfliga kammarens ståndpunkt. Att denna första stora kollektion kunde genomföras just på en tid, då för den svenska kyrkans män de ekonomiska spörsmålen måste ha haft större aktualitet än vanligt, det har säkert bidragit att i klerus' medvetande inarbeta föreställningen om de påfliga skattekrafvens rättmätighet, och kanske har det i ej ringa mån varit Bertrands förtjänst, att hans efterföljare under nästa århundrade fingo ett jämförelsevis lätt arbete och mötte föga effektivt motstånd.

V.

Kyrkostyrelsens centralisering under Avignon-påfvarna.

Det gamla och det nya påfvedömet.

Med händelserna i Anagni den 7 september 1303 gick det världshärskande påfvedömets tid till ända. Med Bonifacius VIII nedsteg en månad senare i grafven dettas siste representant i stor stil. Den höjd, till hvilken han drifvit de anspråk, han tagit i arf från sin store föregångare, kunde blott stegra slutscenens dramatiska verkningsfullhet. Och kanske har detta förledt historieskrifningen att stundom i densamma se en vida mer afgörande vändpunkt i påfvedömets häfder, än den var, kanske har det i sin mån bidragit till att låta den närmast följande perioden framstå i ett ännu ofördelaktigare ljus.

Ty intill senaste tid ha 1300-talets franska påfvar fått en ganska hård dom. Oangripligt har säkert icke påfvehofvet vid Rhône varit, men knappast har det dock förtjänat, att de invektiv, som samtida af olika kategorier och drifna af växlande bevekelsegrunder hopat öfver detsamma, skulle bli det väsentliga materialet för tecknandet av dess historia, så som ofta nog skett [1]. För en franciskan af observansen som Alvarus Pelagius, för en Katarina af Siena, för en mystiker af Birgittas typ, måste det vara ett nedslående faktum, att den kyrkliga monarkien nog så mycket fått tycke af en *civitas terrena.* Historien

[1] Jfr HÖJERS glänsande skiss i *Vadstena klosters och birgittinerordens historia,* s. 1—16.

måste dock erkänna, att den just som en sådan dock var en ytterst imponerande byggnad, och söka värdesätta de alster af en mäktig organisatorisk och statsbildande kraft, som här träda en till mötes, under jämförelse med hvad andra samtidiga samfund förmått åstadkomma.

En dylik värdesättning är icke möjlig, förrän det ofantliga material, som samlats i de påfliga ämbetsverkens registratur- och räkenskapsband, blifvit gjordt tillgängligt. Här ha den senaste generationens forskare nedlagt ett grundligt och mödosamt arbete. Om än det verk, som här utföres, ännu är långt ifrån sin fullbordan, äro dock redan den kuriala förvaltningsmaskinens sammansättning och funktioner ganska väl kända, och småningom börja konturerna skönjas till den bild af det Avignonska påfvedömet, som sannolikt skall bli framtidens. Föreställningen om detsamma som blott ett kapetingiskt hofepiskopat torde bli förvisad till myternas område. Däremot kommer nog historien att framställa 1300-talets kuria som medeltidens mest imponerande förvaltningsorganisation. Kanske skall den därjämte visa, hur dennas konsekvent genomförda centraliseringspolitik med en dyliks oundvikliga nackdelar blef en af de viktigaste af de faktorer, som i sin tid framkallade de konciliära rörelsernas reaktion mot det påfliga enväldet.

Som en vändpunkt måste i hvarje fall alltid Bonifacius VIII:s död betraktas.

Det påfvedöme, som gick, Gregorius VII:s och Innocentius III:s, var teokratiens och feodalismens. Länsväsendets princip bestämde uppfattningen af påfvens förhållande till de världsliga furstarna; enligt de teokratiska tankarna var han länsherren, de vasallerna. Den kyrkliga monarkiens inre ordning var å andra sidan fattad i öfverensstämmelse med feodala grundsatser. Den påfliga myndigheten var länsherrens öfver vasallerna [1], teoretiskt häfdad som oinskränkt, men i

---

[1] HALLER, *Papsttum u. Kirchenreformation* I, s. 25 f.

verkligheten ofta nog starkt begränsad genom de omedelbara storvasallernas, de stora kyrkofurstarnas, pretentioner, och beroende af mångfaldiga maktfaktorers samverkan. Det nya påfvedömet — uttrycket innebär naturligtvis en stark schematisering — bär en vida modernare prägel; det utgör inom kyrkan en motsvarighet och en föregångare till den starka furstemakten inom de världsliga staterna. Genom en nivellering af det feodala systemets sekundära maktcentra samlar påfven i sin hand en direkt regeringsmyndighet. Begynnelserna till denna process gå gifvetvis långt tillbaka, dess fulländning faller under det Avignonska påfvedömets tid. De särskilda uppgifter och de nya kraf i främsta rummet af ekonomisk art, som föranleddes af påfvehofvets förflyttning och utsinandet af de gamla hjälpkällor, som inom Italiens gränser *patrimonium Petri* erbjöd apostelns efterträdare, påskyndade utvecklingen och bragte dess frukter till mognad.

Öfversikt af den påfliga centralförvaltningens organisation.

Då berättelsen om Avignonpåfvarnas ekonomiska förbindelser med Sverige förutsätter någon förtrogenhet med den påfliga centralförvaltningens organisation, nödgas vi här ägna några sidor åt en öfversikt af dennas viktigaste grenar.

Man kan särskilja fyra olika sådana grenar: kammaren, kansliet, rättskipningens organ samt botväsendets särskilda departement, poenitentiarian[1].

I spetsen för kammaren står *camerarius*, den mest betydande af alla det påfliga hofvets ämbetsmän[2]. Han var vanligen kardinal och förvaltade sitt ämbete med stor självständighet. Han utnämner kollektorerna, öfvar

---

[1] För öfversikten af den påfliga centralförvaltningen se MOLLAT's teckning i *Les papes d'Avignon*, s. 311—348, SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale* s. 1—10.

[2] I senare tid har ju *Camerlengo'n* erhållit ledningen af det hel. kollegiet under sedisvakans och af konklaven. Om kammaren se f. ö. GOTTLOB, *Aus der camera apostolica*, s. 78 ff.

uppsikten öfver deras ämbetsförvaltning och utställer i sitt namn kvittenser. Under utöfvandet af sitt kräfvande ämbete brukade *camerarius* förvärfva en ingående kännedom om den kanoniska rätten, som gjorde honom till en värdefull rådgifvare för påfven äfven i saker, som föllo utom den egentliga finansförvaltningen. Från och med Benedikt XII har han också öfverinseendet öfver de sekreterare, som skrefvo den politiska korrespondensen (*litteræ secretæ*). En rangplats bland camerarii i Avignon intar Gasbert de Laval; sedan denne först tjänstgjort som thesaurarius, befordrades han 1319 till camerarius och beklädde denna post till år 1347. Den reda, som under denna tid härskar i räkenskapsväsendet, är nog till stor del hans förtjänst[1].

Under camerarius står *thesaurarius* (stundom funnos två sådana). Honom åligger själfva den materiella finansförvaltningen, vården om kassan, in- och utbetalningar, räkenskapernas förande[2]. Under dessa höga ämbetsmän stå kammarklerkerna (*clerici cameræ*), notarier, som formulerade kammarens kontrakt och handlingar samt redigerade därifrån utgående skrifvelser (*litteræ camerales*). Deras antal är mycket begränsadt (under Clemens V sju, senare tre à fyra); de bilda ett slags rådgifvande kollegium inom kammaren och bära stundom titel af *consiliarii*. Under dessa stodo en del lägre tjänstemän (*scriptores* m. fl.).

Till kammaren hör äfven en domstol med självständig domsrätt i mål, som rörde finansiella ärenden: *audientia cameræ*. *Auditor* eller *vice auditor* voro domare, påfvestolens intressen företräddes af *procurator fiscalis*. Från *audientia cameræ* kunde man vädja till camerarius, som äfven själf kunde direkt uppta till behandling de hithörande rättstvister, som han fann för godt.

---

[1] SCHÄFER, *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII*, s. 4.

[2] KIRSCH, *L'administration des finances pontificales au XIV:e Siècle* (Revue d'hist. eccl. I, s. 292).

Innan vi lämna kammaren, måste vi erinra om att alltsedan senare hälften af 1200-talet existerade vid sidan af *camera apostolica* äfven *camera collegii cardinalium*, som organ för det hel. kollegiets själfständiga finansförvaltning[1]. Dess förnämsta inkomster, hvilka tillförsäkrats detsamma af Nicolaus IV år 1289, utgjordes af hälften af servitierna, visitationsafgifter, och census från de till påfvestolen skattskyldiga länderna.

En vida mindre själfständig ställning än kammarens chef intog kansliets: *vice cancellarius,* som endast handlade på särskild påflig befallning och icke själf hade att tillsätta sin underlydande personal[2]. Till hans ämbetsverk hörde icke mindre än sju olika afdelningar, som skulle en hvar i sin tur behandla en till påfven gjord framställning. En sådan framställning kallas en *supplik* — i de flesta fall rörde den väl ett ämbete, antingen ett bestämdt ledigblifvet, som stod till den hel. stolens förfogande och som vederbörande ville ha, eller också endast en allmän bön om att bli försörjd genom ett *mandatum de providendo* till en biskop; också kunde det gälla dispens för *defectus natalium,* eller för äktenskap inom förbjudna led, stundom rätt för en andlig att hafva resealtare eller att fira mässa före daggryningen. Ofta sammanfattades många suppliker till en s. k. *rotulus*; sådana brukade inlämnas t. ex. af ett universitet, en konungs ombud, en kollektor. I hvarje fall gällde fastställda formulär för supplikernas affattande. Då en inlämnad supplik föredragits för påfven och vunnit bifall, antecknade denne på densamma sitt *Fiat,* stundom med vissa inskränkningar, och fogade därtill en bokstaf, som han använde som ett slags bomärke. Så tecknade Johannes XXII och Benedikt XII

---

[1] Kirsch, *Die Finanzverwaltung des Kardinalskollegiums im XIII u. XIV Jahrh.*; Baumgarten, *Untersuchungen und Urkunden über die Camera Collegii Cardinalium 1295—1437.*

För kansliets historia och organisation kan utom till Mollat, a. a., hänvisas till Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre* I, s. 190—352.

alltid med B, Clemens VI med R.[1] Stundom kunde vice kanslern i stället anteckna ett *concessum* (*in presencia pape*). Sedan suppliken daterats — alltså med resolutionens datum; detta kom under 1400-talet att höra till *datarens* ämbete — skickades den till supplikbyrån, där en kort notis om suppliken infördes i en liggare, den s. k. *liber de vacantibus*; fanns den ej införd här, då vederbörande kom upp för att efterhöra sin suppliks öde, var den afslagen[2]. De beviljade supplikerna afskrefvos därjämte i supplikregistret. Vi ha supplikregister i behåll fr. o. m. Benedikt XII, men bruket att registrera dylika torde dock vara äldre. Den klerk, som ansökt om ett ämbete, men ej var graduerad, hade att undergå en särskild pröfning inför examinatorer, som afgåfvo intyg om dess resultat. Suppliken skulle nu omstöpas till påfvebref. Första handen därvid lade *abbreviatores*, hvilka redigerade en kort *nota* eller *minuta*, som i några få rader sammanfattade dess innehåll. Denna togo sedan *grossatores* eller *scriptores litterarum apostolicarum* hand om och förvandlade till en *grossa* eller *littera grossata*. Detta är det fullständiga, på pergament utskrifna påfvebrefvet med dess konventionella formler. *Littera grossa* vandrade sedan till *correctoria*, där *auscultator* jämförde *grossa* med *minuta*, *rescribendarius* taxerade brefvet eller återsände det till *grossatores*, om något fel blifvit begånget vid dess redigering; *corrector* slutligen underkastade skrifvelserna en mera saklig granskning och fördelade dem alltefter deras vikt, i *litteræ legendæ*, hvilka skulle föredras för påfven, innan de utlämnades, och *litteræ simplices*, hvilka skulle passera *audientia litterarum contradictarum*[3]. Hade ett bref

[1] Teige, *Beiträge zum päpstlichen Kanzleiwesen des XIII. u. XIV. Jahrh.* MIÖG 17, s. 419.

[2] Haller, *Die Ausfertigung der Provisionen*, s. 5, 19 f. (Quellen und Forschungen aus Ital. Arch. u. Bibl. II).

[3] I *Liber ecclesiæ Strengenensis* fol. 74 v.—75 r. har afskrifvits, tydligen för att användas som formulär, en prokuratorsfullmakt (hvars datum emellertid utelämnats i afskriften) gifven af "B. miseracione diuina sca-

passerat alla dessa myndigheter, återstod beseglandet. Detta ombesörjdes af *bullatores,* munkar från ett cistercienserkloster, hvilka hade privilegiet och skyldigheten att förse påfvebrefven med blybullan, hvars stämpel på ena sidan visade den regerande påfvens namn och på den andra Petri och Pauli hufvuden. Beroende på brefvets art fästes bullan antingen med ett silkes- eller ett hampsnöre. Registreringen slutligen af bullan — att skilja från registreringen af suppliken — torde ej ha varit obligatorisk i fråga om *litteræ communes (simplices),* men ägde dock i regel rum och ombesörjdes af *registratores* och deras skrifvare.

Kurians rättskipande myndigheter utgjordes i främsta rummet af påfven och kardinalerna församlade i konsistorium. Inför denna illustra församling kunde emellertid gifvetvis icke processer föras i sin helhet, utan sedan ett mål förebragts inför konsistoriet, hänvisades det antingen till en särskild domstol under en kardinals ledning, där parterna hade att föra sin talan, och där målet utreddes för att sedan underställas påfven för utslags fällande, eller också till någon af de *auditores,* hvilka bildade *audientia causarum sacri palatii;* denna kallades sedermera *sacra rota Romana,* hvilken ännu äger bestånd. Dess utbildning och organisation ägde rum under de första Avignonpåfvarna, dess första instruktion gafs af Johannes XXII. När under en process i någon af dessa domstolar svaranden anförde någon omständighet, t. ex. exkommunikation, som gjorde käranden inkapabel att föra talan, eller betviflade äktheten af de af motparten anförda aktstycken e. d., skulle allt sådant pröfvas i *audientia litterarum contradictarum,* där som nämndt äfven alla de bref, som ditsändes af *corrector,* skulle läsas. Vid denna

---

rensis episcopus" åt en magister Angelus Anastacij, kanik i Terni. Bl. a., som han å Skara biskops och kyrkas vägnar bemyndigas att göra i kurian, nämnes "ad impetrandum et contradicendum in dicta curia litteras tam simplices quam legendas iusticiam graciam continentes cuiuscunque tenoris" etc.

läsning hade vederbörande prokuratorer att anföra protester mot de skrifvelser, hvilka prejudicerade deras klienter, något som ofta kunde ge anledning till lifliga scener.

Återstår nu endast att nämna *poenitentiarian*. Dess chef var storpoenitentiarien; af hans underlydande hade *poenitentiarii minores* att i första hand höra bikt och ge absolution i alla fall, som föllo inom deras kompetens — andra gingo vidare till storpoenitentiarien eller stundom till påfven själf. Antalet *poenitentiarii minores* växlade mellan 12 och 18; de tillhörde i allmänhet tiggarordnarna och representerade hvar och en sitt land. Norden hade under hela Avignontiden sin egen *poenitentiarius*[1]. Till poenitentiarian hörde äfven andra ämbetsmän, organ för dess chefs ganska vidsträckta myndighet: *distributor, scriptores* m. fl.

Listan på påfliga ämbetsverk och funktionärer är sålunda ganska imponerande, och denna minutiösa organisation synes åtminstone erbjuda tillfredsställande garantier mot förfalskningar och oklarhet vid ärendenas expediering, men den är tillika det klassiska exemplet på hur en dylik centralorganisation under sin växt kan öfvergå från att vara endast ett medel till att bli i viss mån sitt eget ändamål. Den stora massan af dess ämbetsmän lefde ej på en fast lön, utan på sportler. Dessutom blefvo de fruktansvärda medtäflare till alla klerker, som sökte sin lycka som "Pfründejäger". Här hade påfven särskilda skäl att gynna dem, emedan de ämbeten, de innehade, kommo att vid deras död *vacare apud sedem apostolicam* och sålunda utan vidare stå till den hel. stolens förfogande. Så bli för kyrkan de centrala förvaltningsorganen en allt tyngre börda.

---

[1] Se MOLTESEN, *De avignonske pavers forhold til Danmark*, s. 147 ff. Han antar, att Johannes Nyborg på 1320-talet är den förste i raden. Emellertid säger Nicolaus Sigvasti i sin supplik om ämbetets besättande (DS 2322), att poenitentiarier för Norden funnits af gammalt.

VI.

Uppbörden under Clemens V.

Clemens V:s val; karaktäristik af hans regering.

Benedikt XI var under sitt korta pontifikat helt upptagen af arbetet med att genom en försonlig politik öfvervinna följderna af företrädarens strid med Filip den sköne och att på den inre förvaltningens område råda bot för de brister, särskildt af ekonomisk art, som Anagnikatastrofen åstadkommit[1]. Han dog den 7 juli 1304. I konklaven, som hölls i Perugia, stodo det bonifacianska och det franskvänliga partiet, det förra under ledning af Matteo Rosso Orsini, det senare af Napoleon Orsini, så skarpt mot hvarandra, att det ej var möjligt att få samling kring någon af det hel. kollegiets medlemmar[2]. Lösningen trodde man sig finna genom att lancera ett namn utanför detsamma, ärkebiskopen af Bordeaux, Bertrand de Got, hvars val Matteo Orsini genom list och ränker lyckades genomdrifva (d. 5 juni 1305). I Lyon kröntes Clemens V d. 14 november samma år i närvaro af Filip den sköne. Med honom börjar de franska påfvarnas rad.

Valet var icke lyckligt. Det hade kräfts en man med kraft och energi vida utöfver det vanliga måttet för att i Clemens' ställning häfda påfvemaktens oberoende gent emot en härskarenatur af Filip den skönes proportioner och

[1] LOSERTH, *Geschichte des späteren Mittelalters*, s. 234 f. — GRANDJEAN, *Recherches sur l'administration financière du pape Benoit XI* (Mélanges d'Archéol. et d'Hist. 3, s. 47—66).

[2] MOLLAT, *Les papes d'Avignon*, s. 27 ff.

hänsynslöshet. Nu var Clemens i stället en svag natur, dessutom hemsöktes han af en svår inre sjukdom, som under långa tider gjorde honom oförmögen att sköta regeringsärendena. Så kom då den nye påfven att aldrig lämna Frankrike[1], och redan efter tvenne kardinalsutnämningar hade det franska elementet fått öfvervikt i det hel. kollegiet; så fick Filip sin vilja fram på Viennekonciliet, och templarprocessen har för alla tider kommit att kasta sin mörka skugga ej blott öfver Clemens' pontifikat utan öfver hela det franska påfvedömet. Ett föga vackrare blad i hans historia är den inre kyrkostyrelsen: en berättelse om provisionsrättens missbruk, ofta i nepotismens tjänst, om ett girigt utnyttjande af alla tänkbara inkomstkällor. Om den första annatpålagan har ofvan[2] talats, längre fram skola vi se en svensk ärkebiskop till Clemens erlägga *servitium secretum*, ett slags mutor till Hans Helighet själf. Det var dessa förhållanden, som dref den berömde kanonisten Johannes Andreæ att i Vienne framlägga ett förslag till en genomgripande reform af hela det påfliga beskattningssystemet[3] genom att införa en bestämd stående skatt uppgående till 5 % af klerus' inkomster inom hela kyrkan — ett förslag, som emellertid vann föga anklang: man fruktade, att kurian väl gärna skulle ta emot den nya skatten, men däremot knappast finna sig i att låta de gamla fara.

Clemens V och korståget.

Ett särskildt frånstötande moment i Clemens' finanspolitik är hans utnyttjande af korstågsnamnet i fiskalismens tjänst; om han från början verkligen menat allvar med

---

[1] Att påfvarna icke bodde i Rom hade varit ganska vanligt under 1200-talet. Under dess senare hälft se vi de flesta af dem residera i olika italienska städer, endast undantagsvis i Rom, som var mindre tilldragande på grund af de ständiga oroligheterna därstädes. MOLLAT, *Les papes d'Avignon*, s. XI ff.

[2] Sid. 64 f.

[3] HALLER, s. 54 f.

sitt korståg, är för oss icke möjligt att afgöra. Som det blef, har man svårt att däri se annat än en ren finansoperation — en spekulation i resterna af den entusiasm för det hel. landets sak, som lågat alltsedan Urban II i Clermont gaf lösensordet för medeltidens mest storslagna rörelse.

Talet om korståget mot turkarna spelar emellertid en stor roll i skrifvelserna från hans kansli[1]. Uppmaningar till detsammas understödjande finna vi i bullor af d. $^{11}/_{8}$ 1308[2]. Korståget skulle företagas nästa vår och räcka i fem år, bekostas af påfven och franske konungen, frivilliga bidrag åter insamlas genom Johanniternas försorg; deras prokurator skulle uppbära inflytande medel, såväl frivilliga gåfvor som *redemptiones votorum*[3] — biskopar och ärkebiskop skulle redovisa till apostoliska kammaren för de summor, de till denne prokurator öfverlämnat, och dennes verksamhet gynnades genom de mest vidsträckta och detaljerade indulgenslöften. Vidare beviljades dispens från prästvigning under vissa villkor åt dem, som nu erhållit eller inom fem år kommo att erhålla en sockenkyrka, om de afstodo ett års inkomst af densamma till korståget[4]. Sekulära klerker, som med Johanniterna deltogo i korståget, fingo under tiden uppbära inkomsterna af sina beneficier[5]. Dessa bullor äro utfärdade dagen innan kallelsen utgick till den svenske ärkebiskopen, dennes suffraganer och öfriga prelater inom Upsala provins att komma till kyrkomötet i Vienne[6], beramadt till d. 1 okt. 1310, sedan uppskjutet till samma dag 1311.

Johanniternas kollektion. Detta möte, som skulle bli så viktigt för korstågsbeskattningen, hann emellertid sammanträda, innan Johanniterna hunnit utföra sitt uppbördsvärf, hvad Norden angår. Den af

[1] *Regestum Clementis papæ V* 1033—1035.
[2] ST 167. DS 1588. *Reg. Clem. p. V* 2988—2990.
[3] DS 1589.
[4] DS 1590. *Reg. Clem. p. V* 2997.
[5] *Reg. Clem. p. V* 2987.
[6] DS 1591.

stormästaren utnämnde prokuratorn för Europa Leonardus de Tibertis uppdrog i sin tur den nordiska insamlingen åt ett antal ordensbröder, som först år 1311 torde trädt i verksamhet häruppe. Detta år (d. $^{3}/_{2}$)[1] har en af dem, Franciscus de Tibertis, i Lund skaffat sig en vidimation af Leonardus' fullmakt. Den $^{31}/_{3}$ 1312 befinner sig expeditionen i Upsala — utom Franciscus nämnas här "Alamannus, Philippus, Petrus, Menardus (!) et alii". Kapitlet i Upsala har i en skrifvelse af denna dag[2] underrättat biskop Karl i Linköping, att de ankommit och företett sina fullmakter. Om någon uppbörd i Upsala känna vi intet[3]. Från Upsala torde färden ställts till Linköping. Biskop Karl har d. $^{2}/_{5}$[4] tillställt sitt kapitel en afskrift af Upsalakapitlets bref och uppmanat sina kaniker att ha allt i ordning till Johanniternas ankomst. Först d. $^{3}/_{7}$ ha Franciscus Nicolai de Tibertis och hans kamrater Philippus och Bernardus emellertid mottagit, hvad som fanns i kistan i Linköpings domkyrka, hvilket tillsammans med hvad Bernardus på sina resor (*in stacionibus*) uppsamlat belöpte sig till 59 m. 6 $^{1}/_{2}$ ört. rent silfver och 1393 mark sv. pen., hvilka senare beräknades i värde motsvara 278 $^{1}/_{2}$ m. silfver[5]. En vecka därefter (d. $^{10}/_{7}$) utfärdades ett salubref till ärkebiskopen på 2 öresland jord, som en kvinna testamenterat till det hel. landets hjälp[6]. Ungefär vid samma tid torde bidragen från öfriga delar af Linköpings stift mottagits, tillsammans 650 mark silfver, enligt hvad kapitlet i bref af d. $^{13}/_{7}$[7] upp-

[1] DN VIII 38 (själfva fullmakten, dat. $^{18}/_{2}$ 1310, n. 36).

[2] DS 1843.

[3] RIANT'S uppgift (*Skandinavernes rejser til Palæstina,* s. 531), att Ingvar i Börje och kaniken Mathias skulle varit subkollektorer, beror på en missuppfattning af DS 1946, som rör taxeringen för sexårstionden och ej alls har med Johanniternas uppbörd att göra.

[4] DS 1848.

[5] DS 1855.

[6] DS 1856. Hennes namn var Ingrid, änka efter Jakob i Asky (?). Jorden ligger i Tombaland (?).

[7] DS 1857.

ger, dock utan att omtala, om däri inräknas, hvad som redan d. $^{3}/_{7}$ uppburits i Linköping. Om Johanniternas verksamhet inom öfriga svenska stift höra vi intet. Senare på året möta vi här ett annat ombud för orden, Masinus de Ingulo, som d. $^{25}/_{5}$ befinner sig i Roskilde[1] och d. $^{8}/_{10}$ i Linköping kvitterar 77 mark silfver, 6 öre guld, 609 m. pen. samt "vnum baldakinum cum vna purpura"[2], och den $^{27}/_{10}$ på samma ställe 843 mark pen.[3] Därefter höra vi ej vidare talas om honom. Hvarifrån RIANT fått uppgiften, att han skulle ha stannat här ända till 1315[4], vet jag ej.

Viennetionden. Denna Johanniternas insamling kan väl icke ha kommit Clemens till godo. Af vida större betydelse för den påfliga finanspolitiken var det, att korstågsfrågans behandling på Viennekonciliet resulterade i beslut om en allmän sexårig tionde, hvilket kungjordes genom bullor af d. $^{1}/_{12}$ 1312[5]. Tionden, från hvilken endast Johanniter och öfriga riddarordnar eximerades, skulle betalas i tvenne terminer för hvarje år, d. 1 april och d. 1 okt., med början d. $^{1}/_{10}$ 1313 för de flesta länder, men d. $^{1}/_{4}$ 1314 för de tre nordiska provinserna samt några andra mera aflägsna (Armagh, Dublin m. fl.). I fråga om insamlingen är det anmärkningsvärdt, att en återgång sker till den gamla biskopliga uppbördsorganisationen med ärkebiskopen som generalkollektor inom hvarje provins[6]. MOLTESEN sluter (antagligen på grund af en bulla, som några år längre fram tillställdes kollektorn Bernardus de Montevalrano[7]), att de danska prelaterna verkligen gjorde

[1] *Repertorium diplomaticum Regni Danici mediævalis* 1017. Här kallas han M. de Ingula, likaså MOLTESEN, s. 132.

[2] DS. 1942.

[3] DS 2595.

[4] a. a., s. 552.

[5] *Reg. Clem. p. V* 9983. (Ej i DS). Jfr HEFELE, *Conziliengeschichte* VI, s. 471. Till Sverige liksom till öfriga provinser ställdes densamma i två exemplar, det ena till ärkebiskopar och biskopar, det andra till abboter, kapitel, prelater o. s. v.

[6] Jfr HENNIG, *Die päpstlichen Zehnten im Deutschland,* s. 14 f.

[7] *De avignonske pavers forhold til Danmark* s. 156. APD 68.

allvar af insamlingen åtminstone under de två första åren. Att så var förhållandet i Sverige och detta väl ej blott under de första åren, veta vi af de för Upsala stift bibehållna räkenskaperna för år 1314, förda af kollektorerna Mathias, kanik, och Ingvar i Börje[1] och inskrifna i domkyrkans register, där de gjort tjänst som tionderegister och senare försetts med enstaka tillägg och ändringar; de innehålla specifikationer för hvarje socken och sluta på en summa af 639 m. 5 öre pen. För Strängnäs finnes äfven en dylik längd. Visserligen anger rubriken densamma endast som en taxeringslista, men taxeringen har säkerligen gått hand i hand med uppbörden; årtal saknas äfven, men all sannolikhet talar för samma år. Slutsumman är här 296 m. 7 ört.[2] Vi ha knappast skäl att anta, att den sålunda begynta uppbörden afstannat, fast vi ej höra något vidare därom.

Ärkebiskop Nicolaus Catilli kollektor för Peterspenningen.

Under Clemens få vi, som ofvan blifvit nämndt, åter höra talas om uppbörd af Peterspenningen[3]. Påfven ger d. 23/11 1309[4] ärkebiskop Nicolaus Catilli fullmakt att i Sverige utkräfva denna *a quibuscunque, ad quos eadem pecunia pervenisset.* Ordalagen tyda på, att uppbörden åtminstone

---

[1] DS 1946.

[2] DS 1947. En sammanställning af taxan för ärkebiskopsbordet och Strängnäs' biskopsbord med de summor, hvilka de båda prelaterna erlade i *servitium commune,* visar ojämnheten i det kyrkliga taxeringsväsendet. Tiondetaxan för ärkebiskopsbordet är 130 mark, för Strängnäs' biskopsbord 100 mark; *servitium commune* åter för Upsala 1,000 floriner, för Strängnäs endast 266 $^{2}/_{3}$. Det har ofvan (sid. 73) blifvit framhållet, att servitiebeloppet bestämdes oberoende af tiondetaxeringen.

[3] Äfven i England gjorde Clemens ansträngningar för att få en bättre uppbörd till stånd. År 1313 ditsändes en kollektor, och i den bulla, som om hans sändning utfärdas d. $^{8}/_{3}$ s. å. (*Reg. Clem. p. V* 10011), heter det, att ingenting därifrån på länge inkommit. En af Nicolaus IV utsänd kollektor hade ingenting fått in; ej heller hade detta lyckats för Clemens' egen kollektor Guillelmus Testa, ärkedjäkne i Comminges' stift, sedermera kardinal. — Jfr GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen,* s. 59.

[4] DS 1645.

ej helt fallit i glömska, men af det följande att döma tyckas ordningen och kontrollen lämnat åtskilligt öfrigt att önska. Pengarna borde ärkebiskopen personligen inbetala i kammaren, då han och kapitlets ombud skulle bege sig till det utlysta kyrkomötet.

Ärkebiskopen hade inom stiftet till ombud för uppbörden af sina egna inkomster ärkedjäknen Olavus, och han har nu äfven anförtrott denne Romskatten. Detta uppdrag skötte han emellertid så illa, att ärkebiskopen snart såg sig nödsakad att exkommunicera honom. Han hade ej infunnit sig, då ärkebiskopen instämt honom att dels svara på sina fordringsägares klagomål, dels redogöra för såväl Romskatten („quam in magna parte nostre dyocesis annis pluribus usurpauerat"), som för tionden och andra biskopsbordet tillkommande inkomster, som ärkedjäknen under sedisvakansen uppburit mot kapitlets förordnande och utan att till detsamma aflägga räkenskap. Denna exkommunikation ger han i ett bref af d. 15/6 1310[1] kyrkoherdarna Nils i Skeptuna och Nils i Sollentuna i uppdrag att kungöra i alla kyrkor i Upsala och Stockholm, i Bälinge (Olavus' egen sockenkyrka) och annorstädes. D. 22/7 s. å. kunna de båda kyrkoherdarna anmäla, att de fullgjort sitt uppdrag[2]. Olavus hade emellertid ej dröjt inom stiftet; han hade — för att använda ärkebiskopens ord „tamquam sibi male conscius, non salutato hospite" — flytt från Sverige

[1] DS 1680. — Olavus hade emellertid ej alldeles undandragit sig att aflägga räkenskap, äfven om densamma knappast kunnat tillfredsställa ärkebiskopens kraf. D. 17/6 s. å. (DS 1668) betyga nämligen Birger Persson till Finsta, Magnus Gregersson, dominikanerpriorn Israël i Sigtuna samt franciskanerkustoden Nicolaus, att i deras, ärkebiskopens, kapitlets och åtskilliga andra personers närvaro några män, som uppgett sig vara ärkedjäknen Olavus' prokuratorer företett „quandam cartam sine quouis sigillo et quolibet legitimo munimento". Denna (DS 1667) innehåller en redogörelse för ärkebiskopens inkomster i Attundaland, men om Romskatten nämnes ej ett ord.

[2] DS 1691.

för att vid kurian söka vinna öfvertaget öfver sina vedersakare. Vi äga ett odateradt koncept af ärkebiskopen, där denne för sin prokurator vid kurian — en magister Petrus — redogör för händelseförloppet och ger honom i uppdrag att bemöta Olavus' påståenden[1]. På baksidan af detta finnes ett koncept till en fullmakt (af d. $^{14}/_{8}$ 1311) för en annan ärkebiskopens prokurator *in audiencia in Romana curia existenti*, magister Guido de Sambuco[2]. Om processens fortgång höra vi emellertid intet.

Att det äfven var Romskatt, som ärkedjäknen förskingrat, borde ha varit ägnadt att göra saken betänklig såväl för honom själf som för ärkebiskopen, hvilken ju af Clemens befullmäktigats som generalkollektor för densamma. Några spår af hans verksamhet som sådan under de närmaste åren äga vi ej — om man undantar affären med Olavus. Antagligen begaf han sig någon gång på sensommaren eller hösten 1311 till konciliet; den 4 juli är det sista bref dateradt, som han utfärdar i Sverige 1311. Kanske var han närvarande redan vid den första sessionen den 16 oktober[3]. Vi veta ej, om han då verkligen enligt sin instruktion medförde någon del af skatten. I maj 1312 står han tydligen i begrepp att anträda hemfärden från Vienne[4]. Efter sin återkomst måtte han emellertid gjort allvarliga ansatser till att bringa ordning i det synbarligen rätt slappa uppbördsväsendet. D. $^{21}/_{4}$ 1313[5] utfärdar han tillsammans med kapitlet (hvilka tillsammans föra titeln "exequtores deputati a sanctissimo patre nostro domino Clemente papa quinto ad petendum etc. — pecuniam de denario beati Petri ecclesie Romane in regno Suecie debito") fullmakt för

[1] DS 1784.

[2] DS 1785. Guido de Sambuco hade d. $^{6}/_{8}$ 1309 tillsammans med Nicolaus Sigvasti inbetalat en del af ärkebiskop Nicolaus *servitium commune. Reg. Clem. p. V, App. I* 444.

[3] DS 1800. — Hefele, *Conziliengeschichte* VI, s. 460.

DS 1849.

DS 1918.

kyrkoherdarna Gerhard i Husabytrögd (Kungshusby) och Mathias i Näs att uppfordra biskop Styrbjörn i Strängnäs att vid äfventyr af exkommunikation inom en månad inleverera hvad som blifvit samladt inom hans stift tillika med noggranna räkenskaper. Det uppges, att skatten blifvit under flera år insamlad inom nämnda stift, men biskopen hade trots upprepade påminnelser undandragit sig att redovisa.

Det ser knappast ut, som skulle kammaren under Clemens' pontifikat fått särdeles mycket af den svenska Romskatten.

VII.

Johannes XXII:s nuntier i Sverige.

Johannes XXII och hans politik.

Clemens dog den 20 april 1314. Den 1 maj samlades kardinalerna i Carpentras för att utse hans efterträdare. Söndringen mellan italienska och franska kardinaler bestod ännu — därtill hade det franska partiet splittrat sig i ett provençalskt och ett gascogniskt — och hotade kyrkan med schismens hemsökelse. Först efter tvenne år och sedan Filip af Poitiers låtit med trupper innesluta dominikanerklostret i Lyon, dit kardinalerna tagit sin tillflykt, kom man till ett resultat: Jacques d'Euse från Cahors, kardinalbiskop af Porto, blef vald och tog namnet Johannes XXII. Denne sjuttioårige gubbe styrde sedan under aderton år kyrkan och visade sig vara mannen att återupprätta den hel. stolens makt och anseende, som så starkt hotats under hans företrädare, och därjämte skakats genom den långa sedisvakansen.

Hans bild står ganska klar för oss, denne lille magre bleke gubbe med det eldiga sinnet ("vir ardentis ingenii") och järnviljan; han förenade därmed en klar, skarp intelligens och omfattande andliga intressen, liflighet i umgänge och samtal[1]. Slug politiker och diplomat, var han dock

[1] "Piccolo fu di persona, prosperoso e collerico, e tosto si movea a ira. Savio fu in iscienza e d'acuto spirito, e magnanimo fu alle grandi cose" är hans eftermäle hos VILLANI *(Historie fiorentine* XI, 20. Rer. It. Script. XIII, col. 766).

starkast i att konsekvent och outtröttligt fullfölja det mål, han en gång fattat i sikte[1]. Hans uppfostran hade varit öfvervägande juridisk; det var som kansler hos konungen af Neapel, han kommit sig upp. Hans försök som teolog i frågan om *visio beatifica* hade så när gjort honom till kättare[2]. Denne realiteternas man, det påfliga finansväsendets store organisatör, hade hvarken förståelse eller medlidande för fraticellerna och deras svärmiska fattigdomsideal — och han skydde ej blodiga konsekvenser.

Redan det tillstånd, hvari han fann curia och camera vid sitt tillträde till regeringen, tvang honom att från början ägna särskild uppmärksamhet åt organisation och ekonomi. Den tvååriga sedisvakansen hade kommit förvaltningsmaskinen att lossna i fogarna, och de utpressningar, hvarmed Clemens plågat kyrkan, hade väl riktat påfvens nepoter och omgifning, men lämnat skattkammaren tom, d. v. s. affären hade gifvit en behållning på öfver 1 million floriner, men häröfver förfogade Clemens i sitt sorgligt ryktbara testamente som öfver en privat förmögenhet, lämnande åt efterträdaren blott 70,000[3]. Under sina första år som påfve var Johannes' ekonomiska ställning därför rätt bekymmersam, och detta i förening med en för hans praktiska begåfning karaktäristisk uppskattning af penningens makt och värde gjorde finanserna till det centrala i hans regeringssystem. Icke för dess egen skull älskade han rikedomen, men för den makt, den gaf honom och den hel. stolen: kanske har ytterst för honom hägrat möjligheten att kunna göra sig till herre i påfvarnas gamla italienska landamären och återvända till Rom. Öfver hufvud taget är Johannes XXII ingen djärf och originell nyskapare: han

---

[1] Verlaque, *Jean XXII, sa vie et ses œuvres*, s. 28 ff.

[2] Haller, *Papsttum u. Kirchenreformation*, s. 96.

[3] Se Ehrle, *Der Nachlass Clemens' V. und der in Betreff desselben von Johann XXII (1318—1321) geführte Process* i Archiv für Litt.- u. Kirchengesch. des Mittelalters V.

har egentligen dragit konsekvenserna af den föregående utvecklingen och planmässigt användt de vunna resultaten[1]. Hur detta har varit fallet med hans allmänna annatreservation af år 1316 (*Si gratanter*) har ofvan (sid. 65) blifvit påpekadt. Här skola vi blott i korthet erinra om två andra af hans mest betydelsefulla regeringshandlingar på detta område: i främsta rummet konstitutionen *Exsecrabilis* af den 19 nov. 1317[2]. Denna afsåg att göra slut på kumulationen af beneficier *cum cura animarum*, hvilken i strid mot de kanoniska stadgandena om kompatibilitetet genom rikligt utdelade dispenser — stundom äfven utan dylika — tagit oerhörda dimensioner. Nu måste vederbörande, om han hade en dispens att åberopa sig på, afstå från samtliga sina beneficier utom ett *cum* och ett *sine cura animarum*, hvilka han ville; dock måste han göra sitt val inom en månad efter konstitutionens datum; de, som skaffat sig flera lägenheter utan att begära dispens, ägde blott att behålla den sista, om den var på lagligt sätt ernådd. Denna åtgärd var tvifvelsutan välgörande för de delar af kyrkan, där kumulationen florerade — i Sverige var den ännu tämligen okänd —, men dess största betydelse för Johannes XXII låg däri, att samtliga beneficier, som genom densamma blefvo lediga, reserverades för tillsättning genom den hel. stolen, som därigenom fick rätt att providera i en mängd fall; det är därjämte under Johannes XXII, som begreppet *vacare ad curiam* i hufvudsak blir så utveckladt, som det sedan formuleras genom Benedikt XII:s *Ad regimen*[3]. Den andra åtgärden, som här endast i förbigående skall beröras, är hans reform af det apostoliska kansliets taxa för ut-

---

[1] Jfr KÖNIG, *Die päpstliche Kammer u. Clemens V. u. Johann XXII.* Wien 1894.

[2] *Corp. Jur. Can.* Extrav. Joh. XXII. Tit. III. (FRIEDBERG II, col. 1207 ff.)

[3] Ofvan sid. 68; Johannes XXII:s konstitution *Ex debito:* Extrav. Com. Lib. I. Tit. III. c. IV. (FRIEDBERG II, col. 1240 ff.)

färdade skrifvelser[1]. Genom denna blefvo kansliafgifterna bestämda icke efter det arbete, som handlingens utfärdande kräfde, utan efter betydelsen af dess innnehåll för mottagaren[2]. Så kommo dessa afgifter att bli en verklig skatteform och ett medel att skaffa inkomster genom ämbetstillsättningar och andra ynnestbevisningar. En gång i veckan inlevererades från det påfliga sigillämbetet till kammaren inkomsterna af expedierade bullor[3].

Ej i organisationens detaljer låg det betydelsefulla i Johannes' regering, utan däri, att han sammanfogade det hela till ett fast system, därvid målmedvetet begagnande den massa af ekonomiska hjälpkällor och maktmedel, som praxis eller tilltagsenhet samlat hos den hel. stolen, och som hans företrädare antingen ej förstått att fullt tillgodogöra sig eller stundom mera brukat till egen eller sina nepoters fördel än till påfvestolens. Så blef uppbördsförvaltningen i hans hand ett medel till etablerande af omedelbara och pålitliga förbindelser mellan den hel. stolen och den stora massan af kyrkans tjänare i kristenhetens alla länder vid sidan af de dioecesana och provinsiella myndigheter, som kunnat stå hindrande i vägen för centralisationens genomförande. Det följande skall ge oss exempel på kollektorer i vårt land, som, ehuru i sin hemort kanske endast sockenpräster eller priorer, i kraft af den påfliga fullmakten kalla biskopar till förhör, det skall äfven visa oss namn, däribland ett eller annat af de mera glänsande i

---

[1] HALLER, a. a., sid. 104. TANGL, *Das Taxwesen der päpstlichen Kanzlei*, MIÖG 13.

[2] En bulla ang. rätt att välja biktfader utan särskild befogenhet kostade 10 *grossi Turonenses;* skulle han äfven ha rätt att ge aflösning *in mortis articulo,* kostade den 14. TANGL, *Das Taxwesen,* s. 91. Provisionerna till prepondituren och archidiakonatet i Upsala år 1324 kostade hvardera 24 Tur. gross. (ung. 2 floriner); exekutionsbrefvet för ett kanonikat i Upsala vid samma tillfälle åter 20 *(Jean XXII, lettres communes* 19743, 19748, 19745).

[3] BAUMGARTEN, *Aus Kanzlei und Kammer,* s. 247 ff.

1300-talets svenska kyrkohistoria, figurera på en kollektors *rotulus supplicationum* öfver dem, hvilkas nitiska hjälp gjort dem förtjänta af befordran genom den hel. stolens försorg. Att så direkt träda i kurians tjänst blef det säkraste sättet för dem, som ville göra karriär inom kyrkan.

Uppbördens ekonomiska resultat bli å andra sidan de främsta medlen för den kuriala storpolitiken. Redan 1200-talets korstågsskatter hade frestat påfvar att göra sig vänner af orättfärdighetens mammon; det kan erinras om huru en stor del af Bertrandus' Amalrici i Norden insamlade medel kom Karl af Anjou till godo — och hvad som under föregående århundrade varit undantag, blir under 1300-talet nästan regel. Påfvedömet köper den världsliga maktens bistånd vid klerus' beskattande genom att dela bytet med densamma. Särskildt gäller detta Frankrike: 1316 får dess konung tionden och annater på fyra år, 1326 tionden på två år, 1333 på sex. Äfven England erbjuder många liknande exempel; huru Viennetionden i Sverige delas mellan konung och påfve — liksom fyraårstionden af 1351 — få vi längre fram omtala. Det ingick sålunda i Johannes XXII:s och hans efterträdares system att bevara det goda förhållandet till vänskapligt sinnade furstar och stärka detsamma: påfve och furstar hade gemensamma intressen gentemot klerus. Om påfven i stället för biskoparna disponerade öfver de lägre beneficierna i vissa fall, kunde göra konungen detsamma, blott han var säker om att hans egna intressen respekterades, och gällde det att få en behaglig person på en biskopsstol, var det i regel en säkrare och mindre besvärlig väg att utverka reservation och provision af en välsinnad påfve än att inlåta sig i intriger och bråk med kapitlet.

Johannes XXII dref emellertid äfven kyrkopolitik i större stil. I den långa, under hans pontifikat aldrig afgjorda striden mot Ludvig af Bayern, uppträdde han i full öfverensstämmelse med påfvedömets stoltaste traditioner; men

utgången visade, att tiderna förändrats: resultatet blef ej ett Canossa, men ett Rense. Vi kunna ej dröja härvid, då inga direkta beröringspunkter med vårt ämne ge anledning därtill. Men då fråga är om denna tids påfliga politik, måste man behålla i minnet denna stora kamp mellan principer lika mycket som mellan reella maktfaktorer, hvilken ej kan ha undgått att på mångfaldigt sätt inverka äfven på de förhållanden, vi här behandla, äfven om vårt material ej därom bär uttryckliga vittnesbörd[1].

I sitt förhållande till Norden och särskildt till Sveriges och Norges konung ha Johannes XXII och hans efterföljare framgått efter samma linjer, som bestämde deras handlande till den vänskapligt sinnade världsliga makten öfver hufvud. Våra äldre historiker ha varit ganska imponerade af de påfliga nådevedermälen mot Magnus Eriksson och hans familj, hvarom redan de gamla urkundspublikationerna innehålla åtskilligt. Och kanske har man genom bristande insikt i den samtida påfvepolitikens allmänna tendens varit väl mycket benägen att åt dessa förbindelser ge en mera personlig karaktär. De aktstycken ur Johannes XXII:s kansli rörande Sverige, som vi nu känna äro talrikare än dem, vi ha från någon af hans företrädares tid. Något speciellt intresse för Skandinavien behöfver detta ej tyda på; om man tar hänsyn till det ofantliga omfång denne påfves allmänna korrespondens har, reduceras hans nordiska förbindelser till sina rätta proportioner.

Nicolaus Sigvasti.

I berättelsen om Sveriges ekonomiska förbindelse med kurian under Johannes XXII:s första år är hufvudintresset knutet vid Nicolaus Sigvasti's namn. Han är den förste

[1] Dock må här anföras följande anteckning ur kammarens utgiftsbok 1325 Jan. 12. "fuerunt missi processus contra Ludouicum Bauarie archiepiscopo Lunden. per quendam nomine Laurentium Ozee et pro expensis . . . 2 s. tur. gross. c. o. r." *(Die Ausgaben der ap. Kammer unter Johann XXII*, herausg. von K. H. Schäfer, s. 459.)

svensk, vi se direkt träda i kurians tjänst och utnyttja de möjligheter, som därigenom öppnade sig till befordran, den förste svensk äfven, så vidt vi veta, som under någon längre tid uppehållit sig vid påfvehofvet, där han verkat som den svenske ärkebiskopens prokurator. Nicolaus Sigvasti är den förste kände svenske kurialen.

Han var bördig från Kalmar[1]; första gången vi möta hans namn kallas han magister, är kanik i Upsala och vistas vid kurian som prokurator för ärkebiskop Nicolaus Catilli. Det är år 1309, då påfven större delen af året vistades i Avignon[2]. I sin ärkebiskops namn inbetalar han d. $^{6}/_{8}$ 1309 500 floriner som *servitium secretum*[3] — en afgift hvars uppbärande hör till de ömtåligaste punkterna i Clemens' historia — och samma dag tillsammans med Guido de Sambuco 250 flor. till afbetalning på *servitium commune*[4]. D. $^{1}/_{11}$ s. å. har han slutbetalat detta (d. v. s. påfvens hälft) med en ny summa på 250 flor.[5] Han har äfven begagnat sig af sin vistelse vid kurian till att för sig utverka provision (af d. $^{22}/_{11}$ 1309)[6] på ett kanonikat i Linköping med prebende (om sådant funnes ledigt, annars exspektans på ett dylikt), utan hinder af att han redan var kanik i Upsala och innehade Tierps prebende därstädes. Provisionsbullan talar om hans verksamhet som prokurator för ärkebiskopen och de mödor och faror han därför fått utstå — uttryck, som man gör klokt i att ej tillmäta för stor betydelse. Under de närmaste åren sakna vi underrättelser om honom. Vi veta

[1] I listan på kanikprebenden i Liber eccl. Upsal. (DS 3835) heter det under Tierp: ... (efter hertig Bengt) "successit in canonia dominus gerardus de Tierp. quo mortuo habuit canoniam magister nicolaus de kalmarnia scholasticus vpsalensis. quo facto archidiacono habuit eam dominus nicolaus johannis ...".

[2] *Vitæ paparum Avenionensium* I, s. 15.

[3] *Reg. Clem. p. V. App. I* 443.

[4] a. a. 444.

[5] a. a. 456.

[6] DS 1640 f.

ej, när han erhöll något prebende, men då kon. Birger d. 26/9 1313[1] stadfäst Östra Husbys läggande till det kanonikat, som kon. Valdemar instiftat vid Linköpings domkyrka ("ob eiusdem canonie tenuitatem reddituum"), erfara vi, att det var detta kanonikat, som Nicolaus Sigvasti innehade, ty i det bref d. 4/10 s. å.[2], hvari Birger underrättar socknen om beslutet, nämner han Nicolaus som dess *curatus* och kallar denne *noster dilectus clericus*. Hvilka privata eller offentliga relationer, som kunde motivera detta uttryck, känna vi ej. Att Nicolaus haft förbindelser med konungen och ej stått på bästa fot med hertigarna, kan kanske synas framgå af hvad som inträffade år 1315[3], då han var på väg till kurian med den nyligen till ärkebiskop valde kaniken Olavus — hans erfarenhet gjorde honom säkert till en värdefull ledsagare.

Emellertid blef Olavus' resa hindrad af hertig Valdemar, hvilken kallat honom till sig "gracia colloquendi", och genom ett bref af d. 30/1 1315 intyga prosten och en kanik i Västerås, att Olavus i Västerås' domkyrkas sakristia afgifvit en högtidlig förklaring, att det ej berodde på honom, när han kunde fortsätta resan[4]. Han tycks emellertid ha sluppit undan, men blott för att d. 7/2 åter på Valdemars anstiftan bli hindrad, i det hertigens fogde (*vice præfectus*) på Stockholms slott på slottsbryggan fasttog Nicolaus Sigvasti, den ene af hans prokuratorer, utan hvilken han tydligen ej var hågad att fortsätta resan (intyg härom af

---

[1] DS 1939. [2] DS 1940.

[3] Genom en lapsus har REUTERDAHL, *Svenska kyrkans historia* II: 2, s. 394 ff. fått 1316 som året för Olavus' val, under det båda de af honom citerade källorna, kronologien i SRS I: 1, s. 27 och ERICUS OLAI (SRS II: 1, s. 92) ha 1315. RHYZELIUS' uppger (*Episcoposcopia* s. 39), att valet skulle ha skett redan 1314, detta dock helt säkert endast genom att felaktigt ha fört de urkunder, som nu finnas i DS 2028, 2033 till år 1314. Att valet skett i slutet af detta år eller strax i början af 1315, framgår emellertid af DS 2001.

[4] DS 2001.

några präster i Stockholm af d. 5/2[1] samt vidimation af ärkebiskopens protest samma dag[2]). Man lyckades så att hindra Olavus' resa. Det hade tydligen varit Upsalakapitlets afsikt att denna gång gå Lund förbi och få sin nye ärkebiskop konfirmerad af påfven direkt. Men Esger Juul var de svenska hertigarnas bundsförvant, och Valdemar använde tydligen sin makt för att i dennes intresse göra kapitlets plan om intet. En dunkel punkt synes mig den valde ärkebiskopens egen hållning vara: hans ifver att rättfärdiga sig inför kapitlet, när hans resa blifvit afbruten, verkar nästan misstänkt[3]. Rätt passiv har han nog i hvarje fall förhållit sig, kanske rent af ovilligt fogat sig efter kapitlet. Dettas drifvande kraft har tydligen varit Nicolaus Sigvasti. Han har i anslutning till påfven sett vägen att häfda kyrkans frihet gentemot såväl andliga som världsliga inkräktare.

I hvarje fall får Esger sin vilja fram; hans primatialrättigheter bli denna gång oförkränkta. D. 8/8 1315[4] bestämmer han en viss tid för klagomåls anförande mot Olavus' val, d. 9/9[5] s. å. ger han uttryck för den endräkt, som nu inträdt mellan Lund och Upsala, d. 21/11[6] slutligen affärdas en berättelse om Olavus' konsekration af de därvid assisterande svenska prelaterna. Häraf framgår, om ock texten är mycket dunkel, att Upsalakapitlets ombud kanikerna Nicolaus (Sigvasti) och Thomas (Johannis) nöjt sig med att i en ingifven protestskrifvelse till begäran om konsekration och konfirmation i Lund foga ett "salva semper in omni-

---

1 DS 2003.

2 DS 2004.

3 "protestor in his scriptis quod mora prefata per me non steterat, nec in aliquo mihi officere debeat, cum paratus semper fuerim in itinere cepto procedere, quam cito impedimentum predictum procuratoris eiusdem contigerit amoveri."

4 DS 2028.

5 DS 2033.

6 DS 2039. Jfr MESSENIUS, *Scondia* XII, s. 79 f.

bus auctoritate, voluntate et beneplacito sedis Apostolice, cui preiudicium fieri non debet nec potest in quocunque actu et per quemcunque". De ha måst resignera, väl delvis därför att man ej kunde hoppas på något egentligt stöd af kurian under sedisvakansens oroliga tid.

När kapitlet i Upsala senare behöfver en prokurator vid kurian för utverkande af den nyinvigde ärkebiskopens pallium, faller valet, som naturligt är, på Nicolaus, som d. $^{6}/_{2}$ 1316[1] får fullmakt härför. D. $^{26}/_{10}$[2] har han fullgjort sitt uppdrag och får tillsammans med en lundensisk kanik i uppdrag att återföra palliet, som Esger på Århus' slott skall öfverlämna åt Olof. Härmed har han tydligen ej gjort sig någon brådska: efter allt att döma har han stannat i Avignon drygt 8 månader efter att bullan om palliet blifvit utfärdad[3]. Först d. $^{11}/_{7}$ 1317 höra vi om hans afresa, nu som fullmyndig kollektor för hela Norden[4].

Emellertid har han användt tiden väl, både för egen räkning och sina principalers. För egen räkning har han lyckats utverka (d. $^{3}/_{2}$ 1317) provision på ett kanonikat vid S. Salvatorskyrkan i Harlabeke, Tournai stift, med expektans på prebende därstädes[5]. Samma dag utfärdas flera andra bullor rörande svenska kyrkoförhållanden. Först

---

[1] DS 2046.

[2] DS 2070. *Jean XXII, lettres communes publiées par* G. MOLLAT 1630.

[3] Också måste Olavus ända till år 1318 nöja sig med titeln "electus et confirmatus". REUTERDAHL *Svenska kyrkans historia* III: 2, s. 395.

[4] APD 15.

[5] "non obstante quod in Upsalen. et Lincopen. ecclesiis canon. et præb., ac paroch. ecclesiam de Tierp., Upsalen. di., prædictis canonicatui et præb. ipsius Upsalen. eccl. annexam (omnes 15 flor. auri), obtinet"; *Jean XXII, lettres communes* 2673. Likaså *Lettres de Jean XXII, textes et analyses publiés par* ARNOLD FAYEN 245. — Som exekutorer underrättas abboten i S. Bartholomei kloster i Eeckhoute, prosten i S:a Maria, Brügge, Tournai stift, och magr. Nicolaus de Ceccano, kanik i Arras. — Innan Nicolaus Sigvasti lämnar kurian, lyckas han äfven utverka en bulla af d. $^{6}/_{6}$ 1317, ställd till dekanen i Courtrai, kanikerna Redhar i Västerås och Jacobus de Sarzana i Luni, däri han tillförsäkras full rätt att åtnjuta inkomsterna

anföra vi fyra *litteræ communes,* hvilka alltså tillkommit på grund af suppliker (säkerligen framlämnade af Nicolaus). Dessa innehålla dels stadfästelse på ett bref af kon. Birgers kända privilegier för prästerskapet af d. $^{28}/_{8}$ 1305[1] — hans bröder hade ju ej visat synnerlig respekt för dessas immunitetsförsäkringar —, dels vissa förmåner för electus och kapitlet i Upsala (konservatorer tillsättas för Upsala kyrka)[2]. Vidare daterades samma dag bland *litteræ de curia*[3] en rad bref om uppbörden af Peterspenningen. De tre ländernas konungar uppmanas i lika lydande skrifvelser att hjälpa dem, som nu få kollektionen om hand[4]; ett dylikt bref till de svenska hertigarna skulle väl ha varit motiveradt af situationen i Sverige — är det Nicolaus, som afrådt dess utfärdande? Ärkebiskoparna och kapitlen i Lund och Nidaros åläggas att draga försorg om att skatten, som redan en del personer uppburit under en längre tid i deras provinser men ej inbetalat till den hel. stolen, verkligen blir afsänd[5]. Det är samma påståenden, som vi skola möta i Nicolaus'

af sina beneficier, så länge han är upptagen af den hel. stolens tjänst, utan hinder af föreskrifter om residensplikt o. d. DS 2110. *Jean XXII, lettres communes* 4028.

[1] DS 2088. *Jean XXII, lettres communes* 2680.

[2] DS 2089—2091. *Jean XXII, l. c.* 2675—2677. Brefven DS 2089 och 2090, som gälla åtgärder mot öfvergrepp från världsliga stora mot kyrkans frihet, få ett särskildt intresse, om man ur bullorna rekonstruerar Nicolaus' suppliker: med de "domini temporales", hvilkas bedrifter han uppräknar, har han nog främst afsett hertigarna, och det är erfarenheterna från Stockholms slottsbrygga, som ge lif åt skildringen af öfvergrepp mot kyrkans män. Likaså syfta nog några uttryck på Valdemars beskattning af kyrkogodset.

[3] Alltså utfärdade på grund af kurians eget initiativ. (Jfr MOLTESEN, s. 145.)

[4] *Jean XXII, l. c.* 5100 (till Sveriges konung) —5102. Det första är tryckt i DS 2093 efter VASTOVIUS. Det norska DN VI 91.

[5] *Jean XXII, l. c.* 5103, 5104. DN VI 90. Det är detta bref, som VASTOVIUS aftryckt och försett med en adress till Upsala, och hvilket i DS anföres som en variant till det äkta Upsalabrefvet DS 2092.

bekanta rapport till påfven några år senare. Af electus och kapitlet i Upsala slutligen begäres redovisning för hvad de redan uppburit af Peterspenningen[1], och Clemens V:s fullmakt förnyas på obestämd tid[2].

Om alltså Peterspenningens uppbörd äfven nu anförtros åt de myndigheter, som af ålder haft densamma om hand, får däremot Nicolaus Sigvasti i uppdrag att ombestyra transporten. Samma dag som de öfriga bullorna (d. $^{3}/_{2}$ 1317) utfärdas äfven en om "salvus conductus pro magistro Nicolao Sigvasti can. Upsalen. qui ad cameram apostolicam denarium b. Petri in regno Suetie defert"[3]. Det var emellertid icke för censusuppbördens skull, som han fick sin kollektorsfullmakt: d. $^{8}/_{12}$ 1316 redan hade Johannes XXII utfärdat *Si gratanter*[4]. Det var, som ofvan blifvit framhållet, väl ingen egentlig ny skapelse, den innebar, denna första generalreservation af *fructus primi anni*, men aldrig hittills hade dock det påfliga annatkrafvet gjorts gällande i sådan omfattning. Reservationen omfattade samtliga beneficier såväl *cum* som *sine cura*, hvilka voro lediga vid reservationsbullans utfärdande eller blefvo det under de tre närmaste åren, så vidt deras årliga afkastning öfversteg 6 mark silfver. Den gällde äfven lägenheter vakanta *apud sedem apostolicam*, men icke ärkebiskops-, biskops- eller reguljära abbotsdömen. Inträdde vakans två gånger samma år på samma lägenheter, skulle *fructus primi anni* uppbäras blott för en gång; kollektorerna ha att välja mellan tiondetaxan eller den återstående inkomsten, sedan taxan lämnats åt innehafvaren. I förra fallet uppbär beneficiaten själf inkomsten — dock borde han ställa borgen för taxans utgörande —, i det senare kollektorn. I de fall,

[1] *Jean XXII l. c.* 5108.

[2] DS 2092. *Jean XXII, l. c.* 5476.

[3] *Jean XXII, l. c.* 5110 (äfven bland MUNCHS afskrifter i RA).

[4] DS 2077. Se härom ofvan s. 65 f. I *Jean XXII, l. c.* handla 4934—5071 om annatreservationen. Häraf röra Norden 4982—4985, 4990, 4991.

där *fructus primi anni* voro anslagna för särskilda ändamål, fingo i stället *fructus secundi anni* tas i anspråk härför. För öfriga pålagor, som kunde hvila på en lägenhet, svarade innehafvaren, för så vidt han ej öfverlät hela inkomsten åt kollektorn. Kollektionen skulle ske i tvenne terminer, hvilka kollektorerna ägde att bestämma. Dessa ägde äfven att utnämna subkollektorer och förfogade som vanligt öfver den kyrkliga censurens vapen.

Kollektorsförordnanden utfärdas samma dag: för Lunds provins förordnas vid sidan af ärkebiskopen och hans suffraganer ärkedjäknen i Roskilde och prosten i Lund[1], för Nidaros, utom dioecesanmyndigheterna, tvenne kaniker i Nidaros[2], för Upsala slutligen, utom ärkebiskop och biskopar, magister Nicolaus Sigvasti[3]. Denne kom emellertid, som nämndt, att afresa först i juli 1317. I bref af d. $^{27}/_{6}$[4] underrättas de svenska prelaterna om hans utnämning och sina skyldigheter gentemot honom; d. $^{1}/_{7}$[5] utfärdas bref om *securus conductus* för densamme, och han får vidare rätt att utnämna en *tabellio* (notarie); han bemyndigas också att häfva bannlysning, som ådragits genom försumlig betalning och interdikt, som kunnat träffa en kyrka, därigenom, att af nämnda anledning exkommunicerad präst därstädes deltagit i gudstjänsten[6]. Enligt anteckning i kammarens register af d. $^{11}/_{7}$ skall han vid sin afresa medfört inalles 30 påfliga skrifvelser[7]. Denna dag hade han slutligen också fått rätt till ett dagtraktamente af 1 flor[8].

---

[1] *Jean XXII, l. c.* 4983. MOLTESEN, s. 157, APD 6.

[2] *Jean XXII, l. c.* 4985. DN VI 87.

[3] *Jean XXII, l. c.* 4991.

[4] a. a. 5345.

[5] a. a. 5357, 5366.

[6] a. a. 5361, 5367. Motsvarande bref för Lund (APD 11—14; *Ny Kirkehist. Samlinger* III, s. 194 f.) och Nidaros.

[7] Listan tryckt fullständigt i DN XVII 20. De, som röra Danmark endast, förut tryckta af MOLTESEN, s. 213 f. och i APD 15.

[8] *Jean XXII, l. c.* 5388.

Vi känna ej, om han hann hem till tiden för Nyköpings gästabud. Säkert hälsade han i hvarje fall med glädje konungens framgång och hoppades på bättre dagar för kyrkan. Birger tycktes ej heller svika de klerikala förväntningarna. Den 9 jan. 1318[1] skrifver han till invånarna i Tiunda- och Attundaland och bjuder dem att till domkyrkan erlägga den kaniktionde, som denna hade rätt till enligt konungens bref af d. $^{29}/_{6}$ 1305[2] — det var detta, som Nicolaus Sigvasti fått påflig bekräftelse på —, men hvars betalande Valdemar förhindrat[3]. Under det oroliga år, som följde, finna vi vår Upsalakanik med sina påfvebref i handen kämpande för sina kyrkopolitiska ideal och sitt kapitels intressen. Den $^{1}/_{4}$ 1318 låter han i Juleta en notarie (kanske af honom själf utnämnd) utställa en vidimation[4] af den påfliga bekräftelsen på Birgers privilegiebref. På sommaren samma år (d. $^{16}/_{7}$)[5] låter han från Tönsberg sin notarie tillställa Nidaros' ärkebiskop en afskrift af den bulla, som gjorde denne till konservator för Upsala kyrka; d. $^{8}/_{8}$ 1319 ger han nunnorna i Vårfruberga en afskrift af privilegiebrefvet[6]. På hösten detta år slutligen har han i egenskap af Linköpingskanik användts som biskop Karls ombud på Gotland[7]. Intet enda kvitto ha vi från dessa år i behåll som vittnesbörd om hans uppbördsverksamhet; men han hade dock icke försummat denna sin uppgift. Han kan vid sitt nästa besök i Avignon inleverera Romskatten och anmäla, att äfven treårsannaterna äro insamlade — ett godt vittnesbörd om mannens duglighet och energi, då man tar hänsyn till de förhållanden, under hvilka han hade att

[1] DS 2131.

[2] DS 1472.

[3] Hertigarna tyckas ha fortsatt Tyrgils Knutssons kyrkopolitik. Jfr K. G. Westman, *Svenska rådets historia*, s. 214—219.

[4] DS 2142.

[5] DS 2156.

[6] DS 2182.

7 DS 2209, f.

arbeta, och af hvilka han senare vid kurian gaf en liflig skildring. Så hände det en gång, när kanikerna i Skara på uppdrag af ärkebiskopen och kapitlet i Upsala förde Peterspenningen från sitt stift till Upsala, att de, innan de tillryggalagt två mil, blefvo öfverfallna och plundrade; "dessa förmådde eller snarare tvang jag Nicolaus att själfva tillsammans med klerus och stiftets kyrka ersätta förlusten". Han glömmer ej att hos påfven utbedja belöning för deras fromma nit[1]. Som hans medhjälpare och subkollektorer känna vi ärkedjäknen i Linköping Johannes och kaniken i Västerås Thidericus[2].

Rätt upplysande om den svenska tionde- och annatuppbördens organisation är ett aktstycke, som bevarats från ett möte i Bohus den 23 aug. 1319 mellan några icke namngifna norska prelater samt biskoparna Karl af Linköping och Bengt af Skara[3]. Det öfverenskoms här för det första, att $^1/_4$-del skulle afdras från prästernas inkomster, innan tionde togs af resten; detta synes förutsätta, att de stift, för hvilka denna regel afsågs att gälla, ej ägde sådana fasta taxeringslängder, som vi känna från Upsala och

---

[1] DS 2322 (vol. III, s. 533).

[2] I RA finnes en afskrift af W. BLISS af tre odaterade suppliker, framställda af Nicolaus Sigvasti ("Pergamene e Carte sciolte senz' anno"). Den tredje af dessa låter sig datera till tiden omkring d. $^9/_6$ 1324 och de två första äro antagligen samtidiga.

Den första gäller ett kanonikat med prebende vid S:t Salvatorskyrkan i Harlebeke — ett sådant innehade Nicolaus Sigvasti, som ofvan är nämndt, själf — för Johannes, ärkedjäkne i Linköping, "qui magnis laboribus et expensis vestra apud negotia et mandata sibi commissa fideliter prosequendo extiterat ubique terrarum collaborator et coadjutor utilis juxta vires..."

Den andra framställes "in persona domini Thyderici canonici Arosien. ecclesiæ subcollectoris sui in vestris apostolicis negotiis in partibus regni Swetiæ, sicut illius qui non absque magnis laboribus et expensis collaboraverat et adhuc laborat incessanter juxta posse in illis partibus existendo" och gäller kanonikat och prebende i Strängnäs.

[3] DS 2204.

Strängnäs; som nämndt räknade man vid kammaren med att dylika längder voro så uppgjorda, att de verkliga inkomsterna med fråndragande af taxan räckte till tjänstens uppehållande. Bohusprelaterna tillägga, att kyrkornas "portio" — förmodligen deras andel af tionden — och dem tillkommande frivilliga bidrag (*obventiones*) ej skulle decimeras. Dessa bestämmelser gälla tydligen Viennetiondens uppbörd, antingen den nu ej var slutförd eller man blott ville ge styrka åt den praxis, som utbildats. I fråga om annatuppbörden bestämmes, att om ett beneficiums afkastning öfversteg 6 mark sterling, skulle först korstågstionden tagas, sedan 6 mark sterl. gå till den präst, som uppehållit tjänsten — om de varit flera under den treårsperiod, som annatreservationen omfattade, skulle hvar och en af dem ha 6 mark sterl.[1] Hvad sedan var kvar, skulle kollektorerna ta för påfvens räkning. Om någon bytte till sig ett fetare gäll under perioden ifråga, skulle han betala *fructus primi anni* af den senare lägenheten, men det han lämnade, ej anses annatpliktigt[2].

Mot slutet af år 1319 har Nicolaus begifvit sig på väg till kurian med hvad han fått in, men under höststormarna strandade hans skepp på Jyllands västkust i trakten af Ribe, och den danske länsmannen där, Peder Clausen, lade embargo på lasten[3]. Nicolaus klagade sin nöd för påfven, som d. 8/1 1320 uppmanade Peder Clausen att utlämna sitt rof till biskopen i Ribe och prosten i Slesvig[4] samt gaf dessa i uppdrag att fortskaffa medlen till Avignon eller också deponera dem i Flandern[5]. Nicolaus hade tydligen

---

[1] Det är svårt att på denna punkt tolka bestämmelserna med full klarhet.

[2] Så ansåg man sig stadga på grund af kapitlet "Si tibi concesso" i *Liber sextus* (FRIEDBERG II, col. 1029).

[3] MOLTESEN, s. 155.

[4] APD 38.

[5] APD 37.

rest i förväg till Avignon[1], där han emellertid först d. $^{22}/_{7}$ kunde göra sin första inbetalning af 608 mark 5 $^{3}/_{4}$ uns silfver i Avignons vikt, 5 floriner i guld samt 7 *sol. Tur. gross.* — alltsammans Peterspenning[2]. D. $^{13}/_{10}$ betalade han ärkebiskop Olavus' *servitium commune*[3]. Dagen därpå hade Nicolaus, hvars småländska börd icke förnekar sig, ett annat ärende i kammaren: han fick då uppbära likvid för ett parti skinn, som han från sitt hemland levererat till de påfliga soldaternas utrustning[4]. D. $^{10}/_{1}$ 1321 kunde han inleverera en ny summa Romskatt, denna gång ej personligen, utan genom ett ombud för Peruciernas bolag i Florens (749 flor.)[5]. Det kanske får antas, att inbetalningens verkställande i två poster stått i något sammanhang med det missöde, som nuntien råkat ut för under resan. Hvad som emellertid frapperar, är de inbetalta summornas storlek. I svenskt mynt motsvarade de ett sammanlagdt belopp af i rundt tal 4,450 mark penningar —

---

[1] Ärkebiskop Olavus hade i sin prokuratorsfullmakt af d. $^{15}/_{8}$ gifvit honom en del uppdrag att uträtta i Flandern och Frankrike. DS 2230.

[2] Göller, *Die Einnahmen*, s. 47. Originalkvittensen finnes i behåll. DS 2244. Ett utdrag ur *Introitus* tryckt DS 2245 efter Fredenheim. Här står 500 flor., hvilket torde bero på felläsning af V^{e} (= quinque) som V^{c}.

[3] Originalkvittensen DS 2263. — Göller, s. 137.

[4] Schäfer, *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII* s. 211:

"1320 okt. 14 pro 21 pellibus de variis emptis a mag. Nicholao Sigiuasti pro forraturis faciendis pro militibus pape pro yeme subsequenti 7 l. tur. gross. c. o. r. (*zu je* 16 tur. p.) et fuerunt facte forrature caputiorum de dictis pellibus 34 et gatnachie grosse sive de variis grossis, additis et emptis ex alia parte — —". Härtill ur Du Cange's *Glossarium* följande ordförklaringar: "*Forratura,* pellitium, quo vestis ornatur, vel etiam id quo aliquid munitur vel farcitur. *Caputeum,* capitis tegumentum. *Gannacha,* toga, vestis talaris, pro Garnachia".

[5] Göller, s. 49 (n:o 113); det utdrag ur *Introitus,* som via Fredenheim kommit in i DS (2277), har felaktig dag (d. $^{20}/_{1}$) och summa (249 flor.).

öfver hufvud taget den största inbetalning af Peterspenning vi känna. Det måste ha lyckats Nicolaus att skrapa ihop skatten för mer än 20 år[1].

Att den sista af de två inbetalningarna förrättades genom ombud, behöfver ej betyda, att Nicolaus rest hem, ty d. $^{6}/_{2}$[2] och d. $^{9}/_{2}$[3] slutbetalade han ärkebiskop Olavus' *servitia minuta*. Under detta år eller början af 1322 torde det också varit, som han affattat och inlämnat den utförliga rapport[4], till hvilken jag redan flera gånger hänvisat, och hvars innehåll är så viktigt för vårt ämne. Det är tillika det sista spår vi hafva af Nicolaus Sigvasti's verksamhet som kollektor[5].

---

[1] Under de följande nuntiernas kollektion stiger den årliga kontingenten icke fullt till 200 mark, och Johannes Guilaberti's uppbörd trettio år senare lämnade för aderton år tillsammans ej fullt 4,000 mark. — Till den summa, nuntien nu betalade, ha vi antagligen att lägga hans dagtraktamente och resekostnader för att få det belopp, han i Sverige uppburit.

[2] GÖLLER, s. 140.

[3] K. H. KARLSSONS afskr. RA (*obligationes*). [4] DS 2322.

[5] Om N. S:s vidare öden må här antecknas, att vi på hösten 1323 återfinna honom i Avignon, där han d. $^{1}/_{10}$ fullgör sin ärkebiskops visitationsskyldighet (*De sv. medeltidsbiskoparnes visit. liminum*, KÅ 1913, s. 212). Den $^{9}/_{6}$ 1324 utverkade han sig provision på archidiakonatet i Upsala. Detta hade förut innehafts af konung Birgers son junker Erik (se om honom STRINNHOLM, *Svenska Folkets Historia* V, s. 342 samt DS 2001 och 3835); men denne, som blott mottagit de mindre *ordines*, hade med sin släkts samtycke helt och hållet öfvergått till lekmannaståndet, lämnat sitt kall och sitt prebende, samt begifvit sig *ad partes remotas*. Nu hade ärkebiskopen och kapitlet öfverlåtit ämbetet på N. S., som emellertid med vanlig lojalitet mot den hel. stolen ej velat taga detsamma i besittning, då en formlig resignation från Erik saknats, förrän han utverkat provision. Junker Erik hade dött få dagar efter den nämnda kollationen af ämbetet på N. S., hvilken hade ägt rum för 5 år sedan (detta för oss tillbaka till år 1319 och låter oss ana arten af släktingarnas "samtycke" till Eriks resignation; att få hans dödsår bestämdt är emellertid af intresse). *Lettres de Jean XXII, publ. par* FAYEN 1344; *Jean XXII, l. c.* 19748. N. S. hade förut utverkat, att prepositUren i Upsala reserverats för hans räkning, men då han måste uppge denna för archidiakonatet, gafs den, efter prosten Laurencius' död i Paris, åt Bero Longus (om öfriga provisioner i samband härmed se EXKURS III). FAYEN 1343. *Jean XXII, l. c.* 19743. N. S.

Hvad angår tidpunkten för dess inlämnande, sätter utgifvaren af vårt Diplomatarium som *terminus ante quem* d. $^{31}/_{8}$ 1322, då Bernardus de Montevalrano befullmäktigades som nuntius i Sverige. Åtskilligt talar för att med MOLTESEN sätta den till 1320, då en del af uttrycken i nyssnämnda nunties danska fullmakter af d. $^{13}/_{11}$ d. å. kunde förklaras därigenom[1]. Det heter nämligen här, att Peterspenningen i Danmark under lång tid väl blifvit insamlad, men icke kommit kammaren tillgodo. Det är just, hvad Nicolaus berättar, men intet hindrar, att man vid kurian visste detta ändå; liknande förebråelser göras ju redan i brefven af d. $^{3}/_{2}$ 1317[2]. Mera betyder då Nicolaus' uppgift, att Peterspenningen "in eodem Regno" (hvarmed han måste mena Sverige) vore insamlad för de fem sista åren, men låge kvar deponerad inom landet. Vi skola snart se, att hans efterträdares uppbörd omfattar just de fem åren 1318—1322; det måste vara dem, Nicolaus menar,

Nicolaus Siggvasti's rapport.

---

måste emellertid lämna sitt kanonikat (Tierp) i Upsala, men innan ännu hans supplik om archidiakonatet är afgjord, inlämnar han en annan om ett kanonikat och prebende vid S:t Donatiani kyrka i Brügge (Afskrift af W. BLISS i RA). Slutligen har han d. $^{18}/_{6}$ s. å. utverkat ett intyg af camerarius biskop Gasbertus, att han nu under sju år dels varit upptagen af påfvens tjänst som kollektor, dels vistats vid kurian (DS 2468); detta tyder på att han hufvudsakligen bott i Avignon sedan 1321. Något af åren 1322 eller 1323 har han tillsammans med sin efterträdare inom kollektorian Bernardus de Montevalrano och biskopen af Viborg haft påfligt uppdrag att rannsaka i en testamentstvist (APD 98, 167. MOLTESEN, s. 142 ff.). År 1330 slutligen omtalas han som död (DS 2779).

[1] MOLTESEN, s. 51 f. APD 78.

[2] Ofvan sid. 133. LUNDQUIST (*De svenska domkapitlen*, s. 135 n. 2) vill sätta urkunden till år 1320 med ledning af att N. S. uppger, att kaniktionden skulle under 9 af de 21 sista åren ej blifvit erlagd; detta skulle föra tillbaka till just 1299, då kon. Birgers bref därom gafs, knappast ett tillräckligt vägande skäl, ty har N. S. skrifvit 1320, nödgas man å andra sidan till den slutsatsen, att han själf ej inlevererat Peterspenningen annat än t. o. m. år 1315, samt att skatten för åren 1316 och 1317 aldrig blifvit betald till kammaren.

men då kan han ej ha skrifvit tidigare än 1322, antagligen omedelbart före Bernardus de Montevalrano's utnämning.

Aktstycket ifråga, hvars text vi ha bland de Fredenheimska afskrifterna, har ett speciellt intresse därigenom, att till den egentliga rapporten har fogats en rad suppliker, hvilket föranledt MUNCH[1] att häri se en rest af ett supplikregister. Då nu de bevarade supplikregistren först börja med Benedikt XII, har urkunden kommit att spela en viss roll i diskussionen om registerväsendet under Johannes XXII; GÖLLER[2] antar, att den är en del af ett prokuratorsregister. Den möjligheten synes mig emellertid föreligga, att det är själfva Nicolaus Sigvasti's originalinlaga, ej någon registerafskrift, som FREDENHEIMS kopister afskrifvit. Sedan dess har den, så vidt jag vet, ej återfunnits i Vatikanarkivet.

De uppgifter om sättet för Peterspenningens insamlande i Norden, hvarmed rapporten börjar, ha ofvan[3] blifvit meddelade. Det är särskildt sedvänjan inom Strängnäs' och Västerås' stift att använda en del af skatten för andra ändamål, som vållat honom hufvudbry. Han har nöjt sig med att inlägga en protest å påfvens vägnar och hänskjuter afgörandet till denne, på samma gång som han fäster uppmärksamheten vid liknande bruk vid några danska domkyrkor. Nicolaus uppger vidare, att sexårstionden är genom Clemens V:s försorg insamlad och förvaras i gångbart mynt; något påbud om dess insändande hade ej kommit, och svårigheter funnos såväl i fråga om växlingen, genom den rådande bristen på ädel metall, som transporten, på grund af de oroliga politiska förhållandena: konungen är ett barn,

---

[1] *Oplysninger om det pavelige Archiv*, s. 64.

[2] *Zur Entstehung der Supplikenregister.* RQ XIX, s. 194 ff. Jfr KEHR, *Bemerkungen zu den päpstlichen Supplikenregistern d. 14 Jahrb.* MIÖG VIII, s. 86.

[3] Sid. 44 f.

de store, som med starka följen draga genom landet, ha makten i sina händer, och många fattigare adelsmän försöka tilltvinga sig lån af de samlade skatterna[1]. Det föreslås därför, att omsorgen om växling och transport anförtros åt biskoparna i Linköping och Skara och några andra pålitliga prelater, som hade mäktiga vänner och förbindelser med rika affärsmän såväl utom som inom landet och mera obemärkt kunde ombesörja transport och växling.

Treårsannaterna voro äfven samlade i landets mynt, och till större delen växlade *in res utiles*, — hvad härmed menas, kan vara osäkert: antingen naturaprodukter, eller också ädla metaller eller på kontinenten gångbara penningsorter. Transporten kunde lämpligen ske på samma sätt som i fråga om sexårstionden.

Andra annater funnos ej att uppbära, ej heller funnos några på grund af konstitutionen *Exsecrabilis* vakanta gäll: man hade tydligen i Sverige ej ännu lärt sig konsten att kumulera beneficier[2]; däri borde för öfrigt mag. Nicolaus själf kunnat gifva behöflig handledning.

Utom de märkliga uttalanden om skattskyldighetförhållandets art, som förut blifvit kommenterade, återstå endast att nämna några förslag af mera praktiskt slag, som Nicolaus

---

[1] N. S. målade nog inte med för starka färger. Ett påfvebref af d. $^1/_3$ 1319 (*Jean XXII, l. c.* 9030) ger ett litet exempel på hur klerus hade det under orosåren: kyrkoherden Girgherus i Vikhusæ (Lill-Rytterne) hade af en adelsman blifvit "minis et mortis metu" tvingad att läsa mässa i sin kyrka, då denna var lagd under interdikt.

[2] Under 1300-talets lopp vann dock denna osed insteg, och ärkebiskop Henricus Caroli utfärdar d. $^{11}/_{11}$ 1387 ett statut mot innehafvande af flera beneficier *cum cura animarum*. U. v. Troil, *Handlingar* II, s. 353 ff. Till de fall på beneficiekumulation under 1200-talet, som anföras af Lundqvist, *De svenska domkapitlen under medeltiden*, s. 127 ff., må här fogas ännu ett: Dekanen Petrus i Linköping får d. $^1/_9$ 1290 af Nicolaus IV tillstånd att inneha både S:t Petri kyrka i Lödöse och Mellösa i Strängnäs' stift. *Les Registres de Nicolas IV* 3213.

tillfogar. För att lätta arbetet för kommande nuntier ("ut reddantur magis graciosi") anser han lämpligt, att de få samma rätt att höra bikt och ge absolution som underpoenitentiarierna i Rom, vidare rätt att upphäfva bannlysning; att de få predika eller läsa mässa, meddela någon aflat; därjämte för att skaffa sig ynnest hos de store rätt att upptaga deras söner till präster och deras döttrar till klostersystrar; rätt att bortge beneficier, som bli lediga genom konstitutionen *Exsecrabilis*, eller hvilkas kollation enligt det tredje Lateranska konciliets beslut devolverat till den hel. stolen samt slutligen rätt att dispensera i fråga om äktenskap i förbjudna led. Härförutom påpekas lämpligheten af att en utländsk nuntius får med sig som adjungerad en förfaren inländsk man. Det är ej möjligt att här redogöra för hela raden af de suppliker, som Nicolaus Sigvasti fogar till sin framställning. De innehålla åtskilligt af intresse. Så fortsätter han i en af dem sin gamla kamp för sin domkyrkas rätt till kaniktionde; den sista suppliken handlar om insättande af en *poenitentiarius minor* för Norden under påpekande, att sådana funnits af gammalt — nog så anmärkningsvärdt, då man annars ej känner någon dylik poenitentiarie före Jens Nyborg, som 1329 nämnes som sådan[1].

Bernardus de Montevalrano kollektor i Norden.

Nicolaus Sigvasti's framställning måste göra det klart för kurian, att tillvaratagandet af dess rättigheter i Sverige kräfde utsändandet af ett energiskt och pålitligt ombud. Den fann ett sådant i Bernardus de Montevalrano, påflig kaplan och ärkedjäkne i Sologne i Bourges' stift, en redan i den apostoliska kammarens värf väl förfaren man, som äfven förstått draga afsevärd fördel af sin ställning. D. 8/12 1316[2] utnämndes han, ännu blott sockenpräst i

[1] Moltesen antar (s. 148), att denne varit den förste i raden. Jfr ofvan s. 113.

[2] *Lettres de Jean XXII publ. par* Fayen 208, 235, 236, 355, 715. — Moltesens antagande af hans identitet med Bernardus de Montelerino (i *Reg. Clem.* 6118) håller ej streck.

Verdun-sur-Garonne, Toulose stift, till kollektor för treårsannaterna i provinsen Köln (senare utvidgades hans fullmakt äfven till Trier, Mainz och Salzburg). Här var han verksam åren 1317—1320[1], hvarunder han ingalunda försummade sitt avancement. Bernard hörde till dem, som hade en ovanlig framgång i prebendejakten; en lista på hans beneficier kan vara på sin plats som exempel på hur långt man kunde komma i fråga om kumulation, ännu medan *Exsecrabilis* var i färskt minne. Utom sin sockenkyrka innehade han en del tiondeinkomster från Leictoure stift, då han 1317 fick ett kanonikat i Bourges[2]. Så blef han ärkedjäkne i Sologne, som också hörde till Bourges' stift. Härtill lades 1319 ett kanonikat i Liège[3]. 1320 fick han exspektans på prebende i Saint Papoul, blef upptagen bland de påfliga kaplanerna och erhöll kanonikat med prebende i Châlons-sur-Marne[4]; 1326 slutligen lades härtill ett kanonikat i Tours. Det måtte varit en Johannes XXII närstående man, som nu skickades till Norden.

År 1320 fick han ett nytt verksamhetsfält i Danmark[5], där han befullmäktigades äfven till vida mera maktpåliggande värf än en kollektors; dock var ej heller uppbörden någon lätt uppgift, försummad som den här blifvit. Bernard hade här ej haft någon Nicolaus Sigvasti till föregångare. Han hade att uppbära såväl Romskatt som sexårstionde, treårsannater och *legata in subsidium terræ sanctæ*. I början af år 1321 torde han kommit till Danmark. Då han varit verksam här något mera än ett år, mottog han en påflig skrifvelse af d. $^{31}/_{3}$ 1322[6] (som emellertid blifvit afsänd

---

[1] Hans räkenskaper (tillsammans med Petrus' Durandi) tryckta hos Kirsch, *Die päpstl. Kollektorien in Deutschland*, s. 33—82. — Jfr Göller, *Die Einnahmen*, s. 611 ff.

[2] *Jean XXII, l. c.* 2908.

[3] a. a. 9435.

[4] a. a. 11972, 12502, 12509.

[5] Moltesen, s. 157—163.

[6] DS 2331.

från Avignon först d. $^{18}/_{5}$ med Bernards tjänare Guirandus[1], hvari han fick i uppdrag att uppbära och kvittera Peterspenningen i Sverige, såväl det, som kunde restera från föregående år som hvad framdeles komme att inflyta. Detta tycks emellertid knappast ha föranledt Bernard att beträda Sveriges jord; de danska affärerna höllo honom fullt sysselsatt. Han nöjde sig med att öfverlåta sin myndighet på ärkebiskopen i Upsala, som han från Lund d. $^{21}/_{8}$[2] tillställde en vidimation af fullmakten af d. $^{31}/_{3}$ och samtidigt gaf i uppdrag att med sina suffraganers biträde verkställa insamlingen. Redan till jul borde denna vara afslutad för hela Sverige, och ärkebiskopen hade då att aflägga detaljerad redovisning.

I Sverige tycks man ha tagit uppdraget på allvar. En provinsialsynod var samlad på hösten i Upsala, och ärkebiskopen hade här tillfälle att bekantgöra saken. Vi äga i behåll redovisningar från trenne stift, alla från november månad. D. $^{21}/_{11}$ afsände biskop Israel i Västerås genom kaniken Folke Röreksson och kyrkoherde Karl i Björksta beloppet för sitt stift jämte en redovisning, hvars riktighet blifvit genom ed styrkt af kollektorerna i kapitlets närvaro[3]. I Linköpings stift hade uppbörden förrättats af kaniken Olavus och sakristanen Marcus; beloppet afsändes d. $^{25}/_{11}$ af domprosten Bero och kapitlet genom kyrkoherde Suno i Härberga[4]. I Växjö redovisade prostarna i Sjösås, Furuby, Skatelöf, Slätte och Asa för sin uppbörd d. $^{26}/_{11}$[5] — här höll man alltså på den gamla uppbördsorganisationen med prostarna som mellanhänder — och biskop Bo afsände d. $^{28}/_{11}$ genom kaniken den mycket blygsamma totalsumman[6]. Hade Bernard

---

[1] Moltesen, s. 161, 216.
[2] DS 2342.
[3] DS 2364.
[4] DS 2365.
[5] DS 2366.
[6] DS 2367.

verkligen kommit vid jultiden 1322, hade han säkerligen funnit, att hans uppdrag blifvit verkstäldt. I stället har han först d. $^{3}/_{1}$ från Roskilde[1] befullmäktigat tvenne Johanniterbröder, Gottfrid af Calwynch, prior i Eskilstuna, och Herman de Herfordia att af ärkebiskopen eller hvem annars, som hade Romskatten i sitt förvar, mottaga och kvittera densamma samt öfverföra den till nuntien, hvarhelst i Danmark han för tillfället kunde befinna sig; själf kunde han ej lämna detta land för sina viktiga värf därstädes: det var de kvistiga affärerna med biskop Johannes i Roskilde, som ej ville underkasta sig kammarens fordringar på 7,000 flor. i *fructus intercalares*[2]. En månad senare d. $^{4}/_{4}$[3] voro de båda ombuden i Upsala, där de denna dag skaffade sig en vidimation af Johannes XXII:s bulla af d. $^{31}/_{3}$ 1322 och af sin egen fullmakt, utfärdad nämnda dag af åtskilliga klerker (dekanen Laurentius, kanikerna Mathias i Danmark, Bero i Thorstuna, Thomas [Johannis i Heliga Trefaldighet?], Nicolaus Christine, franciskanergardianen Johannes, Folke i Vireda af Linköpings stift, Petrus i Färentuna och Jordanus i Börje), och d. $^{6}/_{4}$ kunde de kvittera hela skatten för fem år i Linköpings och Strängnäs' stift, för fyra i Upsala, Skara och Västerås', för tre i Växjö[4]. Slutsumman blef 747 mark 6 öre 2 örtug 7 $^{1}/_{2}$ penning. Då Bernard på hösten s. å. begaf sig till Avignon för att inleverera, hvad han fått ihop, kunde han för census i Sverige och inom Lunds stift d. $^{4}/_{11}$ inbetala 595 flor., 4 pen. *de massa auri* och 5 *den. Tur. gross.*[5] Häraf kan på sin höjd 500 flor. härröra från Sverige, då i allmänhet 1 florin vid denna tid räknas lika med 1 $^{1}/_{2}$ mark sv. pen.[6] Visserligen hade den danska

---

[1] DS 2386.
[2] MOLTESEN, s. 161 ff.
[3] DS 2400.
[4] DS 2402. För specifikationerna se Tab. I.
[5] GÖLLER, s. 61 f. MOLTESEN, s. 163.
[6] MUNCH, *Nuntiers*, s. 31 f.

insamlingen gifvit ett något bättre resultat, men det ekonomiska utbytet af Bernards verksamhet var dock mycket blygsamt. Hans rundliga dagtraktamente hade säkert slukat afsevärda belopp. I Danmark hade han väl lyckats fullfölja den försummade tiondeuppbörden, äfven om han ej kunnat inleverera beloppet däraf i kammaren, men för Sveriges vidkommande var hans nuntiatur fullkomligt misslyckad, då han ej lyckats åstadkomma, hvad Nicolaus Sigvasti framhållit som det viktigaste: transporten och växlingen af tionde- och annatbeloppen. Man följde dock icke i Avignon Nicolaus' råd att låta biskoparna sörja härför. Kanske fann man det för mycket stridande mot kurians allmänna kyrkopolitiska grundsatser. Det fick i stället bli en uppgift för särskildt utsända kollektorer af det slag, som man helst använde.

Johannes de Serone och Bernardus de Ortolis.

Det dröjde tre år, innan några sådana afhördes, och när de kommo, hade deras resa delvis sin grund i påtryckningar från Norden.

Bakgrunden är de skandinaviska rikenas förhållande till grannarna i öster. Det ryska kriget blef för Norge långvarigare och mera påkostande än för Sverige, som fick fred i Nöteborg 1323. Samma år företogo ryssarna ett infall i Halogaland och brände därvid en gård tillhörig drotsen Erling Vidkunsson[1]. Häri ser nog MUNCH med rätta en af orsakerna till dennes sträfvan att få kriget effektivare fördt. Medlen skulle prästerskapet få lämna. Han synes dels ha tänkt sig en direkt skatt[2], dels vände han sig till påfven för att förmå denne till en tiondegärd, som åtminstone till en del skulle kunna användas för det ryska kriget: det kunde ju passera som korståg. Det lider intet tvifvel, att det var tack vare hans initiativ, som vi under de

---

[1] MUNCH, *Historie,* II: 1, s. 71.

[2] MUNCH, a. a., s. 73 f. anför ett belysande bref af biskop Audfinn i Bergen (af år 1326), som denna tid stod i spändt förhållande till drotsen.

följande åren i Avignon finna tvenne fransmän som konung Magnus' befullmäktigade ombud: Bertrandus de Sueioliis och Raymundus de Lemena. Båda hade gamla norska förbindelser; Bertrand hade kon. Håkon haft som ombud hos Clemens V[1], och Raymundus skall enligt MUNCH ha varit hans läkare. Året för deras afresa till kurian känna vi ej. Ett bref, som Bertrand skref till biskop Audfinn i Bergen, där han säger sig redan länge vistats vid kurian under väntan på svar på sina framställningar — det handlar f. ö. om en tjänare, som han skickat upp till Norge med gåfvor till hertiginnan Ingeborg, och hvilken dött på resan — har endast på grund af dess plats i den afskriftssamling, i hvilken det bevarats, förts till år 1324[2]. Först 1326 ledde i hvarje fall förhandlingarna till resultat. Den 30 aug. detta år svarade påfven på den skrifvelse, som sändebuden medfört[3]. Han har med deltagande hört deras skildringar, men dels varit öfverhopad med göromål, dels ansett det lämpligt att skicka särskilda nuntier till Norden och har därför ej kunnat svara förr. Nu skickar han emellertid tvenne nuntier, Johannes de Serone, prior i dominikanerklostret i Figeac, Cahors' stift, och Bernardus de Ortolis[4], sockenpräst i Novaux af Alet's stift.

---

[1] *Reg. Clem. p. V* 6712. (MUNCH, s. 71.)

[2] DN IV 163 (dagtecknadt d. $^{14}/_{8}$).

[3] Bref till konungen och hert. Ingeborg: DN VI 119 a & b; 119 c, d äro rekommendationsskrifvelser för nuntierna till samtliga biskopar i båda länderna: till Erling Vidkunsson samt till det svenska rådets ledande män. Samtliga dessa bref torde ha skickats med de kungliga ombuden, då de återvände. Raymundus de Lemena finna vi senare som subkollektor i Bergen: MUNCH, *Nuntier,* s. 182.

[4] Identisk med den Bernardus de Ortolis, som 1317 får provision på ett kanonikat i Clermont? (*Jean XXII, l. c.* 2434.) År 1337 kallas han *in utrique jure baccalaureus,* då han får en expektans i Narbonne's stift. *Benoît XII, lettres communes publ. par* VIDAL 4558. Han kallas här *clericus Magalonensis diocesis* och det heter, att han fått ett hospital i Maguelonne's stift af Benedikt XI men nyligen gått detsamma förlustig.

Men påfven tiger om själfva hufvudsaken: framställningen om anslag af tiondemedel blir det nuntiernas sak att besvara. Dessa hade d. $^{13}/_{8}$ fått bemyndigande att utkräfva Viennetionden i Sverige och Norge samt att, om de funno förhållandena sådana, som konungens prokuratorer framställt dem, lämna konungen hälften af denna; men bredvid denna fullmakt står i registret införd en annan, enligt hvilken konungen blott skulle få tredjedelen. Nuntierna fingo tydligen efter omständigheterna använda hvilkendera fullmakten, de funno lämpligast[1]. Biskopen i Nidaros och två af hans suffraganer skulle gå nuntierna till handa.

Biskop Audfinn i Bergen hade befarat, att underhandlingarna vid kurian skulle leda till en ny beskattning af klerus[2]; så blef ej nu fallet, då påfven afstod intill hälften af den redan insamlade sexårstionden. Detta tillmötesgående från Johannes XXII:s sida är knappast förvånande. Ett motsatt handlingssätt hade snarast varit inkonsekvent. Redan Clemens V hade — naturligtvis med korståget som förevändning — anslagit hela sexårstionden i Frankrike åt kon. Filip[3]. Konungen af England hade 1319 fått sig beviljad ett års uppbörd af densamma, 1324 ytterligare två års; liknande medgifvanden har GÖLLER antecknat för Aragonien, Kastilien, Majorca, Ungern och Österrike[4].

De första fullmakterna för nuntierna äro af d. $^{13}/_{8}$ 1326. De, som röra sexårstionden, äro redan nämnda[5]. Samma dag utfärdas äfven dylika rörande slutförandet af treårsannaternas uppbörd, korstågslegata samt om uppbörd af

[1] MUNCH, *Nuntier*, s. 166 ff. (n. 49 f.). DN VI 112, 113. DS 2573 (efter RAYNALDUS; endast det första alternativet. Här står "narbonensis" i st. för "nidrosiensis") MUNCH, *Historie* II: 1, s. 81 n. 2.

[2] MUNCH, *Historie* II: 1, s. 74.

[3] SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale*, s. 14.

[4] GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen*, s. 98. HALLER, s. 45, 116 f.

[5] Till de ofvan anförda kommer brefvet DN VI 114 (MUNCH, *Nuntier*, s. 169 n. 51) med bemyndigande att häfva bannlysning, ådragen genom försumlighet vid tiondens erläggande.

Peterspenningen: "cum annuus census, qui denarius beati Petri vocatur, et alius eciam census in Norwegie, Suecie ac Gocie regnis nobis et Romane ecclesie debeantur"[1]. Hvad som kan menas med denna *alius census* är ytterligt dunkelt. Att tyda uttrycket som syftande på vare sig tionden, annaterna eller den frivilliga påfvehjälpen synes alldeles omöjligt. En tänkbar förklaring kunde vara att häri se en analogi till den dubbla engelska census, men då måste man antingen förutsätta en mycket svårförklarlig blunder af det påfliga kansliet, *eller också* ett försök att för Sverige etablera samma dubbla skattskyldighetsförhållande. Men härtill är uttrycket alltför oklart, och inga som helst andra spår af något dylikt låta sig påvisas[2].

Slutligen medgifves samma dag nuntierna rätt till att i vissa fall dispensera från fullgörandet af löfte om pilgrimsfärd till det hel. landet, Rom eller S:t Jakob i Compostella mot betalning af samma summa, som dess verkställande skulle kostat, till *subsidium terræ sanctæ* eller till kriget mot påfvens italienska fiender[3].

Detta är ej enda gången de italienska förhållandena beröras i Johannes XXII:s bullor rörande Norden: d. $^{29}/_{8}$ utfärdades sådana till ärkebiskoparna i Upsala och Nidaros och deras suffraganer med allmänt hållna uppmaningar att bispringa den hel. stolen i dess betryck[4] samt samma dag andra med direkt anhållan om hjälp[5]. Samma maning ställdes äfven till åtskilliga andra stift och provinser; för Sverige befullmäktigades sedermera de båda nuntierna till uppbörden äfven

---

[1] DN VI 115. MUNCH, *Nuntier*, s. 17 ff. DS 2570.

[2] Möjligen skulle man kunna föreslå emendationen "alii", då uttrycket endast innebär en naturlig utsträckning af fullmakten till ev. förekommande census af kloster o. d.

[3] DN VI 116. MUNCH, *Nuntier*, s. 162 (n. 52).

[4] DN VI 117. MUNCH, *Nuntier*, s. 169 f. (n. 53). Ett likalydande bref utfärdas d. $^{26}/_{2}$ 1327 till biskop och klerus i Toul. KIRSCH, *Kollektorien*, s. 110 f.

[5] MUNCH, *Nuntier*, s. 171. DN VI 118.

häraf (d. 22/9)[1]. Öfver hufvud lyckas det Avignonpåfvarna att utbilda dessa *subsidia caritativa* till en nära nog legitim beskattningsform. Väl häfdades alltjämt frivillighetens princip, men ett en gång gifvet löfte om ett dylikt bidrag fick kraft af en rättsgiltig obligation[2].

Samma motivering användes äfven, då d. 31/9 s. å. en bulla utfärdades om en ny allmän reservation för kammarens räkning af annater af samtliga gäll, som blefvo lediga under loppet af två år[3] efter mönstret af 1316 års allmänna reservation (*Si gratanter*). Noggranna föreskrifter för uppbördsprinciperna lämnades, hvilka emellertid ej förete några afsevärda afvikelser från dem, vi känna från *Si gratanter*. Detta nya annatpåbud blefvo ej Johannes de Serone och Bernardus de Ortolis i tillfälle att verkställa, fast de därtill erhöllo fullmakt af samma dag[4]; i stället fingo de nöja sig med uppbärandet af treårsannaterna, som redan Nicolaus Sigvasti omtalat som insamlade. Den nya reservationen var af helt lokal natur: den omfattade endast Sverige och Norge, men icke Danmark[5]; den gällde däremot *alla* beneficier, alltså äfven dem, som gåfvo mindre än 6 mark silfver, hvilka varit undantagna i *Si gratanter*.

Utom dessa bullor af mera konstitutiv art utfärdades äfven åtskilliga andra, som hade till uppgift att reglera eller underlätta nuntiernas verksamhet. Vi ha nämnt dem af d. 30/8, som rekommenderade dem hos konung Magnus och hans moder samt hierarkien i de båda länderna. Äfven till den norske drotsen Erling Vidkunsson ställdes som nämndt en dylik[6], likaså till den svenske drotsen Knut Jonsson,

---

[1] MUNCH, *Nuntier*, s. 177 f. (n. 62).

[2] KIRSCH, *Kollektorien*, s. XXII ff.; GÖLLER, i inl. till *Die Einnahmen*, s. 103—106.

[3] DS 2576. DN VI 120. MUNCH, *Nuntier*, s. 174 ff. (n. 59).

[4] DN XVII 26.

[5] En lista på andra dylika lokala reservationer hos GÖLLER, s. 90 f. Jfr HALLER, s. 45 n. 2.

[6] DN VI 119. MUNCH, *Nuntier*, s. 173 (n. 58).

marsken Erengisle Näskonungsson, Knut Folkesson, Knut Magnusson och Karl Näskonungsson. Allmänna lejdebref utställdes likaledes samma dag[1]. Nuntiernas dagtraktamente bestämdes d. $^{5}/_{9}$ till 21 *sol. parv. tur.* för hvar och en af dem[2], och samma dag fingo de rätt att utnämna tvenne notarier och taga ed af dem enligt bestämdt formulär[3]. Några dagar senare fingo de uppbära ett rätt afsevärdt förskott på sitt dagtraktamente[4] — detta var två dagar innan de lämnade påfvestaden; de härefter utfärdade brefven ha alltså sändts efter. D. $^{22}/_{9}$ gafs dem myndighet att lösa bann i vissa fall mot en afgift motsvarande kostnaden för en färd till kurian[5] — hvilken skulle anslås *in subsidium expugnationis hereticorum et infidelium partium Italie* — och samma dag fingo de rätt att dispensera tjugu personer för *defectus natalium*[6]. Det är ett tillämpande af de principer, Nicolaus Sigvasti förordat. S. d. meddelades dem slutligen tillåtelse att på prelater och andra andliga öfverlåta sin myndighet, då afstånden eller göromålens mångfald gjor de det omöjligt för dem att personligen lägga hand vid allt[7]

---

[1] DN XVII 25.

[2] DN VI 121. MUNCH, *Nuntier*, s. 176 (n. 60).

[3] DN VI 122.

[4] *Die Ausgaben der ap. Kammer unter Johann XXII*, hrsg. von SCHÄFER, s. 359:

"Sept. 12 de mandato pape religiosus vir frater Johannes de Serono, prior conventus fratrum Predicatorum Figiati, et discretus vir mag. Bernardus de Ortolis, rector ecclesie de Noualibus, Electen. dioc., fuerunt missi ad partes regni Norweye pro certis negotiis tam super decimis sexannalibus quam censibus Romane ecclesie quam aliis per papam sibi inpositis et commissis expediens, et cum per papam essent cuilibet eorundem 21 s. tur. p. pro die quolibet, quo in dictis negotiis laborabunt, pro stipendiis et expensis deputati, tradidimus ... 217 l. 11 s. 7 d. tur. p. in 70 agn. auri 149 flor." — "Aliis per papam sibi inpositis" kan syfta t. ex. på affären med biskop Vilhelm af Orkenöarna (MUNCH, *Historie* II: 1 s. 31, 79; *Nuntier*, s. 176 f.). DN VI 124.

[5] DN VI 123.

[6] DN VI 125.

[7] MUNCH, *Nuntier*, s. 16 f. DN VI 126. — Hufvudkällan för vår kun-

D. 14/9 lämnade nuntierna Avignon och reste till Flandern, sålde sina hästar i Brügge och inskeppade sig d. 4/11, antagligen i Sluys (Sclusa)[1]. Färden ställdes först till Norge. Hvilken dag de landade, känna vi ej, men d. 27/2 1327 voro de i Oslo, där de började sin rundresa i Norge; denna räckte till på hösten s. å. Först d. 28/9 lämnade Bernardus de Ortolis Bergen för att bege sig till Lödöse, där han efter en stormig och besvärlig resa inträffade först i december. När Johannes de Serone lämnade Norge, känna vi ej, men han hade tydligen ej följt Bernardus, fast han liksom denne for sjövägen till Lödöse, ty d. 12/12 finna vi honom ensam[2] i Skara af biskop Petrus mottaga sexårstionden i silfver, sterlingar och svenska penningar. Peterspenningen fick han samma dag af kaniken och sakristanen Andreas, treårsannaterna åter af prosten Johannes. Äfven en del legata *in subsidium terræ sanctæ* öfverlämnades dels af biskopen, dels af dominikanerpriorn Erik[3]. Johannes de Serone fortsatte sin väg ganska raskt. D. 23/12 kan han förrätta uppbörden i Västerås. Som insamlare möta vi här Nicolaus Sigvasti's forne medhjälpare kaniken Thidericus, som ensam svarade för treårsanna-

skap om de båda nuntiernas verksamhet är deras egen vid kammaren aflagda räkenskap, hvilken MUNCH's forskarflit framdragit ur det Vatikanska arkivet på en tid, då detta ännu ej var allmänt tillgängligt (se D. URSMER BERLIÈRE, *Aux archives Vaticanes*, s. 6 f.). Fullständigt tryckt blef den först efter MUNCH's död i den af H. J. HUITFELDT slutförda editionen af hans *Pavelige nuntiers Regnskabs- og Dagbøger førte under tiendeopkrævningen i Norden 1282—1334* (s. 15—66). Redan före tryckningen hade dock det här föreliggande materialet användts af MUNCH själf i hans *Historie*. Sedermera har det tilldragit sig såväl MONTELIUS' (*Sveriges skattskyldighet under Rom* i Svensk Tidskrift 1870, s. 198—221), som H. HILDEBRANDS (*Sveriges Medeltid* I, s. 1005) och senast v. TÖRNES intresse (*Om Finlands skattskyldighet*, s. 21, 46 ff.).

[1] Enligt MUNCH's sannolika gissning. I originalet är namnet utsuddadt.

[2] v. TÖRNE har (s. 48 n. 1) påpekat, att MUNCH's egna uppgifter här ej äro korrekta.

[3] Påfvehjälpen lämnades af Skarabiskopen först d. 14/3 1328. Två dagar tidigare lämnades äfven ett mindre bidrag af abboten i Varnhem.

terna, men för Peterspenningen och sexårstionden hade till medhjälpare sina bröder i kapitlet prosten Filip och kaniken Karl[1].

I Upsala har han inträffat på nyåret, och här möta vi åter Bernardus' namn, som nu kommit ifatt sin kamrat. Den 9/1 1328[2] hölls uppbörden "in parua stupa domini archiepiscopi". Då nuntierna kräfde räkenskap af ärkebiskopen, svarade denne, att sexårstionden väl redan vore insamlad, men att kollektorerna vore döda. Man hade därför som konservatorer tillsatt kaniken, sedermera ärkedjäknen Thomas Allonis och sysslomannen Jordanus i Börje, hvilka nu i stället fingo aflägga räkenskap inför nuntierna i närvaro af prosten Bero och fyra kaniker (Mathias, Nicolaus Christine, Johannes Henrici, Nicolaus Johannis) samt några andra Upsalapräster. Samma dag kvitterades annater och *subsidium domini pape*; Peterspenning och några heligalandslegat hade mottagits d. 8.

Då nuntierna d. 12/1 beredde sig att lämna Upsala, var det som ärkebiskopen gaf dem rådet att på grund af faran för röfvare ej föra med sig pengarna, hvilka i stället under sigill deponerades i domkyrkans sakristia. Färden ställdes till Strängnäs. Här hade nuntiernas kraf försatt biskop Styrbjörn i ej ringa bryderi. Hans biskopsbords affärer hade redan vid hans öfvertagande af dess förvaltning varit ganska trassliga. Det uppges, att hans företrädare bisk. Ysar gjort afsevärda skulder, hvilka under Styrbjörns

---

[1] Påfvehjälpen erlade Västeråsbiskopen genom ombud d. 12/8 1328.

[2] DS 2650. Munch, *Nuntier* har d. 8, hvilket antingen får betraktas som felskrifning, eller också har öfverlämnandet ägt rum d. 8, fast själfva redovisningen och den notariella attestens upprättande försiggått först dagen därpå. Notariatsintyget — ett af de få dokument, som inom landet blifvit bevarade från dessa nuntiers verksamhet, dock ej i original utan genom en vidimation af år 1351 — är uppsatt af notarien Guido de Avena från Maguelonne's stift. Vi känna till namnet äfven en annan notarie i nuntiernas följe: Durandus de Coceriis.

episkopat ytterligare ökats[1]. Efter öfverläggning med kapitlet träffade därför biskopen aftal med fyra riddare, herr Erengisle Jonsson (Båt), marsken Erengisle Näskonungsson, dennes broder Karl Näskonungsson och Magnus Nilsson, hvilka förbundo sig att tillfredsställa nuntierna mot ersättning af samtliga biskopsbordets inkomster under tre år i hela stiftet, blott med undantag af Närkes prosteri och Oppunda härad. Nämnda herrar fullgjorde också sin förbindelse: då nuntierna ankommo till Strängnäs, fingo de i kaniken Tidemannus'[2] hus mottaga så väl arbetadt guld och silfver som svenskt penningmynt till ett värderadt belopp af 1,760 m. pen. Vid mottagandet, som å nuntiernas vägnar förrättades af Tidemannus och prosten Nicolaus („quia melius propter ydioma cum predictis militibus talia sciuerunt expedire"), sköttes vägningen och räkningen af en munk från Juleta vid namn Henikinus; denne fick äfven på nuntiernas befallning bryta ut de stenar, som funnos infattade i ringarna, och den minskning i vikt, som härigenom uppkom, fick biskopen ersätta. Efter uppbörden, som förrättats d. $^{21}/_{1}$, hade en mindre del af dyrbarheterna deponerats i domkyrkan under sakristanens vård,

[1] För den ganska detaljerade kännedom, vi äga om förhållandena i Strängnäs vid detta tillfälle, ha vi att tacka det vittnesförhör, som Birgerus Gregorii på uppdrag af Johannes Guilaberti d. $^{5}/_{7}$ 1354 lät anställa i Strängnäs, där man ej kunnat genom kvitto styrka, att Viennetionden blifvit erlagd. Vi ha kvar det häröfver uppsatta protokollet (af notarien Laurentius Styrberni) med öfverskriften: "Attestaciones testium per venerabilem in Christo patrem dominum Sigmundum, dei gracia episcopum Strenginensem productarum in causa que vertitur inter ipsum parte ex vna et honorabilem virum dominum Johannem Guilaberti sedis apostolice nuncium, nomine Romane ecclesie seu eius camere parte ex altera super decima sexennali olim imposite per fe. re. dominum Clementem papam V:tum in concilio Viennensi"; orig. på perg. i RA (RAP 181).

[2] Denne "Thedericus alias dictus Thidemannus, prepositus Nericie" är antagligen identisk med den Tidemannus de Strengines, som d. $^{3}/_{12}$ 1327 fått exspektans på ett ämbete vid Linköpings domkyrka ("non obst. canon. et præb. in eccl. Strenginen. 60 flor. auri"). *Jean XXII, l. c.*, 30583. Jfr äfven *Lettres de Jean XXII publ. par* FAYEN 2486.

resten fördes af Tidemannus till Strängnäsbiskopens gård Götboholm[1] i Närke och förvarades där i omkring tio dagar under vård af den senare som vittne i processen uppträdande Haquinus (år 1354 prost i Närke), hvilken sedan vid Riseberga fick öfverlämna de honom anförtrodda medlen åt Tidemannus och Anund Sture. Dessa skulle så ombesörja transporten till Lödöse. Det i Strängnäs träffade arrangementet tycks ha utfallit till allmän belåtenhet. Väpnaren Herlog Dansson, en gång biskop Styrbjörns *cellerarius*, försäkrar i det omnämnda vittnesförhöret, att nuntierna drogo bort till Linköping *cum magnis graciarum accionibus*, och vid samma tillfälle betygar väpnaren Olof Jonsson, att han, då han var i biskop Styrbjörns tjänst, ofta hört denne lofva Gud, därför att hans skulder till den hel. stolen nu voro fullt uppklarade. Men i tre år rådde herrarna öfver kyrkans landbor, och episoden är ej utan sitt intresse till belysande af den inverkan, den påfliga finanspolitiken stundom kunde ha på ett stifts inre förhållanden.

D. $^{25}/_{1}$ lämnade nuntierna Strängnäs. De skickade senare från Linköping Johannitermunken Henrik för att försiktigt föra de i Upsala och Strängnäs deponerade medlen utom Sveriges gränser. Men ehuru denne hade en eskort af tolf beväpnade ryttare, vågade han ej föra dem längre än till Riseberga kloster, där de på inrådan af Strängnäsbiskopen kvarlämnades. Nuntierna hade förmodligen nått Linköping den $^{30}/_{1}$ — afståndet från Strängnäs uppges till fem dagsresor. D. $^{11}/_{2}$ skedde uppbörden af tionden, som fanns deponerad i domkyrkans sakristia och öfverlämnades af biskopen; samma dag lyftes treårsannater, Peterspenning och påfvehjälp. D. $^{14}/_{2}$ finna vi de båda nuntierna i domkyrkans sakristia på påfligt uppdrag hålla ett förhör om sättet för biskopsvisitationernas förrättande inom stiftet och prokurationernas utkräfvande därvid[2].

[1] Gården kallas af ett annat vittne, kaniken Sigge, för Götawi.

[2] Se härom *Ett vittnesförhör om visitationerna i Linköpings stift*, *hållet*

Från Linköping togs vägen till Jönköping. Den besvärliga färden till det lilla värendska biskopsdömets hufvudort vågade man sig ej på. Hit sändes i stället Linköpingskaniken Harald, som sedan d. 14/8 höll uppbörd i Växjö. Hvad han fick motta, var emellertid ännu mindre, än man hade att vänta af det minsta stiftet i riket. Orsaken var, som biskop Bo sedermera kunde genom sitt ombud bevisa inför nuntierna, medan dessa uppehöllo sig i Lödöse, att d. 2/5 [1] 1318 hade under striderna mellan de svenska hertigarnas anhängare och konung Birger samt dennes danska bundsförvanter, danska och tyska röfvare tilltvungit sig nycklarna till domkyrkan och sakristian, uppbrutit kistorna därstädes och bortfört 165 m. 20 pen. sv. pen. af den ursprungligen till 426 m. 3 öre sv. pen. uppgående summan af tionden. Återstoden tillsammans med Peterspenningen — treårsannater synas, egendomligt nog, ej här uppburits; påfvehjälp erlade Växjöbiskopen först d. 13/4 genom ombud — synes Harald i Jönköping öfverlämnat till nuntierna, som deponerade såväl dessa summor som en stor del af uppbörden från Linköpings stift i Franciskanerklostret därstädes. Nuntierna lämnade Jönköping d. 27/8, begåfvo sig till Skara och sände därifrån kyrkoherden Karl i "Staddum"(?) att hämta, hvad man lämnat på det förra stället, ett uppdrag, som han lyckades utföra med en eskort af tio väpnade ryttare. Nu måste man emellertid äfven tänka på de skatter, som deponerats i Riseberga. D. 2/8 afgick därför bref till biskopen i Strängnäs och prosten Tidemannus i Närke;

år 1328 i KÅ 1912. Detta var ej det enda uppdrag, nuntierna hade utom sitt egentliga kollektorsvärf. Redan d. 18/11 1326 underrättar påfven ärkebiskoparna i Norge och Sverige, att de båda nuntierna fått i uppdrag att gripa och straffa några bedragare, hvilka i Norge och Sverige utgifvit sig som Johanniter från Sachsen med påfligt uppdrag att för sina konvents räkning uppbära korstågsmedel o. d. (DS 2591); jfr äfven deras fullmakt rörande biskopen på Orkenöarna.

[1] *ij die post festum apostolorum Philippi et Jacobi.*

biskopen tog saken om hand och uppdrog åt prosten och sin släkting riddaren Anund Sture att ombesörja transporten under en eskort af ej mindre än 40 hästar. Det anmärkes, att, ehuru herr Anund varit upptagen af påfvens tjänst under femton dagar, hade han dock ej velat mottaga någon ersättning för sitt besvär och sina omkostnader. Transporten från Skara till Lödöse ombesörjde nuntierna själfva; de köpte tre hästar, hvilka de emellertid måste öfveranstränga för att undgå de försåt, som voro utlagda, och endast med afsevärd förlust lyckades de få dem sålda i Lödöse. En mindre summa (300 m. pen.) hade dock kvarlämnats i Skara i biskopens och Anund Stures vård för att d. $^{1}/_{8}$ utbetalas till nuntierna eller deras ombud — det är antagligen fråga om ett lån till dessa herrar; på samma sätt hade prosten i Närke, "Thedericus, alias dictus Thidemannus" redan d. $^{27}/_{2}$ fått 200 mark i sitt förvar, hvilka han d. $^{1}/_{8}$ skulle utbetala till nuntiernas ombud ärkeprästen Thorkillus Mantelli i Oslo.

Ett stift har ofvan ej blifvit nämndt: Åbo. Här hade nuntierna uppdragit uppbörden åt den finske dominikanerlektorn Gotskalk, som d. $^{1}/_{5}$ i Åbo utförde sitt uppdrag. Här hade emellertid af sexårstionden, som egentligen uppgått till 516 m. pen., beloppet för fem år blifvit bortröfvadt af de otrogna; Gotskalk kunde därför endast kvittera 86 m. — treårsannaterna hade endast inbragt 20 mark pen. Till påfvehjälp hade Åbo stifts klerus sammanskjutit 100 m.; biskopen undandrog sig *excusans pro paupertate*[1]. Dessa

---

[1] Utom MUNCH, *Nuntier*, s. 41, finnes det af Gotskalk utställda instrumentet i DS 2663. Se f. ö. v. TÖRNE, a. a., s. 48 ff., 68 ff., 71—74. ST I, s. 529. FMU 357. Med Gotskalks resa sätter v. TÖRNE i samband de båda påfliga rekommendationsskrifvelserna till Erengisle och Karl Näskonungsson, den förre kon. Magnus' marsk, den senare ståthållare i Finland, hvilka utfärdades d. $^{18}/_{2}$ 1328 (MUNCH, *Nuntier*, s. 180 n. 65). Om Peterspenningen finnes endast den kategoriska notisen: *De denariis Sancti Petri nichil colligitur in dicto Episcopatu.*

belopp har Gotskalk inlevererat direkt till kammaren d. $^{20}/_{1}$ 1329[1].

Då nuntierna d. $^{13}/_{4}$ kommo till Bohus med sina skatter, blefvo emellertid dessa beslagtagna, förmodligen af befälhafvaren på slottet Ivar Agmundsson. Orsaken härtill är dunkel; MUNCH gissar[2], att det antingen haft sin grund däri, att nuntierna velat undandra sig att afstå konungens halfpart af den svenska tionden — den norska hade redan blifvit aflämnad — och att herr Ivar endast velat tillvarata sin herres intressen, *eller* att han på detta sätt velat göra sig betald för fordringar, som han kan ha ansett sig ha hos kon. Magnus. Det första alternativet torde vara det antagliga. Möjligt kan ju äfven vara, att nuntierna gjort ett försök att slippa med att lämna ifrån sig endast tredjedelen af den svenska tionden. Ivar Agmundssons ställning är knappast fullt klar[3]. Tiondeaffären synes öfver hufvud taget ej aflöpt alldeles utan slitningar mellan kurian och den svensk-norska regeringen. Redan genom ett påfvebref af d. $^{1}/_{9}$ 1327[4] erfara vi, att de kungliga ombud, som vid kurian utverkat delningen af Viennetionden, sedan förklarat sig fått påfligt medgifvande för kon. Magnus att uppbära hela tionden, hvilket på det bestämdaste dementeras. Emellertid hade nuntierna sett sig nödsakade att uppsöka hofvet, som vistades i Oslo, men de återvände snart till Bohus, som de åter lämnade d. $^{7}/_{6}$. Hur affären med Ivar Agmundsson aflupit, erfara vi ej, men af ett senare intyg framgår, att det var han, som uppburit halfparten af sexårstionden för Sverige.

---

[1] Tydligen med afdrag för sina omkostnader, ty hans utbetalning uppges endast till 19 m. 4 $^{1}/_{4}$ uns. silfver (Avignons vikt), men hade dessutom uppburit 100 m. sv. pen. GÖLLER, s. 415.

[2] *Historie,* II: 1, s. 95.

[3] Han skall ha stått i gunst hos hertiginnan Ingeborg, men 1329 finna vi honom i öppen fejd med Knut Porse. MUNCH, *Historie* II: 1, sid. 92.

[4] DN VI 129.

D. 14/7 [1] ha nuntierna utnämnt trenne kaniker från Bergen till sina ombud för utkräfvande af restantier i Norge. Som ombud befullmäktigades äfven d. 6/8 trenne utländingar: junker Raymundus de Lemena, kon. Magnus' förre prokurator i tiondefrågan, samt köpmännen Arnaldus de Bosonesio och Petrus de Linariis[2]. Deras myndighet tycks dock ej ha sträckt sig till Sverige. D. 16/8 slutligen fingo de mottaga den kungliga generalkvittensen på tiondebeloppet, som i sin helhet uppges till: för *Norge* c:a 13,930 norska pen. samt 72 mark sterling och 12 *libr.* 4 *sol. gross. tur.* och för *Sverige* 14,904 m. 1 öre 16 pen. sv. pen.[3], hvaraf konungen uppburit hälften. Enligt ett intyg, gifvet af nuntierna d. 17/7 1329[4] från Avignon, hade de konungen tillkommande beloppen uppburits för Norge af ärkebiskop Eiliv i Nidaros, biskoparna Audfinn i Bergen och Halvard i Hamar, detta i öfverensstämmelse med det påfvebref, som bemyndigat nuntierna att ge konungen en del af tionden, och enligt hvilket Nidaros' ärkebiskop och tvenne hans suffraganer skulle deltaga i affärens ordnande, samt för Sverige af herr Ivar Agmundsson på Bohus. För omkostnaderna för transporten af de svenska medlen utom landet hade konungen till nuntierna för sin anpart lämnat 63 1/2 mark samt till archipresbitern Thorkillus i Oslo 50 m. (norskt) för hans besvär som kollektor i Oslo stift.

D. 7/9 år 1328 afseglade nuntierna ändtligen efter väl förrättadt värf från Norge till Flandern. För att ej bli lurade af de tyska sjömän, i hvilkas vård de måste anförtro sin dyrbara last, medförde de en norsk klerk Nicolaus Ogmundi som tolk. D. 24/9 landade de i Sluys, begåfvo sig

[1] DN VII 124. [2] DN VII 125.

[3] DS 2675. ST 210 a.; jfr Tab. II. Ofvan är Åbo stift ej inberäknadt, hvars belopp inbetalades direkt till kammaren. Dessutom voro ett par norska stift skyldiga en del. Värdeberäkningar på grundvalen af de utländska myntsorterna i specifikationerna för de olika stiften ha gjorts af J. J. Nordström, *Bidrag till penningeväsendets historia i Sverige*, s. 59—64.

[4] DS 2730.

först till Brügge, där de lämnade en dominikanerprior i uppdrag att för deras räkning uppsöka några flandriska köpmän, som begifvit sig till Brabant; dessa hade af nuntierna mottagit en del penningsummor i Sverige. De lämnade Brügge d. 10/10 med fyrspann, togo vägen till Paris, därifrån (d. 25/10) till Avignon, som de välbehållna nådde d. 16/11.

De belopp, de under hvarje skattetitel och för hvarje stift uppburit, framgår af Tab. II, hvilken slutar på den ganska afsevärda summan af nära 19,900 m. sv. pen., som insamlats under sammanlagdt fjorton år. Häri ingår dock äfven Gotskalks uppbörd i Finland. Det måste förvåna, att vi ej ha fått till oss bevaradt det minsta uttryck af missnöje från det svenska prästerskapet, för hvilket bördan stundom måste känts nog så tung. På en effektiv opposition var emellertid icke att tänka, då påfve och de, som handlade å konungens vägnar, slöto förbund och sinsemellan delade bytet. Frånräknas konungens anpart af tionden, uppgingo de af nuntierna för påfvens räkning kvitterade beloppen till c:a 12,480 m. pen. I Norge uppbars enligt MUNCHS uppgifter utom sexårstionden c:a 1,112 mark norskt. Af dessa belopp var det emellertid endast en del, som af nuntierna eller deras ombud direkt inlevererades i den påfliga skattkammaren. Anteckningar finnas om trenne sådana assignationer: d. 9/1 1328 betalade riddaren Bertrandus de Sueioliis[1] några summor, som tillsammans torde ge c:a 3,250 flor. D. 17/11[2], dagen efter sin återkomst, göra nuntierna en större inbetalning i floriner c:a 7,700. Härtill kommer en restansinbetalning af den norska uppbörden, gjord i nuntiernas närvaro af Petrus de Linariis d. 12/8 1329[3],

---

[1] Ej Luciolis som i DS 2573. MUNCH, *Nuntier*, s. 49, har ofvanstående namnform, GÖLLER, s. 414: de Suoyolis.

[2] MUNCH, *Nuntier*, s. 50. GÖLLER, s. 414.

[3] GÖLLER, s. 415. MUNCH, *Nuntier*, s. 60 f. För båda dessa inbetalningar utfärdades en gemensam kvittens af ärkeb. Gasbertus. K. H. KARLSSONS afskr. RA (*obligationes*).

uppgående till c:a 2,220 floriner[1]. En sammanställning med de kvitterade beloppen i svenskt och norskt mynt är svår på grund af dessa myntsorters olika värde i förhållande till florinen (en florin = 1 ½ m. sv. p.[2] = 1 m. 1 pen. norskt[3]). Ansenliga summor hade emellertid afgått på dessa belopp, dels genom nuntiernas dagtraktamente, som för 795 dagar uppgick till 1,669 *libr.* 10 *sol. tur. parv.*[4], dels genom deras likaledes ganska afsevärda expensräkning. Det ekonomiska resultatet blef ju i hvarje fall ganska aktningsvärdt, och de båda nuntierna synas ha nitiskt fullgjort sin herres uppdrag, tillika utan att väcka ond blod eller göra bördan tyngre för de skattdragande, än den behöfde vara.

Petrus Gervasii.

En uppgift var dock olöst: tvåårsannaterna af 1326 voro ej uppburna — om de båda nuntierna i Sverige tillsatt några subkollektorer för att fortsätta sitt arbete, särskildt med afseende på annatkollektionen, därom ha vi blott en fullt säker uppgift. Att sådana ombud befullmäktigats för Norge, är ofvan omtaladt. Att man på liknande sätt i Sverige försökt sörja för annatuppbörden, synes framgå af ett intyg, utfärdadt d. 25/11 1333[5] af kaniken Haquinus Benedicti i Skara och kyrkoherde Karl i Hvalsta, hvilka förklara sig ha uppburit *fructus primi anni* för preposi-

---

[1] En efterbetalning finnes antecknad (GÖLLER, s. 604) under 1334 (u. dag), gjord af Johannes de Serone och Matheus Petri, präst från Lunds stift, uppgående till 11 flor., 2 *den. tur. gross.*, 9 *den. coronati*, motsvarande 16 mark sv. pen., hvilka uppburits genom biskop Egisl i Västerås af sexårstionden i Linköpings stift.

[2] MUNCH, *Nuntier*, s. 31 f.

[3] a. a., s. 61.

[4] 1 *libra parv. tur.* = 1/12 *libr. gross.* = 20 *den. gross.* LAMPRECHT, *Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter* II, s. 436. — 1 *libra tur. parv.* motsvarade på denna tid ej fullt 2 mark sv. p. SCHÄFER i inl. till *Die Ausgaben der ap. Kammer u. Johann XXII*, s. 114 f.

[5] DS 3012.

turen i Skara, i det de uppge sig vara af Johannes de Serone "ad exigendum et leuandum fructus primi anni beneficiorum vacancium per sanctissimum patrem nostrum Johannem papam XXII secundum *dudum*[1] ad biennium reseruatorum deputati collectores", och ehuru det ej uttryckligen säges, är det dock antagligt, att samtliga de annatkollektorer, som omnämnas i Petrus' Gervasii räkenskaper[2], blifvit utnämnda af Johannes de Serone eller hans kollega. Vidare voro kammarens angelägenheter i Danmark ganska försummade: Johannes de Serone och Bernardus de Ortolis hade, som nämndt, icke fullmakter för detta land. Dessa tvenne orsaker torde det hafva varit, som föranledde Johannes XXII att redan året efter de förra kollektorernas hemkomst utnämna nya sådana — till en början dock endast för Danmark, som de förra ej haft att skaffa med. Vi få alltså ej häri se någon ansats till att nu i de nordiska länderna göra kollektorsinstitutionen permanent, som den alltmer tenderade att bli på kontinenten[3]. D. 5/8 1329[4] befullmäktigades ärkeb. Karl i Lund, predikarebrodern Johannes Nyborg, påflig penitentiarie, följande året utnämnd till biskop i Roskilde, samt magister Petrus Gervasii, kanik i Saint-Vozy i Puy samt senare äfven kanik i Viviers[5] till kollektorer i Danmark för att insamla restantier af Viennetionden,

[1] Bullan *Dudum volentes* af d. 13/8 1326. MUNCH, *Nuntier*, s. 18 f.

[2] MUNCH, *Nuntier*, s. 84 ff.

[3] SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale*, s. 76.

[4] D. 2/8 1330 äro brefven daterade hos MUNCH, *Nuntier*, s. 68 ff., likaså DS 2795, i APD (169—173) åter d. 5/8 1329, detta beroende på att fullmakterna omdaterades, då nuntierna ej kommo i väg som ämnadt var. Härtill äfven senare APD 174—180, 186, 191—199, 203.

[5] I Johannes XXII:s register har jag första gången träffat på hans namn år 1321, då han redan har ett beneficium i S:t Vozy i Puy och får provision på ett annat i Viviers' stift (*Jean XXII*, *l. c.* 14746) — det gällde dock icke det kanonikat därstädes, han innehade 1332; detta uppger MUNCH (*Historie* II: 1, s. 164 n. 2), efter originalregistret, att han fick d. 12/8 1330. Däremot kan han icke vara identisk med den Petrus Gervasii från Soissons' stift, som nämnes i *Jean XXII*, *l. c.* 28095.

hvartill senare (d. 15/10) lades Peterspenningens uppbörd samt upprättande af förteckning öfver beneficier, som blifvit lediga genom *Exsecrabilis*. Nuntierna, af hvilka väl ärkebiskopen mera för syns skull blifvit utnämnd — när fullmakterna förnyas följande år får Petrus Gervasii i uppdrag att ensam utföra, hvad som annars skulle ålegat honom tillsammans med de båda andra[1] — utrustades med öfliga pass och rekommendationsskrifvelser, fingo rätt att meddela påfliga dispenser m. m. Den 22 nov. utbetalades i kammaren till Petrus Gervasii och Johannes Nyborg 100 flor. som respengar[2]; men det blef ingen resa af det året. Petrus Gervasii fick i stället i uppdrag att uppbära spolia efter en prior i Alets stift. Sin inbetalning därifrån gjorde han d. 13/12[3]. Först mot slutet af 1330 kommo nuntierna i väg; fullmakterna omdaterades till den 2 aug. detta år. Sedan nu Johannes Nyborg blifvit biskop i Roskilde[4], var det ännu klarare, att det var Petrus Gervasii, som ensam fick ta det hela på sig. Han ensam fick dagtraktamente (1 1/2 flor.)[5]. D. 24/11 fick han 60 flor. i förskott härpå[6] och lämnade samma dag Avignon och anlände till Själland d. 26/3 1331. Hans verksamhet i Danmark har blifvit utförligt skildrad af MOLTESEN[7], hvarför det är öfverflödigt att här dröja därvid.

I augusti 1332 befann han sig efter en tids arbete med uppbördsverket i Slesvig — hvilket, liksom i Danmark i

---

[1] MUNCH, *Nuntier*, s. 70 f.

[2] APD 184. *Die Ausgaben der ap. Kammer unter Johann XXII*, hrsg. von SCHÄFER, s. 366.

[3] GÖLLER, *Die Einnahmen*, s. 561.

[4] APD 189.

[5] MUNCH, *Nuntier*, 111 f. MOLTESEN påpekar (s. 164), att ärkebiskop Karl skulle betala tionde och därför ej kan betraktas som kollektor i egentlig mening, då dessa voro befriade därifrån. Detta håller knappast streck, då det gäller sexårstionden, som uppburits långt innan ärkebiskopen fått sitt bemyndigande.

[6] *Die Ausgaben*, s. 368. [7] s. 166—175.

sin helhet, var af vida besvärligare art än i Sverige — i Lübeck. Efter MUNCHS gissning[1] var det här, han mottog de påfvebref, som utsträckte hans myndighet till de svenska och norska kyrkoprovinserna. Brefven äro dagtecknade d. $^{29}/_{1}$ [2] och röra uppbörden af 1) restantier af sexårstionden, 2) den årliga skatten (Peterspenningen) — här kan formuleringen ej undgå att förvåna, dock ej så mycket den braskande och intetsägande uppräkningen af skattskyldiga personer (hvari en och annan kanske vill se ett frappant exempel på kurians okunnighet om nordiska förhållanden), men väl kan påståendet, att skatten ej på länge erlagts ("quodque plures ex eis a longe retroactis temporibus ab ipsius census solucione cessarunt") ge skäl till den anmärkningen, att det påfliga kansliet i väl stor utsträckning rört sig med klichéer, som ej alltid användts på särskildt lämpliga ställen; 3) restantier af treårsannaterna; 4) tvåårsannaterna af 1326; 5) det frivilliga *subsidium*, som en del prelater uppges ha förbundit sig att lämna till striden mot påfvens italienska vedersakare — när och hur någon sådan förbindelse afgifvits, känna vi ej — samt slutligen 6) de fordringar, som kunde finnas att inkräfva på grund af skuld, — egentligen hvad som i de föregående nuntiernas räkenskaper uppges som inom landet gjorda depositioner. De öfriga fullmakter, hvarmed Petrus Gervasii och hans kolleger utrustats för det danska uppbördsverket, upprepas väl ej uttryckligen, men antagligen ha de tillämpats äfven inom hans nya verksamhetsfält. Rekommendationsskrifvelser ha utfärdats d. $^{8}/_{2}$ s. å. till konung Magnus, ärkebiskoparna i Upsala, Nidaros och Lund, samt biskopen i Roskilde (Johannes Nyborg)[3].

---

[1] *Historie* II: 1, s. 165. MOLTESEN antar, att budet, som medförde bullorna, först sökt nuntien i Danmark och därigenom uppehållits. S. 170.

[2] DS 2895—2900. MUNCH, *Nuntier*, s. 82 f., 86 f., 89, 91 f., 93.

[3] DS 2903. MUNCH, *Nuntier*, s. 184 f. (n. 73 & 74).

Den 5 sept. 1332[1] har Petrus Gervasii lämnat Lübeck och begifvit sig sjöledes till Skåne, hvarifrån han med hjälp af lejda förare fortsatte till Sverige genom skogar och på okända vägar — öfver hufvud taget tycks denne franske andlige i troget minne bevarat den svenska naturens vildhet. Genom Småland har hans väg gått till Västergötland, och han anlände till Skara d. 21/10, men fann här hvarken biskopen eller någon af capitulares. Han måste därför skrifva till den förre, som befann sig på en visitationsresa, för att aftala ett möte. Vid samma tid afsände han äfven bref till biskop Egisl i Västerås för att få upplysning om hvilka restantier, som kunde finnas att uppbära för kammarens räkning — hvarför han just vände sig till denne biskop, känna vi ej. Osökt ledas tankarna till MESSENIUS' ofvan diskuterade uppgift, men sannolikare torde vara, att biskop Egisl redan inledt de personliga förbindelser med kurian, som han sedan gör försök att slå mynt af. Biskopen svarade emellertid, att han endast vid ett muntligt samtal kunde ge de äskade upplysningarna. Emellertid tycks Petrus Gervasii fått vänta ett par veckor, innan han kunde i Skara fullgöra sitt värf. Först d. 3/11 har han fått uppbära tvåårsannaterna, som insamlats af de af hans föregångare insatta subkollektorerna, kaniken Haquinus Benedicti och kyrkoherde Karl i Hvalsta; samma dag kvitterades äfven Romskatten, som för fem år insamlats af kyrkoherden Andreas Ingerdis vid Mariakyrkan.

Härifrån gick vägen under natt och genom snödrifvor till Skenninge, där nuntien d. 25/11 sammanträffade med biskop Karl i Linköping. Från Skenninge skickade han bud till biskopen i Växjö med underrättelse om sitt uppdrag och fortsatte så till Linköping, där han stannade öfver nyår. D. 3/12 affärdade han en budbärare med liknande uppdrag — förmodligen medförde denne afskrift af de påfliga

---

[1] För det följande se nuntiens räkenskapsbok i MUNCH, *Nuntier,* s. 67—134.

fullmakterna — till biskopar och kapitel i Strängnäs, Västerås och Upsala. Ett särskildt bud sändes till Gotland, och dubbla budbärare till Finland; den ene afgick sjöledes, men då nuntien fruktade, att vinterstormarna skulle förhindra dennes resa, anförtrodde han ett annat exemplar af sin skrifvelse åt en "cursor" i tjänst hos den finske höfvidsmannen Karl Näskonungsson. — D. $^{6}/_{1}$ 1333[1] mottog han Peterspenningen för Linköpings stift af sakristanen Marcus och kapitlet, d. $^{8}/_{1}$ äfven tvåårsannaterna, uppburna genom prosten Harald. Nu hade äfven Växjöbiskopen hörsammat nuntiens uppmaning och med tvenne af sina präster, Ingemar och Botulf, skickat såväl två- som treårsannaterna — de senare hade, som nämndt, de förra nuntierna icke fått in från Växjö — och census.

D. $^{12}/_{1}$ bröt nuntien upp från Linköping för att bege sig till Örebro. Här skulle, enligt hvad han fått veta, en herredag samlas af såväl andliga som världsliga store[2]. Orsaken till detta möte är att söka i det penningebehof, hvari den svenske konungen råkat genom Skånes förvärf. D. $^{4}/_{11}$ 1332 hade det kontrakt uppgjorts i Hälsingör, hvarigenom Magnus mot erläggande af 34,000 mark (Köln. vikt) silfver, en för tidens förhållanden ofantlig summa, erkändes som herre öfver Skåne och Bleking[3], och hvarigenom grunden lades till det ekonomiska bryderi, som skulle följa honom

---

[1] Så Petrus' Gervasii räkenskaper; den bevarade originalkvittensen, utfärdad af en dansk notarie Johannes Nicolai från Lunds stift, har emellertid d. 9 (DS 2957). Bland här anförda vittnen märkas den andre af Petrus' notarier Jacobus de Eusebio de Bugella och en kanik i Roskilde Petrus Strangonis, som tydligen hört till nuntiens följe. — Äfven en präst Nicolaus Torberni från Roskilde stift nämnes senare bland hans följe (d. $^{18}/_{2}$ 1333). DN II 199. Äfven dominikanerpriorn Matheus från Visby har tidvis ledsagat honom.

[2] "iui uersus Ørabro, ubi parlamentum fieri debebat et Prelati congregari cum nobilibus debebant". MUNCH, *Nuntier*, s. 118.

[3] ST 218. H. HILDEBRAND, *Magnus Eriksson och Skåne* (HT II, s. 189 ff.).

hans regering igenom och bli en af de starkaste orsakerna till den svenska konungamaktens förnedring. Den första frukten af aftalet i fråga visar sig just på Örebro möte, där de församlade prelaterna medgåfvo konungen som lån hälften af hela den svenska kyrkotionden för ett år — en ingalunda obetydlig gärd, som, under förutsättning att den utgått efter samma principer som den påfliga tionden, d. v. s. af den för detta ändamål taxerade inkomsten, bör ha uppgått till 2,000 à 3,000 mark silfver[1]. Brefvet härom utfärdades d. $^{16}/_{1}$ från Örebro, i konung Magnus' namn, fastän denne personligen ej var närvarande. Att Petrus Gervasii skulle, som MUNCH antar[2], personligen gifvit sitt bifall, är väl möjligt, äfven om han ej mera än nätt och jämnt kan ha hunnit till Örebro d. 16, då han lämnade Linköping d. 12. I hvarje fall skulle det ju vara anmärkningsvärdt, om man helt försummat att inhämta nuntiens mening — på en tid, då hvarje form af kyrklig beskattning alltmer börjar anta karaktären af påfligt prerogativ. Antagligt är äfven, att detta bifall knappast skulle vägrats, om det begärts. Kanske man härtill kunde foga en gissning om innehållet i det bref, som nuntien vid denna tid anförtrodde åt dominikanerprior Matheus i Visby[3], för att föras till kurian. Petrus Gervasii's viktigaste värf i Örebro

---

[1] Följande år (d. $^{9}/_{2}$) erkänner konung Magnus också i Örebro mottagandet af ett lån på 1,000 mark silfver af det svenska prästerskapet (DS 3031). H. HILDEBRAND (HT II, s. 191). Antagligen är det väl en partiell förlängning af det gamla, som konungen ej kunnat betala.

[2] *Historie* II: 1, s. 165.

[3] Denne begaf sig dock ej i väg förrän i juni, då medförande flera bref, både till påfven och till camerarius. Det är antagligt, att Matheus företog resan till kurian hufvudsakligen som ombud för gotländingarna; enligt en bulla af d. $^{28}/_{4}$ 1334 hade de framfört klagomål öfver det sätt, på hvilket strandrätten utöfvades. ST 222. GRANDINSON, *Studier i hanseatisk-svensk historia* II, s. 6. Matheus var i nuntiens sällskap ännu d. $^{13}/_{2}$ i Skara (DN II 199), och i juni fick han ånyo försträckning af nuntien, allt under åberopande, att han skulle vara hans brefdragare till påfven.

var i hvarje fall att inför de här församlade andliga få offentligt tillkännage sitt uppdrag. Från Örebro beger han sig emellertid för att sammanträffa med konung Magnus, som, enligt hvad han fått veta, nu lämnat Oslo, där han tillbragt vintern[1]. Antagligen har han velat förete sina fullmakter, kanske öfverlämna den till konungen ställda rekommendationsskrifvelsen, och utverka försäkringar, som kunde vara af nöden för ett effektivt fullgörande af kollektorsvärfvet. Petrus' Gervasii förhållande till konung Magnus har tydligen varit det bästa, och nuntien har ej försummat att till sin herre inberätta konungens tillmötesgående, hvilket Johannes XXII ger de amplaste loford i bref af d. $^{28}/_{5}$ 1333[2].

Nuntien tycks ha råkat Magnus Eriksson i Bohus, där han enligt sin expensräkning gifvit drickspengar både åt dörrvaktarna och "vigilibus qui clamant super turres". Då han skildes från Magnus d. $^{8}/_{2}$ befann han sig emellertid i Lödöse. Det heter, att Petrus Gervasii medförde kungens "licencia"; detta kunde nästan tyda på att hans framställningar ej rönt ett odeladt gynnsamt mottagande af herrarne på "parlamentet" i Örebro. Han besökte därpå för andra gången Skara — denna gång dock utan att här mottaga något; han affärdade därifrån bref till Norge d. $^{13}/_{2}$[3] — och fortsatte till Strängnäs, där han d. $^{17}/_{2}$ måste förnya sitt pergamentsförråd. D. $^{6}/_{3}$ kunde han här genom sin notarie Jacobus de Eusebio utfärda kvittenser på både tvåårsannaterna, som insamlats af kaniken Frenderus, och Romskatten, som öfverlämnades af prosten Nicolaus och kapitlet. D. $^{12}/_{3}$ for Petrus vidare till Upsala och lät där d. 22 inför ärkedjäknen Thomas och kapitlet uppläsa de sex påfliga bullorna af d. $^{29}/_{1}$ 1332 samt genom sin notarie utfärda en

---

[1] MUNCH, *Historie* II: 1, s. 165.

[2] MUNCH, *Nuntier*, s. 189.

[3] DN II 199.

vidimation af desamma[1]. Från Upsala sändes ett nytt bref till Västeråsbiskopen — det upphann honom först långt uppe i Dalarne, där han befann sig på visitationsresa[2] — för att underrätta denne om nuntiens snara ankomst och uppmana honom att ha sina räkenskaper i ordning — ett uttryck, som *kan* synas antyda, att Västeråsbiskopen här uppträder i en något annan befattning än stiftschefens, som ju i allmänhet föga tycks ha sysslat med uppbördsverkets detaljer. Dock är det ju möjligt att här se en hänsyftning på det särskilda uppdrag, Petrus Gervasii hade fått i fråga om biskop Egisl — en episod icke utan intresse.

Predikaremunken Egisl, förut biskop Israel Erlandi's coadjutor, erhöll vid dennes död provision på stiftet (d. 15/5 1329)[3]. Han fann emellertid sitt biskopsbords ekonomi i ett allt annat än lysande tillstånd, och han lyckades därför d. 6/1 1331 utverka påfligt medgifvande att uppta ett *moderatum subsidium* af stiftets kyrkor[4], och han bemyndigades samtidigt att med tjänliga personer besätta tre lediga gäll, som annars på grund af devolution bort stå till den hel. stolens förfogande[5]. Af dessa medgifvanden tycks han emellertid ha försökt göra ett otillbörligt bruk, i det han gjorde ansatser att tillämpa dem äfven inom andra stift än sitt eget. Så hade d. 6/4 1332[6] till Strängnäs kommit en *scolaris* Olof

---

[1] DS 2970.

[2] MUNCH anför (*Historie*, s. 166, not 2) *Diplomatarium dalecarlicum* n. 14 utan att observera, att denna urkund är från föregående år.

[3] DS 2716, 2717.

[4] DS 2822.

[5] DS 2823.

[6] *Secunda feria post dominicam passionis* M°CCC°XXX° *primo* heter det i DS 3009, hvilket emellertid ej alls stämmer med berättelsen i öfrigt. Måndagen efter *dominica passionis* (= *Judica*) inföll 1331 d. 18 mars, Västeråskanikernas bannlysning säges vara utfärdad *feria quinta*, torsdagen därefter, men är daterad d. 9 april (*V id. april*), hvilket däremot stämmer för år 1332, då *Judica* inföll på d. 5 april. Årtalet i aktstycket DS 3009 måste därför vara felaktigt och bör ändras till 1332.

från Västerås[1] medförande ett bref från tvenne Västeråskaniker Johannes Fot[2] och Nicolaus i Tuna, ställdt till prosten Nicolaus, som uppmanades att till nästa torsdag sammankalla kapitlet för att möta nämnda kaniker. Prosten svarade, att det ej läte sig göra på så kort frist, hvarpå Västeråskanikerna i ett bref af d. $^{9}/_{4}$[3], adresseradt till hela kapitlet, under åberopande af det påfliga medgifvandet för biskop Egisl utkräfde den gärd, som denne skulle fått rätt att uppbära, att betalas inom tre veckor; hvarom icke skulle de från och med denna termins utlöpande *ipso facto* vara hemfallna åt bannlysning. Denna i ganska självsäkra ordalag affattade skrifvelse hade de samma dag uppläst i Strängnäs' domkyrka[4]. I sin nöd vädja Strängnäskanikerna till påfven. Appellationen är dagtecknad d. $^{15}/_{4}$[5]: det klagas öfver den lika form- som rättsvidriga exkommunikationen; att som det uppgifvits biskop Styrbjörn skulle anmanat sitt kapitel till den omstridda gärdens erläggande, förnekas bestämdt; det enda, man visste, var, att på sina ställen inom stiftet prästerna sammankallats och påbudet i fråga upplästs, hvarvid dock ingen originalurkund kunnat företes; det föregifna påfvebrefvets äkthet syntes därför starkt ifrågasatt. I Strängnäskanikernas berättelse till ärkebiskopen heter det vidare, att än ytterligare försök gjorts från Västerås att få den omstridda rätten erkänd. Härtill hade från Sträng-

---

[1] Enligt Strängnäskanikernas berättelse inför ärkebiskop Petrus af d. $^{11}/_{11}$ 1333. DS 3009.

[2] Johannes Fot (äfven skrifvet Foot) torde innehaft kanonikat äfven i Hamburg, hvilket han erhållit genom provision d. $^{10}/_{1}$ 1322 (*Jean XXII, l. c.* 14930), möjligen ett dylikt äfven i Bremen, som han i nämnda bulla säges ha blifvit tilldelad af ärkebiskopen i Bremen, men ännu icke kommit i besittning af. Vid tillfället var han äfven kyrkoherde i Mora.

[3] DS 2918.

[4] Det måste vara detta, som afses hos CELSE, s. 113, n. 28, där det emellertid alldeles missuppfattats och antagits handla om Romskatt.

[5] DS 2919.

näs svarats, att man ej ville betala något, förrän man fått visshet om att så skett från Upsala och Linköping. Då hade slutligen Egisl's ombud den 24 aug. (året nämnes ej) företett "quasdam litteras bullatas", men i så illa åtgånget skick, att man endast här och hvar kunde få fram någon mening; det tycktes emellertid innehålla åtminstone en del af de påstådda rättigheterna. Appellationens resultat blir en bulla af d. $^{10}/_{12}$ s. å.[1] Här har biskop Egisl's tilltag antagit än större proportioner: af de ämbeten, han tillsatte, skulle han äfven ansett sig ha rätt till en tredjedel af annaterna inom hvarje stift af Upsala provins, och inom tre stift utom sitt eget gjort anspråk på korstågstionden. Öfver rättmätigheten af dessa enastående privilegier — man kunde nästan ur kurialstilens högtidlighet vara frestad att utläsa en biton af förakt öfver en så oskicklig förfalskning — skola nu ärkebiskopen i Upsala och nuntien Petrus Gervasii rannsaka, och om biskopen befinnes skyldig, skall han instämmas inför kurian.

Petrus Gervasii, till hvilkens reseroute vi härmed återvända, begaf sig verkligen till Västerås, men från hans besök där höra vi endast talas om de vanliga uppbördsförrättningarna. Tvåårsannaterna mottogos d. $^{15}/_{4}$ af de kollektorer, som insamlat dem. Af dessa var den ene den redan nämnde Johannes Fot, den andre en annan kanik, magister Hemming — tydligen den blifvande ärkebiskopen — och samma dag öfverlämnades af biskopen och kapitlet Romskatten genom sacristanen Nicolaus, Amundus, kyrkoherde vid S:ti Egidij, Esbernus vid S:ti Nicolai och Laurentius i Romfartuna[2]. Om biskop Egisl infunnit sig, erfara vi icke. Rannsakningen om hans föregifna påfvebref

---

[1] DS 2954.

[2] Antagligen måste "Rattunde" syfta härpå. MUNCKTELL, *Westerås stifts herdaminne* III, s. 152, känner en Laurentius som kyrkoherde i Romfartuna från en nu förlorad urkund från år 1325 i Antikvitetskollegii arkiv, där äfven Hemming nämnes som kanik.

tycks sedan ärkebiskopen fått om hand[1]. Mycket egendomligt förefaller det emellertid, att Egisl vid något tillfälle under nuntiens vistelse i Sverige fått till låns af denne 250 mark pen. af Romskatten; han har emellertid fått förbinda sig att betala igen 200 floriner (hvilken summa torde motsvara c:a 300 mark penningar), så att affären kan knappast ha varit vinstgifvande. Sin obligation har Egisl personligen inlöst i Avignon d. 14/7 1334[2]. Kanske var det den ofvan relaterade processen, som fört honom dit. Han kom sedan att stanna vid påfvehofvet i tio år, och vi skola här snart återfinna honom.

Petrus Gervasii fortsatte emellertid till Strängnäs och mottog där d. 20/4 af kaniken Halstanus tvåårsannaterna för Närke, som ej hade ingått i det d. 6/3 öfverlämnade resultatet af Frenderus' uppbörd. Halstanus och en annan kanik, Thomas, lämnade äfven å sin biskops vägnar betalning för den skuld, i hvilken prosten Thidemannus i Närke stod till kammaren sedan de förra nuntiernas besök[3].

Från Strängnäs har Petrus tydligen dragit till Stockholm; kanske var han här redan d. 25/4, då prosten Ingemar i Skatelöf och prästen Thaurirus från biskopen i Växjö öfverlämnade 10 mark silfver i påfvehjälp. Biskop Karl hade några veckor tidigare skriftligen ursäktat sig, att han ej vågade sända de hos honom deponerade medlen till Stockholm — nuntien hade alltså ej tagit med sig, hvad han kvit-

---

[1] Se härom DS 3009.

[2] Af en uppgift i Petrus' Gervasii räkenskaper förefaller det, som om det gällt endast en växling (MUNCH, *Nuntier*, s. 110), men af uppgiften i *Introitus* (GÖLLER, s. 595) framgår, att det är fråga om ett lån: "in 200 flor. auri solvendis camere se obligaverat ex causa mutui". Denna Egisl's betalning har på ett egendomligt sätt missuppfattats af BAUMGARTEN, som anför notisen ur *Intr. et. Exit.* som exempel på att Peterspenningen erlades i form af en "Pauschalsumme" (*Untersuchungen und Urkunden über die Camera collegii Cardinalium*, s. CXLVIII).

[3] De lån, som då lämnats åt Anund Sture och biskop Petrus i Ska ra återbetalades d. 30/6 1333 genom kaniken Germund i Oslo.

terat på nyåret i Linköping; detta biskopens bref besvarade Petrus Gervasii omedelbart genom en af Växjöbiskopens löpare. Svarets lydelse känna vi ej, men ej långt därefter sände Linköpingsbiskopen sin ärkedjäkne Johannes, säkert uppbördsverkets drifvande kraft inom stiftet, och dekanen Karl, som d. $^{4}/_{5}$ öfverlämnade restantier af sexårstionden och treårsannaterna samt 500 m. pen. i påfvehjälp från biskopen[1] — om de äfven medfört de omtalade depositionerna, säges icke. Petrus tog sedan vägen till Upsala, där ännu ingen uppbörd hållits, men där han nu d. $^{15}/_{5}$ mottog Romskatten af den äfven nu som subkollektor fungerande sysslomannen Jordanus och tvåårsannaterna af ärkedjäknen Thomas och kaniken Johannes i Heliga Trefaldighet[2].

Nu återstod endast ett stift, från hvilket ännu intet inkommit. Budskickningarna till den finske biskopen hade tydligen varit resultatlösa, och ett nytt bud skickades därför d. $^{15}/_{4}$, men den mycket blygsamma summa, som tvåårsannaterna inom Åbo stift inbragt, fick nuntien först d. $^{23}/_{5}$ genom Åbokaniken Elavus Gregorii, som äfven medförde ett mindre belopp i påfvehjälp från biskopen[3].

Petrus Gervasii befann sig nu redan i Skara på väg till Norge. Han hade farit sjöledes till Arboga, därifrån vidare med hjälp af tvenne Strängnäsbiskopens löpare. Han var i Skara d. $^{2}/_{6}$; d. $^{5}/_{6}$ har han genom biskop Petrus' kamrerare herr Karl mottagit som korstågslegat åtskilliga

[1] Kvittenserna i behåll, för de två första posterna i original (DS 2978, 2979), för den tredje efter afskrift i Örnhjälms dipl. (DS 2980), samtliga gifna i Stockholm.

[2] Originalkvittenserna i behåll (DS 2981, 2982). Från Upsala stift omtalas äfven ett par *legata in subsidium terræ sanctæ,* nämligen genom dominikanerpriorn i Sigtuna, af en okänd gifvare, och genom kaniken Petrus i Färentuna från en af hans sockenbor.

[3] Sedermera fick nuntien, då han på återvägen redan befann sig i Lübeck, d. $^{28}/_{4}$ 1334 genom därvarande dominikanerprior och konvent motta en summa i restantier på sexårstionden från Åbo.

tyger och ett par partier skinn[1]. Nu ha också ärkedjäknen och dekanen i Linköping åter infunnit sig och i Skara dominikanerkloster öfverlämnat korstågslegata[2] och tillika en del uppbördsmedel från Gotland, innefattande såväl restantier på sexårstionden som tvåårsannater. Till Lödöse hade skattemedlen från Upsala förts i skinnsäckar af ärkedjäknen Thomas därstädes, men hur Petrus Gervasii för öfrigt ordnat sina penningetransporter, känna vi ej. Dock ha de tydligen ej vållat honom så mycket besvär som hans föregångare. Säkerheten i landet har tydligen ökats.

Innan nuntien begaf sig in i Norge, lämnade han Lödöse d. $^{8}/_{6}$ för att uppsöka konungen, som med sin moder vistades på det närbelägna Lindholms slott, för att aftala om den norska uppbörden; konungens lejdebref erhöll han kort därefter, och sedan han affärdat dominikanerpriorn Matheus till kurian med berättelse om sin verksamhet i Sverige, begaf han sig till Oslo, där han befann sig d. $^{21}/_{6}$. Här mottog han d. $^{27}/_{6}$ den sista inbetalningen från biskop Petrus i Skara, som genom kaniken Sigge skickade sexårstiondens restantier.

I Norge var han sysselsatt till frampå hösten s. å. I november begaf han sig öfver Bohus landvägen till Skåne — på vägen hade han besök af en af Växjöbiskopens väpnare, Lygvid, som d. $^{9}/_{11}$ öfverlämnade en del restantier på sexårstionden. Medan han i Skåne och på Själland tillbragte vintermånaderna, sysselsatt med det danska upp-

---

[1] Någon grund till att som v. Törne, *Finlands skattskyldighet* (s. 66) anta, att de "iiij-or timbrias de pellibus varijs de Finlandia", som här nämnas, skulle vara en gåfva från det finska stiftet finnes ej. Den finske biskopens prokurator borde väl i så fall själf öfverlämnat dem, och af sammanhanget är det tydligt, att gåfvorna komma från Skara stift — en gemensam kvittens hade utfärdats för samtliga dessa — Finland åter nämnes endast för att beteckna varans proveniens, alldeles som strax förut "unum pannum de Brugis".

[2] DS 2989.

bördsverkets angelägenheter, öfverraskades han d. $^{14}/_{1}$ 1334 af ett bref från konung Magnus, som om möjligt önskade ett samtal med nuntien. Det är tydligen frågan om lånet af kyrkotionden för den skånska skulden, som det gäller. Ofvan har omnämnts konung Magnus' bref af d. $^{9}/_{2}$, däri lånesumman bestämmes till 1,000 mark silfver. Detta är utfärdadt i Örebro, där en stor del af den svenska kyrkans prelater varit församlade. Petrus Gervasii (som lämnat Skåne d. $^{20}/_{1}$) har emellertid ej varit närvarande här, åtminstone knappast vid brefvets utfärdande, och vi äro ej i stånd att uppge, hvar eller när han råkat konungen. Tyvärr känna vi öfver hufvud taget ingenting alls om den roll, han kan ha spelat i de skandinaviska rikenas politiska lif — att han ej så helt som sina föregångare hållit sig utanför detta, torde det finnas skäl att anta. Emellertid är han redan d. $^{19}/_{2}$ på återvägen och utfärdar denna dag i Vadstena själf — någon notarie medförde han tydligen ej på denna sin brådskande färd — tvenne kvitton, det ena gällande den nu först erlagda Romskatten från Gotland[1], det andra som ersättning för ett förloradt instrument[2]. Han är åter i Lund d. $^{5}/_{3}$.

Bortsedt från en utflykt till Roskilde stannade han sedan i Skåne till d. $^{6}/_{4}$, då han i Malmö inskeppade sig till Lübeck. Återfärden var icke utan äfventyr. I Holstein blef nuntien själf plundrad på de Holsteinska grefvarnas anstiftan, hans notarie Johannes Nicolai och en af nuntiens tjänare blefvo i Hamburg öfverfallna af grefve Gerts folk, och då Petrus själf befann sig i Neumünster, måste man i hast gömma undan de skatter, han medförde, för att rädda dem undan ett anfall af röfvare. Han reste öfver Hamburg, Stade, Sluys, Damme och Brügge till Avignon, som han slutligen nådde d. $^{27}/_{8}$ 1334. Sin inbetalning till kammaren gjorde

---

[1] DS 3035.
[2] DS 3036.

han d. $^{30}/_{8}$, och densamma uppgick[1] till c:a 8,325 flor. för hela den nordiska kollektorian gemensamt. Hans svenska uppbörd hade, som framgår af Tab. III, lämnat 5,226 $^{1}/_{2}$ mark sv. pen., en ganska obetydlig summa alltså i jämförelse med hvad hans föregångare fått in, och Petrus' Gervasii uppbörd i Sverige har närmast karaktären af en efterskörd till dessas.

Nuntien måtte emellertid bevarat föga angenäma minnen från sin nordiska kollektori. Då han tretton år efter sin återkomst supplicerar hos Clemens VI om en sockenkyrka i Narbonne's stift, anför han som merit, att han "förnött sin ungdoms blomma under troget utförande af den Romerska kyrkans värf bland barbariska folkslag"[2], och följande år ansöker han om ett priorat för sin bror under hänvisning till de faror, han utstått bland dessa folk[3]. Det var dock ej enbart sin skandinaviska resa, han då hade i tankarna: åren 1337—1343 hade han nämligen varit verksam i kammarens ärenden i Polen och Ungern[4]. Senare (1352 —1354) finna vi honom som kollektor i sin hemtrakt (i kollektorian Clermont-Le Puy, Mende, Saint-Flour)[5]. Först år

---

[1] Assignationerna i MUNCH, *Nuntier*, s. 110 f., DN XVII 36, APD 247. GÖLLER, *Die Einnahmen*, s. 384. MOLTESENS beräkning måste vara felaktig. Genom Petrus' Gervasii händer gingo senare äfven delvis de mycket betydande restbetalningar på Viennetionden, som gjordes af norska biskopar åren 1335—1338. Se MOLTESEN, s. 220 ff. (*Tillæg* XXIII —XXVII). GÖLLER, s. 603. DN XVII 39, 40. *Lettres de Benoît XII publ. par* FIERENS 137, 138.

[2] "florem sue juventutis expendit pro ecclesie Romane negociis inter barbaras nationes fideliter laborando". Supplik af d. $^{17}/_{6}$ 1347 bland K. H. KARLSSONS afskr. RA.

[3] "pro ecclesie Romane negociis laborando fideliter diuersis se exposuit periculis inter barbaras nationes" (K. H. KARLSSONS afskr.).

[4] *Monumenta Poloniæ Vaticana* I, s. 339, 344 f., 348. *Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* ed. THEINER 1, s. 615—621, 631, 634. *Lettres de Benoît XII publ. par* FIERENS n. 292—296. *Clément VI, lettres closes etc. se rapp. à la France* n. 458.

[5] SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale*, s. 122, 186, 220.

1375 är han död[1]; han måste alltså ha varit ganska ung på den tid, han företog sin nordiska resa.

Den 4 dec. 1334 gick Johannes XXII:s märkliga pontifikat till ända. Det är onödigt att här dryfta dess betydelse, onödigt äfven att spekulera öfver hvilken roll de relativt anspråkslösa bidragen från Norden spelat i hans finansförvaltning eller vid bildandet af den beryktade skatt, som fanns samlad vid hans död, och om hvars storlek uppgifterna varit så divergerande[2].

Sexårstionden af år 1333.

Ännu en finansiell åtgärd från hans pontifikat måste emellertid här för fullständighetens skull omnämnas: sexårstionden af 1333. Ifriga underhandlingar mellan Filip VI i Frankrike och Johannes XXII resulterade i att den förre tillsammans med sin son afgaf korstågslöfte, och den senare d. 26/7 1333 påbjöd en sexårig tionde, den enda allmänna under hans pontifikat[3]. Det var denna gång, tycks det, allvar med korstågsplanerna, åtminstone från påfvens sida, och bullan hårom[4] föreskref, att om någon andlig deltoge i korståget, skulle hans tionde för de två första åren deponeras hos vederbörande kapitel, och uppbörden anförtroddes — anmärkningsvärdt nog — åt biskoparna och deras subdelegerade. Samma dag utfärdades påbud om korsets predikande — med öfliga aflatsbestämmelser[5] —, vidare om uppsamling af korstågslegata[6] samt om läsande af mässor och böner och uppställande af offerstockar, allt för samma ändamål[7] — den sista är den enda af dessa

[1] Bref från kammaren till kapitlet i Le Puy. K. H. KARLSSONS afskr. (*collectoriæ*).

[2] Den stannade i själfva verket vid omkr. 750,000 flor. MÜNTZ, *L'Argent et le luxe à la cour pontificale d'Avignon*, s. 14 (RQH 66, s. 1—44). — MOLLAT, *Les papes d'Avignon*, s. 379. SÄGMÜLLER, *Der Schatz Johanns XXII* (Hist. Jahrbuch hrsg. von Görresgesellschaft XVIII, s. 37—57).

[3] GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen*, s. 102. SAMARAN & MOLLAT, s. 15 f.

[4] APD 240. [5] APD 241.

[6] *Repertorium diplomaticum Regni Danici mediævalis* I, s. 267 f. (n. 1659).

[7] DS 2997.

bullor, som blifvit i original bevarad inom Sverige. Det med sådan kraft begynta företaget hann dock aldrig att fullföljas af Johannes XXII, och då Benedikt XII år 1335 uppmanade konung Filip att infria sitt löfte, gjorde denne svårigheter, hvarpå påfven — som förut befallt fullgörandet af sin företrädares påbud[1] — återkallade detsamma d. $^{18}/_{12}$ 1336 och föreskref, att hvad som redan kunde vara insamladt, skulle inom en månad återställas till gifvarna, om de ännu lefde och innehade samma lägenheter, af hvilka de erlagt tionden, annars skulle denna användas för samma lägenheters nytta[2]. Vi veta om denna tiondes historia i Sverige föga mer, än att ärkebiskop Petrus d. $^{3}/_{3}$ 1338[3] tillställde biskop och kapitel i Strängnäs en vidimation af bullan om dess återkallande. Härtill kan läggas, att då Johannes Guilaberti år 1350 framställde kraf på en treårstionde, som skulle påbjudits af Johannes XXII, antog man tydligen i Upsala, att han därmed afsåg sexårstionden, enär man åberopade sig på Benedikts återkallande af denna[4]. Möjligen kan detta innebära, att sexårstionden verkligen insamlades för de tre första åren, fast den sedermera återställdes.

---

[1] DS 3109. *Benoît XII, lettres closes etc. rapportant à la France*, n. 19, 66.

[2] DS 3181. Bullan är här felaktigt satt till år 1335. Dess egen datering är "XV Kalendas Januarii pontificatus nostri anno secundo". Som emellertid Benedikts kröning och konsekration ägde rum d. 20 dec. 1334 (EUBEL, *Hierarchia* I, s. 16), började hans andra pontifikatsår först denna dag år 1335. *Benoît XII, lettres communes* 3999. *Benoît XII, lettres closes* 251. Jfr SAMARAN & MOLLAT, s. 16.

[3] DS 3343.

[4] Se nedan s. 207.

VIII.

Sverige och Avignon 1334—1350.

Efter Petrus' Gervasii sista besök på svensk mark kom det att dröja drygt sexton år, innan Sverige åter besöktes af en påflig kollektor. Såsom ofvan blifvit påpekadt, se vi under denna tid de vanliga stiftsmyndigheterna fungera i sin egenskap af påfliga uppbördsexekutorer för skatter af mera regelbunden art, i främsta rummet Romskatten, hvartill under Clemens VI komma nya tiondegärder. Är sålunda denna tid en period af relativt lugn i fråga om den egentliga kollektionen, är den dock i ett annat hänseende af eminent betydelse för det syfte, vi här fullfölja. Det är nämligen först nu vi kunna konstatera, huru förbindelserna mellan Sverige, dess konung och dess kyrka å ena sidan och påfvehofvet i Avignon å den andra flerfaldigas och stärkas, en förberedelsetid, som utgör den nödvändiga förutsättningen för den lifliga verksamheten på 1350-talet och den tilldragelse, som betecknar kulmen i förbindelserna mellan Sverige och kurian under den tid, vår undersökning omfattar: konung Magnus' lån.

Benedikt XII och Avignon på hans tid.

I den engelska nationens vid Parisuniversitetet prokuratorsregister för år 1339, då magister Mathias från Sverige var prokurator, heter det om nuntierna, som skickats till kurian för att utverka några ynnestbevisningar af vanligt slag, att

"de återvände med tomma händer — ty de hade ej kunnat utverka någon ynnest hos påfven för hans hårdhets skull"[1]. Det är en vanlig förebråelse mot Benedikt XII, denna hans "duritia", ofta upprepad af hans biografer, af hvilka några ej spara på invektiv[2]. Äfven om vi bland dessa väl ofta höra talas om hans svaghet för mat och dryck, är dock Benedikt en af de Avignonpåfvar, som stå sig bäst inför eftervärldens pröfning. Det var nog en redbar och allvarlig man, denne lärde, men litet klumpige cisterciensermunk[3], som Johannes XXII gjort till kardinal, och hvilken efter en kort konklav valdes till hans efterträdare. Hans företrädares samlade skatt gjorde det möjligt för honom att regera utan extra pålagor. Hans skrupulösa noggrannhet vid förlänandet af provisioner eller expektanser — det heter, att han hellre såg, att ett beneficium stod ledigt, än att det fick en ovärdig innehafvare — och hans ordensreformer röja en allvarlig sträfvan att råda bot på kyrkans brister, att röja upp en smula i den vildvuxna trädgård, han satts att vårda. Men hans begåfning kanske ej gick upp mot hans välmenta afsikter, motståndet, han mötte, var för starkt, och hans regeringstid för kortvarig. Det enda, han nådde, var att själf bli föremål för hat och smädelser.

Det berättas[4], att Benedikt umgåtts med planer att lämna Avignon, återvända till Italien och slå sig ner i Bologna. Kanske kände han omgifningen i den franska påfvestaden som ett hinder för den strängare tukt, han sökte införa i kyrkans förvaltning och vid det påfliga hofvet. Men när

---

[1] *Auctarium chartularii universitatis Parisiensis* ed. DENIFLE & CHÂTELAIN I, s. 35.

[2] Se hans 7:de och 8:de *Vita* hos BALUZIUS.

[3] VILLANI berättar, att han skall ha mottagit valet med utropet: "Havete eletto uno asino" och tillägger: "o per grande humiltà, non conoscendosi degno, o profetizando il suo stato, però che fu huomo di grosso intelletto, quanto nella pratica cortigiana, ma sofficiente assai in iscrittura" (*Historie Fiorentine* XI, 21. Rer. It. Script. XIII, col. 766).

[4] *Prima vita* i *Vitæ paparum Avenionensium* I, s. 199.

förslaget blef om intet, inrättade han sig för att stanna i Avignon och blef det stolta påfvepalatsets förste byggherre. Frankrike hade allt skäl att glädjas öfver påfvedömets exil, och ej utan skäl sträfvade dess ledande män att kvarhålla kurian vid Rhône. Avignon blef sätet för en förfinad och yppig kultur, en fasa för helgon och botpredikanter, men en källa till såväl kommersiellt som konstnärligt uppsving för Venaissins rika bygder[1]. Det nya Rom hade hastigt dragit till sig skaror af främlingar från skilda länder, sändebud, befullmäktigade af världsliga myndigheter eller af kyrkliga institutioner, lycksökande klerker, handtverkare och värdshusvärdar. I midten af 1300-talet fanns här en hel tysk koloni, med en organiserad *confratria alamannorum*, och den hade t. o. m. gifvit namn åt en gata[2]. Det svenska inslaget i detta brokiga vimmel kunde gifvetvis ej bli betydande, men en och annan svensk företog dock på egna eller andras vägnar den ofta ett par månader långa resan till påfvehofvet, och vid ett eller annat tillfälle kunna vi ha skäl att tala om en svensk koloni i Avignon. I föregående kapitel ha vi här egentligen endast mött Nicolaus Sigvasti, som ju kan göra skäl för namnet den förste svenske kurialen. Åtskilliga andra kunde nämnas, hvilka kommit i enstaka fall för att som Birger Petersson skaffa sig ett aflatsbref i poenitentiarian[3], men i allmänhet för att supplicera om mera substantiella förmåner. Kanske var det någon svensk bland dem, som vände påfvestaden ryggen, klagande öfver *duritia pape*, då Benedikts regim började.

Biskop Egisl i Avignon.

En svensk man känna vi, som kommit till Avignon under Johannes' sista år, och som stannade under hela Benedikts

[1] Se Müntz, *L'Argent et le luxe à la cour pontificale d'Avignon.*

[2] Pogatscher, *Deutsche in Avignon im XIV. Jahrh.* RQ 13. — Schäfer, *Deutsche in Avignon u. ihre Wohnungen zur Zeit Johanns XXII.* RQ 20. Tillströmningen af folk medförde ganska uppdrifna hyror: en lägenhet på 3 rum, garderob, kök m. m. betingade 1 flor. i månaden.

[3] DS 2318.

pontifikat och där verkade äfven som ombud för konung Magnus. Det är biskop Egisl i Västerås.

Han hade varit i Avignon förut. Ännu endast predikarebrodern Egislus Birgeri var han stadd på färd till kurian år 1327, då han i Danmark blef öfverfallen och plundrad af en riddare och en väpnare. Framkommen till Avignon blir han d. $^{28}/_{12}$ utnämnd till biskop Israëls koadjutor[1] och utverkar d. $^{13}/_{1}$ 1328 ett påfvebref, som uppdrar åt ärkebiskopen i Lund att straffa röfvarne[2]. Då den gamle Västeråsbiskopen dog under Egisls vistelse i Avignon, blef denne providerad och vigd till hans efterträdare[3], och d. $^{7}/_{6}$ 1329 afgaf han sin servitieobligation[4].

När hans andra långa vistelse i Avignon tog sin början, kunna vi ej exakt uppge. Af handlingar, som i annat sammanhang blifvit åberopade, framgår, att Egisls utresa ägt rum mellan våren 1333 — ett bud, som Petrus Gervasii sänder till honom från Upsala i mars månad finner honom i Dalarne[5] — och d. $^{14}/_{7}$ 1334, då han i kammaren inbetalar det lån, han erhållit af samme nuntius[6]. Om anledningarna till hans resa kunna en del gissningar framställas. Säkerligen har därtill bidragit de ganska genanta beskyllningar, som framställts mot Egisl, och hvaröfver Petrus Gervasii och ärkebiskopen i Upsala skulle ha rannsakat — kanske har han undandragit sig deras dom

---

1 Västerås' biskopsstol reserveras samtidigt. DS 2645, 2646. *Jean XXII, l. c.* 30851, 30852.

2 *Ny Kirkehist. Samlinger* IV, s. 196 f. — Kanske det är Egisl, som ingifvit de suppliker, hvilka resulterat i de provisioner och exspektanser, som utfärdades för åtskilliga svenska klerker under den tid, E. var i Avignon.

3 DS 2716.

4 K. H. KARLSSONS afskrifter *(obligationes)*.

5 MUNCH, *Nuntier*, s. 119.

6 GÖLLER, *Die Einnahmen*, s. 595. MUNCH, *Nuntier*, s. 110. Som prokurator vid kurian har han förut haft en magister Mattheus de Viterbio, som gör inbetalningar på hans servitium d. $^{30}/_{4}$ 1330 och d. $^{26}/_{3}$ 1331 (GÖLLER, s. 237, 246).

genom ett vad till kurian; möjligen har han redan från början haft uppdrag från konung Magnus. Sista gången vi spåra honom vid kurian är d. $^{26}/_{4}$ 1344, då han utverkar tillstånd att tillsätta konservatorer för sin kyrka för tre år — suppliken hade haft: för alltid —, rätt att genom en kanik eller vanlig präst verkställa rening (*reconciliaciones*) af kyrkor och kyrkogårdar på grund af stiftets vidsträckthet samt full aflat för sig själf *in mortis articulo*[1]. Sedan har han antagligen lämnat Avignon; hans uppehåll därstädes säges visserligen ha varat i öfver tio år, men han måste ha varit hemma före den $^{10}/_{6}$ 1345.

Västeråsbiskopen visste att skaffa sig en ställning i påfvehofvet. Vi erfara af en supplik från Clemens VI:s första år, att han blifvit använd i den kommission, som hade att pröfva supplicerande "pauperes clerici" från Norden, Polen, Ungern, Böhmen, Preussen samt provinserna Salzburg, Magdeburg och Bremen[2]. Kanske har han innehaft denna ställning redan under Benedikt. Förmodligen är det i denna egenskap han af påfven mottagit bidrag till sitt uppehälle i ved, vin och säd enligt en kameralanteckning, likaledes från Clemens' första år[3].

Men därjämte har biskop Egisl uppträdt som sin konungs ombud vid påfvehofvet. Han är den förste svenske kunglige

---

[1] Afskrift af K. H. KARLSSON (*suppliker*).

[2] K. H. KARLSSONS afskr.; supplik af d. $^{18}/_{10}$ 1342 för E:s *familiaris domesticus* mag. Robertus de Capella, präst från Amiens' stift, hvilken som notarie biträdt i kommissionen för "examen pauperum clericorum", om en kyrka i samma stift. — Examinatorerna skola detta år ha haft ett styft arbete, om man får tro Petrus de Herentals: *Vitæ paparum Avenionensium* I, s. 311.

[3] K. H. KARLSSONS afskr.; *Introitus & Exitus* för år 1342 (vol. 207, fol. 9 v.):

"Die XVI augusti Domino Egillo Episcopo Arosiensi de V^c saumatis lignorum.

Item eadem die dicto Domino Episcopo in alia littera de III^c saumatis vini.

Item eadem die dicto Episcopo in alia littera de C. frumenti."

Liknande förmåner brukade tilldelas poenitentiarierna.

prokuratorn vid kurian — Nicolaus Sigvasti verkade väl i någon mån i sitt lands intressen, men var dock främst påfvens och kyrkans, speciellt sin egen domkyrkas tjänare. Egisl är föregångare till följande århundrades kända prokuratorer, en Birgerus Magni, en Ragvaldus Ingemundi, en Hemming Gadh. De urkunder, som förmedla kännedomen om hans verksamhet, ge en egendomlig inblick i de vägar, som man i Avignon använde för att vinna framgång för sin sak, och ställa äfven vår biskops karaktär i ganska egendomlig belysning.

De viktigaste af dessa datera sig från tiden efter hans hemkomst[1]. Vi erfara af dem, att han till en bankirfirma, Philippus Coppi och konsorter, afgifvit en obligation på en summa af 2,000 floriner, för hvilken summa Philippus Coppi — som möjligen är identisk med den Philippus Bonaviti från Florens, som sedan förekommer i processen mot Egisl — i sin tur afgifvit obligation till kaniken i Tournai (sedermera ärkebiskopen i Palermo) Theobaldus, hvilken representerade kardinalen Mattheus de Ursinis (kardinalpräst af S. Giovanni e Paolo)[2]. Obligationen skulle emellertid endast gälla i det fall bemälde kardinal lyckades utverka bifall till de böneskrifter, som Egisl genom sin följeslagare kaniken Johannes Fot[3] inlämnat för konung Magnus' och hertiginnan Ingeborgs räkning; detta hade kardinalen emellertid icke gjort, hvarför Egisls prokuratorer senare anse obligationen af intet värde. Hvad dessa böneskrifter handlat om, erfara vi icke, och endast ofullkomligt kunna vi bestämma tiden för deras inlämnande. Gränserna måste vara

---

[1] DS 3955, 4002, 4003, 4009, 4010; dessa aktstycken äro aftryckta efter den äldsta bevarade svenska pappershandskriften i RA; beskrifning af handskriften i noten till DS 3955.

[2] Matteo Orsini hade blifvit kardinal 1327, blef sedan kardinalbiskop af Sabina (d. $^{18}/_{11}$ 1338) och dog d. $^{18}/_{8}$ 1340. Eubel, *Hierarchia* I, s. 15, 37, 41.

[3] Om denne jfr ofvan s. 172.

d. $^{14}/_{7}$ 1334 (den första dag, vi bestämdt veta, att Egisl befann sig i Avignon) eller kort förut och d. $^{24}/_{4}$ 1336, då Theobaldus, som ännu blott var kanik i Tournai, blef ärkebiskop i Palermo[1]. Det är klart af de utlofvade sportlernas storlek, att det ej varit en ansökan om någon af de mera vanliga påfliga gunstbevisningarna, hvars utverkande man förgäfves väntat af Matteo Orsini. Det torde knappast vara för djärft att anta, att det är den svenske konungens begäran om påflig stadfästelse på Skåne, som afses. Den i annat sammanhang diskuterade bullan, hvarigenom denna begäran afslås, är emellertid dagtecknad d. $^{23}/_{1}$ 1339[2]; nära tre år måste alltså åtminstone ha förflutit, sedan kardinal Orsini fått supplikerna om hand. Vi känna intet om de förhållanden, som föranledt denna tidsutdräkt; på danska motintriger kan man svårligen tänka under den upplösningstid, som föregick Valdemar Atterdags tronbestigning.

För Egisl var emellertid saken ej utagerad härmed. Efter sin hemkomst förföljdes han nämligen af krafmål från de köpmän, med hvilka han stått i förbindelse vid kurian. Tvenne italienare, Michael Ferreri från Villania, prokurator för Stephanus Prowane från Carnianum i Turins stift (Carignano?), och Johannes Mellini, ombud för Philippus Bonaviti från Florens[3], företogo sig t. o. m. att — antagligen under åberopande af ett utslag från någon af de kuriala domstolarna — förkunna bannlysning öfver biskopen, som i sin nöd vände sig till påfven. Clemens VI uppdrog d. $^{10}/_{6}$ 1345 åt biskop Sigmund i Strängnäs att afdöma målet [4]

[1] Eubel, *Hierarchia* I, s. 407. Här anföres efter Gams en uppgift, att Matteo Orsini varit administrator för Palermo under den sedisvakans, som föregått Theobaldus' promotion. T. kallas vid sin utnämning kanik i Methone, men när han blifvit detta, är jag ej i stånd att uppge.

[2] DS 3410. Jfr ofvan s. 40 f.

[3] Denna gruppering af namnen, som endast förekommer i kyrkoherde Burchards inlaga (DS 4002) samt i DS 4009, har synts mig ge bättre mening än den rena samordningen i de öfriga urkunderna.

[4] DS 3955.

Prokuratorerna tyckas emellertid ha uppehållit sig i Skara stift, och inför biskop Sigge i Skara är det, som Egisls ombud, en kyrkoherde Burchard, afger sin appellation mot italienarnas exkommunikation till den af påfven utnämnde domaren biskop Sigmund[1]. Han gör häri gällande, att Egisls till Philippus Coppi afgifna obligation var af noll och intet värde, då kardinal Orsini icke lyckats utverka böneskrifternas beviljande. Detta villkor hade funnits stipuleradt i en "appodissa, seu cedula in papiro confecta", hvilken beseglats af såväl Philippus Coppi själf som af den påflige protonotarien Manuel de Flisco[2], den ofvannämnde Theobaldus samt Västeråskaniken Johannes Fot. Då Philippus Coppi först framkommit med sitt krafmål, hade detta på grund af denna handling blifvit ogilladt af en särskild af påfven utverkad kommission bestående af kardinalbiskoparna Gaucelinus Johannis Deuza af Albano och Annibaldus de Ceccano af Tusculum samt kardinaldiakonen Galhardus de Mota. Vidare hade Philippus Coppi sedermera öfverlåtit den fordran, han ansåg sig ha, på riddaren Vilhelm de Osseleto (Osselle?), som i sin tur hade gifvit Egisl kvitto på de 2,000 florinerna. Hvad angick Stephanus Prowane's krafmål, som lydde på 1,100 floriner — hur detta motiverades, erfara vi ej —, anfördes, att en klerk i *audiencia camere,* Johannes Becti, innan han affattat det obligationsinstrument, hvarpå Stephanus stödde sitt krafmål, äfven skrifvit ett annat instrument "de indempnitate ipsius Episcopi", och på grund häraf hade Bernardus de Ortolis — den forne nuntien, som vi nu återfinna med

---

[1] DS 4002.

[2] I DS 4002 felaktigt kallad Annalis de Flisco. Se listan på "notarii domini pape" i GÖLLER, *Einnahmen,* s. 776. — Han blef kanik i Lincoln, och nämnes såsom sådan tillsammans med Egisl och electus af Hildesheim, hvilka år 1337 få i uppdrag, "ut conferant Joanni, primogenito Erici, ducis Saxoniæ, — — canon. et præb. Colonien". *Benoît XII, lettres communes* 4289.

titeln *custos parvi sigilli* i Montpellier — afvisat Stephanus och dennes ombud från den domstol, där han presiderade[1]. Vidare hade nämnde Johannes Becti råkat illa ut på grund af de hvarandra motsägande urkunder, han utfärdat, och blef af sin förman *auditor cameræ* Stephanus de Pinu[2] dömd till beständigt fängelse[3]. Slutligen hade äfven Stephanus Prowane afstått sitt kraf till samme Vilhelmus de Osseleto, som gifvit biskopen ett kvitto äfven härför.

På grund af denna inlaga uppdrog biskop Sigmund i bref af d. 24/10 1345[4] åt Skarabiskopen, hans kapitel och präster att genom pålysningar i stiftets kyrkor instämma italienarna att möta inför Sigmund i Strängnäs eller Örebro den 20 nov. eller nästföljande söckendag. Detta fullgjorde biskop Sigge enligt egen uppgift i bref af d. 22/11[5] i sin domkyrka d. 16/11; de båda prokuratorerna Johannes Mellini och Michael Ferreri hade då varit frånvarande, men biskopen hade d. 21/11 råkat dem vid Daretorps kyrka och då delgifvit dem stämningen. Då de emellertid enligt denna redan samma dag bort vara på mötesplatsen, vädjade de genast från Strängnäsbiskopen till den hel. stolen. Det har tydligen för dem varit en kärkommen anledning att dra sig ur en affär, som tagit en annan vändning, än de väntat[6].

---

[1] "ab audiencia sua reppulit"; hvad slags *audiencia* detta varit, är jag tyvärr ej i stånd att uppge; intressant vore det i hvarje fall att veta anledningen till att Egisls sak kommit inför Bernards domstol.

[2] *vice auditor* under Johannes XXII. GÖLLER, s. 775.

[3] Stephanus hade äfven låtit honom "ad scalam publice poni".

[4] DS 4003.

[5] DS 4009.

[6] DS 4010 innehåller en lista på frågopunkter, antagligen uppsatta af Egisls prokurator och tydligen ämnade som grundval för ett korsförhör af besvärligaste art. Bland de tillvitelser, som här nämnas som utslungade mot Egisl, finns äfven den, att biskopen skulle gjort sig skyldig till bref-förfalskning. Tydligen ha italienarna — kanske först i Sverige — fått någon kunskap om den genanta affär, hvari på 1330-talet Egisls namn förekommit, och försökt göra bruk däraf.

Hvad som tilldrager sig största intresset i episoden med biskop Egisl är naturligtvis hans förbindelser med kardinal Matteo Orsini — hvad det varit, som särskilt kom dominikanern Egisl att vända sig till denne predikareordens store beskyddare, är lätt insedt[1] — ett bevis alltså för att man från Sverige redan beträdt den väg, som blef den vanliga under följande århundrade, att vinna en enskild kardinal som förespråkare inom kurian[2]. Ty att kardinal Orsini's förbindelser med Sverige varit inskränkta endast till den skånska frågan, ha vi intet skäl att anta, då det endast är en tillfällighet, som gifvit oss kunskap om hans verksamhet i detta fall. Hvilken än hans betydelse kan ha varit, upphörde den med hans död d. 18/8 1340[3].

Sin ställning som kon. Magnus' ombud vid kurian[4] försökte äfven biskop Egisl att dra nytta af för egen räkning på ett ej alltför nogräknadt sätt.

Då genom biskop Karls död år 1338 Linköpings biskopsstol blef ledig, fann han tillfället vara inne att genom en djärf kupp sätta sig i besittning af det rikaste svenska suffragan-

---

[1] *The Catholic Encyclopædia,* Art. Orsini; *Vitæ paparum Avenionensium* I, s. 141, 168, 765.

[2] Det kan här påpekas, att den ledning vi under 1400-talet ha för utrönande af svenska förbindelser med det hel. kollegiets medlemmar, som består däri, att ofta suppliker undertecknats af den föredragande kardinalen med "Concessum in presencia pape" och sitt eget namn, icke står oss till buds under Avignontiden, då i regel supplikerna undertecknades af påfven själf med "Fiat" och den bokstaf, han brukade teckna i st. för namn.

[3] EUBEL, a. a. I, s. 37.

[4] Det är mer än sannolikt, att det är genom Egisl, som kon. Magnus' begäran om ett kanonikat i Strängnäs för kyrkoherden i Slaka Johannes Ragvaldi framställts (bullan är dat. d. 17/8 1336); åtminstone är Västeråsbiskopen en af exekutorerna. *Benoît XII, lettres communes* 2898. Likaså när samme Johannes blir ärkedjäkne i Linköping 8/12 1338 efter Johannes Thyrgilli, a. a., 5593. — År 1338 (d. 17/4) har Egisl utverkat dispens för *defectus natalium* för fyra svenskar från Linköpings och Västerås' stift, a. a. 5979—5982.

stiftet. Men trots att han flera gånger skall ha företett såväl Benedikt XII själf som flera af kardinalerna bref i konungens namn och äfven muntligen försäkrat, att han hade dennes förord till förflyttningen, har saken dragit ut på tiden. Linköpingsstolen hade reserverats för besättande genom påfven af Johannes XXII (d. 7/11 1329)[1], och kapitlet afstod också från att välja[2], men utbad sig provision först för ärkedjäknen Johannes, som var konungens kandidat, och, då denne aflidit på vägen till kurian, för hans broder Upsalakaniken Petrus, konungens kansler. Under tiden tycks man hemma ha fått kunskap om Egisls tilltag, hvarför rådet på konungens anmodan affärdade ett bref till det hel. kollegiets medlemmar, dagtecknadt d. 6/5 1340[3], däri Västeråsbiskopens uppgifter på det bestämdaste dementerades; han hade trots ifriga bearbetningar aldrig fått konungens förord, som endast kommit de båda nämnda bröderna till del, hvarför Egisl rekommenderades till vederbörlig näpst. Härmed har säkert hans verksamhet som kunglig prokurator tagit ett hastigt slut.

Någon påflig bestraffning af Egisl höra vi ej talas om. Han blef kvar i Avignon; vi ha redan nämnt, hur vi finna hans namn i räkenskapsböckerna och supplikregistret från Clemens VI:s första år[4], och hur han lämnar Avignon först 1344.

---

[1] APD 181.

[2] Kallas felaktigt Nils i biskopskrönikan i SRS III: 2, s. 107. (Jfr ANNERSTEDTS not) och RHYZELIUS (*Episcoposcopia*, s. 109).

[3] DS 3486, 3491. — Måhända har Egisl gått så långt, att han genom anklagelser mot medtäflaren sökt diskvalificera denne. Se *Benoît XII, lettres communes* 9326, och nedan, s. 192 n. 4. När biskop Brask år 1524 talar om den "calumpnia", som orättvist tillfogats bisk. Egisl af kon. Magnus, afser han möjligen ofvan relaterade affär (bisk. Brask till Petrus Magni: *Handlingar rörande Skandinaviens Historia* 18, s. 238).

[4] Utom ofvan s. 185 omnämnda suppliker, kunna dylika anföras — efter K. H. KARLSSONS afskr. — för E:s kusin Arvidus Hemmingi om ett beneficium (d. 18/10 1342) (jfr DS 4409); s. d. om rätt att utnämna några

Petrus Thyrgilli i Avignon. Posten som kunglig prokurator har han däremot måst afstå till sin lyckligare medtäflare om Linköping, Upsalakaniken Petrus Thyrgilli från Färentuna, bördig från Skenninge, som vid denna tid lade grunden till de förbindelser med konung och påfve, som slutligen skulle föra honom till ärkebiskopsstolen. Petrus, som varit i Avignon åtminstone en gång förut år 1327[1], har sannolikt farit till kurian strax efter utfärdandet af rådets nyssnämnda bref, kanske hade han det själf med sig. I Avignon råkade han en hel skara landsmän. Där var kaniken i Upsala och Linköping Arvidus Karoli, en man med talrika förbindelser i påfvestaden och i det närbelägna Montpellier, till hvars universitet flera svenskar denna tid funno vägen. Han gjorde sitt testamente i Avignon d. $^{19}/_{12}$ 1340[2]; och här finna vi närvarande ej mindre än sex landsmän: Petrus Thyrgilli, Upsaladekanen Sigfridus (Rotgeri), Linköpingskanikerna Harald i Värnamo och Giniutus, Skarakaniken Magnus i Sköfde samt en Johannes Olavi från Upsala stift. Det är tydligen hela den lilla svenska kolonien, som samlats vid den sjuke Upsalakanikens bädd. Kanske hade Petrus också i sällskap licentiaten in artibus Olavus Fastonis, som erhöll hans kanikprebende Rasbo[3], då ändtligen provisionsbullan för Linköpingsstolen utfärdats d. $^{30}/_{1}$ 1342[4]; Benedikt såg ej gärna, att utnämnda biskopar

— resolutionen lyder på två — notarier. Antagligen har han äfven år 1337 utverkat stadfästelse på en redan af Johannes XXII verkställd provision på ett kanonikat i Upsala för Mattheus Halstani, som han haft så mycket besvär med att få erkänd i Sverige (provisionsbullan finnes, om ock i fragmentariskt skick, i vidimation i DS 3107). Anteckning om provisionen af d. $^{28}/_{12}$ 1337 i *Benoît XII, lettres communes* 4536.

[1] Se min uppsats *De svenska medeltidsbiskoparnas visitationes liminum ss. Apostolorum* i KÅ 1913, s. 212.

[2] DS 3532. Arvidus Karoli valde sin grafplats hos predikarebröderna i Avignon.

[3] DS 3642.

[4] DS 3620, 3621. *Benoît XII, lettres communes* 9261. En följd af Egisls intriger är det, att Petrus för säkerhets skull nödgas utverka en bulla, likaledes dat. d. $^{30}/_{1}$, hvari han löses från de följder af ett utslag,

dröjde vid kurian, och sedan Petrus fått mottaga biskopsvigningen genom kardinalbiskopen af Præneste, fick han d. $^{18}/_{3}$ en påstötning att bege sig hem till sitt stift[1]. Men en månad senare (d. $^{25}/_{4}$ 1342) dog den föga älskade påfven, och Linköpingsbiskopen fick vara med om den tid af spänd väntan och stridiga rykten, som en konklav alltid medfört för en påfvestad. Redan den 7 maj valdes ärkebiskopen af Rouen, Pierre Roger[2].

Clemens VI blef en motsats både till Benedikt och till efterträdarne. Under honom upplefde Avignon en renässansperiod, en tid af friskt och blodfullt lif, af konstnärligt uppsving, liknande Roms under quattrocento. Det vore snarast märkvärdigt, om icke Västerås- och Linköpingsbiskoparna under sina vandringar på Avignons gator eller i de påfliga ämbetsverkens lokaler mött Petrarca, då deras suppliker förtecknats i samma registerband. Säkert ha de betraktat de verk, hvarmed Simone Memmi och andra Giotto's lärjungar prydde det apostoliska palatset[3]. Hvad, om någon svensk råkat åhöra den lektor i grekiska, som Clemens VI underhöll vid sitt hof?[4]

---

som hans konkurrent skall ha utverkat vid kurian. Det hänger ihop med de gamla anklagelserna mot Egisl: han hade utverkat en "diffinitiva sententia... contra quosdem, qui eundem super certis criminibus nequiter ausi fuerant diffamare", och exekutionen af denna "sententia" hade uppdragits åt ärkebiskopen af Palermo — densamme, som förmedlat hans affärer med Matteo Orsini — och några andra. Genom ringaktande af dessas bref skulle Petrus ha ådragit sig exkommunikation; han förnekar det själf, men absolveras *ad cautelam*. Bulla af d. $^{30}/_{1}$ 1342, K. H. KARLSSONS afskr. Regest i *Benoît XII, lettres communes* 9326. — Kanske var det denna affär, som vållade, att Petrus fick vänta så länge på sin utnämning.

[1] DS 3634. — *Benoît XII, lettres communes* 9334. Samtidigt hade invigts biskoparna af St. Andrews, Cagli, Digne, Regensburg och ärkeb. af Ragusa.

[2] MOLLAT, *Les papes d'Avignon*, s. 81 f.

[3] GUIRAUD, *L'Église Romaine et les origines de la renaissance*, s. 41 ff.

[4] *Die Ausgaben der apostolichen Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz VI.* bearb. von SCHÄFER, s. 171, 198.

Men det var en tid, rik på ondt som på godt; och kyrkan led, medan Avignon hade glada dagar. Strömmen af supplikanter återvände och antog större proportioner än någonsin. Påfven ville ej låta någon gå bort otillfredsställd; exspektanser och provisioner förlänades massvis, biskoparnas ställning undergräfdes mer än förut. Påfvehofvet lefde på stor fot, därvid ej alltid gifvande det bästa föredöme — och beskattningsformer, som Benedikt afstått ifrån, måste åter anlitas. Samma månad, som han blifvit vald, reserverar Clemens annaterna af alla beneficier, som under två år blefve lediga vid kurian[1]; och en annan bestämmelse af samma dag fastslår påfvens rätt till de lägenheter, som företrädaren reserverat[2].

Petrus blef kvar i Avignon hela detta år[3]. Han har tydligen fått något påfligt uppdrag, kanske liknande Egisls som *examinator pauperum clericorum,* ty d. 6/11 s. å. har han fått aflöning i säd, grönsaker och ved[4]. Det torde varit under första hälften af år 1343, som han utnämnts till kollektor för de nyssnämnda annaterna[5]. I juli beredde

[1] Däremot hade Benedikt XII kräft *fructus medii temporis,* hvilket kraf upphör under Clemens. *Benoît XII, lettres closes, patentes et curiales,* n. 1. SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale,* s. 64.

[2] *Clément VI, lettres closes patentes et curiales publ. par* E. DÉPREZ, n. 1· (d. 20/5 1342): "Dum necessitates multiplices...". SAMARAN & MOLLAT, a. a., s. 25.

[3] Redan d. 29/5, alltså kort efter Clemens' tronbestigning, har han fått en ganska omfattande supplikrulle beviljad: det gällde provision för Olavus Fastonis på Petrus' gamla kanonikat i Upsala med Rasbo prebende, för en "nepos Thirgillus Hermanni" om hans förra sockenkyrka, Färentuna, som säges "spectare ad presentacionem Domini Regis Svecie", för en Linköpingsklerk, som studerade i Paris, om ett kanonikat i Linköping m. m. Afskr. af Clemens VI:s suppl. i E 210 A. UB.

[4] "Die VI novembris domino Petro episcopo Lincopen. de xl lignorum sex leguminum saumat. Item eidem de cl frumenti et cl auene saumat. grossas". K. H. KARLSSONS afskr. (*Intr. et Exit.*).

[5] Han var dock ej oafbrutet i Avignon: då han d. 8/4 1343 betalar en del af sina servitier, sker det genom Linköpingskaniken Giniutus och Olavus Fastonis som prokuratorer. K. H. KARLSSONS afskr. (*obligationes*).

han sig att lämna Avignon. Dessförinnan utverkar han (d. 17/7) rätt för sig att välja en biktfader, som skall kunna ge honom full absolution *in mortis articulo*[1]. D. 24 har han fått beviljade ytterligare ett par suppliker, dels om rätt att utnämna två notarier[2], dels om ett kanonikat i Tournai stift för en Parisstudent[3]. Samma dag ha ett par suppliker från kon. Magnus registrerats; de ha naturligtvis gått genom bisk. Petrus. Den 29 juli slutligen affärdar påfven ett bref till kon. Magnus, däri han anbefaller Linköpingsbiskopen och dennes kyrka till konungen, och här heter det, att biskopen nu beger sig hem till sin kyrka, "sedan han fullgjort sina och sin kyrkas ärenden, som han hade att bestyra i kurian"[4]. Före sin afresa skaffar han ånyo sig och tre vänner (d. 4/8) rätt att välja biktfader med myndighet att ge full aflösning *in mortis articulo*[5]. Petrus Thyrgilli är sedan hemma vid Varbergsmötet d. 18/11[6]. Visserligen finna

[1] DS 3716.

[2] Afskr. af K. H. KARLSSON. Säkerligen är det biskop Petrus, som i kraft af denna fullmakt gjort den Joarus Nicolai till notarie, som uppsätter hans egna instrument och sedermera var verksam i Johannes Guilaberti's tjänst.

[3] "Petrus, filius Petri dicti Flaminghi, scolaris Parisius in art., cler. Tornacen di."; *Suppliques de Clément VI publ. par* BERLIÈRE, n. 449. (Afskrift hos K. H. KARLSSON samt i E 210 A. UB: samtidigt en supplik för "dilecto sibi Gerhardo dicto Blake clerico Lubicensi").

[4] DN VI 168. Ofullständigt i DS 3719. Brefvet, som registrerats bland *litteræ secretæ,* slutar med en försäkran, att konungens framställningar till påfven alltid skola bli nådigt och välvilligt mottagna; härtill fogas en mening, som torde kunna ge upphof till åtskilliga gissningar: "Porro quia de varietate sigillorum tuorum dudum etiam antequam nos essemus ad apicem summi apostolatus assumpti, aliqui fuerunt in curia oblocuti, nos tamen nunc et tunc de veritate plenius informati egisse te recte circa hoc comperimus, et habemus plenarie inde tuam celsitudinem excusatam". — Är det affären med Linköpingsstolens besättande, som här åsyftas?

[5] K. H. KARLSSONS afskr. RA (*suppliker*). E 210 A. UB. De tre andra äro Haraldus Ulfonis, dekan i Linköping, Giniutus från Hvetlanda och Olavus Fastonis, kaniker i Linköping och Upsala resp.

[6] DS 3746.

vi en supplik, som ingifvits i hans namn några månader senare (dat. d. $^{21}/_{1}$ 1344) för samme Parisstudent[1], som han supplicerat för före sin afresa, men denna måste vara inlämnad af någon prokurator; kanske var denne ingen annan än Olavus Fastonis, som samma dag får provision på Mora kyrka i Västerås' stift, hvarvid biskop Petrus nämnes som en af exekutorerna[2].

Uppbörden i Sverige under Clemens VI (före 1350).

Först år 1345 finna vi honom verksam som kollektor. Annatreservationen af år 1342 hade år 1344 utsträckts till ytterligare två år[3] och upprepas sedan regelbundet; för fjärde gången sker detta genom en bulla af d. $^{13}/_{9}$ 1347, som rekapitulerar de vid de föregående tillfällena gifna föreskrifterna; bland dessa är särskildt att märka den, att inga ämbeten, som afkastade mindre än 10 *libre parv. Tur.* skulle på detta sätt beskattas[4]. Det är egentligen från och med Clemens VI, som annaterna bli en stående gärd, liksom han afsevärdt ökat antalet af de ämbeten, som skulle anses *vacare ad curiam* och därmed vara annatpliktiga[5].

Som biskop Petrus' medhjälpare finna vi Upsalakanikerna Olavus Fastonis och Henricus Ludovici. Dessa uppbära d. $^{30}/_{3}$ 1345 i Upsala af kyrkoherden Thyrgillus i Färentuna för *fructus primi anni* och *fructus intercalares* 39 m. 4 ört. sv. pen.[6] och d. $^{1}/_{4}$ af kaniken Tidemannus för Alunda prebende 110 m. 6 öre[7]. För dessa summor, tillika

[1] *Suppliques de Clément VI* 636. Afskr. i E 210 A. UB.

[2] Mora, som förut innehafts af Johannes Fot, hade nu stått ledigt så länge, att påfven genom devolution fått rätt att providera; bisk. Egisl hade emellertid egenmäktigt lagt kyrkan, hvars afkastning uppges till 60 flor., till sitt biskopsbord och där hållit en *perpetuus vicarius.* K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*).

[3] Bullan "Multiplicium necessitates onerum": *Clément VI, lettres closes, patentes et curiales* 826 (här endast ställd till biskoparna i Fréjus och Monte Casino).

[4] DN VI 185 a (185 b innehåller fullmakt för bisk. Petrus som kollektor).

[5] SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale*, s. 25 f.

[6] DS 3923. [7] DS 3924.

med ytterligare 147 m. 2 öre 4 pen. i *fructus intercalares* för Alunda och 55 m. 12 pen. för Veckholms kyrka, har Olavus Fastonis d. $^{9}/_{5}$ s. å. i Barkaryd fått biskop Petrus' kvitto[1]. Petrus i sin tur har först år 1351 till nuntien Johannes Guilaberti öfverlämnat resultatet af sin uppbörd — hans lista, hvilken längre fram skall meddelas, omfattar, som naturligt är, åtskilligt flera poster än de här anförda, de enda, för hvilka originalkvittenserna blifvit bevarade.

Clemens tillgrep äfven tiondegärder för att möta sin kammares växande utgifter. Benedikt hade utskrifvit dylika i Frankrike, men dessa hade helt kommit Filip VI till godo; som motiv hade påfven anfört ej korståget utan kampen mot Ludvig af Bayern[2]. Clemens talade i stället om de faror, som från osmanerna hotade den kristna östern — termen kommer nu att lyda *decimæ in subsidium contra Turcos*, ej *terræ sanctæ*; den turkiska faran blir sedan den hel. stolens nära nog stående motivering för hvarje beskattningsåtgärd, vare sig den som nu tog decimationens, eller som under nästa århundrade aflatshandelns form. Clemens har emellertid lämnat alltför tydliga bevis på sitt intresse för kristenhetens förhållande till den mohammedanska orienten och sin förmåga att gentemot den senares expansionstendenser tillvaratаga de kristna intressena[3], för att vi utan vidare skulle behöfva anse hans upprop mot turkarne som blott ämnadt att tjäna hans rent kamerala intressen. D. $^{30}/_{9}$ 1343 utsändes en rundskrifvelse till de flesta af kyrkans provinser, däribland äfven de tre nordiska, om korstågspredikan och indulgens för dem, som togo korset[4], och d. $^{1}/_{12}$ kom påbud om en treårig tionde. Kollektionen[5] upp-

---

[1] DS 3944, 3945.

[2] SAMARAN & MOLLAT, s. 16.

[3] Se J. GAY, *Le pape Clément VI et les affaires d'Orient* (1342—1352).

[4] *Clément VI, lettres closes, patentes et curiales* 433. DS 3734 och 1560 ("Insurgentibus contra fidem").

[5] *Clément VI, lettres* etc. 559 ("Gustamus amaritudinis calicem").

drogs åt dioecesanmyndigheterna. De svenska biskoparna ha också mönstergillt fullgjort detta uppdrag — såsom af Johannes Guilaberti's räkenskaper framgår — och skilde sig därigenom fördelaktigt från sina kontinentala bröder[1]. Den treåriga tionden utsträcktes till ytterligare två år d. $^{12}/_{12}$ 1345[2], men den till Upsala utfärdade bullan härom tycks aldrig ha nått sin bestämmelseort[3].

Likväl har antagligen biskoparnas och kapitlens myndighet inskränkt sig till den primära uppbörden; för insamlingen af de för hvarje stift hopbragta summorna och dessas transport ur landet behöfdes särskilda kollektorer. Kollektionen har det också antagligen, om ej säkert, varit, som föranledt Clemens att d. $^{28}/_{4}$ 1348 utfärda fullmakter för kaniken i Majorca Guillelmus de Pareto (tillika kyrkoherde i Valras, Bézier's stift) som nuntius till Norge, Sverige och Danmark "pro certis nostris et ecclesie Romane negociis"[4]. Denne är d. $^{25}/_{5}$ s. å. färdig med en supplik om ett beneficium inom Upsala provins — men han får i stället ett kanonikat i Tournai — och om ett beneficium för sin tjänare Gaucelinus de Quercu ("qui secum et pro seruicio sedis apostolice ad dicta regna ducere intendit")[5], men det finnes ej minsta spår af att han verkligen kommit i väg. MUNCH antar, och

---

[1] HENNIG, *Die päpstlichen Zehnten aus Deutschland*, s. 25 f.; se äfven Gerardus' de Arbenco räkenskaper för provinsen Trier och stiftet Basel (KIRSCH, *Kollektorien*, s. 183: "De decimis civitatis et diocesis Basilien. nichil computo, quia eas omnino solvere contradicunt etc."). Om påbudets mottagande i Norge och det däraf föranledda provincialkonciliet i Bergen 1344, se MUNCH, *Historie* II: 1, s. 450 f.

[2] DN VI 176 efter originalregesten, DS 4017 efter en vidimation, som utfärdats efter Johannes Guilaberti's ankomst.

[3] DS 4645 (VI: 1, s. 245).

[4] DS 4317, en mycket dunkel fullmakt för G. att begagna sig af de bref, som blifvit utställda till föregående nuntier. MUNCH, *Historie* II: 1, s. 528. Rekommendationsskrifvelser till ärkebiskoparna DS 4318. Det är i hvarje fall anmärkningsvärdt, att kollektorstiteln ej tillägges G. Kanske står hans uppdrag i något samband med den svenska ambassaden af 1347.

[5] DS 4327.

MOLTESEN upprepar, att han kanske dukat under för pesten. Uttryckliga kollektorsfullmakter däremot utställdes den 1 och 5 dec. s. å. för Petrus från Gent, sockenpräst i S:t Martins kyrka i Zomergheem, Tournai stift[1], men näppeligen har heller han trädt i verksamhet häruppe; i sådant fall hade knappast Clemens behöft d. $^{22}/_{6}$ 1349 ge bisk. Petrus i uppdrag att lämna uppgift till kammaren om de summor i guld och silfver, som funnos i landet[2], och på samma gång ange, hur de lämpligen skulle kunna föras till Avignon. Linköpingsbiskopen befriades dock snart från ansvaret, då följande år en ny kollektor verkligen trädde i verksamhet i Sverige.

Sigfridus Rotgeri vid kurian; ambassaden af 1347.

Innan vi gå att följa denne i hans arbete, måste ett par sidor ägnas åt fortsättningen af den berättelse om Sverige och svenskarna i Avignon, hvilken ofvan afbröts vid bisk. Petrus' hemresa. Vi måste fullfölja den för att kunna förstå de kommande årens tilldragelser. Vi veta ej, om det i Avignon efter Linköpingsbiskopen fanns en i någon mån officiell svensk representant. Skulle man gissa på någon af de landsmän, som under de närmaste åren vistades i påfvestaden, skulle det närmast vara Upsaladekanen[3] Sigfridus Rotgeri. Denne man, som kommer att sysselsätta oss åtskilligt i det följande, hade antagligen under större delen af Benedikts pontifikat vistats i Avignon: han var där 1334, 1338 och 1340[4]. Följande året var han hemma[5], men 1342 utverkade han, ånyo i Avignon, provision på ett prebende i Västerås[6], hvilket sedan kom att göra honom

[1] DS 4381, 4384—4387. Jfr MUNCH, II: 1, s. 528 f., MOLTESEN, s. 176.

[2] DS 4451 (texten har *in partibus ipsis,* som utg. felaktigt återgifver "i stiftet").

[3] Han hade fått denna värdighet af Johannes XXII d. $^{8}/_{11}$ 1329. K. H. KARLSSONS afskr. (*collectoriæ*).

[4] DS 3075; min uppsats *De svenska medeltidsbiskoparnas visitationes liminum*, KÅ 1913, s. 212 f. DS 3532.

[5] DS 3600.

[6] K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*).

till föremål för åtskilliga trakasserier från den intrigante biskopens sida[1]. Vi finna honom där också 1344, då han rönte hedern att bli påflig kaplan[2], och 1345[3]; det ligger nära till hands, att denne erfarne kurial blifvit använd som ombud, då konungen velat framlämna någon ansökan till påfven[4]. Det var emellertid ej svårt att få bud till kurian denna tid. Svenskarne försummade icke att begagna sig af påfvens liberalitet, och antalet af provisioner och exspektanser, som af Clemens förlänats svenska andliga, öfverskrider hundratalet.

Under senare hälften af årtiondet har dock knappast någon representant af mera officiell karaktär funnits i Avignon, om man också haft förbindelser med enstaka kuriala ämbetsmän i högre eller lägre ställning — såsom den scriptor och abbreviator Guillelmus de Bega, hvilken sedan de svenska sändebud, som år 1347 besökte påfvestaden, ihågkommo i sina suppliker[5]. Det måtte emellertid ha varit bristen på ett fullmyndigt ombud, som gjorde denna ambassad nödvändig. Dess egentliga ärende var att utverka denna påfliga bekräftelse på de nyförvärfvade danska provinserna, hvars vinnande låg Magnus Eriksson så varmt om hjärtat, äfven sedan han genom 1343 års fördrag fått sin besittningsrätt till desamma erkänd af Valdemar. Beskickningens hufvudmän voro Magnus från Sorunda och Tidemannus Ulfhardi, kaniker resp. i Linköping och Åbo[6]. Af dess öfriga medlemmar känna vi Magnus Augustini, kanik i Åbo[7], och Andreas Thome, som i en supplik kallar sig

---

[1] DS 4000, 4081. I sistnämnda aktstycke hänsyftas äfven på misshälligheter mellan Sigfrid och Egisl på den tid båda vistades vid kurian.

[2] Bulla af d. $^{27}/_{8}$ 1344. K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*). Detta tyder på att han varit konungens representant. Om denna värdighet se SCHÄFER, *Päpstliche Ehrenkapläne aus deutschen Diözesen im 14. Jahrh.* RQ XXI, s. 96—113. [3] DS 4000 (jfr EXKURS III).

[4] Exempelvis vid en provision för en Thyrgillus Suenonis på ett kanonikat i Upsala af d. $^{6}/_{2}$ 1344, där det i bullan heter, att konungen supplicerat. K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*). [5] DS 4239.

[6] DS 4241. Se f. ö. MUNCH, *Historie* II: 1, s. 461—469. [7] DS 4226.

nuncius Regis Suessie et Noruegie[1]; till följet ha antagligen hört äfven Borchardus Henichini[1], Gerhardus Johannis och Johannes Thyrgilli[2], möjligen äfven en lekman Thomas Ingemundi[1] och några andra. De anlände till Avignon på sensommaren — Andreas' Thome supplik är registrerad d. $^{2}/_{8}$ — och de medförde som gåfva hvita falkar för att beveka Clemens. Den 8 aug. är deras stora supplikrulle[3] registrerad, och bullorna utfärdas samma dag. Den långa och brokiga raden af framställningar, bland hvilka den om rätt att sälja falkar till de otrogna bjärtast sticker i ögonen, kunna vi ej här genomgå: den, som handlar om rätt för konungen att vid hvarje domkyrka i sina riken tillsätta en prelatur och ett kanonikat, må exemplifiera det oskrifna konkordat, som gemensamma intressen åstadkommit mellan Avignonpåfvarna och flertalet af världsliga furstar; suppliken om att få med 100 personers följe besöka den heliga grafven (eller skicka lika många i sitt ställe) har ett visst intresse som symptom af ett ännu ej slocknadt korstågsintresse, värdt att uppmärksammas särskildt ur den påfliga tiondebeskattningens synpunkt. Suppliken om Skåne och de öfriga f. d. danska landskapen signeras väl äfven med det påfliga *Fiat*, men med en tillagd reservation för den andra partens intressen, och någon bulla om saken torde ej heller denna gång utgått ur kansliet.

Ingen af de urkunder, som röra denna beskickning, ger oss någon ledning till lösningen af det problem, som de närmaste åren gömma: hur har det mycket afsevärda ekonomiska understöd, som Magnus Eriksson under 1350-talet får motta af påfven, utverkats?

Då supplikregistren tiga, synes mig blott en utväg stå öppen att förklara saken, nämligen att anta, att man funnit en

---

[1] K. H. Karlssons afskr. (*suppliker*).
[2] DS 4237.
[3] DS 4226.

förespråkare inom det heliga kollegiet, en efterträdare på visst sätt till Matteo Orsini.

Kardinal Raimond de Canillac och Sverige.

Då dekanen i Upsala Sigfridus Rotgeri d. $^{9}/_{7}$ 1352 genom provision blir biskop i Skara[1], utfärdar Clemens VI *motu proprio* tre provisionsbullor på de svenska beneficier, Sigfrid innehaft (dekanatet i Upsala, kanonikat i Västerås och Strängnäs), för kardinalen Raimundus (Raimond de Canillac). Af dessa var dekanatet i Upsala taxeradt till 14 mark pen. i tionde, under det att kanonikatet i Strängnäs endast erlade 1 $^{1}/_{2}$ och det i Västerås 1 mark[2]. Det kan väl ganska mycket ha tycke af ren konstruktion att på denna enda grund vilja i Raimundus se en representant för svenska intressen vid kurian, men å ena sidan är det ej lätt att förstå, hvad en af den romerska kurians furstar, som på närmare håll hade så mycket rikare jaktmarker, kunnat se för lockande i dekanatet i Upsala med Vaksala prebende — den jämförelsevis blygsamma inkomst, det lämnat, måste det varit rätt besvärligt att oförminskad få till Avignon — om ej särskilda skäl förelegat, som kunnat göra det önskligt ur hans egen eller hans klienters synpunkt, att hans intressen i någon mån fästes vid det aflägsna ärkesätet; å den andra sidan stå låneförhandlingarna i Jönköping 1351 som ett fullkomligt oförklaradt fenomen, om man ej antager föregående bearbetningar från svenskt håll, hvilka knappast kunnat försiggå utan att afsätta något spår i kurians nu säkert rätt noggrant genomforskade register, om de icke skötts privat genom någon inflytelserik kurial, helst en kardinal — och den ende kardinal, hvars namn under dessa år förekommer i någon förbindelse med Sverige, är Raimond de Canillac.

Då vi äro inne på gissningarnas bana, kan det ju på-

---

[1] PORTHAN, *Accessio ad bullarium Celsii,* s. 93, n. 22.

[2] Se nedan s. 231, n. 2. Alla tre provisionsbullorna af d. $^{17}/_{7}$ 1352 bland MUNCHS afskr. RA (äfven hos PORTHAN, a. a., s. 94). Raimond de Canillac var en af Clemens' nepoter, hade utnämnts till kardinalpräst (tit. S. Crucis

pekas, att Raimond de Canillac tidigare varit prost i Maguelonne och som sådan haft åtskilligt att göra med Montpellier's universitet[1], på denna tid ej så sällan besökt af svenskar — kan han då ha råkat någon af dessa, en Arvidus Karoli, en Olavus Fastonis, kan detta vara upprinnelsen till de senare svenska förbindelser, af hvilka vi väl endast känna ett par lösryckta detaljer? — och af dessa detaljer är en det för fantasien nog så suggestiva faktum, att gråstenskyrkan på Upsalaslätten en gång varit förenad på samma hand som den ärevördiga basilikan Santa Croce in Gerusalemme[2].

in Jerusalem) d. $^{17}/_{12}$ 1350 (han var förut ärkeb. af Toulouse). D. $^{14}/_{11}$ 1361 blef han kardinalbiskop af Præneste och dog d. $^{20}/_{6}$ 1373. EUBEL, *Hierarchia* I, s. 18, 36, 46.

[1] *Cartulaire de l'Université de Montpellier* I, n. 72, 121.

[2] F. ö. räknar Vaksala series pastorum ännu en kardinal: Guillelmus (Bragose) tit. S. Laurencii in Lucina, som efterträdde Raimond de Canillac år 1364. MUNCHS afskr.

IX.

Johannes Guilaberti och konung Magnus' lån.

Johannes Guilaberti's första resa till Norden.

En ny period i det nordiska uppbördsverkets historia börjas, då Clemens VI d. 1/10 1349 befullmäktigar kaniken i Verdun Johannes Guilaberti att inom de nordiska rikena och kyrkoprovinserna uppbära och kvittera samtliga den hel. stolens ekonomiska rättigheter[1]. Johannes Guilaberti[2] uppges ha varit af förnäm börd[3], hade ännu ej mottagit ordination, men innehade likväl sedan d. 13/9 1349 ett kanonikat i Verdun[4]; det kapellani i Carpentras, som senare omtalas, torde han vid denna tid ännu ej innehaft. Han kallas *juris canonici peritus*, har alltså drifvit juridiska studier, men någon grad[5] tycks han aldrig ha erhållit.

---

1 DN VI 194, DS 4489.

2 I Johannes XXII:s register möter familjenamnet några gånger: en Joannes Guilaberti t. o. m. har 1318 fått ett prebende inom Toulouse stift (*Jean XXII, lettres communes* 8521); att denne skulle varit identisk med vår kollektor är väl ej alldeles omöjligt, men knappast sannolikt. En Guillelmus Guilaberti nämnes 1317 (a. a 3344); en man med samma namn är kollektor i Narbonne 1357—1360 (SAMARAN & MOLLAT, *La fiscalité pontificale,* s. 194, 221). En Guillelmus Guiliberti (densamme som föregående?) är *serviens armorum* vid påfvehofvet år 1335. (*Die Ausgaben der ap. Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz VI.* bearb. v. SCHÄFER, s. 25.) Jfr äfven *Jean XXII, lettres communes* 14924, 21138; *Benoît XII, lettres communes* 7555.

3 DN VII 251. MUNCH, *Historie* II: 1, s. 529 f.

4 KIRSCH, *Kollektorien,* s. 230; han har uppgifvit detta år 1352, då ny provision sker d. 16/10 (a. a., s. 232).

5 I en kameralanteckning från 1353 (K. H. KARLSSONS afskr. *Intr. et Exit.*) samt i APD 431 kallas han emellertid *magister.*

Till sin kollektori kom han ej iväg förrän året efter utnämningen, och han hade dessförinnan d. 18/5 1350 genom suppliker utverkat provision på dekanatet i Dorpat och ett kanonikat med S:ti Pauli prebendekyrka i Narbonne, af hvilka beneficier han fick — liksom af dem, han förut innehade — uppbära inkomsterna under sin frånvaro, samt ett diakonat i Narbonne för sin vän och tilltänkte reskamrat Guillelmus Planesa, som förut innehade en sockenkyrka i Comminges' stift samt dessutom ett par mindre betydande beneficier[1]. Denne har också varit honom följaktig, då han någon gång på sommaren 1350 begaf sig i väg. Det är ganska möjligt, att han for upp i sällskap med biskop Petrus i Linköping, som äfven våren 1350 befann sig i Avignon — ett par suppliker af honom äro t. o. m. registrerade samma dag som Guilaberti's nyssnämnda[2]. MUNCH antar, att han kommit tids nog för att råka konung Magnus, innan denne någon gång efter den 25 aug. begaf sig i väg på sitt ryska tåg, och därvid träffat aftal med denne om låneaffären[3]. Vårt första säkra datum är emellertid d. 3/12 1350[4]. Denna dag hade ärkebiskop Hemming på Arnö sammankallat Upsalakapitlet för att förhandla med nuntien. I den stora salen på denna gård hade församlats prosten Laurentius Nicolai, dekanen Sigfridus Rotgeri samt kanikerna Benedictus Johannis och Haquinus Johannis. De nio påfliga skrifvelser, som nuntien nu före-

[1] DN VI 195.

[2] Bland dessa var en om ett kanonikat i Upsala för hans "nepos" Nicolaus Hermanni. K. H. KARLSSONS afskr. (*suppliker*). — Bland nuntiens öfriga följeslagare ha varit en lekman Johannes de Frezenchis från Palmiers' stift, som nämnes under förhandlingarna på Arnö (DS 4645), samt notarien Joffridus Cellarij. MOLTESEN nämner därjämte tre flamländare Jean och André Reppre och Jean Cornet, men dessa nämnas först vid ett senare besök af nuntien (DN VIII 169). Däremot finna vi i hans kvittenser för 1351 nämnd en Arnaldus Fabri från Rhodez' stift.

[3] *Historie* II: 1, s. 530 f., s. 522 not.

[4] DS 4645, notariatsintyg, uppsatt af notarien Henricus Arthuri från Upsala stift. MUNCH's referat bygger på recensionen i CELSES *Bullarium*.

tedde, innehöllo dels rekommendationer för denne, dels fullmakter för uppbörden af hvad helst som kunde tillkomma den hel. stolen, Romskatten, Clemens V:s sexårstionde, en af Johannes XXII påbjuden treårstionde — ett minst sagdt egendomligt kraf, då vi ej känna någon Sverige berörande treårstionde af Johannes XXII; som af det följande framgår, hade Guilaberti själf mycket vaga föreställningar om innebörden häraf — vidare Clemens VI:s tre- och tvåårstionden, de af densamme påbjudna annaterna, vidare "nonnulli census", som kunde finnas att uppbära — möjligen har uttrycket afseende på eventuella censusafgifter från exempta kloster —, af enskilda gjorda deposita för kyrkans räkning samt slutligen vissa den hel. stolen tillkommande böter[1]. För dessa skattetitlar begärde nu nuntien fullständig redovisning och dessutom dels uppgift på vid kurian vakanta gäll inom Upsala stift, och huru länge de stått lediga före provisionen, dels utbetalning af korstågslegata och de i kyrkstockarna insamlade medlen till turkarnas bekämpande.

På dessa kraf förklarade sig ärkebiskopen och de närvarande capitulares ej kunna svara på stående fot, "emedan bland de apostoliska brefven voro åtskilliga, om hvilka de förut ej haft någon kännedom". De begärde därför afskrifter af dessa och betänketid att yttra sig däröfver; detta beviljade nuntien till tiden för vespern följande dag. På aftonen d. 4 möttes man åter och ärkebiskop Hemming svarade nu på sitt kapitels vägnar. Han förklarade sig beredd att ställa sig till efterrättelse de två första brefvens mera allmänna föreskrifter. Om Romskatten gaf han

[1] Meningen härmed förefaller något oklar. Man kunde tänka på *condemnationes* på grund af utslag af *auditor curiæ cameræ* (Göller i inl. till *Die Einnahmen*, s. 118). Snarare kunde dock anföras en mening i en instruktion af d. $^{26}/_{9}$ 1313 för den till England afsände kollektorn Guillelmus de Balaeto (*Reg. Clem. p. V* 10037): "— necnon pecuniarum penarum, que frequenter, sicut accepimus, in eisdem partibus promittuntur in diversis contractibus pro eiusdem Terre subsidio et etiam committuntur".

de intressanta upplysningar, som i annat sammanhang blifvit anförda. Att uppbörden af Viennetionden blifvit verkställd af Johannes de Serone och Bernardus de Ortolis, kunde han styrka med tvenne af dessa lämnade notariatsintyg[1]. Återkallandet af Johannes XXII:s "treåriga" tionde, som han identifierar med den sexåriga, hvaraf endast hälften hunnit uppbäras, framgick af Benedikt XII:s bulla härom, som i original företeddes. Clemens VI:s treåriga tionde funnes insamlad; om tvåårstionden däremot hade man tills nu ej hört talas. Hvad annaterna angick, hade biskop Petrus i Linköping ensam haft deras uppbörd om hand. Några andra "census et alia jura Romane ecclesie debita" än Peterspenningen visste man ej om. Några deposita för den hel. stolens räkning kände man ej till, och inför krafvet på "pene apposite in contractibus et Romane ecclesie applicate" stod man fullkomligt oförstående. Redogörelse för vid kurian vakanta gäll och tiden för deras vakans kunde man ej lämna, då man aldrig fått i uppdrag att hålla reda därpå. Några korstågslegata hade man ej hört talas om, fast de påbjudna korstågspredikningarna samvetsgrant hållits. Offerstockar i kyrkorna hade väl blifvit uppsatta, men om något blifvit lagdt i dem, visste man ej, men erbjöd sig att öppna och se efter. Af dessa vittnesmål, som såväl ärkebiskopen som capitulares fingo styrka med högtidlig ed, begärde nuntien i sin tur afskrift och utsatte nästa sammankomst till måndagen d. 6, då han äfven ville ha redovisningen för hvad som verkligen blifvit uppburet.

Denna dag förklarade sig nuntien nöjd med det svar, han erhållit, med undantag dock dels för den omstridda treårstionden: Benedikts bulla talade om en sexårstionde, det måste därför vara fråga om två olika tiondepåbud — det ser ut, som man slarfvat i kammaren med nuntiens

---

[1] DS 2571 och 2650, det förra en vidimation af dessa nuntiers fullmakt, det senare ett kvitto för Upsala stift.

instruktioner i afseende härpå; denna treårstionde förblir emellertid en mörk punkt[1] — här höll dock ärkebiskopen fast vid sin ståndpunkt, dels i fråga om tvåårstionden af 1345; härpå svarades med nya försäkringar, att man aldrig hört talas därom, men väl vore beredd att godtgöra, hvad som försummats[2]. Härefter lämnades redovisning för Peterspenningen inom de tre folklanden — i Hälsingland, Ångermanland och Jämtland hade aldrig Romskatt erlagts — för åren 1333—1350 och för treårstionden med specifikationer för år och land. Af dessa medel har Guilaberti nu endast mottagit 50 m. 7 öre af Romskatten, som han kvitterar d. $^{7}/_{12}$[3]; resten öfverlämnades sedan genom riddaren Gustaf Arvidsson (Sparre), som d. $^{2}/_{6}$ 1351 i Stockholm fick motta kvitto för kontingenten från ärkestiftet, inklusive nyssnämnda 50 m. 7 öre Romskatt[4].

Vi ha mycket ofullständig kunskap om hvar nuntien uppehållit sig och hvarmed han varit sysselsatt de närmaste månaderna. Några uppbördsförrättningar känna vi för denna tid icke; kanske har han väntat på att underrättelsen om hans ankomst skulle hinna sprida sig till de öfriga stiften, kanske, hvilket synes troligast, har det varit förhandlingar i samband med de påfliga penningeförsträckningarna till den svenska regeringen, som uppehållit honom. Den första underrättelse vi ha om honom för 1351 är nämligen af d.

[1] Jfr DN VI 181 (det måste varit denna bulla, nuntien företedde Upsalakapitlet).

[2] D. $^{6}/_{12}$ ha också afskrifter af bullan om tvåårstionden tillställts suffraganerna; vi känna sådana för Strängnäs och Växjö (DS 4646) och Åbo; biskop Hemming erkänner d. $^{23}/_{3}$ 1351, att han d. 12 i samma månad erhållit afskriften. FMU 595.

[3] DS 4649.

[4] Kvittensen i MUNCHS afskrift (i RA) af Guilaberti's kvittensbok. — Gustaf Arvidsson vidimerar d. $^{7}/_{4}$ 1351 ofvannämnda kvitto af d. $^{7}/_{12}$ 1350. Orig. på perg. i RA (saknas i RAP). — Han hade då antagligen nyss erhållit Guilaberti's uppdrag att ombestyra transporten från Upsala, hvilket denne emellertid återkallar genom ett bref till kapitlet i Upsala dat. Fiholm d. $^{10}/_{4}$. (Orig. på perg. RAP 15.)

$^{24}/_{2}$, då han från Lödöse utfärdar ett bref till biskop Sigge i Skara; det heter här, att, då "vi af vissa orsaker och skäl medgifvit", att alla den romerska kyrkan tillkommande penningsummor i Sverige och Norge skulle lämnas åt konung Magnus, befalles biskopen att till denne eller hans ombud utbetala 1,200 mark penningar, som för Skara stift alltjämt skulle restera på Viennetionden[1]. Detta är den första gång, vi höra något om låneaftalet mellan Magnus Eriksson och kammaren. MUNCH antar, att aftalet mellan konungen och nuntien träffats redan föregående sommar, men påpekar tillika, att påfvens samtycke måste förutsättas, fast man inga urkunder känner, hvaraf detta framgår. Om den väg, hvarpå det påfliga medgifvandet utverkats, har jag ofvan vågat en gissning.

Något senare är det, som kon. Magnus fått motta ett annat värdefullt påfligt ynnestbevis: fyraårstionden af 1351, en delad tionde af samma slag som Viennetionden. Suppliken om densamma — det uppges i bullan uttryckligen, att framställningen skett genom särskilda kungliga sändebud; hvilka kunna vi ej uppge[2] — talade åter om trons försvar mot de schismatiska grannarna i öster, om dessas anslag mot de nyomvända karelerna och ingrerna och slutligen om den stora dödliga farsot, den "nimia mortalitatis pestis",

---

[1] Brefvet finnes i Guilaberti's kvittensbok, där äfven konungens kvitto af d. $^{8}/_{10}$ 1351 finnes infördt; båda tryckta i DN VII 226, 235.

[2] Kanske har Petrus Thyrgilli verkat för saken redan 1350; att saken i så fall blef så mycket fördröjd, kan möjligen ha sin grund i dess sammankoppling med den tiondebevillning åt Polens konung, hvarom påbud utgår samtidigt med den svenska (*Monumenta Poloniae Vaticana* II, n. 80). Samma dag utgå en rad andra påfvebref (ST 300—302), hvilka afse att främja det nordiska korstågets sak — bullornas registrering bland *litteræ communes* torde ej tillåta det antagande af ett stort påfligt initiativ, som annars kunde legat nära. Att de förutsätta samverkan mellan de svenska och polska konungarnas ombud, har MUNCH framhållit (*Historie* II: 1, s. 535 ff., särskildt 536 n. 6). — Dock tyda några påfvebref på att kon. Magnus haft bud i Avignon äfven på hösten 1351: DN VII 232.

som så starkt nedsatt folkmängden i konungens länder och minskat deras motståndskraft mot fiendernas anlopp. Konung Magnus' ryska fälttåg var emellertid redan tilländå, då bullan utfärdades d. $^{14}/_{3}$ 1351 [1]. Den lydde på en fyraårig tionde att uppbäras i tvenne terminer årligen (d. $^{1}/_{5}$ och $^{11}/_{11}$); hälften skulle tillfalla konungen, hälften kammaren. Kollektionen anförtroddes åt biskoparna i Linköping och Växjö samt abboten i Hovedö [2]. Då det emellertid torde dröjt rätt länge, innan detta påbud blef bekant i Sverige, kunna vi tills vidare uppskjuta dess närmare behandling och i stället rikta vår uppmärksamhet på lånetransaktionen.

Konung Magnus' lån: Jönköpingsaftalet.

Det är ej vår sak att här berätta, hur kristenhetens andliga öfverhufvud blef västerlandets störste bankir, hur "hundraårskriget från båda sidor började med kyrkans penningar, med korstågsmedel" [3]. Men erinras måste dock här om dessa väldiga affärstransaktioner, utan hvilkas bakgrund den ifrågavarande episoden i Sveriges historia ej kan ställas i sin rätta dager. Hur korstågsgärder delats mellan påfve och regenter, har ofvan flerestädes omtalats. Jämnsides härmed utvecklas en ren lånerörelse, och redan David Bruce i Skottland fick 1329 återbetala 12,000 floriner, som hans fader lånat af påfven [4]; men större proportioner tog rörelsen först under Clemens VI, och de summor, som denne försträckte konungarne Filip VI och Johan den gode, stego ända till sammanlagdt 3,517,000 floriner [5], hvilka enorma utlägg emellertid naturligtvis få skrifvas på räk-

---

1 ST 299.

2 DN VI 199.

3 HALLER, *Papsttum und Kirchenreformation,* s. 138.

4 HALLER, s. 137.

5 M. FAUCON, *Prêts faits aux rois de France par Clément VI, Innocent VI et le comte de Beaufort (1345—1360)* i Bibliothèque de l'école des chartes XL (s. 570—578). — Under föregående århundrade hade förhållandet i mycket varit omvändt. Jfr A. GOTTLOB, *Päpstliche Darlehensschulden des 13. Jahrhunderts* i Historisches Jahrbuch hrsg. v. Görresgesellchaft XX, s. 665—717.

ningen af denne påfves mångomtalade nationella sympatier. En skillnad bör äfven framhäfvas vid jämförelsen med vårt fall: transaktionerna med Frankrikes konungar voro i vida högre grad en påfvens personliga affär, som han dref tillsammans med sin broder Guillaume Roger, grefve af Beaufort; konung Magnus' lån är mera en ren kameralsak, äfven om dess beviljande och vissa af åtgärderna vid dess indrifvande måste tillskrifvas påfvens personliga ingripande. Det måste dock betraktas som ett i hög grad intressant exempel på en dylik påflig lånetransaktion i mindre skala, särskildt som materialets relativa fyllighet och tillgänglighet möjliggör ett detaljstudium af densamma.

Emellertid hade Johannes Guilaberti från Lödöse, där nyss nämnda bref utfärdats, begifvit sig inåt Småland, och d. $^{9}/_{8}$ har han på Växjöbiskopens gård Kronoberg mottagit Romskatten och treårstionden från Växjö stift, hvilka öfverlämnades af prosten Jacobus Rascolfi och kaniken Johannes Petri (detta är den första kvittens af denna art nuntien utfärdat i Sverige)[1]. Från Kronoberg begaf han sig till Jönköping, där det formliga låneaftalet ingicks.

Härom berättar det notariatsinstrument, som därvid uppsattes af Joarus Nicolai, klerk från Linköpings stift, en af de notarier, som gingo Johannes Guilaberti tillhanda[2]. Detta nämner som närvarande vid ett under konung Magnus' frånvaro på sitt ryska fälttåg af drottning Blanche i Jönköpings franciskanerkloster d. $^{19}/_{8}$ hållet rådsmöte följande herrar: biskop Petrus i Linköping, prosten i Linköping Nicolaus Marci, nu konung Magnus' kansler, riddarne Nils Abjörnsson (sparre), Sveriges drots Nils Thuresson (två bjälkar), Norges drots Orm Eysteinsson, Karl Näskonungsson (natt och dag), Anund Sture, Gustaf Arvidsson (sparre), Nils Åkesson, Erengisle Sunesson (båt) och väpnaren Johan

[1] Notariatsintyget (af *Johannes* Nicolai, hvilket antagligen är felskrifning för *Joarus* Nicolai, då vi ej känna någon notarie med förstnämnda namn) bland Guilaberti's kvittenser. (MUNCHS afskr. RA).

[2] Tryckt först i DN VIII 157, sedan i ST 303.

Cristineson (sparre) — dessa af rådet — samt riddarna Nils Ingevaldsson (natt och dag i längden), fogde i Stockholm, och Magnus Gislason (sparre), väpnarna Halstan Petersson, ståthållare i Skåne, Västgötalagmannen Algot Bengtsson (griphufvud), Nils Magnusson, Peter Lindormsson (Forstenaätten) och Bengt Thuresson (två bjälkar). Dessa sägas bilda rådsmöte (*consilium facientes*); i hvad egenskap de rådet icke tillhörande herrarne äro närvarande finnes icke angifvet; förmodligen ha de på grund af rikedom eller betydenhet adjungerats för att bilda en solidare bas för den obligation, som skulle afges. De ganska vaga fraser, som följa, om öfverläggningar om rikenas tillstånd, hvilka ge anledning till lånets begärande, få helt säkert skrifvas på räkningen af notariatsintygets vanliga ordrikedom. Saken var helt visst klar på förhand, och villkoren formulerades så:

Alla summor, som obligationens afgifvare själfva eller genom sina för ändamålet tillsatta ombud — för Sverige drotsen Nils Thuresson, riddaren Gustaf Arvidsson och Johannes, kyrkoherde i Köping, samt för Norge drotsen Orm Eysteinsson och abboten Arnulf i Hovedö — efter nuntiens förordnande komme att lyfta, skulle återbetalas i Brügge i rent silfver, en mark kölnisk vikt räknad lika med 6 mark sv. pen., och i bestämda terminer: 1,200 mark silfver skulle betalas före nästa 24 juni för de af de svenska kyrkorna uppburna medlen, och hela återstoden af dessa medel före närmast därpå följande 29 sept.; de norska medlen åter före den 24 juni påföljande år. Om låntagarne felade härutinnan, åtogo de sig att godtgöra de förluster, som häraf kunde föranledas genom krafmålets rättsliga fullföljande, samt eventuella räntor — ett upprätthållande af det kyrkliga ränteförbudet hade ej lyckats för påfvarna som gäldenärer[1], och då de själfva voro borgenärer, ha de af naturliga skäl knappast varit ifrigare att iakttaga detsamma. Samtliga urkundens beseglare ställa sig som borgesmän

[1] Gottlob, *Päpstliche Darlehensschulden*, s. 712—717.

("omnes et quilibet ipsorum insolidum"). Drottningen ställde som säkerhet hela sin egendom, särskildt sin hemgift, och biskop Petrus icke blott hvad han själf kunde inneha, utan äfven sin kyrka och all dess egendom, lös som fast, och alla dess inkomster — huru han rättsligt velat motivera detta, torde ej vara så alldeles klart — och samtliga borgesmän förklara sig villiga att underkasta sig de åtgärder, som kunde vidtagas af *auditor* eller *vice auditor curiæ cameræ* eller hans ombud, och befullmäktiga som ombud att svara för sig i *audientia cameræ* Johannes Palasini, kyrkoherde i Apianum, Elne's stift, *procurator fiscalis* vid kammaren[1] och magister Bernardus de Turribus, rättslärd och *procurator in audientia cameræ.* De i Jönköping närvarande garanterade äfven, att deras förbindelse skulle tillträdas af konung Magnus själf och de öfriga medlemmarna af rådet, främst bland dem ärkebiskoparna i Lund och Upsala, vidare biskoparna i Skara och Växjö, riddarna Gustaf Thunason (hjälm utan sköld), Karl Tukason (hjälm utan sköld), Kettil Glysing (svinhufvud), Israël Birgersson (Finstaätten), Trotte Petersson (snedbjelke), Lars Karlsson (sparre), Magnus Knutsson (Blå), Nils Danneson, Magnus Gudmarsson, Greger Styrbjörnsson, Sigge Magnusson (Vinstorpaätten), Anders Eskilsson (lejon), Lars Germundsson, väpnaren Nils i Räfvelsta, samt utom rådet af biskoparna i Västerås, Strängnäs och Åbo[2]. Skulle några af dessa vägra, förbehöll sig nuntien rätt att anse sig löst från sina nu åtagna förpliktelser. Samtliga de närvarande borgesmännen beseglade urkunden — drottningen använde sitt sekret, då hon ej hade sitt stora sigill till hands; detta skulle dock

---

[1] Johannes Palasini eller Palaysini var *notarius cameræ* och *scriptor litterarum apostolicarum.* BAUMGARTEN, *Aus Kanzlei und Kammer,* s. 80 f.; *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. u. Innocenz VI.,* passim.

[2] Dessa tre biskopar ha icke tillhört rådet (se ALIN, *Bidrag till svenska rådets historia under medeltiden* I, s. 20).

bifogas vid första läglighet[1]. De öfriga biskoparnas tillträdande skedde genom särskilda instrument, först af ärkebiskop Hemming d. 1/4, vidare af biskop Hemming i Åbo d. 11/6, Sigmund i Strängnäs d. 12/6, Egisl i Västerås och Thomas i Växjö d. 16/6, Sigge i Skara d. 25/6 och ärkebiskop Petrus i Lund slutligen d. 11/7 på rådsmötet i Kalmar, där äfven konung Magnus' egen obligation afgafs, som nedan skall omtalas[2].

Ett studium af villkoren, sådana de i Jönköping stipulerades, måste ge vid handen, att de knappast varit synnerligen billiga. Vid tiden för deras fastställande hade ännu endast en obetydlighet af nuntien uppburits, och de förbindelser, denne åtog sig, äro i hög grad vagt formulerade, under det borgesmännen måste förbinda sig till en bestämd och afsevärd summas betalande på bestämd dag, innan man ännu med säkerhet kunde förutse, hvad uppbörden skulle inbringa. Å andra sidan tycks nuntien ha visat en erkännansvärd lojalitet i uppfyllandet af sina förpliktelser, och terminerna för återbetalningen ha också blifvit genom ny öfverenskommelse framflyttade; instrumentet härom känna vi dock endast genom en regestanteckning, som ej anger dess datum[3].

Fortsatt uppbörd. Emellertid är nuntien under de närmaste månaderna ifrigt sysselsatt med sitt uppbördsvärf, hvilket säkert befordrats

[1] Sigillens antal skall enligt DN VIII 157 uppgått till 43 — två mera än de här uppräknade namnen af närvarande och frånvarande —, hvaraf endast lämningar finnas af tvenne. Som vittnen nämnas tre Linköpingskaniker, bland dem Nicolaus Hermanni, och franciskanergardianen i Jönköping.

[2] ST 303 a och b, 320. Att inga dylika instrument finnas för de i Jönköping frånvarande världsliga herrarne, torde man ej som MUNCH få tyda så, att dessa alldeles undandragit sig att biträda aftalet; de ha i stället nöjt sig med att fästa sina sigill vid Jönköpingsurkunden, hvilket framgår af det antal sigill, hvarmed densamma ursprungligen varit försedd. Detta har emellertid icke godtagits i *curia cameræ* (ST 320, s. 216), och herrarne i fråga ansågos därför icke skyldiga att svara för förbindelsen.

[3] DN VIII 165.

däraf, att konungen och hans män hade så goda skäl att påskynda detsamma. Närmast synes han från Jönköping ha begett sig till Västerås' stift, och på biskopens gård Fiholm utfärdar han d. $^{10}/_{4}$ det ofvan omtalade bref till kapitlet i Upsala, hvari han återkallar sin förut gifna befallning att till herr Gustaf Arvidsson öfverlämna medlen från Upsala[1] — om hvad som här kan ligga bakom, äro endast lösa gissningar möjliga — och nära en månad senare, d. $^{1}/_{5}$ är han tillsammans med Guillelmus Planesa, Arnaldus Fabri, Halstanus, kyrkoherde i Fernebo, och frater Vedichinus från dominikanerkonventet i Västerås på biskopsgården Vestlanda, där han lämnar biskop Egisl och dennes kapitel kvitto för Romskatt och treårstionde[2]. Han har sedan fortsatt till Stockholm, där han antagligen råkat konung Magnus, som nu nyss återkommit från sitt fälttåg[3]. Kanske ha skattemedlen från Åbo stift blifvit öfverförda på konungens fartyg, ty d. $^{1}/_{6}$ kvitteras i franciskanerklostret treårstionde och annater, som biskop Hemming erlagt[4]. D. $^{2}/_{6}$ kvitterar nuntien på konungens slott de summor, som nu Gustaf Arvidsson öfverfört från Upsala — denna brist på öfverensstämmelse med brefvet af d. $^{10}/_{4}$ låter sig med föreliggande material ej förklaras; kanske beror Guilaberti's växlande hållning mot denne på slitningar mellan nuntien och den svenska regeringen i fråga om lånet; herr Gustaf Arvidsson skulle ju enligt Jönköpingsaftalet jämte drot-

---

[1] Orig. på perg. RAP 15.

[2] Instrument af Joarus Nicolai (MUNCHS afskr. RA).

[3] GRANDINSON, a. a., s. 101.

[4] Instrument af Liquidus Katilberni (MUNCHS afskr.). Vittnen: Ringvidus, ärkedjäkne i Upsala, Haquinus, kanik därstädes, Strängnäskanikerna Birgerus Gregorii och Petrus de Stockholm. — Instrumentet är förbisedt af HAUSEN i FMU. Antagligen har biskop Hemming själf varit med och i Stockholm eller trakten däraf d. $^{11}/_{6}$ afgifvit den obligation, hvarigenom han tillträdde Jönköpingsaftalet. Af FMU 604 kan det visserligen se ut, som skulle obligationen vara afgifven i Kalmar, men detta gäller naturligtvis endast ärkebiskop Petrus' instrument af d. $^{11}/_{7}$.

sen som konungens ombud uppbära lånemedlen; när han står som mellanhand vid uppbörden, betyder detta naturligtvis, att pengarna aldrig behöfde gå genom nuntiens händer[1]. I Stockholm finna vi för första gången i nuntiens sällskap biskop Thomas i Växjö, redan af Johannes XXII:s nuntier använd som subkollektor, då han ännu var kanik i Upsala, och Strängnäskaniken Birgerus Gregorii, som skulle bli en af hans nyttigaste medhjälpare. Biskop Thomas, Linköpingsprosten Nicolaus Marci — konungens kansler — och ärkedjäknen i Upsala Ringvidus bevittna äfven påföljande dag (d. 3/6) i franciskanerklostret mottagandet af kontingenten från Strängnäs' stift (Romskatt, treårstionde, kistoffer *in subsidium contra turcos*)[1]. Detta har emellertid ej tillfredsställt nuntien. Det har ofvan[2] omtalats, hvilka extraordinära åtgärder biskop Styrbjörn måste vidtaga för att kunna komma ut med Viennetionden vid Johannes' de Serone och Bernardus' de Ortolis besök. Antingen hade han därvid försummat att skaffa sig ordentligt kvitto eller också hade detta senare förkommit, ty man har ej för Guilaberti kunnat styrka, att tionden ifråga verkligen blifvit erlagd. Det är antagligen detta, som föranledt denne att göra en särskild utflykt till Strängnäs, där han emellertid d. 13/6 endast fick motta 50 mark pen.[3] Han gaf därför i uppdrag åt drotsen Nils Thuresson att fullfölja krafvet och reste själf vidare till Södertälje; här kan han redan d. 15/6 ge drotsen kvitto på ytterligare 1,000 mark pen., hvilka uppburits som restans på sexårstionden[1], d. v. s. som konungens ombud behöll förmodligen drotsen, hvad han fått in, medan nuntien endast kontrollerade och bokförde beloppen. Från Södertälje gick färden åt söder, och d. 28/6 har nuntien i Sankt Lars' sockenkyrkas sakristia i Söderköping utfärdat kvittens för Skara stift på Romskatt,

---

[1] Instrument af Liquidus Katilberni. (MUNCHS afskr.)
[2] S. 155 ff.
[3] Kvitto, utställdt af Guilaberti själf (MUNCHS afskr.).

treårstionde, annater och korstågslegata[1]. I hans sällskap finna vi här de båda biskoparna i Växjö och Linköping, med hvilka han kanske haft sällskap ända till Kalmar, och en Linköpingskanik. Genom de båda sistnämnda har han antagligen fått underrättelse om insamlingens gång i Linköping. Kanske är det genom dem, han fått den *compotus,* hvarom han talar i ett likaledes i Söderköping följande dag (d. $^{29}/_{6}$) utfärdadt bref, ställdt till biskop Petrus — som nog nämnes enbart för formens skull, då han ju antagligen var närvarande — och dennes kapitel[2]. Han befaller adressaterna att — *morosis dilacionibus postpositis quibuscunque* — till den för ändamålet befullmäktigade prosten Nicolaus Marci öfverlämna såväl hvad som enligt nämnda redovisning skulle återstå att betala för Linköpings stift som de summor, hvilka för att vara i säkert förvar af kapitlen i Växjö och Skara deponerats i deras vård. Dessa summor sägas uppgå till 1,441 mark, 2 öre 2 ört. 6 pen., men det är endast 1,080 $^{1}/_{2}$ mark 18 $^{1}/_{2}$ pen., som domprosten d. $^{6}/_{7}$ kan erkänna sig ha emottagit[3]. Denna summa fanns inlagd i säckar, som beseglats af ärkedjäknen Magnus och Lindorm, en *scolaris* i drotsens tjänst ("Lindormi scolaris domini dapiferi") för att föras till Kalmar att där öfverlämnas till konungen enligt nuntiens uppdrag.

D. $^{9}/_{7}$ ha nuntien och hans sällskap nått Kalmar, och denna dag afgaf biskop Petrus redovisning för de annater, han uppburit på grund af Clemens VI:s fullmakt, i närvaro af bl. a. drotsen Nils Thuresson, som väl omedelbart tog hand om pengarna[4], och samma dag lämnade samme biskop å sina och sitt kapitels vägnar en särskild redovisning för

---

[1] Instrument af Liquidus Katilberni (MUNCHS afskr.). Jfr Tab. IV, Bil. B. Biskop Sigge var kommen redan d. $^{25}/_{6}$, då han biträdde Jönköpingsaftalet.

[2] Orig. på perg. RAP 24. [3] Orig. på perg. RAP 25.

[4] Notariatsintyg af Joarus Nicolai (MUNCHS afskr.). Se Tab. IV, Bil. A.

hvad som uppburits på Gotland, omfattande endast treårstionde och annater[1]. Två dagar senare (d. $^{11}/_{7}$) har biskop Thomas kompletterat sin inbetalning af d. $^{3}/_{9}$ med några summor, utgörande restantier på Viennetionden och offer i kyrkstockarna[2].

Låneaftalets ratifikation. Vid denna tid ha äfven konungen och antagligen rådets öfriga medlemmar samlats i Kalmar, och d. $^{12}/_{7}$ dagtecknas dels ärkebiskop Petrus' i Lund biträde till Jönköpingsaftalet[3], dels konung Magnus' egen ratifikation af detsamma[4]. Enligt denna skola vid den redovisning, som nu lämnats af de båda kungliga uppbördsmännen, drotsen Nils Thuresson och Herr Gustaf Arvidsson, de dittills af nuntien öfverlämnade summorna uppgått till 12,000 mark pen., som konungen härmed erkänner sig ha mottagit[5].

Först tre dagar efter utfärdandet af kon. Magnus' ratifika-

---

[1] Notariatsintyg af Joarus Nicolai (MUNCHS afskr.); att häraf sluta, att Romskatt icke uppburits på Gotland, låter sig icke göra, då denna mycket väl kan ingå i totalsumman för stiftet, fastän så ej särskildt uppgifvits.

[2] Notariatsintyg af Liquidus Katilberni (MUNCHS afskr.); med en förklarlig anakronism heter det här, att Viennetionden påbjudits af Clemens V "in subsidium terre sancte *et depressionem rebellium lombardie*".

[3] ST 303 a.

[4] ST 303 b.

[5] MUNCHS beräkningar öfver hvad nuntien fått in före d. $^{12}/_{7}$ och konungen alltså då kunde ha mottagit, äro alldeles felaktiga, liksom siffrorna i hans *Historie* (II: 1, s. 533 n., 534 n.) för Guilaberti's svenska uppbörd äro ytterst otillförlitliga — så t. ex. glömmer han alldeles bort treårstionden för Skara stift, och för Strängnäs uppger han den till 89 m. 6 öre i st. för 890 m. 6 öre. — Hans sammanräkning af före d. $^{12}/_{7}$ uppburna summor ger 9,590 mark, och han förmodar, att härtill får läggas, hvad som senare under året skulle komma in. En summering af beloppen i nuntiens kvitton ger i stället 11,214 m. 6 öre 1 ört. 5 p. Har konungen uppburit hela denna summa samt dessutom de 1,200, som han senare på året får från Skara, så har summan 12,000 öfverskridits. Antagligast är väl, att konungen intill d. $^{12}/_{7}$ fått 10,800 i reda pengar samt därjämte anvisningen på de 1,200; och att sålunda nuntien behållit 414 m. (etc.), utom de summor, som kommo in efter den 12 juli.

tion erhöll biskop Petrus kvitto för Romskatt, treårstionde och korstågslegata från sitt stift (d. 15/7)[1]. Dessa medel har väl nuntien behållit för kammarens räkning. Nuntien har sedan uppehållit sig i Kalmar till inemot slutet af juli, då han den 26 som sin ställföreträdare i Sverige befullmäktigar biskop Petrus, som han tycks ha valt till sin förtrogne. Han motiverar detta därmed, att hans personliga närvaro kräfdes på annat håll inom hans kollektori, där viktiga värf för hans herres räkning väntade honom[2]. Det förefaller, som skulle det snarare varit kon. Magnus, som behöft nuntiens biträde vid de dunkla och outredda underhandlingar med kon. Valdemar, hvaraf han var upptagen under hösten och vintern. Det är särdeles beklagligt, att vi för Guilaberti's verksamhet endast ha de torra och blodlösa källor, som hans utställda kvittenser utgöra. Att han emellertid ingalunda blott varit den korrekte kamerale ämbetsmannen, som med likgiltighet sett på allt, som ej omedelbart stod i samband med det värf, han fått sig anförtrodt, synes framgå dels däraf, att han från juli till oktober varit kon. Magnus följaktig — från hvilken tid vi endast ha i behåll ett enda kvitto[3] — dels af en episod från denna

[1] Notariatsintyg af Joarus Nicolai (MUNCHS afskr.) D. 14 hade Ricardus Henichini, plebanus i Quillinge, själf inbetalat 25 mark pen. för *fructus primi anni* af denna kyrka. — Notariatsintyg af Liquidus Katilberni (MUNCHS afskr.).

[2] "Verum cum ad expedicionem omnium negociorum dicte Romane ecclesie siue camere apostolice in regno Suecie et prouincia Vpsalensi predictis existencium intendere plenarie ad presens personaliter nequeamus, aliis arduis et diuersis dicti domini nostri pape, et eius camere negociis in aliis regnis et prouinciis predictis, pro quibus absentare sine mora necessario nos oportet, multipliciter impediti — — —". Bref af Johannes Guilaberti, intaget i en skrifvelse af biskop Petrus, af d. 24/8 1351, hvari denne ger biskop Sigge i Skara kvitto för *fructus primi anni* af Husaby (MUNCHS afskr.).

[3] Dock är det sannolikt, att han under dessa månader äfven lagt hand vid den skånska uppbörden. Om nuntiens verksamhet inom Lunds kyrkoprovins sakna vi ju så godt som alla underrättelser.

tid, om hvilken vi af en händelse fått en underrättelse af mera personlig art.

Guilaberti och Sigfridus Rotgeri.

Den 15 maj 1351 hade ärkebiskop Hemming aflidit — ej fullt två månader sedan han biträdt Jönköpingsaftalet. Om nyvalet har ärkebiskopskrönikan i Liber ecclesiæ Upsalensis endast att berätta, att biskop Petrus i Linköping postulerats och sedan vunnit konfirmation och pallium. Ombytet har dock ej skett så lugnt, som häraf kan synas. Kapitlets val hade först fallit på en ärkebiskop Hemming närstående man, dekanen Sigfridus Rotgeri, men detta stötte på motstånd hos konungen och hans förtrogne, nuntien, hvilka i medvetande om de medel, de hade till sitt förfogande, sökte påtvinga kapitlet sin man, Petrus Thyrgilli. Härmed lät man sig dock ej nöja i Upsala, utan sände dels bud till kurian direkt för sin kandidats sak, dels begaf sig denne själf till Skåne i hopp om att vinna stöd hos primas, ärkebiskop Petrus. Om sina öden på denna mission berättar dekanen för sina hemmavarande vänner prosten Laurentius och kyrkoherde Nicolaus i Frötuna i bref, dat. Lund d. 24/9 [1]. Brefvet bär vittne om en upprörd sinnesstämning och har uttryck af omisskännelig originalitet. "Sigfridus, decanus et electus Upsalensis" berättar, att han efter en besvärlig sjöresa landade d. 1/8 på Bornholm. Han skickade omedelbart bud till ärkebiskop Petrus och klagade sin nöd; till Lund vågade han ej komma utan lejd af konungen *et aliis quibuscunque*. Det tog tre veckor, innan han härpå fick ett svar, som innehöll försäkran om lejd och uppmaning att komma, emedan äfven konungen önskade ett samtal. Sigfrid kom så till Lund d. 27/8. Här voro församlade konungen, nuntien och rådet [2], och inför dessa fick

---

[1] Orig. på papper i RA. Ofullständig regest i *Svenska Riksarchivets pappershandlingar* 1351—1400 (Medd. fr. Sv. Riks.-Arch. XI) n. 1. Brefvet är dagtecknadt "sabbato quatuortemporum ante Michaëlis".

[2] Alltså har rådsmötet, som MUNCH endast känner som samladt i Häl-

Sigfrid ett par dagar efter sin ankomst andraga sin sak. Han fick till svar endast, att det vore godt att söka komma till enighet ("bonum esse tractare super concordia"); detta måste han medge, dock med förbehåll af den rätt, valet gifvit honom. "Nu", heter det, "begåfvo sig våra fiender konungen, drotsen och biskop Thomas, förande med sig den falske nuntien (*illum falsarium nuncium*) med en stor skara till domkyrkans högaltare och läto där uppläsa *quasdam aggravaciones* mot Sigfrid och herr Nils i Frötuna. Af denna skrift lyckades Sigfrid ej erhålla någon afskrift, "emedan de flydde", men inför det i domkyrkan församlade folket förnyade han dock sin appellation, och han tviflar ej på att den gjort intryck på alla redliga åhörare ("quod placuit omni bono viro"). Härpå[1] drogo konungen och hans män med allt krigsfolket till Hälsingborg, sedan man dock gjort ytterligare några försök att få en fredlig uppgörelse till stånd med den stridbare Upsaladekanen, likväl förgäfves, ty vid nästa personliga sammankomst fordrade man af denne först och främst ett afstående från valet, hvilket han bestämdt vägrade. Det stöd, Sigfrid väntat att finna hos primas, gick han dock miste om, "ty han är helt och hållet i konungens hand, hvilken innehar hela Skåne, slott som landsbygd, och hvilken han därför, som han sade, hvarken vill eller vågar stöta". Sigfrid beslutar emellertid att fortsätta resan till kurian, så snart han kan få skepp till Lübeck, där han hoppas träffa det från Upsala afsända ombudet ("dns. R. — — qui vt audiui eundo ad curiam non dormiuit"); han reser med godt hopp om framgång[2].

---

singborg d. $^{17}/_{9}$ (*Historie* II: 1, s. 564) redan nu börjat i Lund. Troligen ha rådsherrarna varit konungen följaktiga från Kalmar.

[1] *nequicijs eorum sic monstratis,* heter det hos Sigfrid, som tydligen varit åtskilligt säker på sin sak.

[2] "Et ideo de conspiracionibus aliorum minus curo". — Han omtalar, att konungen ej själf vill erkänna sig vara den, som vill uttränga honom, utan drotsen säger sig ha gjort detta på uppdrag af nuntien,

Han har med sig en pappersafskrift af flera af sin kyrkas privilegier; ett af dessa, Lucius III:s bref[1], har han med god verkan låtit uppläsa i Lunds domkyrka och uppmanar adressaterna att låta göra detsamma i Upsala. Detsamma borde ske med ett bref af Johannes XXII, som Sigfrid äfven gärna vill ha sig tillsändt, "om I viljen söka däruppe, där kapitlets sigill brukar förvaras". Om Sigfrids verksamhet vid kurian, där han var långt ifrån främmande[2], äga vi inga närmare underrättelser, men säkerligen ha hans fiender förekommit honom, ty redan d. $^{17}/_{11}$ sker Petrus' utnämning genom provision[3]. Sigfrid har dock stannat vid kurian, och då under hans vistelse där Skara blef ledigt[4] och denna stol förut blifvit reserverad, har han d. $^{9}/_{7}$ 1352 soulagerats härmed[5]. Hans vidare öden angå oss ej här[6]. Episoden har relaterats, då den utgör en förträfflig illustration till det sätt, hvarpå konung och påfve i förbund förfoga öfver kyrkans äreställen, och emedan den, som nyss framhållits, är ägnad att kasta ljus öfver Guilaberti's ställning. Att den

---

men — tillägges det — *ille color non valet, cum contra illos, qui factum fecerunt, procedemus.*

[1] Afser DS 96, där Lucius III försäkrar ärkebiskop Johannes bl. a. om att "ne — — archiepiscopi electionem canonicam impedire quecumque persona dampnabili temeritate presumat".

[2] Se ofvan s. 199 f. Han var där d. $^{3}/_{8}$ 1334, då han gör en inbetalning på ärkebiskop Petrus' Philippi servitier (K. H. KARLSSONS afskr.), d. $^{10}/_{10}$ 1338, då han som samme ärkebiskops prokurator fullgör dennes visitationsskyldighet, d. $^{19}/_{12}$ 1340, då han tillsammans med bl. a. Petrus Thyrgilli bevittnar Arvidus Karoli's testamente, vidare 1342, 1344 och 1345.

[3] CELSE, *Bullarium*, s. 123 f. RAP 37—41.

[4] Året för biskop Sigges död är felaktigt angifvet hos RHYZELIUS (som uppger, att han dött i svarta döden, s. 179) och EUBEL, *Hierarchia* (I, s. 461) till 1350; af konung Magnus' ofvan (s. 209 n. 1) anförda kvitto framgår, att han lefde ännu d. $^{8}/_{10}$ 1351.

[5] PORTHAN, *Accessio ad bullarium Celsii*, s. 93 f., 96 (n. 7 och 8).

[6] Han förekommer hos RHYZELIUS och REUTERDAHL under namnet Benedictus och kallas i den rimmade biskopskrönikan Smichinus. Jfr ANNERSTEDTS anmärkning till SRS II: 2, s. 118.

får förklaras af tidigare partimotsättningar är väl möjligt; dock kunna biskop Petrus' personliga förbindelser fullt förklara den energi, hvarmed hans utnämning genomdrifves. Jag vill särskildt påpeka, hur vi här se konungen och nuntien tydligen personligen på god fot med hvarandra och handlande i bästa samförstånd.

Guilaberti's första resa afslutad.

Medan konung Magnus ännu var kvar i Hälsingborg, for Johannes Guilaberti i förväg till Lödöse, där han d. 17/9 af biskop Sigge genom dennes sakristan mottog en del af den enligt nuntiens åsikt resterande Viennetionden[1], och kanske var han kvar här, då konungen anlände till Lödöse, där han d. 8/10 utfärdade ett flera gånger omnämndt kvitto. Därefter måste nuntien ganska snart ha inskeppat sig till Flandern, ty redan d. 12/1 1352 finna vi honom åter i Avignon, sedan han sålunda fullbordat den första af sina resor till Norden. Det var antagligen på denna resa, han i Brügge gaf fullmakt åt en klerk från Tournai stift, Johannes de Bouchout, att å hans vägnar motta inbetalningar[2]. Nämnda dag mottog han af Clemens VI:s thesaurarius biskop Bertrandus af Comminges kvitto på 2,000 flor., som han inbetalt från sin kollektori[3]. Som vi sett, har Guilaberti knappast kunnat förrätta någon uppbörd annat än i Sverige — äfven om det är tänkbart, att han, som MOLTESEN antager (s. 177), på uppresan gjort ett kort besök hos konung Valdemar — och då allt, hvad han fick in i Sverige, steg till ej fullt 16,200 mark pen. (se Tab. IV), hvaraf konung Magnus fått 12,000, bör skillnaden mer än väl räcka till dessa 2,000 flor. (c:a 3,000 m. pen.). Som emel-

[1] Bref af Johannes Guilaberti (MUNCHS afskr.); om kon. Magnus' resor se "Magnus Erikssons itinerar" i GRANDINSON, *Studier i hanseatisk-svensk historia* II.

[2] Han supplicerar d. 21/10 om ett kanonikat vid Donatiani kyrka i Brügge åt denne, *Suppliques de Clément VI publ. par* BERLIÈRE, 2492. DN VI 212 c.

[3] DN XVII 95 (kvittot ur *obligationes*) och APD 397 (anteckningen i *Introitus et Exitus*, där summan sättes till "1,100 flor. de Florentia boni 800 flor. de summa".)

lertid härigenom en väl knapp marginal lämnas för nuntiens dagtraktamente och reseomkostnader, torde det vara nödvändigt att anta, att han fått in åtminstone något från den danska kyrkoprovinsen, kanske från Lunds stift, där han, som vi sett, uppehållit sig.

Under sin vistelse vid kurian har han ej försummat att genom påfliga nådesbevisningar skaffa sig själf och sina medhjälpare belöning för utståndna mödor. För sin reskamrat Guillelmus de Planesa har han d. $^{17}/_{7}$ fått löfte om ett kanonikat (*sub exspectatione præbendæ*) i Narbonne, för Joarus Nicolai, sin notarie, har han utverkat ett kanonikat i Strängnäs och för en präst från Lunds stift Nicolaus Absolonis ett dylikt i Roskilde[1] samt för sig själf d. $^{21}/_{10}$ på en gång prepodituren och Tierps kanonikat vid Upsala domkyrka, hvilka båda af Clemens reserverats[2]. Då han ännu ej mottagit prästvigning, måste han samtidigt begära, att detta ej skall hindra hans besittningstagande af dessa beneficier, utan han likväl skall få ta sin plats bland kanikerna i koret och njuta inkomsterna — detta så länge han tjänstgjorde som kollektor, eller åtminstone under sju år.

---

[1] DN VI 209.

[2] DN VI 212, 215. Jfr kaniklängderna i Liber ecclesiæ Upsalensis i DS 3835; om prepodituren heter det: "Post hunc (vz. dominum Beronem de Vesgocia), factus est prepositus Magister laurencius pauli, post hunc dominus laurencius vnge, qui quidem dominus laurencius non habuit ius in ea quia reseruata fuit curie per dominum electum (ɔ: Clementem) papam VI. et vigore illius reseruacionis impetrauit eam in curia dominus johannes Giulaberti tunc apostolice sedis nuncius in istis tribus regnis dacie, suecie et norwegie, qui renunciauit in manibus domini pape jnnocencij VI, antequam fuisset adeptus possessionem corporalem eiusdem — — —"

och om Tierp: "— — obtinuit eam dominus Johannes karoli virtute opcionis. Iste dominus Johannes non habuit ius in ea quia reseruata fuit in curia et vigore illius reseruacionis impetrauit eam dominus Johannes giulaberti, tunc apostolice sedis legatus(!) in regnis dacie, suecie et noruegie, qui prius optinuit preposituram et renunciauit prepositure in manibus pape, quo mortuo optinuit hanc prebendam eciam per reseruacionem dominus henricus dictus biscop — —".

Påfven bifaller suppliken, men med villkor, att han inom ett år mottog subdiakonatet, den lägsta af de "större" eller i egentlig mening heliga *ordines*. Prepondituren — utnämningen bekräftades d. 18/1 1353 af Innocentius VI, som äfven utnämnde exekutorer[1] — kom han aldrig att ta i besittning, men Tierp innehade han till sin död. — En för öfrigt okänd svensk subkollektor Henricus Hemmingi från Linköpings stift har slutligen d. 30/6 1353 fått en sockenkyrka med annex, emedan han i kollektorns tjänst "per discriminosa itinera et passus oportuit pertransire"[2].

Fyraårstionden af 1351.

Vi ha hittills endast i förbigående nämnt Clemens VI:s fyraårstionde af d. 14/3 1351, hvaraf konung Magnus skulle få hälften, och hvilken i Skandinavien skulle insamlas af biskoparna i Linköping och Växjö samt abboten i Hovedö. Nästa gång vi höra talas om denna tionde är i några bullor af den 6 och 8 augusti s. å. Den första af dessa[3] talar emellertid om en *fem*årstionde, som på konungarna Magnus' och Valdemars begäran skulle pålagts, och af hvilken Guilaberti befullmäktigas att af de tre prelater, som skulle sköta den primära insamlingen, uppbära den hälft, som skulle tillkomma kammaren[4], men den sista bullan[5] talar åter endast om den på konung Magnus' begäran pålagda fyraårstionden.

Att förklara denna motsägelse låter sig med befintligt material svårligen göra. MOLTESEN antager[6], att det utfärdats tvenne alternativa fullmakter, af hvilka Guilaberti för Sverige

[1] DN VI 215.

[2] Det var Folkärna med annexet Grytnäs, det gällde. Dessa socknar hade biskop Egisl först orättmätigt lagt till sitt biskopsbord och sedan däraf gjort ett särskildt prebende. H. H. innehade därjämte kanonikat i Stavanger. DN VII 244.

[3] DN VI 205.

[4] DN VI 206. Äfven rekommendationsskrifvelser till konungarna.

[5] DN VI 207.

[6] S. 180 f.

fått använda hvilken han funnit lämpligt. Detta är väl det sannolika; men då MOLTESEN tillfogar, att femårstionden nog blifvit utkräfd i Danmark, emedan kon. Valdemar ej var mannen att låta ett så förmånligt påfvebref ligga obegagnadt, måste vi anmärka, att det är mycket osäkert, om det kommit till hans kännedom. Bullan har väl utfärdats, men säkerligen lämnats åt Guilaberti att efter godtfinnande användas. Och då denna gäller såväl Sverige och Norge som Danmark, kunde väl nuntien svårligen låta publicera den i Danmark, samtidigt som i Sverige endast bullan om fyraårstionden verkställdes. Nu sakna vi som vanligt kunskap om den danska uppbörden, men i Sverige har det aldrig blifvit fråga om annat än fyraårstionden.

Emellertid har knappast Guilaberti hunnit göra något åt saken, innan han lämnade landet; först 1352 finna vi de båda biskoparna i verksamhet. Första bevarade vittnesbörd härom är ett bref af biskop Thomas, skrifvet i Jönköping d. $^{28}/_{8}$, till prosten och kapitlet i Linköping[1], hvilka han i rätt skarpa ordalag förebrår, att de "nescimus quo ducti consilio" försummat att åtlyda hans förut gifna befallning att till konungens ombud utbetala dennes andel — har verkligen någon försumlighet förekommit, är detta lätt förklarligt, då man nu antagligen hade att samtidigt utgöra den försenade tvåårstionden. När denna första anmaning till Linköping afgått, är obekant. Hvad Strängnäs angår, veta vi, att tvenne kapitlets ombud, af hvilka det ena var Birgerus Gregorii, vid tiden omkr. d. 19 febr.[2] råkat de båda biskoparna i Jönköping, och därifrån fått med sig hem afskrifter af bullan, och tillika själfva befullmäktigats som subkollektorer inom sitt stift; de skulle till konungens ombud utlämna hälften och på säkert ställe bevara den andra hälften. Detta framgår af biskop Petrus' bref till biskop och

---

[1] Orig. på perg. RAP 75.

[2] "in carnispriuio proxime preterito".

kapitel i Strängnäs, dateradt Gladhammar i Tjust d. $^{18}/_{12}$ 1352[1].

Clemens VI:s pontifikat nalkades sitt slut; det är ovisst, om Guilaberti dröjt i Avignon ända till påfvens död den 6 dec. 1352. Vi spåra hans närvaro ännu i suppliker af d. $^{21}/_{11}$[2], men han hade nog rest före den nye påfvens regeringstillträde, emedan annars Innocentius ej behöft genom särskild budbärare skicka det bref, som stadfäste företrädarens fullmakt för nuntien. Denna bulla öfverlämnades d. $^{18}/_{1}$ 1353 till den påflige *serviens armorum* Raimundus de Galancio, hvilken d. $^{26}/_{1}$ fick sina pass för att resa till Norden[3]. *Påfveskiftet 1352.*

Sedisvakansen blef kort: redan den 18 dec. utgick Étienne Aubert, kardinalbiskop af Ostia och Velletri och storpoenitentiar, ur konklaven som påfve[4]. Innocentius VI återupplifvade traditionerna från Benedikt XII; åter fingo lyck-

---

[1] Orig. på perg. RAP 95. Petrus Thyrgilli har ännu ej antagit ärkebiskopstiteln. Han har kanske ännu ej hunnit få del af den bulla af d. $^{14}/_{10}$ 1352, däri Innocentius underrättar konung Magnus om att Petrus blifvit löst från det band, som förenade honom med Linköpings kyrka, och att han vid denna fått Nicolaus Marci till efterträdare (DN VI 211).

[2] DN VI 212.

[3] MOLTESEN, s. 181 f., 223 f. APD 405. DN XVII 109. Jfr *Innocent VI, lettres closes, patentes et curiales* n. 12 (d. $^{8}/_{1}$ 1353), där det heter, att Raimundus skickas *ad partes Hungariae*. Stadfästelsebullan för Guilaberti är här registrerad under d. $^{11}/_{1}$ (a. a. n. 29). Raimundus medförde äfven andra bref, särskildt till ärkebiskoparna (öppna) och Danmarks och Sveriges konungar (slutna) (DN XVII 101, APD 408). Han åtnjöt ett dagtraktamente af 2 flor., utgående som prokuration af resp. andliga institutioner (APD 404, RAP 100). Om R:s resa veta vi f. ö. endast, att han d. $^{1}/_{4}$ s. å. befann sig i Brügge, där han bevittnade en penningetransaktion mellan ett ombud för ärkeb. Petrus Thyrgilli och subkollektorn Guillelmus Tartoul rörande den förres servitium (orig. på perg. RAP 115). Att med MOLTESEN anta, att Raimundus haft särskilda instruktioner att meddela Guilaberti rörande kon. Magnus' lån, torde man ej ha skäl.

[4] MOLLAT, *Les papes d'Avignon*, s. 91 ff.

sökarne, klagande öfver "duritia pape", vända Avignon ryggen för att residera i de benificier, de redan innehade, i stället för att förvärfva nya. Vi erinra om hur Birgitta med glädje hälsade den tillträdande påfven — om också blott för att säga dess bittrare ord på hans graf. Det var ett i många afseenden föga afundsvärdt ekonomiskt arf, Innocentius hade att tillträda efter sin slösande företrädare — däri ingick som ett moment äfven lånet till svenske konungen; och den största af de uppgifter, han föresatte sig, återställandet af lugn och ordning i S. Petri gamla länder, ställde väldiga kraf på hans kassa — till det italienska kriget gingo i medeltal 40 % af kammarens samtliga utgifter[1].

Guilaberti's andra resa.

Vår första underrättelse om Guilaberti på hans andra resa är den inbetalning, han gör till kammaren d. 21/2 1353 af 4,500 flor. genom Antonius Malabayla från Asti och 1,000 flor. genom den påflige skrifvaren magister Jacobus de Molendina, kanik i S:t Victor de Combeta (Milano stift)[2]. Denna afsevärda inbetalning, gjord omedelbart efter nuntiens ankomst, är ägnad att väcka förvåning. MUNCH[3] har framställt och MOLTESEN[4] accepterat den förklaringen, att dessa summor skulle komma från restantier, uppburna (hufvudsakligen i Norge) sedan det, som den första uppbörden inbragt, lämnats till konungen. Detta är likväl osannolikt redan på grund af summans storlek; det är vidare alldeles otänkbart, att denna kompletterande uppbörd ej med ett ord skulle berörts vid Guilaberti's uppgörelse med de norska kollektorerna i Oslo d. 18/7 1353[5], där allt, som inkommit, säges ha lämnats åt konung Magnus. I Sverige har intet uppburits före d. 21/2 1353. Återstår alltså

---

[1] *Die Ausgaben der apost. Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz VI.*, s. 520.

[2] APD 409. I DN XVII 103 finnes thesaurarius' (Reginaldus' de Maubernart) kvitto.

[3] *Historie* II: 1, s. 542. [4] S. 186. [5] DN I 336; VIII 161.

endast Danmark. På denna sin andra resa måste alltså Johannes Guilaberti först besökt Danmark och där uppburit och omedelbart till Avignon afsändt treårstionden (möjligen tvåårstionden) och de annater, som insamlats på grund af Clemens VI:s reservationer[1]. Sedan måste han ha begifvit sig till Norge, där han någon gång under årets första hälft i Nidaros fått abbotens i Nidarholm förbindelse att betala 15 mark silfver i *commune servitium* jämte 5 *minuta*[2] och därefter d. $^{18}/_{7}$ i Oslo mottagit de norska kollektorernas, abboten Arnolphus' och munken Ingeldus' från Hovedö, redovisning. Denna slutar på en summa af 10,028 mark 3 öre 1 ört. 6 pen. Härefter antar MUNCH[3], fullkomligt obefogadt, att Guilaberti på hösten samma år åter besökt kurian, där han skulle fått förnyad fullmakt och uppdrag ifråga om återkräfvandet af lånet. Hvad det förra angår, förklaras detta antagande däraf, att MUNCH ej visste, att det var just den förnyade fullmakten, som Raimundus de Galancio haft att öfverföra; något uppdrag i fråga om lånet känna vi icke från år 1353; och antagandet i sin helhet saknar alldeles grund. I oktober månad var Guilaberti i stället sannolikt i Upsala, där hans notarie Joffridus Cellarii d. 11 i ärkebiskopens stenhus uppsatte ett instrument med förteckning öfver ärkeb. Hemmings där förvarade kvarlåtenskap[4]. Tidsrummet d. $^{18}/_{7}$ (den sista dag vi kunna spåra Guilaberti i Norge) — d. $^{11}/_{10}$ är för kort för att möjliggöra ett besök i Avignon[5].

[1] Jag skulle vara frestad att tillägga: Peterspenning.

[2] DN VIII 160. Det var den enda abbot i Norden, som betalade servitier. Jfr STORM, *Avgifter fra den norske Kirkeprovins*, s. 22 f.

[3] *Historie* II: 1, s. 542, 599 f. Öfver hufvud taget äro MUNCHS uppgifter på denna punkt påfallande orediga och motsägande.

[4] Detta omnämnes vid förhandlingarna om beslaget i Upsala 1356. Se EXKURS II.

[5] Joarus Nicolai, den notarie, som Guilaberti vid sitt förra besök mest användt, har emellertid i början af år 1354 besökt kurian, där han d. $^{24}/_{2}$ supplicerar om ett kanonikat i Upsala, och därvid som merit anför, att han "dirigendo collectorem vestrum in Regnis Suecie et Noruegie per

D. 25/1 1354 har biskop Thomas från Stockholm utfärdat en rundskrifvelse till samtliga svenska stift, däri han på Guilaberti öfverlåter sin myndighet i fråga om fyraårstionden — detta på grund af den påfliga fullmakt (antagligen af d. 8/8 1351), som denne företett — och ålägger adressaterna att till nuntien vid anfordran utbetala, hvad som inkommit af tionden under de fyra första terminerna[1]. I februari finna vi Guilaberti åter i Upsala, sysselsatt med förtecknandet af ärkeb. Hemmings lösören. D. 8/2 uppsattes ett af de hithörande instrumenten i domkyrkans sakristia, d. 15 uppgjordes i kapellet på Arnö ärkebiskopsgård en lista på en del därstädes förvarade böcker[2]. Sedan begaf sig nuntien till Stockholm. D. 19/3 tillskrifver han därifrån kollektorerna för fyra- och tvåårstiondena inom Linköpings stift[3]. Han säger sig här vara så upptagen af många och svåra värf i påfvens tjänst („in istis et aliis partibus"), att han ej nu kan personligen bege sig till Linköping för att mottaga redovisning, hvarför kollektorerna få befallning att före påsk (d. v. s. d. 13/4) till nuntien i Stockholm inleverera tiondemedlen, eller om nuntien vore förhindrad att då vara närvarande, till ärkebiskop Petrus, hvar i sitt stift denne än kunde uppehålla sig. För fyraårstiondens vidkommande åberopar han sig på biskop Thomas' fullmakt. Denna hans befallning synes emellertid knappast ha efterkommits.

---

se et amicos suos fideliter suis propriis sumptibus longo tempore laborauit et laborare iugiter est paratus" (K. H. KARLSSONS afskr.). — Han innehade förut ett prebende i Linköping, från hvilket han emellertid är beredd att afstå. Ehuru suppliken bifölls, synes han knappast ha kommit i besittning af något kanonikat i Upsala. I hvarje fall saknas hans namn i kaniklängderna.

[1] Intaget i vidimation på perg. af d. 19/3 s. å. (RAP 169). RAP 155. Att CELSE, *Bullarium* (s. 125), och på grund häraf äfven MUNCH anföra brefvet af d. 25/1 som utfärdadt af Guilaberti, beror på att biskop Thomas' bref är intaget i nuntiens senare bref af d. 19/3.

[2] Se EXKURS II.

[3] Orig. på perg. RAP 169.

Åter förflyta några månader, under hvilka vi intet höra af nuntien. I början af juni har han emellertid börjat sin uppbördsverksamhet och åtföljd af bl. a. Nicolaus Laurentii från Söderköping, som kallas hans klerk, och hvilken längre fram på året fungerar som hans notarie, begifvit sig till Strängnäs, där han i Birgerus' Gregorii hus höll uppbörd d. 11/6 [1] och fick in Romskatt samt två- och fyraårstionde, båda dessa senare i dubbla poster på grund af det nya mynt, som släppts ut d. 22/2 s. å. Birgerus Gregorii har sedan antagligen varit nuntien följaktig till Västerås, där han är närvarande vid uppbörden, som hölls i sakristanens bostad d. 13/6 (Romskatt, två- och fyraårstionde)[2]. Emellertid har man från Strängnäskapitlets sida, kanske redan vid uppbördstillfället — liksom senare i Skara — framställt kraf på att återfå, hvad som nuntien vid sitt förra besök utkräft som resterande på sexårstionden, men då man ej heller nu kunde framvisa något formligt kvitto har nuntien gifvit Birgerus Gregorii i uppdrag att genom vittnesförhör utröna sanningen. Att Birger betroddes härmed, ehuru på visst sätt part i saken, visar det förtroende, Guilaberti hyst till honom. Förhöret hölls d. 5/7 [3]; vittnesmålens hufvudsakliga innehåll har redan i ett annat sammanhang blifvit meddeladt[4]. Något resultat häraf kommer emellertid ej till synes förr än vid nuntiens nästa besök. Åter gå några månader under tystnad, tills vi d. 8/11 finna

[1] Notariatsintyg af Joffridus Cellarii (MUNCHS afskr. RA). Guilaberti har vid sina uppbördsförrättningar år 1354 ej kunnat använda samma sigill som vanligt; det heter i hvarje kvitto från detta år: "... dominus nuncius sigillum sui officii, quo ad presens vtitur, huic presenti publico instrumento iussit apponi in pendenti, cum aliud sigillum, quo alias vti in similibus consueuerat, in mari casu fortuito se asserat amisisse". Om det nya myntet se HILDEBRAND, *Sveriges medeltid* I, s. 827.

[2] Notariatsintyg af Joffridus Cellarii (MUNCHS afskr.). Såväl för Strängnäs som för Västerås har vid fyraårstionden afdrag gjorts för de från tiondeplikten befriade prebenden, som innehades af kardinal Raimundus, och hvilka voro taxerade, det i Västerås till 1, i Strängnäs till 1 1/2 mark pen.

[3] Protokollet i orig. på perg. RAP 181. [4] Se ofvan sid. 155 ff.

Guilaberti hållande uppbörd i Skara[1]. Vid denna, som förrättades i sakristanens bostad, mottogs blott Peterspenningen och större delen af kammarens anpart af fyraårstionden. Resten af denna såväl som hela tvåårstionden, tillsammans 1,596 m. 6 p. fingo tills vidare anstå, för den händelse denna summa verkligen, som man i Skara ville göra gällande, orättmätigt uppburits af nuntien vid dennes förra besök[2], och hvilket man nu kunde styrka med förnyade kvitton („propter quasdam quitancias per ipsos de nouo acquisitas seu receptas").

Linköping är nuntien d. 18/11 och mottar i domkyrkans sakristia Peterspenning, två- och fyraårstionde (tiondeinsamlingen hade dock icke omfattat Gotland) och en relativt afsevärd summa af offer i kyrkstockarna[3]. Då han sedan for uppåt landet, har han från Stockholm d. 30/11 utfärdat fullmakt för biskopen i Linköping, Nicolaus Marci, och en kanik Marcus Jacobi att inom stiftet vara hans vikarier, dock utan någon inskränkning i den allmänna fullmakt, han förut gifvit ärkebiskop Petrus (det är måhända brefvet af d. 19/8, som afses)[4]. Redan d. 4/12 är han i Upsala tillsammans med Birgerus Gregorii. Uppbörden för ärkestiftet hölls på ärkebiskopsgården[5], men

[1] Notariatsintyg af Nicolaus Laurentii (MUNCHS afskr.). Orig.-instrumentet i behåll (RAP 196).

[2] Häraf hade, som ofvan är nämndt, konungen lyft 1,200 m.; återstoden, som nuntien själf mottog, uppges i hans eget kvitto af d. 17/9 1351 till 396 m. *3 öre* (?) 6 pen.

[3] Notariatsintyg af Nicolaus Laurentii (MUNCHS afskr.).

[4] Orig. på perg. RAP 197 (regesten missvisande).

[5] Notariatsintyg af Nicolaus Laurentii (MUNCHS afskr.). Originalinstrumentet i behåll (RAP 199). Bland kollektorerna i ärkestiftet var kaniken Ulfo Gislonis (de S:ta Trinitate); han hade emellertid, som han långt senare d. 11/11 1369) erkände, af tiondemedlen dels på begäran af kaniken Nils i Frötuna, men utan kapitlets vetskap, lämnat ärkebiskop Petrus 245 mark, dels lånat konung Magnus 28 mark, som denne aldrig betalade. Nämnda dag öfverlät han till gäldande af dessa och andra skulder en del fastigheter till domkyrkans sysslomän. Orig. på perg. RAP 908.

redan samma dag har nuntien hållit uppbörd med tvenne andra stift i Bälinge på därvarande vikaries gård. Hvarför man från Växjö och Åbo valt just denna plats att göra upp sina mellanhafvanden med nuntien, erfara vi icke[1] — visserligen var Bälinge Åbobiskopens födelsesocken[2], men det är svårt att förstå, hvad det kan ha med saken att göra.

Efter d. 4/12 ha vi inga underrättelser om nuntien förrän han på sommaren dyker upp i Avignon, där han förmodligen befinner sig, då han d. 23/8 1355 bemyndigas att visitera exempta kloster inom sin kollektori[3]; d. 26/9 fullgör han som prokurator för biskop Nicolaus Marci i Linköping dennes visitationsskyldighet[4]. D. 10/10 ägde granskningen af nuntiens räkenskaper rum i kammaren, hvarvid man jämförde dennes egna böcker med en af Upsala ärkebiskop skickad redogörelse[5]. Det antas af MUNCH, att en af Guilaberti's hufvuduppgifter varit omsorgen om kon. Magnus' lån, och att han någon gång under 1354 eller början af 1355 åtminstone för formens skull framställt ett ordentligt kraf till konungen och samtliga kvarlefvande borgesmän. Om detta också ingalunda är otänkbart, måste det dock med skärpa framhållas, att vi i bevarade urkunder absolut sakna hvarje spår till underrättelse om att Johannes Guilaberti alls besvärat konungen med krafmål under sin andra nordiska resa[6]. Det kan icke heller påvisas, att

Åter i Avignon.

---

[1] För Växjö notariatsintyg af Nicolaus Laurentii (MUNCHS afskr.), för Åbo (af densamme) tryckt i FMU 646. [2] SRS III: 2, s. 133. (FMU 749).

[3] APD 418. DN XVII 111. Detta torde knappast vållat honom mycket besvär. I *Liber Censuum* finnes, som nämndt, intet kloster inom det egentliga Sverige, Norge eller Danmark antecknadt som skattskyldigt på grund af exemption. [4] KÅ 1913, s. 216.

[5] Denna måste vara identisk med det register öfver utställda kvittenser, som vi ha i behåll. *Collectoriæ 97*, fol. 1 r. (Vat. ark.).

[6] Med undantag likväl för ett uttryck i ett af de följande påfliga krafbrefven, där det heter, att anmaningar flera gånger blifvit framställda "genom våra nuntier", en uppgift, som dock den generaliserande pluralen beröfvar en god del af dess vikt.

han spelat den minsta roll vid det omslag i kammarens hållning ifråga om lånet, som inträdde på hösten 1355. Ehuru antagligen i Avignon har han icke ens som vittne varit närvarande vid förhandlingarna i målet i *audientia cameræ* d. $^{24}/_{10}$ 1355.

Krafmålet mot kon. Magnus i audientia cameræ.

Denna dag har en dom i lånefrågan afkunnats af vice auditor i *audientia cameræ* Johannes Fabre, kyrkoherde i Corunsac, vikarie för *auditor generalis* Johannes Maurelli under dennes frånvaro. Det härom af Egidius de Meuania uppsatta notariatsintyget[1] är jämförelsevis litet upplysande i förhållande till sin längd. Med vanlig ordrikhet refererar det hela sakens tidigare förlopp, dock utan att ge några upplysningar utöfver dem, som innehållas i tidigare instrument. Själfva förhandlingarna vid utslagets afkunnande ta den minsta platsen. Kammaren företräddes af sina båda högsta funktionärer camerarius ärkebiskop Stefanus af Toulouse och thesaurarius biskop Reginaldus af Palencia, konung Magnus och de svenska borgesmännen af deras redan vid Jönköpingsaftalet utsedde prokurator Johannes Palaysini. Denne erkände riktigheten af krafmålet, som lydde på sammanlagdt 22,028 m. pen. 3 öre 1 ört. 6 pen. — och domen blef, att betalning skall ske inom en månad. Det tillkom väl prokuratorn att delgifva dem, han representerade, denna dom, men vi finna icke, att den föranledt någon åtgärd förrän d. $^{22}/_{3}$ 1356[2], då Johannes Maurelli ger dess exekution i uppdrag åt biskop Bertrammus i Lübeck (*vel eius vicario in spiritualibus*), dekanen därstädes och kaniken Henrik Biscop i Bremen, dock med den förändring af sin ställföreträdares dom, att betalningsterminen förlänges till fyra månader. Ombuden skola dessutom instämma de aflidna borgesmännens arfvingar att på 120:de dagen efter stämningens delgifvande infinna sig inför kammarens *procurator fiscalis*.

---

[1] ST 320. [2] ST 322

Det är ej att undra öfver, att kammarens myndigheter yrka på lånets återbetalande. Dock är det ett par omständigheter, som mana till reflektion öfver möjligheten af att särskilda yttre inflytanden framkallat ett ingripande just nu. Å ena sidan väcker det förvåning, att man utan att vidtaga särskilda åtgärder låtit de terminer utgå, då lånet skulle förfalla till betalning; härtill kan väl anmärkas, *dels* att de norska lånemedlen till stor del ej komma konungen till handa förrän långt efter den stipulerade tiden för deras återbetalande — men i oktober 1355 hade dock öfver två år förgått efter de norska kollektorernas slutuppgörelse —, *dels* att vi genom ett register öfver instrument i lånefrågan, som uppgjorts i Avignon i mars 1356[1] erfara, att betalningsterminerna en gång blifvit framflyttade (instrumentet är skrifvet af Joarus Nicolai och härrör alltså från någon af Guilaberti's svenska resor, antagligen den första). Men så knappt tilltagna, som de ursprungligen bestämda terminerna äro, är det rätt osannolikt, att uppskofvet sträckte sig mycket längre än ett år. Allt som allt, tiden för frågans upptagande i *audientia cameræ* kan ej stå i direkt samband med betalningsterminerna, hvilka måste varit utlupna ganska långt dessförinnan. Det är däremot sant, att de påfliga utgifterna, särskildt för det italienska kriget, under år 1355 stego till högre belopp än förut[2]. Men de hade dock redan föregående år nått så högt, att man likväl måste fråga sig, hvarför ej krafvet redan då gjordes gällande — för så vidt ej då konsiderationer till kon. Magnus' förmån inverkat, hvilka nu af särskilda skäl åsidosatts.

Å andra sidan är år 1355 förberedelseåret för de kom-

[1] DN VIII 165. — Det är rätt förvånande, att man ej tillgrep den enklaste utvägen att få pengar af Magnus, nämligen att lägga beslag äfven på konungens hälft af fyraårstionden. Denna får han utan hinder uppbära äfven under 1356. RAP 279.

[2] Se *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. u. Innocenz VI.*, s. 519.

mande striderna mellan kon. Magnus och det svenska upprorsparti, som samlades kring kon. Eriks tron; krafmålet mot konungen, som med hänsyn till dennes allmänna ekonomiska ställning med rätt stor säkerhet kunde förutsägas skola leda till exkommunikation, var ett så kraftigt vapen, att man måste fråga sig, om icke de, som ville Magnus till lifs, haft ett finger med vid sakens återupptagande i kammaren. Här ta misstankarna lätt en bestämd riktning: hvem skulle man kunna tilltro ett dylikt politiskt spel snarare än Valdemar Atterdag, hittills väl en tvetydig bundsförvant, snart en öppen gynnare af sin uppproriske unge frände, alltid blott med det målet i ögonsikte att kunna till sitt rekonstruerade fädernerike foga de alltjämt felande provinserna på andra sidan sundet?

Nu vill det sig så, att just på hösten 1355 hade Valdemar en beskickning i Avignon. Dess ledare var egendomligt nog en lekman, riddaren Peder Lauridsen, och dess verksamhet spåras i en rad suppliker rörande danskar och danska kyrkoförhållanden, som beviljats under tiden $^{7}/_{9}$ —$^{4}/_{10}$[1]. I det viktigaste af hithörande påfvebref (af d.$^{16}/_{9}$)[2] heter det: "de framställningar, som samme riddare (Peder Lauridsen) gjort, ha vi så mycket vi med Gud det kunnat bifallit — bedjande, att du ej illa upptar, om vi ej kunnat ge vårt bifall till vissa andra saker, då rättvisan förbjöd, att så skedde utan att andra parten hördes". Att det varit Skåne, ifrågavarande framställning gällt, måste man med MOLTESEN antaga. Brefvets uttryck häntyder emellertid på en mera omfattande verksamhet af den danska beskickningen, än hvad de bevarade urkunderna visa. Är det då otänkbart, att Peder Lauridsen med den diplomatiska skicklighet, han visat sig äga, i Avignon funnit medel att — kanske genom privata förbindelser med kammarens män — sätta lif i aktionen mot kon. Magnus i gäldsaken? Har han väl kunnat undgå att göra sitt till för att få detta

[1] APD 419—449. MOLTESEN, s. 38 ff. [2] APD 442.

förträffliga medel mot sin herres rival användt? Och samtidigt vistades vid kurian en annan dansk man, som gärna torde velat skada Magnus. Det var den nye ärkebiskopen af Lund, Jakob Nielsen (Kyrning). Vald trots reservationen af ärkestolen for denne till Avignon, där valet naturligtvis kasserades, men Jakob likväl utnämndes genom provision [1] d. 5 okt. 1355. Han var i Avignon ännu d. 16/1 1356, då han afgaf sin servitieobligation [2]. Antagligen har han redan under sin vistelse i Avignon fått underrättelse om att hertig Bengt Algotsson lagt beslag på hans företrädares egendom och ärkestolens intäkter; det var detta, som gaf upphof till hans bittra fiendskap till hertigen och därigenom också afgjordt ställde honom i ledet bland Magnus' fiender [3]. Ärkebiskopen var alltså faktiskt i Avignon, då gäldsaken behandlades i *audientia cameræ*. Har han härvid förhållit sig alldeles passiv? De konsekvenser för hans vidkommande, som kunde härflyta ur hans företrädares borgensförbindelse, hoppades han väl med Valdemars hjälp kunna slingra sig ifrån — som han säkert också lyckades. Den omständigheten slutligen, att Johannes Maurelli's eget utslag af d. 23/8 1356, då danskarna farit hem, stipulerar förmånligare betalningsterminer än hans vikaries ett halft år tidigare, talar ingalunda mot min framställning.

Ofvanstående antaganden afse ingalunda att bevisa en sak, som man ej med föreliggande material kan med säkerhet uttala sig om. De vilja endast framställa en hypotes, den alltså, att lånesaken utnyttjats som ett vapen mot Magnus af dennes fiender, en hypotes, som ej synts mig alldeles orimlig och äfven kanske ger lösningen till några af de

[1] APD 450. MOLTESEN, s. 89 f. Det förtjänar påpekas, att rekommendationsbullor för den utnämnde — sådana som vanligen brukade sändas till vederbörande landsherre — utgingo till både Magnus och Valdemar; månne för alternativt bruk?

[2] APD 464.

[3] REINHARDT, *Valdemar Atterdag*, s. 232. STYFFE, *Bidrag* I. Inledningen, s. 21 f.

hithörande problem, som de följande åren gömma. Den senare omgruppering, som ställde Valdemar vid Magnus' sida, omöjliggör ingalunda antagandet, att ett dylikt uppslag kan ha gifvits af den danska politiken år 1355, men nödgar oss väl att anta, att, om detsamma öfver hufvud taget fullföljts, detta skett af andra, mindre ombytliga fiender. Det ligger kanske närmast att tänka på Mecklenburg och dess förbundna: hansan hade långa armar; är det orimligt att anta, att de räckte ända till Avignon?

Förberedelser till Guilaberti's tredje resa; G som ämbetsjägare.

Det ofvannämnda instrumentet har antagligen öfverförts till adressaterna af Johannes Guilaberti, liksom antagligen äfven påfvens mycket milda krafbref af d. 25/2 till konungen och drottningen samt till ärkebiskopen och biskop Thomas[1], af hvilka endast de båda senare innehålla en häntydan på den exkommunikation, som kunde bli följden af en försummelse att efterkomma auditorns utslag. Det bör emellertid observeras, att domens verkställande ej anförtros åt Guilaberti själf; det förefaller, som skulle han nu helt blifvit löst från sin befattning med gäldsaken[2], vare sig man ansåg, att en fortfarande befattning därmed skulle varit till hinders för honom som kollektor, eller att Guilaberti vore mindre lämplig för ett dylikt uppdrag genom sitt personliga förhållande till kon. Magnus. I hvarje fall tycks Henrik Biscop i sitt arbete för lånets indrifvande ha varit helt oberoende af Guilaberti. Behandlingen af gäldsakens vidare utveckling vågar jag därför uppskjuta till nästa kapitel för att där i ett sammanhang behandla Henrik Biscops verksamhet.

Guilaberti beredde sig nu till sin tredje nordiska resa. Redan d. 21/12 1355 ha pass och rekommendationsskrifvelser

[1] DN VI 231 (omtryckt i XVII 907).

[2] Den fullmakt, han får d. 25/2, att indrifva gäld till kammaren behöfver ej särskildt afse konung Magnus, utan var endast ett af de bemyndiganden, hvarmed en kollektor i allmänhet utrustades.

för honom utfärdats[1]; d. $^{22}/_{1}$ 1356 ha några florentinska köpmän bemyndigats att mottaga hans inbetalningar[2]. D. $^{25}/_{2}$ — samtidigt med nyssnämnda bref till konung Magnus — ha rekommendationsskrifvelser tillställts honom såväl till konung Valdemar och prästerskapet i Norden som till biskopen i Lübeck, kaniken Henrik Biscop och grefvarne af Holstein[3]. Samma dag har han fått bemyndigande att indrifva gäld till kammaren och att som vanligt förfoga öfver den kyrkliga censurens tvångsmedel[4]. Påfven anbefallde honom därjämte d. $^{1}/_{3}$ åt ärkebiskopen i Trondhjem, bisk. Sigfrid i Oslo (den förutvarande poenitentiarien, bördig från Linköpings stift) och Nicolaus Marci i Linköping, i det han tackade dem för den ytterst värdefulla hjälp, de lämnat nuntien på hans förra resa[5]. Innan han lämnade Avignon, har han ej försummat att skaffa sin trogne medhjälpare Birgerus Gregorii lön för sina mödor i form af provision på prepósituren i Upsala (d. $^{13}/_{3}$)[6], hvilken han själf tillika med dekanatet i Dorpat måste uppge, då han i stället fick ett kanonikat i Würzburg och archidiakonatet Künzelsau vid samma kyrka. Denna provision beredde honom emellertid åtskilliga bekymmer och vållade slutligen en långvarig process vid kurian.

Dennas anledning och förlopp må här i korthet omnämnas[7], ej blott af personhistoriskt intresse, utan emedan den indi-

[1] DN III 287 (APD 462), DN XVII 114 (APD 463).

[2] APD 466.

[3] APD 472, 473.

[4] DN XVII 116.

[5] DN VI 232.

[6] DN VII 250. Det är möjligt, att Guilaberti äfven innehaft ett beneficium i Nîmes' stift, hvilket han i så fall utbytte mot S:t Quentin's kyrka (Tournai st.), — om han nämligen är identisk med den Jean Guilbert, som nämnes i *Suppliques d'Innocent VI publ. par* BERLIÈRE, s. 430 n. 3.

[7] KIRSCH, *Ein Prozess gegen Bischof und Domkapitel von Würzburg.* RQ XXI: Geschichte, s. 67—96.

rekt kan tjäna till belysning af nuntiens verksamhet i Sverige. Här hade hans sträfvanden att skaffa sig egna fördelar, så vidt vi veta, knappast stött på starkare motstånd än hans uppbördsverksamhet, och hvarken hans manipulationer med præposituren i Upsala eller hans utträngande af en annan från Tierps kanonikat synas ha gifvit anledning till bråk. Men i Würzburg tycks stämningen mot främlingar, som genom påflig ynnest trängde sig in, ha varit ganska irriterad. En kardinal, som nyss förut utverkat sig præposituren därstädes, hade fått sina ombud skymfade och misshandlade, och nu hade man trots reservationen redan förfogat öfver de gäll, som Guilaberti skulle ha. Denne sände i mars 1357 tre klerker till Würzburg för att ta ämbetena i besittning: Bertoldus von Heynen (säkert identisk med Guilaberti's notarie i Sverige Bertoldus Heyme), Heymo från Hildesheim och Rasko (eller Raske) från Skara[1], hans "familiares et nuncii". Men då dessa i Würzburgs katedral skulle föreläsa de påfliga skrifvelserna, öfverraskades de af en väpnad skara, som under stadsfogdens ledning, tydligen på uppdrag af biskop och domkapitel, stormade in i kyrkan, grepo de tre klerkerna, ryckte ifrån dem påfvebrefven och sleto bort blybullorna från dessa. Och ej nog härmed, dessa "perditionis filii" släpade ut Guilaberti's ombud ur kyrkan och förde dem till Main, bundo dem till händer och fötter och kastade dem i floden, där de ömkligen omkommo. Än mer: de tre olyckliga klerkerna hade tagit in på ett härbärge, som innehades af en Johan Hartler och hans hustru. Dessa fingo nu besök af sina gästers mördare, hvilka lade beslag på all den egendom, ombuden där kvarlämnat: bref, packning, pengar och hästar, och de hotade värdshusvärden och hans hustru med samma död, om de vidare hyste några klerker, som medförde påfvebref o. d. till förfång för Würzburgs

[1] "von Skaris" står det hos KIRSCH; detta måste motsvaras af "de Scaris" i den urkund, han öfversätter. I de af K. tryckta utdragen ur processakterna återfinnes ej R:s hemortsbeteckning.

kyrka och kapitel. Processen om denna sak, där Guilaberti uppskattade sin sammanlagda förlust till 5,000 flor., öfverlefde honom[1].

Af d. $^{2}/_{4}$ 1356 finnes en anteckning om de bullor, Guilaberti fick med sig — hvarken brefven till de svenska gäldenärerna eller till de lübska exekutorerna nämnas bland dem[2] — och kort efter denna dag har han antagligen begifvit sig i väg på sin tredje nordiska resa.

Åter i Norden.

Om Guilaberti stannat något i Danmark på uppresan, finna vi ej bestämdt uppgifvet. Detta synes dock vara troligt på grund af den inbetalning af 1,500 flor., som sker genom Lambertus Lambertuschi af bolaget Alberti Antichi (Florens) d. $^{8}/_{8}$ 1356[3], vid hvilken tid nuntien ännu ej fått in något i Sverige. Han återfann Sverige i ett tillstånd af inbördes krig, men detta synes ej ha stört honom i hans arbete. Vi känna ej med visshet, hvilken ställning han intagit till partierna, men antagligen har han stått på god fot med kon. Magnus, nu som vid sina föregående besök. Han befann sig åtminstone på hösten i konungens närhet. Förmodligen har han råkat denne i Stockholm i oktober 1356. Vi finna nuntien först tillsammans med Birgerus Gregorii, nu prost i Upsala[4], d. $^{17}/_{9}$ i Linköpings domkyrkas sakristia ge biskop Nicolaus och hans kapitel kvitto på Romskatt och fyraårstionde[5]. D. $^{8}/_{10}$ är han i Upsala, i

---

[1] En fjärde kamrat till de olyckliga klerkerna, Jacobus Pauli, hade bättre tur och kan i en supplik af d. $^{13}/_{6}$ 1357 berätta om dådet, vid hvilket han själf "quasi miraculose evasit", — och detta tjänar honom som motiv för en ansökan om archidiakonatet i Århus. APD 499, 500.

[2] APD 481. D. $^{31}/_{8}$ hade han i kammaren deponerat samtliga dokument rörande kon. Magnus' lån. DN VIII 165.

[3] APD 486.

[4] Guilaberti själf för däremot alltjämt titeln "decanus Tarbatensis", förmodligen emedan han icke kommit i besittning af sina beneficier i Würzburg (däremot icke som förr "canonicus Virdunensis").

[5] Notariatsintyg af Bertoldus Heyme, klerk från Hildesheims stift, intaget i en vidimation af biskop Nicolaus. (MUNCHS afskr. RA. Origi-

hvilken stad med omnejd han nu är sysselsatt till den 11 med förhandlingar rörande ärkebiskop Hemmings och biskop Sigfrids i Skara kvarlåtenskap, som han redan vid ett föregående besök lagt beslag på, emedan de vid sin död ännu ej betalat tvåårstionden för första året, Hemming för ärkebiskopsbordet med 130 mark, Sigfrid för dekanatet med 14 [1]. Han for sedan till Stockholm, där han uppehöll sig i en borgares hus vid namn Ludwig Knewil. Han gjorde här upp sin räkning med Västerås' biskop och kapitel d. $^{16}/_{10}$ (Peterspenning och fyraårstionde) [2].

D. $^{3}/_{11}$ gjorde han upp räkningen med Upsalakapitlet på ärkebiskopsgården Karlaby (Karby i Täby socken, Danderyds skeppslag), där han fick in Peterspenning, fyraårstionde samt restantierna på tvåårstionden [3]. D. $^{19}/_{11}$ har han, åter i Stockholm, klarerat sina mellanhafvanden med biskop Thyrgillus i Strängnäs. Här möttes han af motkraf på grund af de 1,000 mark, som han genom Gustaf Arvidsson år

---

nalinstrumentet i behåll RAP 272.) MUNCH (*Historie* II: 1, 676) har missförstått instrumentets uttryck om fyraårstionden: "et pro parte solummodo eandem cameram apostolicam in quatuor vltimis terminis de eadem quadriennali decima — contingentis". Då samma formel användes vid den förra uppbörden ("in quatuor primis terminis"), måste meningen vara den, att beloppet för hvarje termin halfverats.

[1] Sitt kvitto på hvad han mottagit af de båda prelaternas kvarlåtenskap lämnade nuntien d. $^{3}/_{11}$. Se EXKURS II. För det andra året, under hvilket tvåårstionden uppbars, inkom heller intet från dekanatet i Upsala, emedan detta då innehades af kardinal Raimundus, "qui a contribucione dicte decime est exemptus". — Det må f. ö. påpekas, att summorna såväl för *mensa* som för dekanatet (likaså för Strängnäs' *mensa*) stämma med den gamla taxeringen för Viennetionden, som sålunda alltjämt följdes.

[2] Notariatsintyg af Liquidus Katilberni (MUNCHS afskr.). Kon. Magnus befann sig i Stockholm d. 25 och d. 28 okt. (GRANDINSON, a. a. II, s. 106). Sistnämnda dag gaf han Upsalakapitlet kvitto på 1,231 m. 3 öre 1 ört. af den honom af påfven medgifna hälften af fyraårstionden. Summan hade öfverlämnats genom bisk. Thomas. (RAP 279). Jfr Tab. V och VI.

[3] Notariatsintyg af Liquidus Katilberni (MUNCHS afskr.). Originalinstrumentet i behåll (RAP 280).

1351 uppburit som resterande på Viennetionden[1]. Saken hade som nämndt föranledt ett ordentligt vittnesförhör år 1354, men då detta ej ledde till något resultat, har Strängnäskapitlet vändt sig till Avignon direkt och af kammarens båda högsta ämbetsmän camerarius ärkeb. Stephanus af Toulouse och thesaurarius biskop Reginaldus af Placencia utverkat ett bref, som nu företeddes nuntien, och hvarigenom denne förständigades att återställa summan i fråga. Nuntien fick så ej blott ge kvitto på Romskatt och fyraårstionde samt en skuld på 300 mark, hvari biskopsbordet stod för tvåårstionden och de två första åren af den fyraåriga, utan äfven härtill ge anvisning på 331 mark 5 öre 2 ört. i de fordringar, som kammaren ännu hade utestående inom andra stift; härpå förklarade sig biskopen "bene perpacatum (dvs.: *pagatum*) et contentum" [2].

Nuntien har sedan under vintern ingalunda, som MUNCH antar, hållit sig stilla i öfre Sverige under de inbördes striderna mellan Magnus och Erik[3]. Redan vid förhandlingarna om beslaget af ärkeb. Hemmings lösören uppmanade han till skyndsamhet, emedan han å sitt ämbetes vägnar hade mycket att beställa i andra länder, särskildt i Danmark[4].

[1] Nuntien hade äfven själf kvttterat 30 mark på samma grunder, men denna summa höra vi nu ej omtalas.

[2] Notariatsintyg af Bertoldus Heyme (MUNCHS afskr.). Bland vittnena kan märkas, utom biskop Thomas och Birgerus Gregorii, äfven en Hartlevus Hartlevi, som förut nämnts "preuisor capelle beate Marie Magdalene" i Stockholm, men nu är kyrkoherde i Österhaninge, hvilken kyrka Birgerus Gregorii en gång innehaft. Han har efter allt att döma varit Guilaberti's subkollektor, hvilket han haft att tacka för sitt kyrkliga avancement: han har senare fått archidiakonatet i Upsala, hvilket blef ett trappsteg till Västerås' biskopsstol. (DS V, s. 306.)

[3] *Historie* II: 1, s. 678.

[4] "— nam ipse dominus nuncius vt asseruit vlterius in dicto negocio vacare non poterat propter multa alia et diuersa ardua ipsius domini pape, et sue camere antedicte negocia que in Regnis Dacie et alibi oportet ipsum in proximo satis celeriter expedire". MUNCH's egendomliga antagande, att Guilaberti knappast skulle haft något som helst att göra med Danmark, har för öfrigt redan bemötts af MOLTESEN (s. 179, noten).

Och det är på nedresan till Danmark, som han på Kronobergs (ej Stockholms, som MUNCH uppger) slott förrättar uppbörden för Växjö d. 16/12. Här möttes nuntien af liknande motkraf som i fråga om Strängnäs' stift, och äfven här hade man skaffat sig bref från den påfliga finansförvaltningens bägge högsta ämbetsmän. Det rörde sig här blott om en summa af 86 mark, hvars återställande emellertid slukade så godt som allt, som från det lilla stiftet kommit in i Romskatt, fyraårstionde och offer i kyrkstockarna[1]. Här träffa vi för första och enda gången i nuntiens följe en Gerbertus, präst från Schwerins stift: det är ej omöjligt, att han kommit i sällskap med Henrik Biscop, hvilken vid denna tid gjort sitt första besök i Sverige.

Om Guilaberti's verksamhet i Danmark veta vi som vanligt ingenting, då intet enda kvitto här blifvit bevaradt, utom att han därifrån torde ha afsändt de 550 flor., som inbetalades i kammaren d. 4/8 1357 genom en borgare från Avignon som ombud för en köpman från Montpellier[2]. På hösten detta år har han återvändt till Sverige och mottar i Stockholms franciskanerkloster d. 16/11 annater af Upsalakaniken Benedictus Johannis, som var hans subkollektor inom Upsala stift[3], och en månad senare i Skenninge spitalshus (d. 12/12) af Hermannus Avaldi, kanik i Linköping, genom en köpman från Skenninge[4]. Han har sedan antagligen tillbragt vintermånaderna i Götaland. D. 19/3 1358 höll han uppbörd på Skarabiskopens gård Säckestad (i Trästena socken) och mottog Romskatt, en mindre summa af offer i kyrkstockarna samt

---

[1] Notariatsintyg af Liquidus Katilberni (MUNCHS afskr.).

[2] APD 501.

[3] Notariatsintyg af Nicolaus Petri, klerk fr. Roskilde st. (MUNCHS afskr.) I en bulla af d. 8/11 1362 (APD 549) bortges det kanonikat, den då aflidne Benedictus Johannis innehaft; det uppges här, att han varit subkollektor, antagligen för att motivera provisionen.

[4] Notariatsintyg af Nicolaus Petri (MUNCHS afskr.). Originalinstrumentet i behåll, RAP 341. I nuntiens följe finna vi denna tid en kyrkoherde Nicolaus Thome i Garn (Upsala st.)

fyraårstionden för de två sista åren. Här upprepades samma historia som i fråga om Strängnäs och Växjö. Här hade man redan år 1354 begärt att återfå den summa af något öfver 1,596 m., som utkräfts 1351 som restans på sexårstionden, och nuntien hade därför då låtit den insamlade tvåårstionden i Skara ligga deponerad tills saken afgjorts, och vid detta sitt tredje besök efterskänkte han på sina förmäns befallning definitivt den deponerade summan (1,459 m. 4 öre) och utfyllde af fyraårstionden den nyss nämnda summa, som kapitlet hade att fordra. Vid samma tillfälle fick han af biskopen, prosten samt några kaniker och kyrkoherdar uppbära ganska afsevärda summor i annater[1].

Från Skara fortsatte Guilaberti tillsammans med sin danske notarie och några sina tjänare[2] till Norge, där han sedan var sysselsatt under närmare ett halft års tid[3].

Hans sista norska kvitto är utställdt d. $^{24}/_{7}$[4] och i september månad är han åter på Stockholms slott, där han från flera stift mottar inbetalningar af annater[5], så af prepondituren i Upsala, där *fructus primi anni* efter provisionen för såväl Guilaberti själf som för Birgerus Gregorii betalades af kaniken Laurentius Unge, som genom Guilaberti's utnämning gick förlustig detta ämbete, men som dock synes ha fått dra inkomsterna däraf under flera år, vidare af Österåkers kyrka i ärkestiftet, prepondituren i Strängnäs, ett

[1] Tillsammans 3 notariatsintyg af Nicolaus Petri (MUNCHS afskr.).

[2] DN VIII 169.

[3] MUNCH, *Historie* II: 1, s. 678—683. Det här framställda antagandet, att nuntien vid denna tid begifvit sig till Norge för att undgå ett sammanträffande med kon. Magnus, hvilket kunnat bli obehagligt, då han nu skulle ha anmodat exekutorerna att inskrida mot denne, förfaller, om jag har rätt i mitt antagande, att Guilaberti egentligen ingenting haft att skaffa med exekutionen af auditorns dom; ingenting tyder heller på att de tre exekutorerna, hvilkas uppdrag var fullt självständigt, handlat på nuntiens anmodan.

[4] DN VIII 173.

[5] Se Bilaga till Tab. VI. Notariatsintygen (skrifna af Nicolaus Petri) ha tomrum för dagen.

kanonikat i Västerås samt ett kanikprebende och en sockenkyrka i Åbo stift[1] — det enda, som Guilaberti under sin tredje resa fick in från det finska stiftet.

Det är möjligt, att Guilaberti, som MUNCH antar, i september 1358 i Stockholm sammanträffade med konung Erik[2], men däremot har han med säkerhet *icke*, som samma författare förmodar, dröjt i Sverige ända till dennes död, ty redan d. $^{22}/_{10}$ är han på nedresan till kontinenten i Lund, där han i sin forne medhjälpare prosten Nicolaus' Absolonis hus utfärdar ett kvitto för biskop Thomas, som nu först betalat 25 m. i annater för Skepptuna kyrka i Upland[3], hvilken han en gång genom provision erhållit, då den var ledig i kurian år 1329[4]. Prosten Nicolaus själf har han emellertid ej råkat hemma: denne hölls sedan ett år fången på Bornholm af sin ärkebiskop, enligt MOLTESENS[5] antagande emedan han alltför mycket besvärat denne med påminnelser om hans plikter som borgesman för kon. Magnus' lån. Guilaberti hade förgäfves försökt att med de den kyrkliga censurens medel, som stodo honom till buds, utverka prostens frigifvande, och antagligen är det hans muntliga framställningar, som föranledt det påfvebref d. $^{19}/_{5}$ 1360, hvarigenom Henrik Biscop fick i uppdrag att ta saken om hand.

Guilaberti i Avignon 1360; hans död.

Vid detta brefs utfärdande har nuntien redan i ett par månader befunnit sig vid kurian: d. $^{18}/_{2}$ har han personligen från sin kollektori inbetalt 1,000 flor.[6], dock utan

---

[1] FMU 677, 678. [2] Jfr GRANDINSON, a. a. II, s. 113.

[3] Notariatsintyg af Nicolaus Petri (MUNCHS afskr.). — Vi känna icke, när nuntien mottagit det påfvebref af d. $^{5}/_{9}$ 1358, hvarigenom han får en påstötning att indrifva kammarens fordringar för annater o. d. samt att till Avignon öfversända taxeringslängder öfver beneficierna inom hans kollektori. Liknande bref utgingo samtidigt till åtskilliga andra kollektorer. *Reg. Vat. 244 K*, n. 261. Vat. Ark. — Förbigånget af såväl K. H. KARLSSON som MOLTESEN.

[4] Se EXKURS III.

[5] s. 91. APD 515. [6] APD 512.

att specificera, från hvilka af de till denna hörande länder dessa medel kommo[1]. Detta var i hvarje fall endast en mindre del af hvad han nu hade att inleverera. Det var handelshuset Antonio Malabayla i Asti och dess ombud, som redan 1359 hade fått fullmakt att mottaga allt hvad som kom in från insamlingen i England, Polen, Ungern, Danmark, Norge, Sverige och Skottland[2] — hvilket nu enligt kvitto af d. $^{15}/_{5}$ erkände sig ha i Tyskland uppburit 6,000 flor. af kollektorn i "Suessia et Norueya"[3]. Då vi intet veta om hvad Guilaberti fått in i Danmark, är det hopplöst att försöka bestämma, hvarifrån dessa medel kommo; att svenska pengar ingått däri, är dock otvifvelaktigt. De kommo i hvarje fall omedelbart till användning. Tillsammans med en annan i samma kvitto omnämnd större summa förband sig Malabayla att utbetala dem i Florens till biskop Aymericus af Volterra, som beklädde posten af "thesaurarius generalis in partibus Italie", alltså för kardinal Albornoz' fälttåg. En annan kameralanteckning[4] uppger i stället, att det var 4,000 flor., utbetalta af kammaren, hvilka tillika med de 6,000, som kommit från Guillelmus (sic)[5] Guilaberti, af nämnda firmas "factor et procurator" Piero Bini skulle betalas till bisk. Aymericus före nästkommande 24 juni att användas för Bolognas försvar "contra dominos de Mediolano", d. v. s. främst Bernabo Visconti.

[1] Af den omständigheten, att Guilaberti alltid i kammarens räkenskaper kallas "collector fructuum beneficiorum vacantium ad cameram apostolicam pertinentium" får man ej som MOLTESEN (s. 186) sluta, att han hufvudsakligen fått in pengar för annater. Af de kvittenser, vi ha för Sverige och Norge, framgår, att så icke varit förhållandet.

[2] D. $^{18}/_{4}$. DN XVII 122.

[3] DN VI 244, XVII 125. Jfr MUNCH, *Historie* II: 1, s. 685 n. 2. Med "kollektorn" menas dock ej Henrik Biscop, som MUNCH antar, utan Guilaberti.

[4] K. H. KARLSSONS afskr. (*Introitus et Exitus*).

[5] Antagligen på grund af namnförväxling med hans ofvannämnde släkting (s. 204 n. 2), som var kollektor i Narbonne.

Om Guilaberti's verksamhet vid kurian under loppet af 1360 ha vi några spridda underrättelser: d. $^{15}/_{4}$ har han i kammaren fått motta en lista på provisioner inom sin kollektori[1], och två månader senare har han (d. $^{17}/_{6}$) själf ingifvit en vidlyftig "Rotulus collectoris regnorum Suecie et Noruegie et Dacie de beneficiis vacantibus in partibus illis"[2]. Denna gäller beneficier, hvilka genom devolution enligt 3. Lateranense kommit att stå till den hel. stolens förfogande, och med hvilka Guilaberti nu vill se sina vänner och medhjälpare belönade. Den ger oss en del supplerande uppgifter om hans verksamhet: först och främst är det Henrik Biscop[3], som kommer i åtanke till ett kanonikat i Lund; en viss Ludolphus de Salvia uppges som den där genom sina vänner har afsevärdt hjälpt kollektorn *in partibus*; vidare nämnes en Johannes de Alto, som "i Eders Helighets ärenden har att arbeta i Sveriges rike"; Jacobus de Crumbeke, "bacallarius in medicina", har *per se et suos* mycket bistått kollektorn i Sverige och kan äfven framgent så göra; Petrus Butolphi har varit subkollektor i Lunds stift; Henrik Haghenow har genom sina vänner varit till stor tjänst *in partibus illis*; Arelhouus Arelhoui (sic), som varit subkollektor i Upsala provins, bör få prepondituren i Strängnäs — han innehade förut Maria Magdalenas kapell i Stockholm och Österhaninge sockenkyrka; den senare får han lämna; den ges åt Nicolaus Thome och denne får i

---

[1] "Die 15ª mensis Aprilis fuerunt tradita dno. Johanni Gilaberti collectori Novergie manualiter in camera ista". — Bandet, där notisen förekommer, är ett "Regestum beneficiorum vacantium anni octavi dni. Innocentii pape VI". — KIRSCH, *Annaten*, s. XLIII f.; finnes äfven i K. H. KARLSSONS afskr.

[2] Tryckt i DN VI 247 och (fullständigare) hos KIRSCH, *Annaten*, s. 280—285. Anteckningar om provisionerna för flera af dessa finnas tryckta i APD 340 under rubriken "Confirmationes Allemanorum", men har där felaktigt förts till år 1346/47.

[3] Det bör observeras, att han kallas hvarken nuntius eller kollektor, säges däremot vara "missus ad regem Suecie per sanctitatem vestram".

stället lämna sin kyrka Odensala, som ges åt Nicolaus Petri, "qui in officio tabellionatus in illis partibus fideliter servivit"; Johannes Karoli, förut kanik och innehafvare af prebenden både i Upsala och Linköping, får ett dylikt äfven i Lund; slutligen rekommenderar nuntien en viss Hermannus de Rostok, "promotorem dicti collectoris in partibus illis" till ett omstridt prebende i Lübeck. De anförda namnens antal belyser omfattningen af Guilaberti's verksamhet och ställer våra källors bristfällighet för ögonen.

Om Johannes Guilaberti återstår nu blott att anföra, att han tillsammans med Henrik Biscop blifvit förordnad som administrator för Lunds ärkestol[1], och att dessa båda den 13 sept. s. å. nämnas som nuntier och få befallning att betala, hvad de få in, genom Alberti Antichi i Florens[2]. Det var alltså tillämnadt, att han än en gång skulle bege sig till sitt gamla verksamhetsfält, men detta har hindrats genom hans död vid kurian i slutet af år 1360 (före d. $^{23}/_{12}$)[3]. Han har tydligen hastigt ryckts bort från sin verksamhet, och hans affärer med kammaren voro långt ifrån klara. Därför togs hans dödsbo i beslag liksom de inkomster, han vid sin död haft rätt till af sina kyrkliga ämbeten. Hvad hans dekanat i Dorpat angår, hade han om detsamma måst processa med män, hvilka af stiftsbiskopen tillsatts i strid mot reservationen, så att han själf knappast fått något alls med af inkomsterna däraf. Då

---

[1] MOLTESEN, s. 184. APD 513 (*Ny Kirkehist. Saml.* V, 845 f.).

[2] DN XVII 126.

[3] D. $^{23}/_{12}$ 1360 har en supplik ingifvits af Henrik Biscop för Hartvicus Everhardi om en prebenda i Lübeck, om hvilken Guilaberti supplicerat, men hvilken han dock aldrig hann ta i besittning. — K. H. KARLSSONS afskr. — D. $^{11}/_{8}$ 1361 får G:s f. d. notarie Roskildeklerken Nicolaus Petri en supplik beviljad om det kanonikat därstädes med Tierps prebenda, som voro lediga "apud sedem apostolicam per obitum Johannis Guilaberti nuper in curia defuncti". APD 5142. DN VII 260. — Detta kom han emellertid aldrig i besittning af. Sannolikt hade redan Henrik Biscop tidigare förskaffat sig provision. DS V, s. 316.

man emellertid vid kammaren gjorde anspråk på dessa inkomster under den tid, Guilaberti nominellt innehaft ämbetet — på grund af dennes skuld — fick hans af påfven providerade efterträdare Gotfrid Warendorp träffa särskild öfverenskommelse med kammarens ombud att inom en viss fastställd termin tillfredsställa dess kraf[1]. Jag erinrar äfven om händelserna i Würzburg.

[1] DN VI 258.

X.

Henrik Biscop och Guido de Cruce.

Henrik Biscop som exekutor af generalauditorns dom 1356—1358; kon. Magnus bannlyst.

Det var tre lübeckare, som år 1356 fingo i uppdrag att verkställa generalauditorns dom i gäldsaken; biskopen och dekanen i Lübeck, samt Henrik Biscop. Den sistnämnde nämnes väl nu kanik i Bremen, men denna värdighet hade han ganska nyligen erhållit; bördig från Lübeck, innehade han därstädes ett kanonikat samt äfven enskild egendom[1]. Valet till påfliga ombud af tre prelater från samma stad, och en stad, som väl mer än de flesta var intresserad af det politiska spelet i de skandinaviska rikena, kan knappast annat än stärka misstankarna, att mot Magnus Eriksson fientliga krafter varit i verksamhet i Avignon under hösten och vintern 1355—1356. Väl kan det icke påvisas, att de tyska hansestäderna öppet tagit Erik Magnussons parti, och stillestånd rådde mellan dem och hans fader[2]. Men tvedräkten mellan dem och konungen samt hertig Bengt, resningens omedelbara föremål, var för djupt rotad, för att man skulle kunna draga i tvifvelsmål, att ej städernas sympatier snarast voro på upprorsmännens sida, särskildt om man betänker deras förhållande till Mecklenburg. Jag tror därför, att vi ha grundade skäl att med vaksamt öga följa de

[1] MOLTESEN, s. 190 f. Han hade tidigare innehaft en sockenkyrka i Bremens stift och ett kanonikat i Köln. Efter sin första svenska resa får han preposituren Repsholt i Bremens stift.

[2] GRANDINSON, a. a. II, s. 57.

lübska prelaterna i deras utförande af det påfliga uppdraget och omsorgsfullt ge akt på hvarje tecken, som kan tyda på att de handlat mera som lübeckare än som ombud för kyrkans internationella samfund.

Det blef Henrik Biscop[1], som ensam fick utföra värfvet. På sommaren 1356 torde han som nämndt — antingen genom Johannes Guilaberti eller någon annan budbärare — ha mottagit generalauditorns utslag. Han dröjde icke, som MUNCH antar, ett par år med att resa, utan har samma år besökt Sverige och var alltså här, just under det upproret brann med full låga. Han dröjde dock ej länge. I februari 1357 var han redan i Avignon. I en supplik om ett kyrkligt ämbete i Bremen — det var antagligen nu han fick prepposituren — af d. $^{27}/_{2}$ kan han omtala, att han på sin resa till Sveriges konung i påfvens ärenden fått utstå stora faror och lidit betydliga förluster[2]. Detta är den enda underrättelse, vi ha om hans första svenska expedition.

Härefter är det fullkomligt tyst om lånet ända till början af år 1358. Det är en till synes påfallande slapphet hos dem, som blifvit betrodda med dess återkräfvande: hade förhållandena gjort Henrik Biscops första resa resultatlös, borde han väl, då fred inträdt i Sverige, ej töfvat att återvända. Är det möjligt, att lugnet i saken under 1357 är en direkt reflex af den tillfälliga uppgörelse mellan Magnus och Erik, som uppnåtts genom öfverenskommelserna i Lödöse och Jönköping? Tanken är måhända för vågad för att ett utförande i enskildheter skulle vara tillrådligt. Det må dock påpekas, att åtskilliga af borgesmännen från 1351 nu stodo i Eriks läger, och att ett effektivt och affärs-

[1] Denne hade förut år 1354, om också endast som *subdelegatus* verkat i den hel. stolens tjänst: *Bremisches Urkundenbuch* III, n. 52, 55.

[2] "supplicat s. v. deuotus vester Henricus Biscop Bacallarius in legibus et in jure canonico peritus, qui non modica dampna, pericla et expensas in negocio s. ejusdem ad regem Swesie sibi commisso sustinuit...". K. H. KARLSSONS afskr. (*suppliker*).

mässigt fullföljande af krafvet indirekt skulle ha träffat hans egna ekonomiska hjälpkällor, som förut voro så godt som utsinade.

I början af år 1358 uppträdde Erik och hertig Albrekt öppet på kon. Valdemars holsteinska fienders sida[1]. Den naturliga konsekvensen blef ett närmande mellan Magnus och den danske konungen. Åtskilliga af hansestäderna uppträdde öppet som Valdemars fiender, Lübeck dolde dock sina sympatier under neutralitetens täckmantel[2].

Och på våren 1358 få vi åter höra af Henrik Biscop. Han begaf sig väl ej genast själf till Sverige utan utsåg till sitt ombud — konung Eriks kansler, Linköpingskaniken Marcus. Vi ha ett notariatsinstrument af d. 1 mars 1358[3], som utom en vidimation af generalauditorns dom — det var alltså intet nytt, som nu föranledde ingripandet — berättar, att Marcus delgifvit Lundaärkebiskopen Jakob stämningen (denne var nu Eriks fånge[4]) och uppdragit åt honom att meddela den till de öfriga borgesmännen, såväl dem, som själfva varit med 1351, som de dödas efterträdare och arfvingar[5]. Själf hade Marcus ej tid till detta — "aliis diuersis et arduis prefati domini regis Erici, cuius cancellarius est, vt prefertur, negotiis prepeditus". Hvad meningen kunde vara med att delegera ett så föga pålitligt ombud som ärkebiskopen, är svårt att förstå. Men Marcus' uppträdande i saken öfver hufvud synes vara ett otvetydigt bevis på att de förbindelser mellan kon. Eriks parti och de lübska prelaterna, som jag *a priori* ansett sannolika, också verkligen förefunnits.

---

[1] STYFFE, *Bidrag* I, s. XXV.

[2] GRANDINSON a. a. II, s. 58. G:s antagande, att Magnus nu i det längsta undvikit att taga parti, verkar knappast sannolikt. Jfr ERSLEV i *Danmarks Riges Historie* II, s. 319.

[3] DN VIII 167 (aftryckt i ST II, s. 223 f.).

[4] H. HILDEBRAND, *Magnus Eriksson och Skåne*, HT 1882, s. 332.

[5] Af de andliga borgesmännen voro båda ärkebiskoparna, Sigge i Skara, Egisl i Västerås, Sigmund i Strängnäs döda, af de världsliga Karl Näskonungsson, Nils Ingevaldsson och Halstan Petersson.

Själf har antagligen Henrik Biscop, sedan han gifvit fullmakt åt Marcus att handla i sitt ställe, begifvit sig till Avignon och där mottagit nya instruktioner. I bref, hvilka vi ej känna till ordalydelsen, men som utgått ur kansliet antagligen den 16 maj, ha kon. Magnus och drottning Blanka fått en förnyad uppmaning att betala. Vi veta om brefvet endast hvad som står i några andra skrifvelser af samma dag, i hvilka afskrift af detta bifogats ("Carissimo in Christo filio nostro Magno Regi et carissime in Christo filie Blanke Regine Suecie illustri... affectuose scribimus prout in cedula continetur presentibus interclusa"). Af dessa bref[1] har det ena i likalydande exemplar ställts till ärkebiskopen i Upsala samt biskoparna i Linköping, Strängnäs, Åbo och Växjö. Dessa herrar uppmanas att göra, hvad de kunna, för att lånet skall bli betalt; om det vore omöjligt på en gång, så borde åtminstone afbetalningar kunna göras; det tillägges: "och du må ej förundra dig, om det, som du lofvat, utkräfves af dig, på det sätt, som prosten i Hamburg[2] Henrik Biscop, som vi skicka med uppdrag härom (*quem super his ibidem destinamus*) skall vidare utveckla för dig". Att Henrik Biscop var närvarande i Avignon, är ej utan sin betydelse för vårt bedömande af den andra skrifvelsen af samma dag. Den är *mutatis mutandis* af samma innehåll, men ställd till konung Erik[3], som anmodas att gå påfvens ärenden hos sin fader.

Den kännedom om tilldragelserna i Sverige, som brefvet förråder — så får ju Erik konunganamn, som han hade

---

[1] K. H. Karlssons afskr. (*bullor*). *Reg. Vat. 244 K*, n. 192 (Vat. ark.). D. $^{15}/_{5}$ hade pass utställts för Henrik Biscop. APD 504, 505.

[2] Om denna titel se Moltesen, s. 190 f. n. 6.

[3] "Igitur celsitudinem tuam rogamus attencius et hortamur quatenus ad huiusmodi summarum pecunie debitum in litteris regiis comprehensarum diutius expectatum et si nequuntur (!) in simul saltim aterminatiue (?) et particulariter persoluendum genitorem tuum, fili, tuis regalibus intercessionibus sub confidencia filiali effectualiter allicias et inducas".
Datum Auinion. XVII Kal. Junii anno sexto."

rätt till enligt Jönköpingsöfverenskommelsen — har man tvifvelsutan vid kurian vunnit genom Henrik Biscop.

Några dagar senare har från *audientia cameræ* utgått en skrifvelse af vida mer allvarsdiger innebörd: det är exkommunikationsdomen, som nu förkunnas af generalauditorn med utgångspunkt från domen af d. 24/10 1355. Urkunden är daterad d. 30/5[1] 1358 och ställd till ärkebiskopar och biskopar i Köln, Mainz, Bremen, Lübeck, Schwerin, Ratzeburg, Verden, Lund, Upsala, Linköping, Västerås, Strängnäs, Skara, Åbo, Roskilde, Ribe, Schleswig, Odense, Viborg, Århus och Växjö, hvilka samtliga få i uppdrag att förkunna den svenske konungens exkommunikation. Det förefaller troligt, att detta bref[2] såväl som nyssnämnda skrifvelser icke genast affärdats till sina adressater, utan anförtrotts åt Henrik Biscop på dennes andra resa att därmed förfara efter eget omdöme eller särskilda instruktioner.

D. 30/5 var han nämligen ej ännu afrest; d. 7/6 har han ingifvit en uppgift på de klerker, hvilka redan på hans förra resa biträdt honom, och af hvilka han hoppas på hjälp äfven på den färd, han nu skall anträda[3], och supplicerar om belöningar för dem i form af kyrkliga ämbeten: för Johannes Eckeren kanonikat med prebenda samt "scolastaria" i Dorpat, för Albertus Garlop ett archidiakonat i Salzenhausen (Verdens stift) — båda dessa sägas uppehålla sig *in remotis* hos nämnde kollektor (d. v. s. Guilaberti); härtill fogar Henrik Biscop dels en supplik för egen

---

[1] DN VIII 170, ST 336.

[2] MUNCH har som något egendomligt påpekat, att denna generalauditorns skrifvelse ännu i original kvarligger i Vatikanens arkiv, men en rundskrifvelse som denna måste väl ha utfärdats i åtskilliga exemplar.

[3] "supplicat s. v. deuotus vester Henricus Biscop Bacallarius in legibus qui alias fuit et ad presens iturus est in negociis e. s. ad Regem Swecie, quatenus sibi in personas infrascriptorum clericorum qui multos labores et adiutoria dicto H. et collectori vestro in partibus illis prestiterunt et ipsi H. in negociis sibi commissis ad presens multum necessarii existunt gracias speciales facientes . . .". K. H. KARLSSONS afskr. (*suppliker*).

räkning, hvilken för oss saknar intresse, dels en för biskop Bertrammus i Lübeck — "qui dictum Henricum multum potest promouere in negocio sibi concesso" — om tillsättande af konservatorer för hans biskopsbords ägodelar och inkomster.

I juni kunna vi alltså anta, att Henrik kommit iväg, men vi sakna hvarje underrättelse om hans färd och hvad han uträttat. Vi kunna endast sluta oss till att han verkligen låtit förkunna bannlysningen däraf, att han senare befullmäktigas att upphäfva densamma. Att exkommunikationen verkligen trädt i kraft, därom föreligger ju äfven traditionsmaterialets vittnesbörd[1]. Att spekulera öfver den inverkan, den kan ha haft på de svenska partistriderna, är ej min uppgift. Den anmärkningen torde dock kunna tillåtas, att äfven om exkommunikationen i detta fall ej varit annat än en exekutionsåtgärd mot en försumlig gäldenär, torde dock bannstrålen i det 14:de århundradets Sverige ha behållit åtskilligt mer af sin gamla makt öfver sinnena än i länder, där vapnet genom flitigare bruk mist åtskilligt af sin skärpa; och när bannlysningen göres till en af hufvudanklagelserna mot den hatade konungen[2], har kanske detta skett med mera naiv uppriktighet, än man *a priori* vore böjd att anta.

Vi veta ej, hvilket samband, som kan ha funnits mellan Henrik Biscops uppdrag och den resa, som ett af de följande åren företogs af en viss Eghardus de Basdew (ɔ: Basdow), hvars pass utfärdades d. 8/9 1359[3]. MUNCH betviflar,

[1] *Libellus de Magno Erici Rege* SRS III: 1, s. 15. Rimkrönikan SRS I: 2, s. 55. OLAI PETRI *Svenska krönika,* s. 139. ERICUS OLAI, SRS II: 1, s. 107. *Libellus* och ERICUS OLAI anföra bannlysningens verkliga orsak.

[2] "Quartum malum regis est, quod ipse sentenciam et interdictum a summo pontifice propter leuatam pecuniam camere fulminatam nichil curabat, sed stetit in ea V annis, et vbi prelati abstinuerant a sacramentis, ibi ipse se in omnibus ingerebat, et scandalizati et in errorem ducti sunt fere omnes". *Libellus de Magno Erici Rege* SRS III: 1, s. 15.

[3] DN VI 239.

att han någonsin kommit iväg, dock med orätt, ty genom en supplik af d. 1/2 1361 erfara vi, att han vid denna tidpunkt verkligen uppehållit sig i Sverige[1]. Hvad hans uppdrag gällt, är vanskligt att gissa. Han har förmodligen först sändts till Guilaberti, som ju 1359 ännu antagligen vistades i Norden, men sedan verkat under Henrik Biscop. Någon självständig uppgift har han knappast haft.

Henrik Biscop i Avignon och som nuntius i Sverige 1360—1363.

I början af år 1360 hade man åter haft att arbeta med kon. Magnus' lån i kammaren, men beklagligtvis veta vi härom endast, att notarien magister Egidius de Meuania fått 3 floriner i arvode för ett "instrumento summissionis valde laborioso et processibus aliis contra regem Norwegie de 20,000 fl."[2] Det måste vara dessa arbeten, som resultera i påfvebrefven af d. 18/5. Men det står i dålig samklang med nyss anförda kameralnotis, att i den bulla, som denna dag utfärdas till kon. Magnus angående lånet[3], den ursprungliga summan uppges till omkring 15,000 floriner, af hvilka en del skulle vara betald[4]. I betraktande af det vänliga mottagande, som påfvens ombud Guilaberti och

[1] Denna ingår i en "Rotulus confirmationum Alamannorum":

"Item cum v. s. voluerit quod humilis seruitor vester Eghardus de Basdow iuerit ad Regnum Swecie pro negociis camere e. s. dignemini eidem absenti misericorditer prouidere de canonicatu et prebenda ecclesie Lubicen. etc." Afskrift af K. H. Karlsson (*suppliker*). — Eghardus de Basdow hade varit häruppe åtminstone en gång förut. Han har som notarie varit bisk. Magnus af Västerås följaktig vintern 1354—1355, då denne hade påfligt uppdrag att slita tvisten mellan tyska orden och ärkeb. af Riga, och då skrifvit tvenne instrument, ett dat. d. 28/10 1354 "in castro Lealis Osilien. di.", det andra d. 21/2 1355 på Dorpats slott. *Liv-, Est- u. Curländisches Urkundenbuch* II 954, 955.

[2] *Die Ausgaben der Apostolischen Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz VI.*, s. 746. Samme notarie hade äfven skrifvit instrumentet af år 1355 (ST 320).

[3] DN VI 245 a.

[4] Hur Munch, *Historie* II: 1, s. 541 kan beräkna den ursprungliga skuldsumman till 19,560 flor., är mig obegripligt. Däremot svarar 15,000 flor. ganska väl till summan 22,028 mark, om som vanligt en flor. räknas lika med 1 1/2 mark. Äfven 15,000 blir emellertid något för högt.

Henrik Biscop fått röna i konungens länder och med hänsyn till konungatronens ära, har nu den senare fått i uppdrag att häfva den exkommunikation, som drabbat konungen genom hans försumlighet att betala; men han uppmanas allvarligen att på fastställd tid erlägga återstoden samt i öfrigt foga sig efter hvad Henrik Biscop har att muntligen meddela. Ärkebiskopen, biskoparna och öfriga borgesmän få samtidigt påskrifvet[1] för att de försummat sina förbindelser, ehuru Guilaberti har tillhållit dem att göra sin plikt; de må nu, då det lombardiska kriget ställer så stora kraf på påfvens kassa, dels söka förmå kungen att betala, dels utan knot fullgöra sin borgensförbindelse. Men samtidigt får Henrik Biscop fullmakt att belägga "Sveriges, Norges och Skånes riken" med interdikt och äfven att häfva detsamma — enligt de instruktioner, påfven muntligen meddelat honom[2]. Så bereder man sig slutligen att tillgripa den kyrkliga censurens kraftigaste vapen, det allmänna inställandet af gudstjänsten i kon. Magnus' länder med allt hvad detta innebar för medeltida uppfattning[3], för att sätta press på denne försumlige gäldenär. Men det stannade vid förberedelserna.

Till slutet af år 1360 tycks Henrik Biscop emellertid ha dröjt kvar i Avignon att döma af de suppliker af honom, som registrerats. D. $^{23}/_{6}$ har en af honom inlämnad supplik-

---

[1] DN VI 245 b—j.

[2] DN VI 246. Henrik Biscop har nu rang af påflig kaplan. — Utg. af APD har ej observerat detta bref i DN utan omtryckt detsamma i APD 5135, men med årtalet 1356 ("pontificatus nostri anno *quarto*" i st. för *octauo* under hänvisning till MUNCHS afskr. i RA).

[3] Det bör emellertid påpekas, att de gällande inskränkningarna i interdiktet beröfvade detsamma något af dess hårdhet. Så fick gudstjänst firas under interdikt i alla kyrkor, som ej *uttryckligen* drabbades af detsamma — dock naturligtvis *exclusis excommunicatis, non pulsatis campanis*; på vissa stora helgdagar fick man äfven låta ringa. Af sakramenten medgåfvos dop, firmelse, bot och viaticum. Tyngst var kanske förbudet för kyrklig begrafning af lekmän. Se SÄGMÜLLER, *Kirchenrecht*, s. 791 ff.

rulle[1] beviljats, däri han dels för sig själf utverkar en förändring i fråga om sina beneficier i hansestäderna, hvilka äro nog så besvärliga att hålla i sär och för oss ha ganska ringa intresse, samt rätt att under 4 år ehuru frånvarande draga inkomsterna af sina ämbeten — "cum in negociis sanctitatis vestre se per longa tempora habeat absentare" —, dels för sina medhjälpare gör en del framställningar, nämligen för Hartvicus Everhardi, Johannes Bretlingh, Henricus Haghenow samt Mauricius de Oldenborgh, domdekan i Bremen (om ett kanonikat i Köln)[2]. Han var antagligen i Avignon äfven d. $^{13}/_{9}$ s. å., då han och Guilaberti nämnas som nuntier bredvid hvarandra och få instruktioner om hvart de skola betala, hvad de få in[3]. Vi veta ej, om de båda nuntierna nu utan vidare ställts vid hvarandras sida, eller om, hvilket väl är troligast, Henrik Biscop fortfarande egentligen haft med lånet att skaffa. Ännu i december ha vi spår af honom i påfvestaden: den 13 har han supplicerat om preposituren i Lübeck, som han erhållit genom val, men behöfde påflig bekräftelse på, då den var reserverad; d. 23 utverkade han för den nyssnämnde Hartvicus Everhardi en prebenda i Lübeck, som Guilaberti fått, men aldrig hunnit

---

[1] K. H. KARLSSONS afskr.

[2] Denne, som var son till grefve Johan af Oldenburg och brorson till ärkebiskop Otto af Bremen — han hade valts till dennes efterträdare år 1348 utan att dock kunna göra sin rätt gällande vid kurian, där han förekommits af Gotfried von Arensburg (se v. BIPPEN, *Geschichte der Stadt Bremen* I, s. 192 f.) — tycks verkligen varit verksam i Sverige. Det heter i en supplikrulle af d. $^{15}/_{2}$ 1366, inlämnad för ärkebiskopen i Köln, att dennes "dilectus consanguineus" Mauritius de Oldenburch fått kanonikat *sub exspectatione præbendæ* af Innocentius VI "propter vtilia seruitia camere apostolice in Regno Swecie impensa" (afskr. af K. H. KARLSSON), och i *Bremisches Urkundenbuch,* där hans namn som dekan ofta möter, uppträder han icke som utfärdare af någon urkund mellan d. $^{29}/_{6}$ 1360 (III 158) och d. $^{1}/_{2}$ 1363 (III 197). Han nämnes väl d. $^{11}/_{5}$ 1362, men ej så, att hans närvaro behöfver förutsättas. Ej heller förekommer han mellan d. $^{15}/_{9}$ 1363 och d. $^{18}/_{2}$ 1365.

[3] DN XVII 126.

ta i besittning[1]. Det var antagligen nu, efter Guilaberti's död, men före sin afresa från kurian, som han utverkade provision på Tierps kanonikat, som blifvit ledigt efter denne[2].

Om nuntien sedan verkligen besökt Sverige och om hvad han här uträttat, ha vi inga som helst underrättelser[3]. När kon. Magnus d. $^{15}/_{8}$ 1361 förmår de svenska biskoparna att för det danska krigets behof lämna honom ett lån af 4,400 m. af medel, hvilka tillhörde påfliga skattkammaren — hvarför han pantsätter 88 skeppund koppar[4] — har nuntien antagligen ej varit i landet. Anmärkningsvärdt är också, att Innocentius d. $^{31}/_{8}$ s. å. gifvit biskop Bertrammus af Lübeck fullmakt som nuntius i Danmark, Sverige och Norge[5] i nog så allmänna ordalag, utan att vi erfara något om hur hans myndighet förhållit sig till Henriks[6]. Då vi med år 1362 få rikhaltigare underrättelser, låta dessa ana luckorna i materialet för närmast föregående tid.

D. $^{26}/_{2}$ detta år har en bulla dagtecknats[7], där först låne-

[1] K. H. KARLSSONS afskr. (*suppliker*).

[2] Se kaniklängden i *Liber ecclesiæ Upsalensis:* DS V, s. 316. Jfr ofvan s. 224 n. 2.

[3] Det är ovisst, hvilken betydelse man bör tillmäta en uppgift af en präst från Köln Johannes Sluter i en supplik af d. $^{27}/_{1}$ 1363, att han "in negociis camere apostolice cum Henrico Biscop, nuncio vestro, in regnis Swetie et Noruegie per *plura tempora* fideliter laborauit". K. H. KARLSSONS afskr. (*suppliker*).

[4] Orig. på perg. RAP 511, 512. Hvilka dessa medel voro, är ej så alldeles lätt af afgöra; 4,400 mark kunna knappast på de 2 à 3 år, som förflutit sedan Guilaberti's senaste uppbörd, hunnit inflyta af Romskatt och annater, och någon tiondegärd fanns nu icke att uppbära.

[5] DN VII 261, 262 (det senare rekommendationsskrifvelsen till konungarna).

[6] I Urban V:s bref till Gotfrid Warendorp af d. $^{20}/_{7}$ 1363 (DN VI 258), däri denne insättes till dekan i Dorpat med skyldighet att fullgöra de aftal, som träffats med kammaren om inkomsterna af dekanatet i anledning af Guilaberti's skuld (jfr ofvan sid. 250), förutsättes, att ett dylikt aftal kan ha träffats med biskopen af Lübeck såsom "in partibus illis dicte sedis nuncius et collector fructuum et prouentuum dicte camere debitorum".

[7] Denna, som finnes bevarad i vidimation i nedannämnda aktstycke af d. $^{14}/_{8}$ 1363, har tryckts af LAGERBRING i en *Dissertatio de Interdicto*

transaktionen omnämnes — det ursprungliga beloppet uppges här, egendomligt nog, till 25,196 m. 1 *or.* 1 *sol.* "vel circa" — häraf hade dock konungen och borgesmännen betalt en del, men för sitt dröjsmål med resten hade de ådragit sig den exkommunikationsdom, som ännu hvilade öfver dem. Men då de nu tillkännagifvit sin afsikt att betala, får Henrik Biscop i uppdrag att lösa dem från bannet (med påläggande af tjänlig penitens), blott de omedelbart betalade hälften eller mera af hvad som återstod; resten skulle de vara skyldiga att erlägga inom ett år efter denna inbetalning; om så ej skedde, skulle bannlysningen åter träda i kraft. Af detta bref synes framgå, att brefvet af d. 18/5 1360 ej kommit att verkställas; genom detta hade dock bannlysningen suspenderats intill påsken 1361, men här finnes ingen antydning om att en dylik suspension meddelats eller trädt i kraft. Det förtjänar att erinras, att *Libellus de Magno Erici* uppger, att han varit bannlyst i 5 år[1]. Ej heller tas någon hänsyn till Henrik Biscops samtidiga fullmakt, hvilken var så pass vidsträckt, att den borde kunnat göra denna (af d. 26/2 1362) tämligen öfverflödig.

Gåtan med den här angifna högre skuldsumman låter sig knappast med föreliggande material lösas. Ingen af de utvägar, som erbjuda sig, är egentligen tilltalande. Att tänka på en beräkning med hänsyn till sjunket penningvärde låter sig icke göra, enär förhållandet mellan 1 mark svenskt och 1 mark silfver i Kölns vikt uppges lika nu som 1351 (6 : 1). MUNCH antar[2], att det beror på de 4,400, som kon. Magnus lånar 1361. Men detta var en affär endast mellan honom och prelaterna, för de senare kanske rätt vågad, trots den säkerhet i koppar, som konungen ställde. En tredje möj-

(Resp. CH. CASTENBERG; Londini-Gothorum 1756) s. 8 ff. (dock med felaktigt årtal). Därefter rec. hos CELSE, s. 127 f. Ofullständig och missvisande regest i RAP 531 (där datum är felaktigt angifvet som d. 27/2: IV Kal. Mart., som om 1362 varit skottår).

[1] SRS III: 2, s. 15.

[2] *Historie* II: 1, s. 842.

lighet, väl den sannolikaste, är, att man genom beräkning af räntor — i så fall ingalunda efter någon hög räntefot — och omkostnader kommit till den högre summan.

Till utförandet af sitt uppdrag har emellertid Henrik skridit, innan ännu Innocentius VI:s pontifikat gått till ända (d. $^{12}/_{9}$ 1362). Om de bullor, som den påflige *serviens armorum* Anthonius Abbatis d. $^{1}/_{8}$ fick sig anförtrodda, för att föras "ad partes Suecie, Dacie et Noruegie super pecuniis per certos nuncios ibidem receptis"[1], haft afseende på denna affär, undandrar sig vårt afgörande. Henrik tycks nu ha inriktat sig på att få borgesmännen att betala, åtminstone de andliga, mot hvilka bannlysningen var ett mera effektivt vapen. Han har med biskoparna ingått en öfverenskommelse, att dessa skulle inom en viss termin betala en summa af 1,000 mark silfver kölnisk vikt, räknadt lika med 5,000 flor., i hvilket fall de skulle bli lösta från bannet. Denna betalning har under år 1363 mycket riktigt blifvit verkställd. Biskop Hemming har den 13 maj 1363[2] i Åbo låtit Rodhgerus Biscop uppsätta ett instrument om en afbetalning af 90 mark silfver, som han gjort på sin åtagna andel af skuldsumman; resten lofvar han erlägga inom ett år. Häraf framgår, att det var Birgerus Gregorii, som Henrik Biscop under sin frånvaro gifvit fullmakt att motta biskoparnas inbetalningar.

I augusti 1363 finna vi nuntien i Enköping hållande en sammankomst med de svenska biskoparna, af hvilka ärkebiskopen, bisk. Thyrgillus i Strängnäs och Magnus i Västerås

---

[1] *Die Ausgaben der Apostolischen Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz VI.*, s. 812. MOLTESEN, som aftryckt ifrågavarande kameralanteckning — det gällde utbetalning af 150 flor. i respengar — såväl i *Pavernes forh.*, s. 227 f., som i APD 545, har läst Albertis i st. f. Abbatis.

[2] FMU 702. Lånet hade ej i rätt tid blifvit gäldadt, heter det här, "propter inopiam nostram, ecclesie nostre et tocius regni predicti perturbacionem". Äfven hänsyftas i urkunden på en öfverenskommelse, som träffats mellan konungen och drottningen samt borgesmännen, såväl de andliga som de världsliga, om sättet för betalningens verkställande.

infunnit sig personligen, under det biskop Nicolaus i Skara lämnat fullmakt åt Strängnäsbiskopen att tala och handla i sitt namn[1], likaså Thomas i Växjö åt Birgerus Gregorii; som representant för Nicolaus Marci ("in remotis agentis") nämnas hans kapitel och ärkedjäknen Nicolaus, som dock knappast varit närvarande i Enköping, liksom ej heller Åbobiskopen[2]. Biskoparna förklarade här, att de tillsammans med konungen på utsatt tid i Lübeck betalat de 1,000 m. och begärde därför att bli lösta från exkommunikationen; nuntien erkände betalningen (därvid annullerande de särskilda kvitton, han gifvit vid hvarje enskild biskops betalning), återställde de betalande till de troendes gemenskap och kyrkans enhet och lät förkunna bannlysningens upphäfvande. För återstoden af skulden, hvilkens storlek skulle bestämmas genom särskild uppskattning med ledning af skuldförbindelsen och föregående inbetalningar, bestämdes ett år från ifrågavarande urkunds datum som betalningstermin. Felades häri, skulle exkommunikationen *ipso facto* åter inträda, hvarför nuntien redan nu afkunnade de kanoniska monitionerna. Att för sig svara vid kammaren befullmäktigade biskoparna som prokuratorer utom den förutnämnde Johannes Palaysini äfven magister Johannes Garrigie[3], *procurator fiscalis* vid kammaren, Eghardus Basdow[4] och Henrik, kanik i Minden.

Har lånet blifvit betaldt?

Har konung Magnus' stora lån någonsin blifvit gäldadt? Denna fråga har i allmänhet besvarats nekande. MUNCH

---

[1] Hans procuratorium, dat. Stockholm d. $^{21}/_{7}$ 1363. DN VIII 178.

[2] Notariatsintyg af "Rodhgerus dictus biscop" — en släkting till nuntien? — "clericus osnaburgensis publicus imperiali auctoritate notarius" på perg. RAP 583.

[3] Johannes Garrigue, BAUMGARTEN, *Aus Kanzlei und Kammer*, s. 309; antagligen identisk med J. Garrigie, prost i Barcelona, apostolisk kaplan, kollektor (i Narbonne); SAMARAN & MOLLAT, s. 194, 224; *Lettres secrètes et curiales du pape Urbain V se rapp. à la France* 104.

[4] Se ofvan sid. 256 f.

anser[1], att blott en obetydlig del af detsamma någonsin kommit in, och ser ett bevis härpå däri, att de ursprungliga reverserna ännu kvarligga i det påfliga arkivet. Detta håller emellertid ej streck. I ett inventarium öfver kammarens instrument, uppgjordt under Urban V, finnas äfven de svenska obligationerna förtecknade[2]; visserligen talas här om ett lån på 12,000 mark, alltså endast den svenska andelen af lånet, men af instrumentens antal (10 stycken) framgår, att det är samtliga de ursprungliga obligationerna, som afses, möjligen äfven ett af senare datum. Nu har GÖLLER visat[3], att flera af de fordringar, för hvilka obligationerna här förtecknats, faktiskt blifvit betalade. Reversernas existens i kammarens arkiv bevisar alltså ingenting. Att vi icke känna kvitton på betalningar, som tillsammans täcka hela skuldsumman, är långt ifrån förvånande, om man betraktar det tillstånd, i hvilket tidens urkundsmaterial bevarats. Däremot betyder det åtskilligt, att vi verkligen kunna påvisa ett par så betydande inbetalningar, som de, hvilka biskoparna enligt Enköpingsurkunden verkställt. Redan innan biskoparna fullgjort sin första inbetalning, heter det i påfvebrefvet, att en del erlagts; hur mycket erfara vi dock ej. Biskoparnas 1,000 mark silfver, en för dem säkert mycket tung prestation, motsvarade 6,000 mark penningar. Att de sedan kunde åtaga sig att, med risk att åter sätta bannlysningen i kraft, inom ett år betala resten af skulden, tyder snarast på att denna åtminstone ej kunde alltför mycket öfverstiga, hvad som

---

[1] *Historie* II: 1, s. 541.

[2] "Item sunt 10 instrumenta continentia recognitiones, obligationes et ratificationes per Magnum, regem Swesie, Norvegie, Scanie et Blancham eius uxorem et plures prelatos dictorum regnorum ac milites de summa 12,000 marcharum monete Suesie ad ecclesiam Romanam pertinentium per dictos regem et reginam a Johanne Guilaberti, collectore apostolico, mutuo receptarum factas a. d. 1351 die 11 iulii pontificatus domini Clementis pape VI anno X". GÖLLER, *Inventarium instrumentorum cameræ apostolicæ*. RQ 23, s. 97.

[3] a. a., s. 69 f.

de redan erlagt. Det förtjänar därjämte särskildt att påpekas, att det påfvebref, i kraft af hvilket Henrik Biscop vid mötet i Enköping häfde exkommunikationen öfver biskoparna, gaf honom rätt till att göra detta endast i det fall, att minst hälften af den återstående skuldsumman betalats inom fastställd termin. Ligger det ej närmast till hands att anta, att dessa 5,000 flor. åtminstone tillnärmelsevis utgjorde hälften af den år 1362 resterande skuldsumman? Vi ha intet generalkvitto på att de fullgjorde denna andra prestation, men vi höra heller intet om en förnyad exkommunikation, och där vi i enstaka fall höra talas om betalningar på skulden, är det fråga om begränsade summor, hvilka göra intryck af att vara slutliga restbetalningar. Åtminstone för ärkebiskop Petrus' vidkommande höra vi år 1366 talas om en slutlig uppgörelse[1]. Det synes mig alltså sannolikast, att lånet i hufvudsak blifvit gäldadt.

Halstanus Nicolai i Avignon.

Magnus Eriksson kan år 1363 ej ha undgått att märka den fara, som hotade hans krona. Han beslöt då att genom en vädjan till den heliga stolen åtminstone försöka bli kvitt ett par af sina mera besvärliga motståndare, hvilkas andliga stånd ställde dem under påfvens myndighet. Han skickade som ombud till Avignon sin kaplan Halstanus Nicolai, en f. ö. så godt som okänd svensk andlig. De påfvebref, denne där för egen räkning lyckades utverka, upplysa oss blott om att han innehade Fernebo sockenkyrka i Västerås' stift. Urban V mottog Halstan mycket nådigt; han gaf honom dekanatet i Linköping, ett ämbete till hvilket kon. Magnus hade presentationsrätt, och upptog honom därjämte (d. $^{6}/_{8}$) till påflig kaplan[2]. Den första af Halstans framställningar

[1] Jfr nedan s. 270.

[2] K. H. Karlssons afskrifter (*bullor*). Halstan har säkerligen framlämnat den suplikrulle från konungarna Magnus och Håkan, som registrerats samma dag (DN VII 265). Halstan uppträder äfven de följande åren i Avignon med titel af prokurator för Magnus och Håkan. Som

å konungens vägnar rörde biskop Nicolaus Marci i Linköping, som Magnus för visso hade grundade skäl att beklaga sig öfver[1]. Han ville ha honom afsatt och i hans ställe ha sin biktfader poenitentiarien Gotskalk Falkdal på rikets andra biskopsstol. Påfven svarade härpå d. $^{1}/_{9}$[2], att ehuru han ogillade biskopens uppförande, han dock ej kunde utan formlig anklagelse och process aflägsna honom. Ännu fick alltså ej Magnus i detta afseende sin vilja fram; följande år skedde emellertid det begärda ombytet i Linköping[3]. Äfven en annan andlig hade Magnus uttryckt sitt misshag med. Denne var — Henrik Biscop. Tyvärr utför ej påfvebrefvet, hvad grunden härtill var[4]; det heter blott,

sådan erhåller han d. $^{31}/_{8}$ 1364 det kanonikat i Västerås, som kard. Raimond de Canillac (nu kardinalbisk. af Præneste) måste lämna, då han fick prepondituren i Mainz. K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*). D. $^{27}/_{1}$ 1365 utfärdar Urban en bulla, som Halstan får öfverbringa till Magnus som svar på de framställningar från denne, han framfört till påfven. Brefvet är — om man får tro, att Urban själf tagit del i dess affattande — typiskt för denne fromme och välmenande påfve: han deltager i Magnus' pröfningar, men för att trösta den detroniserade konungen kan han endast påminna honom om att "genom många pröfningar måste vi ingå i himmelriket". DN XVII 137.

[1] "quod enormia contra regiam magnitudinem fuerat machinatus".

[2] Brefvet i sin helhet bland K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*). En del däraf (den, som innehåller svaret på första delen af Magnus' framställning) tryckt hos RAYNALDUS, *Annales ecclesiastici* XVI, s. 426.

[3] EUBEL, *Hierarchia* I, s. 307, 319 kallar Nicolaus Marci för Hermanni och uppger, att han blifvit biskop i Larissa i stället för i Knin, som uppges i andra källor, t. ex. i Nicolaus Hermanni's biografi: SCHÜCK, *Två svenska helgonbiografier*, s. 28 f.

[4] Bullan lyder här så: "Ceterum quia vt scripsisti dilectum filium Henricum Biscop in dicto tuo regno apostolice sedis nuncium ac collectorem prouentuum apostolice camere debitorum ex certis causis non habebas acceptum, et optabas, quod aliquem de tuo regno in huiusmodi collectorie officio poneremus, cum clerici de dicto regno gentibus prefate camere non sint noti et extimentur minus apti et non informati ad dictum officium exercendum, dilectum filium Guidonem de Cruce, capellanum nostrum, virum discretum et grate conuersationis, qui, vt putamus, regiis precordiis erit acceptus, ad prefatum officium prout per alias litteras tue sublimitati seriosius scribimus, duximus deputandum. Dat. Auinion. Kal. Sept. Anno primo".

att han var konungen mindre behaglig. Jag anser mig dock berättigad att häri se en bekräftelse på att de misstankar rörande Henrik Biscops opartiskhet i sitt förhållande till konungen och hans motståndare, som ofvan uttalats, icke varit oberättigade.

Magnus hade emellertid yrkat på nuntiens aflägsnande och ersättande med en svensk man. Hvad det senare angick, ansåg sig Urban ej kunna tillmötesgå hans begäran. Man kände i kammaren icke till de svenska klerkerna, och man fruktade, att de ej voro fullt kvalificerade för ett dylikt uppdrag. Valet föll i stället på påflige kaplanen Guido de Cruce, hvilken beskrifves som "en försynt man och af ett angenämt sätt, som vi hoppas skola bli till behag för ditt kungliga hjärta".

Guido de Cruce.

Fullmakten för den nye nuntien hade utfärdats redan d. $^{6}/_{8}$[1], samma dag, som Halstan blef påflig kaplan. Guido nämnes här kyrkoherde i S:t Andreas de Exsociis, Mirepoix' stift. Redan d. $^{29}/_{8}$ s. å. är han färdig med några suppliker, i hvilka han ger en liffull teckning af de faror, han väntar sig i ett främmande och aflägset land med besvärliga vägar och barbariska seder ("gencium existencium in dictis regnis diuersos ritus habencium"); han får därför för sig och sin följeslagare rätt att välja biktfader, som kan ge full aflösning *in articulo mortis*, vidare rätt att absolvera och meddela vissa dispenser (i fråga om förbjudna led och *defectus natalium*) samt att utnämna sex notarier[2]. Henrik Biscop skulle redovisa till Guido[3]. Den nyutnämnde nuntien får rekommendationsskrifvelser till Kölns ärkebiskop, genom hvars land han måste draga, och till Gotskalk Falkdal[4]. De tre nordiska ärkebiskoparna ombedjas vidare att

[1] DN III 331; IV 439. MOLTESEN, s. 187—190.
[2] DN XVII 129.
[3] DN VI 259.
[4] DN VI 260, 261 d.

hjälpa till med insamlingen af Peterspenningen[1], om hvilken Urban visar en omsorg, som ej på länge kommit densamma till del; den säges ha under många år försummats, hvilket, åtminstone hvad Sverige angår, innebär en öfverdrift. Guido's hufvuduppgift var emellertid tiondeuppbörd: följande sina föregångares exempel hade Urban V d. $^{27}/_{6}$ 1363 påbjudit en treårig tionde att användas för det heliga kriget mot påfvarnas ihärdige motståndare Bernabo Visconti; denna skulle erläggas i tvenne terminer årligen, påsk och Allhelgonadag[2], men då Guido's resa fördröjdes, fick han d. $^{4}/_{10}$ bemyndigande att framflytta dessa terminer inom sin kollektori intill tre månader efter sin ankomst till densamma[3].

Han har begifvit sig på väg i slutet på året. D. $^{5}/_{12}$ har han i Köln af därvarande kollektor fått ett lån på 50 flor., emedan han sade sig "non habere expensas sufficientes, unde posset complere negotia Camere apostolice sibi commissa"[4], och på våren 1364 har han hunnit till Flandern. I Brügge klarerade han d. $^{22}/_{8}$ sina affärer med Henrik Biscop[5]; vid dennes aftal med biskoparna i Enköping erkände han sig som nämndt af dem ha uppburit 5,000 flor., och denna summa fick nu Guido uppbära genom ombud för firman Alberti Antichi (dock en mindre restans för Västeråsbiskopen). Henrik Biscop hade dessutom uppburit 218 $^{3}/_{4}$ flor., hvilka han emellertid behöll i afräkning på sitt dagtraktamente och sina utgifter under 1 år och 3 månader, som hans uppdrag sammanlagdt tagit; af samma skäl behöll han äfven en summa af 776 $^{1}/_{2}$ flor., hvilken uppburits dels af ärkebiskop Hemmings beslagtagna lösören, dels af Johannes Guilaberti's i Lübeck deponerade tillhörig-

---

[1] DN VI 261, a, b, c.
[2] DN VI 257.
[3] DN VI 262.
[4] Kirsch, *Kollektorien*, s. 333 f.
[5] Notariatsintyg af Rodbgerus Biscop. DN VI 263.

heter, hvilka likaledes tagits i beslag. Af hvad han i Brügge uppburit, inbetalade Guido d. $^{31}/_{5}$ i kammaren genom ombud 4,000 flor.[1]

Guido har så sjöledes begifvit sig till Norge[2]; d. $^{26}/_{6}$ är han i Stavanger[3], och de närmaste månaderna har han varit sysselsatt i detta land[4]. Viktigare uppgifter har han tydligen väntat i Sverige och Danmark, och sina värf i dessa länder har han anfört som skäl, då han i Bergen d. $^{20}/_{7}$ utnämnde en subkollektor för Island, dit han ej själf hunne bege sig[5]. Mot slutet af året har han begifvit sig in i Sverige, där revolutionsårets anarki knappast erbjöd gynnsamma förutsättningar för hans uppbördsvärf.

Guido de Cruce hade emellertid d. $^{20}/_{12}$ 1364 hunnit till Upsala; här höll han uppbörd i ärkedjäknen Hartlevs hus, men denna var ej särdeles gifvande[6]: han fick af sysslomannen visserligen motta Peterspenningen för åren 1356—1362, men den hade uppburits i ett nu aflyst mynt af "ringa eller intet värde"[7]; för år 1363 hade bönderna velat erlägga den i samma mynt, som man emellertid vägrat att motta, och blott för 1364 hade en mindre summa inkommit i ett bättre mynt. Under år 1365 höra vi ej alls

---

[1] APD 602. Henrik Biscop hade på grund af en bulla af d. $^{1}/_{4}$ 1364 (DN XVII 131) instämts att inför camerarius aflägga räkenskap; detta resulterar i att han personligen d. $^{21}/_{8}$ inbetalar en restans på 150 flor. (APD 605).

[2] Att han ej tog vägen öfver Danmark, antar MOLTESEN (s. 188) bero därpå, att rekommendationsskrifvelser för honom till kon. Valdemar och Albrekt af Mecklenburg utfärdats först d. $^{11}/_{6}$ 1364 (DN VI 255; där felaktigt förda till 1362).

[3] DN IV 443.

[4] MUNCH, *Historie* II: 1, s. 844.

[5] DN III 339. Vi finna här i nuntiens sällskap en Varnhemsmunk, som dock kanske blott af en tillfällighet uppehöll sig i Bergen.

[6] Notariatsintyg af Ludolphus Yrkesleue på perg. RAP 638; i hans följe finna vi här två klerker, den ene från Münsters, den andre från Tournai stift.

[7] Jfr HILDEBRAND, *Sveriges Medeltid* I, s. 831.

af nuntien; kanske har han då varit i Danmark, men 1366 är han åter i verksamhet i Sverige. Några spår af att han gjort allvar af sitt uppdrag att utkräfva den af Urban påbjudna treårstionden, ha vi icke, om man undantar ett bref af d. $^{1}/_{1}$ 1366[1], däri Johannes Karoli, prost i Linköping och kanik i Upsala, ger sin vikarie vid Danmarks kanikprebenda kvitto på tiondedelen af inkomsten af denna prebenda (1 läst korn, 10 mark pen. och två pund hvete), hvilka lämnats till Guido, som alltså nu var i landet. D. $^{22}/_{7}$ var han åter i Upsala: ärkebiskop Petrus hade ej genom sitt affall från sin förre herre sluppit lös från de förbindelser, hvilka Hemming åtagit sig för sina efterträdare likaväl som för sig själf; sin andel af biskoparnas i Enköping 1363 åtagna slutbetalning af lånet har tydligen Petrus haft rätt svårt att komma ut med. Han har nu till Guido lämnat silfverkärl o. d. till en vikt af 44 mark och 800 mark pen. (i varor och reda penningar). Härförutom återstod nu endast 200 m. köln. v. (utom vissa omkostnader och obetalda räntor); först med villkor för dessas erläggande kunde ärkebiskopen få slutligt kvitto för sin andel i skulden[2]. Ärkebiskop Petrus afled sedan d. $^{18}/_{10}$ s. å.

Förloppet af hans efterträdares val visar oss den påflige nuntien uppträdande i kanske väl intimt samförstånd med

1 Orig. på perg. RAP 683.

2 Orig. på perg. RAP 720: "de debito papali in quo fuerat obligatus cum domino Magno Rege Swecie et Regina Alba" (!). — För att kunna gå i land med dessa betalningar har ärkebiskopen måst ta lån i den kassa, som tillhörde Sankt Eriks skrin liksom hos domkyrkans *fabrica*, och för dessa lån lämnat en del värdeföremål i pant, som han dock förbehåller sig att få återlösa "si ipsum contingeret deo fauente ad pinguiorem redire fortunam". Orig. på perg. RA dat. d. $^{28}/_{8}$ 1366 (notariatsintyg af Olavus Nicolai — ej Björn Olofsson som i RAP 725, där "Vero" tydligen lästs som Bero. Enligt ett instrument af år 1368, då ärkebisk. Birger öfvertog ärkebiskopsbordets inventarier, hade Petrus användt 2 detsamma tillhöriga "pelues argentee" till betalande af det kungliga lånet. RAP 842. Jfr EXKURS II.

Upsalakapitlet. Valet skedde *per viam compromissi* och som kompromissarier uppträda d. 1 nov. ärkedjäknen Hartlev, en annan kanik samt Guido de Cruce[1], och när genom deras förmedling Birgerus Gregorii blifvit vald, försträckte nuntien kapitlet 100 mark silfver af kammarens medel för valets genomförande — väl hufvudsakligen för att sätta den valde i stånd att företa resan till kurian och där kunna bestrida nödvändiga utgifter. Capitulares fingo ställa all sin egendom och alla sina inkomster som säkerhet för lånet, som skulle betalas i Lübeck före d. 15 aug. nästa år. Å kapitlets vägnar träffades detta aftal med nuntien i Stockholm ("in domo Nycolai Styrberni") af kaniken Ulfo Gislonis den 19 november[2].

Emellertid fortsattes uppbördsverket med föga större framgång än det börjats. Redan under nuntiens vistelse i Upsala hade d. $^{14}/_{8}$ ombud från Linköpings stift lämnat några ganska obetydliga restantier af Peterspenningen från detta stift[3], en liten summa för Öland och Östbo härad från år 1364, likaså för Linköpings prosteri, Öland och Västrahärad för 1365 samt för det löpande året i det närmaste beloppet för hela stiftet. Visserligen förbehåller nuntien sig och kammaren rätt att vid tillfälle utkräfva det felande, men då de nämnda små beloppen angifvas som restantier, torde det vara klart, att nuntien förut fått in större delen af Linköpings stifts Peterspenning; för dessa inbetalningar ha alltså kvittenserna gått förlorade. På det hela taget ha vi endast ett mycket fragmentariskt material för Guido's verksamhet, och för de följande åren kunna vi endast anteckna spridda uppbördsförrättningar.

---

[1] SPEGEL, *Skriftelige Bewis*, s. 21 ff.

[2] Notariatsintyg på perg. af Laurentius Mathie, RAP 742. Här som vid andra tillfällen finna vi i nuntiens sällskap en junker (domicellus) Bernardus Andreæ från Nîmes' stift. Densamme påträffa vi två år senare som Guido's ställföreträdare i Danmark: *Repertorium dipl. regni Danici mediævalis* 2845 (han kallar sig här *clericus*).

[3] Notariatsintyg på perg. af Laurentius Mathie, RAP 723.

Följande år besökte han personligen Linköping och fick då d. $^{6}/_{7}$ af sakristanen Könike mottaga Romskatten för det löpande året[1]; insamlingen har endast delvis kunnat förrättas på grund af det rådande krigstillståndet. D. $^{9}/_{7}$ 1368 fick nuntien i Upsala Peterspenning för de tre sista åren[2] — här tjänstgjorde sysslomannen Nicolaus Asonis som kollektor.

D. $^{18}/_{8}$ var det, som han på Karleby framställde kraf på ärkebisk. Petrus' kvarlåtenskap såsom tillkommande kammaren på grund af den *jus spolii*, som man nyligen sträfvat att närmare reglera[3]. Han mötte emellertid ett kraftigt motstånd hos ärkedjäknen och kanikerna, hvilka förklarade, dels att en del af de värdeföremål, som nuntien gjorde anspråk på, hörde till *mensa*, dels att böckerna och ärkebiskopens öfriga tillhörigheter voro afsedda för betäckande af hans skulder. Slutligen ha två af nuntien förordnade ombud, biskop Magnus i Västerås och kaniken Laurentius Mathie i Strängnäs, tidigare nuntiens notarie, d. $^{2}/_{8}$ af ärkedjäknen i Upsala fått Peterspenningen för 1369[4].

Guido's myndighet som nuntius var då redan slut; man hade i kammaren funnit anledning till missnöje med sitt ombud och detta knappast utan orsak. Verkställandet af påbudet om den treåriga tionden tycks han alldeles uraktlåtit, vare sig af försumlighet, eller emedan oroligheterna i landet omöjliggjort dess uppbärande, och de fordringar, man ställt på honom med afseende på inbetalningar till kammaren, har han illa efterkommit: af 12,000 flor., som skulle insändas enligt bref af d. $^{6}/_{11}$ 1364, har han endast kunnat åstadkomma 634 inom utsatt tid. Dessutom

---

[1] Orig. på perg. RAP 780.

[2] Orig. på perg. RAP 826.

[3] Se ofvan s. 77. Notariatsintyget om förhandlingarna på Karleby (af Laurentius Mathie) i orig. på perg. i RA. Delvis missvisande regest i RAP 837.

[4] Orig. på perg. RAP 883.

hade han sedan genom sin notarie Ludolphus Irkesleue d. $^{2}/_{5}$ 1366 betalt 1,121 flor.[1] samt d. $^{30}/_{10}$ s. å.. 7,627 st. skinn, hvilka såldes till påfvens körsnär för 651 flor. 6 *sol.* Därjämte hade kollektorn skickat camerarius som present skinnbesättning till en kappa, hvilken denne ej ansåg sig kunna behålla, utan sålde för 14 flor., som kommo kammaren till godo[2]. Härtill kommo 2,000 flor., som han betalade efter sin afsättning[3]. Slutligen inbetalades år 1370 ytterligare 400 flor. genom Bernardus Andreæ[4]. Afsättningen skedde redan d. $^{1}/_{9}$ 1368. Genom ett bref af denna dag[5] suspenderades Guido's myndighet — det heter om honom, att han visat sig "plurimum negligentem" — och i hans ställe utnämndes Henrik Biscop att ännu en gång sköta kollektionen i Norden.

Henrik Biscops andra nuntiatur.

Denne hade äfven efter upphörandet af sin tidigare verksamhet som nuntius i Norden haft åtskilligt att uträtta i påfvestolens tjänst och besökte under 1360-talet åtminstone ett par gånger Avignon. Då han nu för andra gången blef utnämnd till nuntius, var han invecklad i en långvarig och besvärlig process, som antagligen hindrade honom att börja arbetet i Norden under Urban V:s pontifikat[6]. Han hade redan utnämnts till biskop i Slesvig[7], innan han fick nya fullmakter och instruktioner af Gregorius XI d. $^{7}/_{5}$ 1371[8]. Antagligen fick han nu äfven med sig den bulla

[1] APD 628.
[2] APD 632.
[3] Moltesen, s. 189 ff.
[4] APD 676.
[5] DN VI 276, XVII 139.
[6] Se Moltesen, s. 192 ff.
[7] APD 670.
[8] DN VI 277; XVII 145. APD 685—688 samt 5160, en lista på 8 bref rörande Henriks nuntiatur; bland dessa äro bullorna angående reser-

om reservation af *fructus medii temporis* (*intercalares*) af alla vid kurian vakanta beneficier, som utgått ur Gregorius' kansli d. $^{17}/_{4}$ s. å.[1] Bland Henriks fullmakter märkas särskildt bullorna om beslag på flera nordiska biskopars *spolia:* biskop Magnus' i Västerås, Hemmings och Johannes' (II) i Åbo[2], ärkebiskop Olofs af Trondhjem[3] samt biskop Magnus' i Ribe[4]. Bland de instruktioner, han senare får mottaga, påpekar jag endast dem, som handla om vissa inskränkningar vid beslaget af dylika dödsbon och om förbud för en kollektor att bevilja lån af de kassor och dyrbarheter, han hade om hand[5]. Sina inbetalningar skulle han göra genom nuntien Johannes Mauberti i Brügge till bankirfirman de Guardis, men detta ändras sedan så, att de 10,000 floriner, som man i kammaren väntade sig som utbyte af hans kollektion, skulle betalas, hälften genom de Guardis, hälften genom Alberti Antichi[6]. Att det hufvudsakligen var genom restbetalningar på det kungliga lånet, som man hoppades få in en så stor summa, torde man knappast ha rätt att med MOLTESEN anta; de summor, som vi under de följande åren se inkräfda af svenska biskopar, äro så pass obetydliga, att man måste anta, att största delen af lånet var betald redan före bisk. Henriks andra nuntiatur.

Af de likalydande rekommendationsskrifvelserna för nun-

---

vation af kvarlåtenskapen efter biskop Hemming i Åbo, Magnus i Ribe samt "Magni episcopi Arusiensis". Utg. har ändrat "Magni" till "Pauli"; det rätta är emellertid att läsa "Arosiensis" i st. för "Arusiensis". Jfr FMU 802.

[1] DN VII 281.

[2] FMU 802. Jfr ofvan s. 77 f.

[3] DN V 272.

[4] APD 5160.

[5] Dat. d. $^{23}/_{8}$ 1373. APD 717, 718.

[6] MOLTESEN, s. 195. APD 684, 688, 689. Jfr *Monumenta Poloniae Vaticana* II, 262.

tien till konungarna Håkan och Albrekt af d. $^{13}/_{3}$ 1372[1] vill MOLTESEN sluta[2], att biskop Henrik ej förrän detta år börjat sin verksamhet häruppe, dock knappast med fog, då detta bref uppges ha föranledts däraf, att kollektionen i Norge blifvit hindrad. I Sverige finna vi år 1372 som hans subkollektor Lübeckskaniken Engelbert de Oyen, hvilken d. $^{13}/_{7}$ s. å. på Lundaärkebiskopens gård Näsbyholm ger en Linköpingskanik Johannes Nicolai kvitto på 20 mark i annater[3].

Året därpå var i hvarje fall Henrik Biscop själf i Sverige. Han utfärdade d. $^{16}/_{2}$ i Stockholm fullmakt för sin kaplan Henrik Welsceden att framföra kammarens krafmål till Linköpings biskop och kapitel. Krafvet gällde i främsta rummet treårstionden och "den nya af Gregorius XI pålagda tionden". Detta måste afse den ettåriga tionden af d. $^{15}/_{4}$ 1372[4]. Vidare nämnas annater samt särskildt 200 mark silfver, som biskopen ännu hade att erlägga på det kungliga lånet[5]; härtill kommer slutligen biskopsbordets inkomster för ett helt år, särskildt biskopstionden från Öland. Detta egen-

---

[1] DN VII 284. Den till konung Albrekt ställda hos VASTOVIUS, *Vitis Aquilonia*, s. 198.

[2] s. 195 f.

[3] Orig. på perg. RAP 1044.

[4] APD 698 (till ärkebisk. af Lund och hans suffraganer). Samma påbud utgår till Norge först d. $^{18}/_{1}$ 1373 (DN VII 289). Bullan till Sverige okänd. Denna tionde, som skulle utgå i Tyskland, Ungern, Böhmen, Polen, Sverige och Danmark, hade annars påfven uppdragit åt kammarklerken Elias de Vodronio att insamla i bref af d. $^{15}/_{4}$ 1372 (K. H. KARLSSONS afskr.: *bullor*) och d. $^{20}/_{8}$ s. å. (DN XVII 149), men dennes verksamhet tycks aldrig ha sträckt sig till Sverige. Dens. hade d. $^{5}/_{6}$ 1371 fått hand om listan på lediga beneficier i åtskilliga länder, däribland Sverige (DN XVII 144), förmodligen för att öfvervaka indrifvandet af de af Gregorius XI reserverade *fructus medii temporis*, möjligen äfven annater. Se om honom f. ö. MOLTESEN 197 f.

[5] Biskop Gotskalk stod ännu vid sin död följande år i skuld till cameran: STYFFE, *Bidrag* I, s. 167 ff. RAP 1275; dock kan detta afse hans obetalda servitier.

domliga kraf motiveras ej på annat sätt än att "de äro af oss med apostolisk myndighet beslagtagna (*sequestrati*)"[1]. Vi torde knappast ha att anse det som ett nytt kraf bredvid de andra, utan som en ersättning för öfriga fordringar, hvilka man misströstar om att kunna få in på annat sätt. I brefvet till biskop och kapitel anslår bisk. Henrik en hög ton[2]; de hade trots upprepade påminnelser ej brytt sig om att betala treårstionden och ha därför ådragit sig den exkommunikation, som automatiskt träffade påfvens försumliga gäldenärer, men intet aktande detta ha de likväl förrättat gudstjänst (*celebrastis ymmo prophanastis diuina*) och därigenom åsamkat sig irregularitet; denna skuldbörda har emellertid nu Welsceden fullmakt att befria dem ifrån, om de fullgöra sina betalningar i de terminer, denne har rätt att bestämma. Men till denna skrifvelse fogade nuntien på papper några rader af konfidentiell natur, ställda till ärkedjäknen Nicolaus Hermanni[3]: kunde man i Linköping inte betala allt — nuntien uppskattade svårigheterna —, så borde de försöka komma ut med hälften, som man gjort i Växjö, där man ändå hade det svårare än i Linköping; ärkedjäknen anmodas att ta väl mot hans kaplan, och en kopia af tionderegistret vill biskop Henrik i hvarje fall ha sig tillsänd. Att påminnelserna ej voro utan verkan, kan man se af nuntiens bref till Nicolaus Hermanni af d. 1/6 s. å.[4] Han påminner nämligen här endast om den rest af treårstionden, som abboten af Alvastra var skyldig — i februari hade tydligen ingenting alls kommit in af tionden ifråga. På samma gång ber han ärkedjäknen lämna honom uppgifter om hans unge systerson och subkollektor Henrik

[1] Brefvet i vidimation på perg. RAP 1054.

[2] Orig. på perg. RAP 1053. Äfven tillsammans med nyss anförda bref vidimeradt i en odaterad skrifvelse, hvari Nicolaus Hermanni och domkapitlet erkänner sig ha mottagit desamma.

[3] Orig. på papper i RA. *Svenska Riksarchivets pappershandlingar*, n. 20.

[4] Orig. på papper i RA, a. a., n. 21.

Haghenow[1], hvilken blifvit kvarlämnad sjuk i Östergötland.

Från Upsala stift fick biskop Henrik verkligen in större delen af treårstionden för de två första åren. D. 14/9 1373 kvitterade han[2] i Stockholm 875 mark 2 örtug; han förbehöll sig rätt att fordra ytterligare 61 mark 3 öre — namnen på dessa betalningsskyldiga funnes i andra af nuntien utfärdade handlingar ("in nostris processibus super hoc emissis"). Hela tionden för två år af de tre skulle enligt registret uppgå till 999 mark 3 öre 1 örtug. Resten[3] efterskänkte nuntien för prästerskapets fattigdoms skull.

I maj 1373 betalade Henrik Biscop till ett ombud för kollektorn Johannes Mauberti, som i Brügge skulle motta hvad som kom in från "partes Alamannie", 3,842 floriner, som sedan ombud för Alberti Antichi inlevererade till kammaren d. 27/6[4]. Detta tillfredsställde emellertid icke kammarens kraf. Dessutom stod Henrik Biscop äfven för sin egen räkning som biskop i Slesvig i stor skuld till densamma. Då hans ställning i Slesvig äfven i andra afseenden visade sig ohållbar, blef han år 1374 transporterad till Ösels stift[5] och afsatt från nuntiaturen[6]. D. 16/4 1375 betalade han personligen ytterligare 500 floriner af sin kollektion[7]. Samma år fick kantorn i Slesvig fullmakt att

[1] Jfr ofvan s. 248. Osäkert dock om samma person kan afses. H. H. erhöll sedan år 1375 prepositnren i Upsala, men måste senare uppge detta ämbete, då det visade sig, att han ej innehade laglig ålder — han var endast 22 år — och ej heller fått dispens; K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*).

[2] Orig. på perg. RAP 1063.

[3] Denna uppges till 63 mark 1 ört. Hur nuntien fått sin addition att stämma, är mig en gåta. Det är anmärkningsvärdt, att tionden nu måste ha utgjorts efter en betydligt lägre taxering än 1314 (jfr DS 1946).

[4] APD 719.

[5] APD 721 (*Liv-, Est- u. Curländisches Urkundenbuch.* VI 2907, s. 257 f.)

[6] MOLTESEN, s. 198.

[7] APD 735.

undersöka, i hvilket skick biskop Henrik lämnat kammarens ärenden i Danmark[1]. Under de följande åren ske ett par inbetalningar, dels af Henrik Biscop (d. 1/4 1376; 670 flor.)[2] — i kvittot häntydes på ett instrument om biskopens affärer med kammaren och den rest, han ännu hade att gälda från sin kollektion —, dels år 1377 en mindre summa genom kantorn i Slesvig[3]; dennes revision synes dock endast ha sträckt sig till Danmark.

Då Henrik Biscop reste från Sverige, kvarlämnade han här som ombud och subkollektor kaniken i Lübeck och Güstrow Herman Prowest[4]. Denne uppbar år 1375[5] af biskop Nils i Skara 13 mark silfver i afbetalning på 25 mark, som biskopen alltjämt stod ute för som borgesman för kon. Magnus' nu 24 år gamla lån. Sedermera erfor man emellertid i Sverige genom bref från biskop Henrik till ärkebiskopen af Upsala, att Herman Prowests bemyndigande redan upphört, väl i och med detsamma som Henriks egen kollektorsfullmakt återkallats. Detta gaf Skarabiskopen anledning att med ärkedjäknen i Upsala som ombud år 1377[6] söka återfå, hvad han betalat till Prowest. Vi veta ej, om han lyckades.

Kammarens affärer i Sverige synas alltså ha befunnit sig i ett ganska oredigt skick, då år 1378 det dubbla påfvevalet gaf upphof till den stora schismen och klöf den västerländska kristenheten i obedientier. Härunder höll

---

[1] APD 743.

[2] APD 750.

[3] APD 756.

[4] Utg. af RAP har felaktigt fattat tillnamnet som titel och kallar honom för "prosten Herman i Lübeck". Jfr APD 715, ett påfvebref, hvarigenom Henrik Biscop får i uppdrag att insätta Herman Prowest i det kanonikat i Lübeck, som denne erhållit på grund af en supplik af drottning Richardis för denne hennes "familiaris et capellanus".

[5] Kvitto, dat. Stockholm d. 18/2 1375, i orig. RAP 1141.

[6] Fullmakt för ärkedjäknen, dat. Säckestad d. 4/11 1377, i orig. RAP 1299.

sig Norden som bekant till Rompåfvarne, och som deras kollektor i de tre länderna finna vi under de närmaste årtiondena en svensk man: Nicolaus Hermanni[1]. Det är ej utan sin betydelse för tidens karaktäristik att som kammarens ekonomiska ombud finna författaren till *Rosa rorans*.

---

[1] Denne gaf d. $^{10}/_{5}$ 1382 ärkebiskopen och kapitlet i Upsala kvitto på Peterspenningen inom ärkestiftet för de 8 sista åren (1375—1382) och erkände s. d. mottagandet af *fructus primi anni* af archidiakonatet i Upsala (af Karolus Haquini, biskop Hartlevs efterträdare).

XI.

Servitier.

Det Lundensiska primatet och Upsala ärkebiskopar.

Som det Lundensiska primatets konstitutiva urkund kan betraktas Alexander III:s bulla af d. 5/8 1164[1]. Det är denna, som gör det till en regel för Stefans efterträdare att liksom han själf motta konsekrationen af Lunds ärkebiskop, Sveriges primas. Det är likväl att märka, att det här ej talas om palliets öfverlämnande som en primaträttighet. Såsom en dylik nämnes detta först af Innocentius III i ett bref till ärkeb. Absalon af d. 23/11 1198[2]. Detta ger klara föreskrifter: konsekrationen förrättas af Lunds ärkebiskop, som därvid låter electus af Upsala aflägga ed till sig och Lunds kyrka. Sedan sändas tvenne ombud, ett från Upsala, ett från Lund, för att utverka pallium i Rom. Dessa återföra detta till primas, som öfverlämnar det till den invigde Upsalaärkebiskopen och därvid af denne tar en ny trohetsed, denna gång å påfvens vägnar till den romerska kyrkan. Vi veta ej, hur noga denna teoretiska åtskillnad i praktiken upprätthållits. Ej heller veta vi, om de svenska ärkebiskoparna under det första århundradet af stolens tillvaro fått erlägga särskilda afgifter för sitt pallium. Har så skett — och det är nog sannolikt — ha dessa naturligtvis gått till den påfliga kammaren och icke

[1] ST 43. DS 49.
[2] DS 110; förnyadt af Honorius III d. 16/11 1217 (DS 172).

till Lund[1]; att primas däremot ej försummat att göra konsekrationsprivilegiet till en inkomstkälla, är väl antagligt, men icke genom urkunder styrkt.

När den uppåtsträfvande svenska hierarkien började känna Lunds primat som ett tryck, tycks man i främsta rummet haft svårt att fördra primas' anspråk på att å påfvens vägnar öfverlämna pallium och inriktat sig på att för Upsala ärkebiskop erhålla detta direkt från Rom.

Upsala ärkebiskopars servitier.

1. Ärkebiskop Folke.

Första gången det lyckades var år 1274. Vi erfara ej uttryckligen, hur påfven motiverat sitt kraf på att efter gråbrodern Laurentius' död få besätta den svenska ärkestolen genom provision, för så vidt det icke skett i öfverensstämmelse med devolutionsrättens principer, annars tillämpade egentligen på lägre ämbeten. Stolen hade verkligen stått ledig bra länge. Laurentius hade dött d. 5/8 1267[2], och redan Clemens IV hann att före sin död i nov. 1268 göra gällande sin rätt att providera. Den utsedde, prosten i Lund, ville ej motta utmärkelsen, och så providerade Gregorius X d. 17/8 1274[3] ärkedjäknen Folke i Upsala, efter en mer än sjuårig sedisvakans alltså. Denne var den förste svenske ärkebiskop, som ej invigdes af primas[4], och då konsekrationen och palliets öfverlämnande ges i uppdrag åt Västerås' biskop, tillvaratas Lunds rättigheter blott genom en mycket lam reservation. Kanske är det Jakob Erlandssons detta år timade död, som gifvit anledning till detta, kanske äfven att påfven funnit tillfället lägligt att nu, då han för första gången direkt insatte en svensk ärkebiskop, äfven låta dennes invigning ske med förbigående af den traditionella mellanhanden. En annan följd har nog också provisionen haft för ärkebiskop Folke: han är antagligen den förste af Upsala ärkebiskopar, som fått erlägga servitier. Det är Gregorius X:s pontifikat, som af den

[1] Detta antas felaktigt af MOLTESEN, s. 80.

[2] DS V, s. 299.

[3] DS 579. *Les registres de Grég. X,* 329.

[4] DS 580, 581. *Reg. de Grég. X,* 393, 394.

nyaste forskningen uppställts som slutpunkten för *servitium commune's* utbildningsperiod[1], och ingen anledning finnes att tro, att den genom så regelrätt provision utnämnde ärkebiskop Folke sluppit ifrån att betala sin afgift, kanske redan nu fixerad till 1,000 floriner; bestämda antaganden härom kunna dock svårligen göras, då vi ej veta, om redan vid denna tid den senare vanliga tvådelningen mellan påfvens och det heliga kollegiets kammare blifvit genomförd. Det är lockande att förmoda, att en servitieobligation varit priset för att Folkes konsekration skulle få ske med förbigående af Lund. Har det varit så, har detta pris säkert ej synts för högt för denne högättade och framgångsrike kämpe för hierarkiska ideal. Men då vi ej ha några obligationsregister bevarade före år 1295[2], måste vårt antagande sakna urkundernas stöd.

2. Jacobus Israëlis. Ärkebiskop Jakob blef ej som sin företrädare providerad, och sin konfirmation och konsekration fick han i Lund, men i fråga om palliet opponerade sig hans ombud mot det kraf, som gjordes gällande, att detta endast genom primas' händer skulle komma electus af Upsala till del[3]. Upsala fick denna gång rätt. Rörande eventuella afgifter till kammaren tiga källorna som för föregångaren, och ett sannolikhetsslut är här svårare, då konfirmation och pallium komma från olika håll, och det är långt ifrån klart, hur afgifterna för dessa handlingar samverkat till uppkomsten af *servitium commune*, och hur pass oafhängig nämnda afgift vid denna tid hunnit bli af sitt ursprung.

Om Johannes ("Odulphi") uppger ärkebiskopskrönikan, att han i Orvieto inför Martin IV afstått från Upsalastolen[4]. Det är f. ö. påfallande, hur orediga och felaktiga krönikans uppgifter äro om denne man, som dock ej stod dess

---

[1] Ofvan s. 71.
[2] GÖLLER i inl. till *Die Einnahmen*, s. 30.
[3] DS 642.
[4] DS V, s. 300.

författare så särdeles fjärran i tiden. Denne identifierar nämligen Johannes med ärkedjäknen Johannes Odulphi, under det han i stället varit samme predikarebroder från Sigtuna, som sedan blef biskop i Åbo, och efter Magnus Bosson verkligen blef ärkebiskop. Detta framgår med full tydlighet af hans sigill[1].

Med Magnus Bosson äro förhållandena liknande dem, som relaterats för ärkeb. Jakob: konsekration och konfirmation i Lund[2], tvist inför kurian om sättet för palliets öfverlämnande. Denna gång blef frågan noggrannare skärskådad och afgjord efter Lundaombudens yrkande[3]. Fasta hållpunkter saknas äfven här för en undersökning om möjliga afgifter till påfven. *3. Magnus.*

Med efterträdaren, den nyssnämnde frater Johannes, står saken något annorlunda, då han som förutvarande biskop af Åbo måste postuleras, och det var påfven förbehållet att godkänna förflyttningen[4]. Men Johannes dog på vägen till påfvehofvet och räddades därigenom från de mellanhafvanden med den apostoliska kammaren, som antagligen blifvit följden af den påfliga bekräftelsen.

Med Nicolaus Allonis beträda vi fastare mark. Från och med 1295 ha vi som nämndt obligationsregistren i behåll, och Upsala ärkebiskopars namn förekomma i dessa alltifrån de första banden. *4. Nicolaus Allonis.*

Vi känna tyvärr föga de motsatser inom den svenska

---

[1] B. E. Hildebrand, *Svenska sigiller från medeltiden,* 2 ser., s. 3.

[2] DS V, s. 300.

[3] DS 1725; såväl detta bref som det samtidiga DS 806 äro felaktigt förda till år 1285 i st. för 1286. Se *Les registres d'Honorius IV* 454, 455 (äfven Potthast 22444, 22445); påpekadt af Brulin, *Några feldaterade påfvebref,* s. 11 f. Har Magnus' stolthet förbjudit honom att ta pallium af Lunds ärkebiskop, eftersom han dog *ante obtentum pallium* och dock satt i 4 år? Brefvet om pallium åt Magnus DS 997 *Les registres de Nicolas IV* 1061: när slutligen palliet sändes, samma år som Magnus dog, är det blott på begäran af Jens Grands ombud.

[4] DS 1019. *Registres de Nicolas IV* 2869.

klerus, hvilka gåfvo upphof till de förvecklingar, som åtföljde ärkebisk. Nils' upphöjelse. Då emellertid de härom bevarade urkunderna[1] ovanligt tydligt visa oss, hur sträfvan att komma lös från Lunds primat drifver en svensk ärkebiskop i Roms armar, torde ett referat af händelseförloppet här försvara sin plats.

Under sedisvakansen efter ärkebisk. Johannes' död hade biskop Bo i Växjö och Skarakaniken Nicolaus Odulphi af flera, ej angifna orsaker[2] väckt klagomål mot prosten och kapitlet i Upsala på det forum, som de tyckas ansett som det naturliga, inför primas, ärkebisk. Jens Grand. Denne stämde parterna att möta inför sig inom utsatt termin, men detta var att träda Upsalakapitlets självkänsla för nära. Detta förnekade kategoriskt primas' befogenhet som domare och vädjade till Rom. Jens Grand lät sig ej bekomma, utan exkommunicerade hela Upsalakapitlet. Då vadet upptogs till behandling vid kurian, tycks saken ha svällt ut till att omfatta primaträttigheterna i sin helhet — en fråga, som medges höra till de svårare. Ännu under Nicolaus IV (alltså före d. 4/4 1292)[3] tillsattes en kommission under ledning af kardinal Gaëtani, den blifvande Bonifacius VIII. Under den tvååriga sedisvakansen efter Nicolaus IV torde det varit, som underrättelsen inträffade, att Upsalakapitlet skridit till val, och att detta fallit på dekanen Nils; häremot inlades emellertid protest af en Upsalakanik, Karolus Erlandi, som

---

[1] DS 1135, 1142. Jfr REUTERDAHL, *Svenska Kyrkans Historia* II: 2, s. 387 f. HÖJER, *Bonifacius VIII och Sverige,* s. 4 ff. Framställningen hos FRYXELL, *Svenska biskopsval,* s. 73, ger föga utbyte.

[2] Det har antagligen något samband med uppgörelsen om arfvet efter Nicolaus' Odulphi bror, ärkedjäknen Johannes Odulphi. Jfr DS 1070.

[3] EUBEL, *Hierarchia* I, s. 10. En *terminus post quem* ger kard. Gaëtani's förflyttning från kardinaldiakontiteln S. Nicolaus in Carcere Tulliano till värdigheten af kardinalpräst tit. SS. Silvestri et Martini (San Martino ai Monti), hvilken ägde rum d. 22/9 1291 (EUBEL, I, s. 45). Saken kan dock ej ha kommit inför kurian förrän ett par månader senare, då Johannes skall ha dött d. 8/9.

befann sig vid kurian. Bland de ärenden, som den sedan helgonförklarade Pietro di Murrone fick handlägga under sitt kortvariga och nog så misslyckade pontifikat (Celestinus V, vald d. $^{5}/_{7}$ 1294, konsekr. och krönt d. $^{29}/_{8}$, nedlade värdigheten d. $^{13}/_{12}$ s. å.), var äfven pröfningen af Upsalakapitlets val, som han hänvisade till kard. Gaëtani. Innan frågan hunnit afgöras, hade denne blifvit påfve (valet skedde d. $^{24}/_{12}$ 1294, vigningen d. $^{23}/_{1}$ 1295), och inför Bonifacius VIII fick den under tiden till kurian anlände Upsaladekanen föra sin talan[1]. Undersökningen af tvisten med Lunds ärkebiskop anförtroddes nu åt kardinalbiskopen Johannes af Tusculum, men påfven befallde denne muntligen att häfva bannlysningen och förklara Nils värdig att intaga ärkestolen. Detta skedde dock först sedan denne afstått från den rätt, valet gaf honom. I stället fick han ämbetet genom provision. I Anagni, där kurian vistades, blef Nils både invigd och iförd pallium, dock med sedvanlig reservation för Lunds rättigheter („Salvo semper jure ecclesie Lundensis, que in eadem ecclesia Vpsallensi jus primatie asserit se habere"). Till att vigningen skedde vid kurian, bidrog naturligtvis äfven, utom bannet, som Lunds ärkebiskop själf aldrig återkallat, äfven Jens Grands fångenskap. Men i Upsala kände man sig som segrare, och den klerk, som skrifvit ärkebiskopskrönikan i Upsalaregistret, har tydligen njutit af att få anföra de klingande titlarna på konsekrator och assistenter: kardinalbiskopen af Tusculum, biskoparna af Speier och Negroponte, och få berätta, att Bonifacius själf celebrerat, då han mottog palliet[2]. Själfva vigningen medförde naturligtvis särskilda omkostnader. Nicolaus Allonis har nog fått bekosta de öfliga gåfvorna: hästen, som han red på från kyrkan, det pluviale, som han bar vid

---

[1] MESSENIUS' uppgifter i *Scondia* II, s. 69 och XV, s. 46 har HÖJER, knappast med nödvändighet, ansett sig böra tolka så, att Nils under 4 år uppehållit sig vid kurian.

[2] DS V, s. 300 f.

konsekrationen, en af de silfverskålar, man hade vatten i vid samma tillfälle, väl äfven altarklädet — och af dessa gåfvor fingo *camerarius* och *clerici cameræ* hälften, den andra hälften fingo *servientes armorum;* denna anordning känna vi visserligen endast genom en betydligt senare uppteckning, men sannolikt har traditionen varit seg i dylika fall[1].

Att förhandlingarna vid kurian och allt, hvad därtill hörde, slukat stora summor, därom ha vi ett direkt vittnesbörd i en bulla till ärkebiskopen af d. $^{31}/_{8}$ 1295, hvari han får tillstånd att, som han begärt, uppta ett lån på 1,000 pund små turnoser (c:a 2,170 mark sv. pen.) i sitt eget och sin kyrkas namn, "cum tam pro tuis necessariis quam pro ecclesie Vpsallensis negotiis apud sedem apostolicam expediendis vtiliter te subire oporteat magna onera expensarum"[2].

Den 23 juli dagtecknades Johannes' af Tusculum utslag[3], den 17 aug. provisionsbullan[4] och i oktober afgaf ärkebiskopen sin förbindelse att betala servitier[5]. Två år senare, d. 25 dec. 1297, har hälften af hans *servitium commune* kunnat fördelas mellan de 18 kardinaler, som varit närvarande i konsistorium vid hans utnämning, hvarvid hvar och en af dem erhöll 27 floriner och 21 *solidi provisini*[6]. Samtidigt erlades till hvarje kardinals tjänstepersonal 1 flor. 14 *sol.* 9 *den. prov.*, hvilket tillsammans gaf 27 flor. 22 *sol.*

---

1 HALLER, *Die Verteilung der minuta servitia* i Quellen u. Forschungen I, s. 288. Utförliga expensräkningar för svenska biskopars Romfärder känna vi först för ett par fall på 1400-talet.

2 *Les registres de Boniface VIII* 440; MUNCHS afskr.; formuläret se *Die päpstl. Kanzleiordnungen* hrsg. v. TANGL, s. 327 f. Jfr HÖJER, *Bonifacius VIII och Sverige,* s. 6.

3 DS 1135. 4 DS 1136.

5 Enligt i K. H. KARLSSONS afskr. anförd, men icke afskrifven anteckning i obligationsregistret.

6 Namnet kommer af staden Provins i Champagne, där detta mynt först präglades. SCHÄFER anför i inl. till *Die Ausgaben der ap. Kammer unt. Johann XXII.* (s. 111) efter KIRSCH en uppskattning af år 1297, där en flor. räknats lika med 26 $^{1}/_{2}$—27 $^{1}/_{2}$ *sol. provis.* Enligt ofvanstående uppgifter har en flor. räknats = 27 *sol. prov.*

prov. (ung.). Alltså har detta *minutum* utgått efter samma principer, som senare är brukligt, d. v. s. med samma belopp, som det, hvarje kardinal fick, om också öfverensstämmelsen ej är alltför noggrann. Betalningen har skett genom ombud för bolaget Clarentini i Pistoja, som denna tid gjorde stora affärer i påfliga pengar[1]. Mot dessa 500 flor. till kardinalkollegiet har gifvetvis svarat samma summa till den påfliga kammaren och därjämte 1 minutum[2], men vi känna inga anteckningar eller kvittenser rörande detta.

Nicolaus Allonis dog i febr. 1305; hans sista år hade varit en orons tid, upptagen af strider till försvar för kyrkans friheter. Det drog ut på tiden med ärkestolens återbesättande. Efter ett val *per viam scrutinii* bestämde sig kapitlet för att postulera Nicolaus Catilli, biskop i Västerås[3]. Postulationen måste underställas påfvens pröfning, och Clemens V anförtrodde ärendets utredning åt kardinaldiakonen Lucas de Flisco af S:ta Maria in Via Lata; en *terminus ante quem* kan möjligen vinnas genom dennes förflyttning till S:ti Cosmas et Damianus, hvilken skall ha ägt rum 1306[4]. Han förekommer emellertid åtskilligt senare nämnd med sin

5. Nicolaus Catilli.

---

[1] JORDAN, *De mercatoribus Cameræ apostolicæ*, passim. Anteckningen om inbetalningen är af K. H. KARLSSON afskrifven dels efter Cod. Ottob. 2969 (en 1500-talshandskrift innehållande "Divisiones consistoriales sub Bonifacio pp. VIII") fol. 55 r. o. v. och hänföres här till d. $^{25}/_{11}$ 1295. Ur vol. 1 fol. 6 v. af obligationsregistren har han hämtat en annan dylik anteckning af samma innehåll som den förra (dock här 11 *den. prov.* i stället för 9, som torde vara det rätta). Datum är här: circa natale domini (alltså d. $^{25}/_{12}$) 1297. Då samma betalning måste afses, stå vi rätt osäkra i valet mellan de båda årtalen. Dock torde den första källan, trots sin korrektare uppgift på *minutum's* storlek, ej kunna tillerkännas vitsord mot det samtidiga obligationsregistret. — Om obligationsregistren och en desamma kompletterande serie se K. H. KARLSSONS reseberättelse i *Meddelanden från svenska Riksarkivet* V, s. 348.

[2] Vid denna tid erlades ännu blott 2 minuta: GÖLLER, i inledningen till *Die Einnahmen*, s. 48 f.

[3] DS 1579 (Clemens V:s bulla af d. $^{22}/_{4}$ 1308).

[4] EUBEL, *Hierarchia* I, s. 50.

gamla titel[1]. Senast under 1306 måste väl i hvarje fall prokuratorerna från Upsala ha nått kurian. Undersökningen blef långt utdragen, men slutligen gillades postulationen, och genom ett påfvebref af d. $^{22}/_{4}$ 1308 transporterades herr Nils från Västerås till Upsala. Denne hade under tiden infunnit sig i Poitiers, där han mottog pallium genom några kardinaler, hvilka uppräknas i påfvebrefvet härom af d. $^{15}/_{7}$ 1308[2]; här nämnes Lund icke med ett ord. Nicolaus Catilli var också villig att betala priset för denna triumf. Redan d. $^{15}/_{6}$ detta år hade han afgifvit obligation att betala servitier (*commune* och 5 *minuta*)[3]. Detta skedde i minoriterklostret i Poitiers i närvaro af Petrus, electus af Spoleto, och klerken magister Johannes de Sancto Floro. Fyra af sina *minuta*, d. v. s. dem, som påfvens *familia* skulle ha, erlade Nicolaus redan den 4 juli s. å. Som termin för *commune's* betalande bestämdes ett år, räknadt från d. $^{22}/_{7}$ (festum Magdalene) 1308 eller 4 månader därutöfver. Först d. $^{6}/_{8}$ 1309 skedde den första inbetalningen, och då endast 250 flor., hvaraf 153 genom Nicolaus Sigvasti och 97 genom magister Guido de Sambuco, men samma dag erlades ett *servitium secretum* — om dess art och innebörd har ofvan varit tal[4] — på 500 flor., som Nicolaus Sigvasti betalade[5]. Återstoden af påfvens anpart af *commune* (250 flor.) erlade samme Upsalakanik d. $^{1}/_{11}$ i Malaucène, Vaison's stift[6]. Vi ha inga kvitton bevarade rörande den andra hälften, som gick till kardinalkollegiets kammare.

6. Olavus Beronis. Om de händelser, som åtföljde Nicolaus Catilli's efterträdares val, har Nicolaus Sigvasti's deltagande i desamma

---

[1] DS 1585 (d. $^{15}/_{7}$ 1308).

[2] DS 1585. *Reg. Clem. p. V.* 2856.

[3] K. H. KARLSSONS afskr. (*obligationes*). Här kallas N. C. ännu blott "electus consecratus". Till obligationen har i registret fogats anteckning om betalandet af de 4 *minuta*.

[4] Ss. 115, 129.

[5] *Reg. Clem. p. V. App. I* 443, 444 (äfven hos K. H. KARLSSON).

[6] a. a., 456 (äfven hos K. H. KARLSSON).

gifvit mig anledning att ofvan[1] berätta. Striden om primaträttigheterna hade icke hvilat under Nicolaus' archiepiskopat[2], och nu efter hans död blossade den upp med ny kraft och ingick som ett moment i dessa stormiga års skandinaviska politik. Resultatet blef en triumf, väl den sista, för Lunds kyrka, representerad af Esger Juul. Olofs konsekration skedde i Lund år 1315[3], pallium begärdes som förr af en svensk (Nicolaus Sigvasti) och en dansk kanik[4], och dess öfverlämnande reserverade Johannes XXII åt ärkeb. Esger[5]; denna ceremoni kom dock ej att äga rum förrän i slutet af år 1318[6]. Då Nicolaus Sigvasti i okt. 1316 besökte Avignon för palliets skull, afgaf han icke någon servitieobligation. Ej heller senare skedde detta, men icke dess mindre beslöt sig ärkeb. Olof för att betala sin afgift till kammaren, vare sig denna redan gått så in i medvetandet i Upsala, att man i den såg det nödvändiga villkoret för erhållande af pallium, eller man på ett alldeles särskildt sätt ville demonstrera sin lojalitet mot den hel. stolen. Redan 1316 beredde man sig till betalningen genom att inom ärkestiftet uppta ett "subsidium pallii". Det är första gången vi höra detta omtalas. Detta behöfver ingalunda innebära, att det

---

[1] S. 130 ff.

[2] MESSENIUS vet berätta (*Scondia* XV, s. 51), att saken förelagts Viennekonciliet, och Nicolaus har — kanske året före sin död — varit betänkt på att slita tvisten genom ett möte mellan delegerade. Hans koncept till fullmakt för dylika föreligger (DS 1948), men om det blifvit något af, veta vi icke. Det är detta koncept, som går igen i den äldre historieskrifningens *Compositio Nosabyensis* (NEUMANN, *Historia primatus Lundensis*, s. 122 ff.)

[3] DS 2039.

[4] DS 2046.

[5] DS 2070.

[6] Olof är den 8 okt. 1318 ännu blott "electus consecratus", men den 1 dec. s. å. kallar han sig själf "archiepiscopus". Redan på ett bref af d. $^{29}/_{8}$ har han emellertid användt det nya sigill, han detta år skaffat sig, och där han framställes bärande pallium, hvilket saknas på hans äldre sigill. HILDEBRAND, *Svenska sigiller*, ser. 2, n. 172.

först nu instiftats, utan endast att längden för Olofs subsidium, tryckt i Diplomatariet[1] efter *Liber ecclesiæ Upsalensis*, var den äldsta, som man hade kvar, då ärkeb. Hemming lät upplägga denna bok. Denna längd upptar endast ärkestiftets norrländska delar, under det att längden för Hemmings subsidium pallii[2] endast gäller Upland. Den sannolikaste förklaringen torde vara, att för socknarna i Upland Hemmings subsidium utgått efter en ändrad, sannolikt höjd taxa, under det densamma för de norrländska delarne af stiftet ej varit underkastad någon förändring, hvarför ärkeb. Olofs längd för Norrland intogs i Upsalaregistret. Hemmings taxa för Upland stiger till nära 699 mark 6 öre pen., Olofs för resten af stiftet till 166 mark[2].

Hela påfvens hälft af *servitium commune* betalade Olof genom Nicolaus Sigvasti d. 13/10 1320; de 4 minuta till påfvens *familia* kunde han ej nu erlägga, men afgaf edlig förpliktelse att betala dem före nästkommande 2 febr.[3] Kardinalkollegiet fick sin anpart så godt som samtidigt. D. 15/10 utfärdades kvitto på dessa 500 flor. af Vincentius de Serignano som vikarie för det hel. kollegiets kamererare, kar-

[1] DS 2043.

[2] DS 3754 (i *Liber eccl. Ups.* placerad *före* föregående. DS V, s. 361). Subsidium pallii har tydligen med tiden blifvit en afseväfd inkomstkälla för ärkebiskopen, kanske utkräfd oftare än en gång efter hvarje tillsättning. REUTERDAHL, *Den svenska kyrkans historia* III: 2, s. 27 n. 8, citerar ett bref i RA af år 1451, där Jöns Bengtsson omtalar, att Nils Ragvaldsson låtit "lägga grundvalar till slott med alla clerkernes hjelp, som kallas subsidium pallii". — Om subsidium pallii i Norge se BANG, *Den norske Kirkes Historie*, s. 129. DN VI 21.

[3] Efter den bevarade originalkvittensen DS 2263; efter *Collectoriæ* 373 i K. H. KARLSSONS afskr. (äfven i *Obligationes* 7, fol. 4). Något olika lydelse hos GÖLLER, *Die Einnahmen*, s. 137, n. 1. På dessa ställen finnes ingen antydan om att betalningen skett utan föregående obligation, men väl i *Reg. Aven.* 47 (K. H. KARLSSONS afskr.) och *Introitus & Exitus* 47, tryckt hos GÖLLER, a. a., s. 137, där det heter: "licet non extaret obligatio inde, sed predecessores sui in tantum servire in traditione pallii consueverunt".

dinal Berengarius Fredoli, biskop af Béziers[1]. Fördelningen mellan de 21 kardinaler, som här kommo i fråga, ägde rum d. $^{27}/_{10}$ enligt en anteckning i kardinalkollegiets öfver dylika fördelningar förda divisionsregister, den s. k. *Liber cedularum*[2]. Den utsatta terminen för erläggandet af *minuta* öfverskreds med ett par dagar: den 6 febr. 1321 utfärdade Gasbert de Laval, Johannes XXII:s ofta nämnde nepot och kamererare, kvitto på de 94 flor. 11 *sol. tur. parv.*, som de 4 *minuta* uppgingo till[3]. Den 9 i samma månad lades därtill det femte *minutum* till "familia collegii dominorum cardinalium" (23 flor. 13 *sol.* 11 *den. tur. parv.*)[4].

7. Petrus Philippi.

Helt visst var det minnet af hvad som hände 1315 och 1316, som gjorde, att då dominikanernas provinsialprior i Norden Petrus Philippi genom kapitlets val blifvit utsedd till ärkestolens innehafvare, denne utan att ägna en tanke åt att häfda kapitlets rätt att utse sin ärkebiskop, lade afgörandet helt i påfvens hand. Kanske kunde man vilja häri spåra något af den reguljäre andliges brist på uppskattning af en landskyrkas rätt till självhäfdelse, men knappast har någon känsla härför funnits ens hos dem, som borde varit mera ägnade att bli bärare af nationalkyrkans idé. Striden mot det närmare Lund hade kommit de svenska prelaterna att blunda för att de hade intressen att tillvarata äfven gentemot det aflägsnare Avignon. Alltnog, Petrus Philippi lade sin sak i påfvens händer och for själf till kurian. Dock kommo äfven ombud för kapitlet, hvilka anhöllo om valets bekräftelse. Kardinalbiskopen af Sabina (Guilelmus Petri Godin) och kardinalpresbytern Matteo Orsini

---

[1] K. H. Karlssons afskr. (*obligationes*). Äfven här anmärkes, att ingen obligation föregått. Om Vincentius de Serignano och Berengarius Fredoli se Baumgarten, *Camera collegii cardinalium*, s. LII, LX.

[2] K. H. Karlssons afskr. Om *Liber cedularum* se Göller i inledningen till *Die Einnahmen*, s. 19.

[3] K. H. Karlssons afskr. (*oblig.*), Göller, s. 140, n. 1.

[4] K. H. Karlssons afskr. (*oblig.*). Här heter det: "Cuius obligatio facta fuit A. D. 1320 die 15 mensis octobris".

— namnet är välbekant från berättelsen om bisk. Egisl — af SS. Johannes et Paulus, båda dominikaner liksom Petrus Philippi, fingo i uppdrag att motta dennes renuntiation, och d. 3/10 1332 skedde utnämningen genom provision[1]. D. 3/11 afgaf den utnämnde sin servitieobligation i kardinalen Petrus Gomez' (Gometii de Banoso) af S. Praxedis härbärge i Avignon[2]. Hälften skulle betalas nästa 15 aug. (Assumptio beate Virginis), hälften inom ett år därefter. Enligt ett nytt påfvebref af d. 16/11 har Petrus invigts af kardinalbiskopen af Præneste Petrus Després och blifvit iförd pallium af kardinaldiakonen Napoleon Orsini af S. Adrianus och Jacobus de Stephanescis af S. Georgius ad Velum Aureum[3] — Lund ignoreras fullständigt.

Som Petrus' prokurator möta vi följande år vid kurian en Upsalaklerk Arvidus Johannis. Genom denne betalade han redan d. 26/8 1333 250 flor. af *commune* och 43 flor. 6 *sol.* 6 *den. coronati* för 4 *minuta*[4]. Följande dag erlade Arvidus till kardinalkollegiets kamererare likaledes 250 flor. af *commune* och för en del af det femte *minutum* 10 flor. 11 *sol.* 9 *den. coron.*[5] Nästa inbetalning dröjde, dock ej utöfver den föreskrifna terminen: d. 3/8 1334 skedde den genom Upsaladekanen Sigfridus Rotgeri, ofta nämnd i det föregående, och samme Arvidus Johannis[6]. D. 4/8 slutligen fick kardinalkollegiet sitt till sista skärfven[7].

[1] DS 2946.

[2] K. H. Karlssons afskr. (*obligationes*). Jfr Göller, a. a., s. 681. — Petrus Gomez var kardinalkollegiets kamererare: Kirsch, *Die Finanzverwaltung des Kardinalkollegs*, s. 45.

[3] DS 2952.

[4] K. H. Karlssons afskr. (*obligationes*). Originalkvittensen DS 2971. Denna innehåller anteckning om lösen för kvittot: 2 flor. 15 *den. cor.* Om *coronati* se Schäfer i inledningen till *Die Ausgaben der ap. Kammer unter Joh. XXII.*, s. 86.

[5] Originalkvittensen DS 2972. Lösen: 2 flor., 2 *gross. tur.*

[6] K. H. Karlssons afskr.: *oblig.* vol. 13 f. 104 har d. 2 aug., däremot *Introitus & Exitus* d. 3 (hos Göller, *Die Einnahmen*, s. 598).

[7] Originalkvittensen DS 3075.

Petrus Philippi dog d. 12 aug. 1341. Kapitlets val föll *8. Hemming.* på prosten Hemmingus Nicolai i Västerås. Nu händer det underbara, att man från Upsala af eget initiativ begär valets bekräftelse i Lund genom ett bref, skrifvet antagligen kort efter det Hemming d. 18 okt. förklarat sig anta valet[1]. Två förklaringar erbjuda sig här. Antingen har man att tänka på den politiska situationen: Skåne var dyrt förvärfvadt; kanske ville man undvika att nu stöta primas, då han blifvit samme konungs undersåte. Var alltså denna begäran om konfirmation ett tillmötesgående mot Magnus Erikssons önskningar? Eller började man verkligen reagera mot de påfliga anspråken? Benedikt XII hade d. 5 okt. reserverat Upsalastolen[2]. Bullan härom hade vid valet knappast kunnat hinna bli bekant här uppe — möjligen dock innan brefvet till Lund afgick. Men i hvarje fall kan man ha fått reda på att något dylikt var i görningen och däraf blifvit väckt till besinning af den fara, det kunde medföra att utan reservation ge sig kurian i våld, och så velat söka en motvikt genom ett erkännande af Lunds förr så ifrigt bestridda rättigheter. Och då primas ej längre var en främmande konungs undersåte, bortföllo kanske åtskilliga af de betänkligheter, man förut hyst. Har slutligen måhända Hemming själf någon del i hvad som skedde? Ha vi att betrakta Upsalaregistrets upphofsman som representanten för en mot den hel. stolen självständigare, i viss mån nationell riktning inom svenska kyrkan?

Det är rätt ofruktbart att vidare diskutera denna sak, ty hänvändelsen till Lund tycks ej ha ledt till några som helst resultat. Säkert insåg man det fruktlösa i att bestrida giltigheten af en formlig reservation. Benedikt XII dog i april 1342, och i maj blef Clemens VI vald, invigd och

---

[1] DS 3600.

[2] *Benoît XII, lettres communes* 9118. K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*). Jfr Clemens VI:s bulla af d. $^{15}/_{11}$ 1342. DS 3666.

krönt, och hos denne infann sig Hemming jämte ombud för kapitlet för att söka bekräftelse. En kommission af tre kardinaler fick undersöka valet. Resultatet blef, som var att vänta, att Hemming fick afstå från sin på valet grundade rätt och motta utnämningen genom provision d. $^{15}/_{11}$ 1342[1]. Det är snarast anmärkningsvärdt, att Clemens ej utan vidare kasserar valet på grund af företrädarens reservation; måhända ansågs den ej obetingadt giltig[2]. I stället åberopar han sig i provisionsbullan på en af honom själf vid denna tid företagen reservation af alla domkyrkor, där en utvald ärkebiskop afsagt sig. Såväl konsekrationen som palliets öfverlämnande skedde i Avignon. D. $^{21}/_{11}$ afgaf Hemming sin förbindelse att betala servitier i den våning, som kardinalkollegiets kamererare, kard. Imbertus de Puteo, bebodde[3]; denne hade tillhört den kommission, som behandlat frågan om valet. Innan nästa Mikaëlsdag (d. 29 sept.) skulle första hälften betalas, den andra före påföljande midsommar. Så skedde också; första inbetalningen gjorde Olavus Fastonis redan d. $^{10}/_{6}$ 1343 — på samma gång 37 flor. 12 *den. avin.* för hälften af de 4 *minuta*[4]. Den andra hälften följde d. $^{21}/_{6}$ 1344, erlagd genom Upsalakaniken Johannes Karoli. Detta gäller påfvens kammare; för kardinalkollegiets saknas kvittenser. Hemmings raska infriande af sina förbindelser möjliggjordes genom den palliegärd, hvilken denna gång, som ofvan är nämndt, för ärkestiftets upländska delar antagligen utgick efter en högre taxa än förut.

9. Petrus Thyrgilli. Hur Petrus Thyrgilli fick utbyta Linköping mot Upsala med förbigående af den man, kapitlet valt, är ofvan be-

---

[1] DS 3666. Enligt denna bullas framställning skulle reservationen skett efter valet.

[2] *Clément VI, lettres closes etc.* n. 3.

[3] K. H. KARLSSONS afskr. (*obligationes*); kardinalernas antal är 27. Om kard. Imbertus de Puteo se KIRSCH, *Finànzverwaltung des Kardinalkollegs*, s, 45.

[4] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.; Intr. & Exit.*).

rättadt[1]. Det torde vara första gången, påfven providerat till Upsalastolen tvärtemot valet. Petrus har emellertid — egendomligt nog — ej kommit att afge någon obligation[2]. Men han har ej därför velat undandra sig kammarens kraf. D. 3/2 1353 afbetalar han genom Johannes Karoli 260 flor. på *commune* och 40 på *minuta*[3]. Förmodligen gjordes samtidigt en betalning till kardinalkollegiet. Nyssnämnde Upsalakanik hade genom Innocentius VI:s bulla af d. 4/1 1353 fått i uppdrag att föra pallium till ärkebisk. Petrus[4]. Det var antagligen under hemresan, som han d. 1/4 s. å. i Brügge betalade 500 flor. till kollektorn i Tournai stift Guilelmus Tartoul[5]; bland vittnena är den ofvan nämnde påflige *serviens armorum* Raimundus de Galancio, hvilken blifvit skickad från Avignon med bud till Guilaberti[6]. Denna summa skulle betalas å ärkeb. Petrus' vägnar "pro complemento seruicii" såväl till påfvens som det hel. kollegiets kammare. Uppgörelsen skedde i ett hus, tillhörigt ett ombud för firman Malabayla i Asti, en af de bankirfirmor, som vid denna tid hade mest att göra med kammarens affärer[7]. Genom samma firmas försorg skedde transmissionen till Avignon; d. 10/5 1353 erlades till påfvens kammare 240 flor. i *commune* och 40 i *minuta*[8] och följande dag till kardinalernas camerarius Guilelmus Court[9] 200 i *commune* och 20 i *minuta*[10] — återstoden torde ha erlagts af Johannes Karoli.

1 s. 220 ff.

2 "nulla obligatione precedente" heter det i hans första kvitto.

3 K. H. Karlssons afskr. (*obligationes*).

4 Orig. på perg. RAP 98.

5 Orig. på perg. RAP 115.

6 APD 406.

7 Se Arias, *Per la storia economica del sec. XIV* (Archivio della R. Società Romana di storia patria, vol. XXVIII, s. 329 ff.).

8 K. H. Karlssons afskr. (*oblig.*). Kvittenserna från dessa inbetalningar förkommo, hvarför nya sådana utfärdades från *camera domini pape* d. 26/7 1356: K. H. Karlssons afskr. (*oblig.; Reg. Aven.*).

9 Kirsch, a. a., s. 45.

10 RAP 121; nytt kvitto d. 18/7 1356. RAP 265.

10. Birgerus Gregorii.

Birgerus Gregorii blef vald d. $^{6}/_{11}$ 1366[1]. Han for själf ned till kurian för att vinna bekräftelse på valet och råkade Urban V i Viterbo, där denne uppehöll sig på vägen till Rom d. $^{11}/_{6}$—$^{13}/_{10}$ 1367[2]. Det visade sig nu, att Upsala ärkestol blifvit reserverad under Petrus Thyrgilli's lifstid, hvarför nyvalet kasserades, men Birger fick sin utnämning genom provision d. $^{23}/_{7}$ 1367[3]. Konsekrationen ägde rum två dagar senare. Hans uppehåll vid kurian tycks ha blifvit dyrbart; Birger ansökte nämligen om påfligt tillstånd att i sin kyrkas namn ta upp ett lån på 650 *franci auri*. Bullan, som medger honom detta, är dat. d. $^{20}/_{8}$ 1367[4]. Det kan knappast ha varit för servitiernas skull, han nu behöfde denna summa, ty därmed gjorde han sig ingen brådska. Sin servitieobligation afgaf han visserligen d. $^{16}/_{9}$[5], också i Viterbo, inför Arnoldus, ärkebisk. af Auch, påfvens camerarius. Hela beloppet skulle erläggas inom ett år efter nästkommande midsommar, men först d. $^{30}/_{5}$ 1371 har Birger kunnat betala 204 flor. 15 *sol.* 4 *den. Avin.* på *commune* och 45 flor. 12 *sol.* 8 *den.* på *minuta* genom prosten Johannes Prighel vid S:t Paul i Halberstadt. Terminen för restens betalande förlänges till nästa 1 mars. Likväl ha vi ingen inbetalning att anteckna förrän d. $^{23}/_{6}$ 1372, denna gång 270 flor. i *commune* och 55 i *minuta* genom ärkebiskopens famulus Nicolaus Vemundi. Ännu fattades en del i de 500; denna summa skulle vara erlagd före julen, och d. $^{18}/_{11}$

---

[1] Ärkebiskopskrönikan i *Liber eccl. Upsalen.* DS V, s. 302. Se berättelsen om valet i SPEGEL, *Skriftelige Bewis*, s. 21—26.

[2] KIRSCH, *Die Rückkehr der Päpste Urban V. u. Gregor XI. von Avignon nach Rom*, ss. 25, 65.

[3] K. H. KARLSSONS afskr. (därjämte sex åtföljande bullor).

[4] MUNCHS afskr. *Francus* var ett guldmynt, som vid denna tid var värdt 1,14 florin. (SCHÄFER i inl. till *Die Ausgaben der ap. Kammer u. Joh. XXII.*, s. 62); i svenskt penningmynt var nämnda summa värd c:a 1,100 mark.

[5] K. H. KARLSSONS afskr. (*obligationes*).

kommer också, hvad som fattades: 25 flor. 12 *sol.* 8 *den. Avin.*, *commune*, och 10 flor. 18 *sol.* 5 *den.* i *minuta* genom magistrarna Henricus de longa suria(!) och Fredericus de Junghen, ärkebiskopens prokuratorer. Om Birger äfven lyckats tillfredsställa kardinalernas anspråk, därom upplysa ej urkunderna. Men hade han försummat detta, hade vi antagligen fått höra talas därom.

Johannes XXII hade genom bref af d. 7/11 1329 uppdragit åt Lunds ärkebiskop att kungöra, att han reserverat Linköpingsstolen. Det är ofvan omtaladt, hvilka förvecklingar, som inträdde vid stolens återbesättande efter bisk. Karls död år 1338, hur Egisl af Västerås genom bedrägeri försökte skaffa sig provision, men kon. Magnus genomdref sin kandidat Petrus Thyrgilli[1]. Denne infann sig i Avignon, antagligen med skrifvelser från både konungen och Linköpingskapitlet, men först d. 30/1 1342 erhöll han provision af Benedikt XII[2]. *Linköping.*

Så vidt vi veta, är Petrus den förste Linköpingsbiskop, som fått betala servitier. Sin obligation afgaf han d. 9/4 1342 i kardinal Imbertus de Puteo's bostad. Den gällde ett *commune*, uppgående till 660 flor. och de 5 öfliga *minuta*[3]. När den taxering af biskopsbordet företagits, som ledt till fastslående af denna summa, känna vi icke. Terminerna bli påsken nästföljande år för första hälften och därpå följande påsk för återstoden, dock med en respittid af 5 månader. Ehuru han antagligen ännu ej återvändt hem, gjorde bisk. Petrus sin första inbetalning d. 8/4 1343 genom ombud, Linköpingskaniken Giniutus och Olavus Fastonis (165 flor. i *com.*, 34 flor. 20 *sol.* 8 *den.* i *minuta*)[4].

[1] Ofvan sid. 190 f.

[2] DS 3620, 3621.

[3] *Benoît XII*, *lettres communes* II, s. 435. K. H. Karlssons afskr. (*oblig.*: 19 kard.).

[4] K. H. Karlssons afskr. (*oblig.*; *Intr. et Exit.*).

Den senare slutbetalar d. 15/12 s. å. Petrus' skuld till påfvens kammare[1]. Vi torde kunna anta, att kardinalkollegiet fått sitt ungefär samtidigt.

Till Petrus' efterträdare ville kon. Magnus ha prosten Nicolaus Marci. Vid den tid, då Petrus genom provision blef ärkebiskop (d. 17/11 1351), var prosten antagligen i Avignon[2]. Biskopskrönikan uppger[3], att val skett, men tillsättningen måste ske genom provision, då ämbetet var vakant vid kurian genom provisionen för Petrus till ärkestolen. Provisionsbullan utfärdades d. 9/7 1352[4]. Nicolaus' servitieobligation afgafs d. 8/8 s. å.[5] Hälften skulle betalas redan före påsken 1353, andra hälften före *purificatio Marie virginis* året därpå, men i stället erlades hela summan till påfvens kammare d. 15/2 1354 genom poenitentiarien för Norden fr. Nicolaus[6] (330 flor. i *com.*, 48 flor. 21 *sol.* 4 *den. Avin.* i *minuta*).

Kon. Magnus fick bittert ångra, att han låtit Nicolaus Marci inta rikets andra biskopsstol. Hans sträfvan att bli honom kvitt ledde till resultat år 1364, då Urban V förflyttade denne till Knin och i stället providerade Gotskalk Falkdal d. 6/3 s. å.[7] Redan d. 16/3 förband sig den nye biskopen att betala öfliga afgifter, hälften före påsk nästa år, andra hälften inom ett år därifrån räknadt[8]. Häraf blef

---

1 K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.; Intr. et Exit.*).

2 Han var prokurator för ärkebisk. Petrus i Lund i och för *visitatio liminum* d. 8/10 s. å. APD 392.

3 SRS III: 2, s. 107. 4 K. H. KARLSSONS afskr. (*bullor*).

5 "in hospicio domini card. Albi" (K. H. KARLSSONS afskr., *oblig.*); antagligen afses kardinalkollegiets kamererare Guilelmus Court, vid denna tid kard.-bisk. af Tusculum, förut bisk. af Alby. KIRSCH, *Finanzverwaltung*, s. 45. EUBEL, *Hierarchia* I, ss. 17, 80. — Nicolaus Marci var kvar i Avignon d. 6/2 1352, då han ingaf en supplik för en fransk klerk från Thérouanne's stift om kanonikat och preb. i Linköping: *Suppliques de Clément VI* 2460.

6 K. H. KARLSSONS afskr. (*Reg. Aven.; oblig.*). Jfr MOLTESEN, s. 148.

7 MUNCH, *Historie* II: 1, s. 742; ofvan s. 265 f.

8 K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*).

intet. Gotskalk kom ej på länge i besittning af sin biskopsstol, och då han slutligen kom till sin rätt, fann han kyrkans affärer i ett sorgligt tillstånd. Hans korta episkopat var upptaget af sträfvan efter att återvinna det förlorade, och den påfliga kammaren hade ännu ej fått något, då mordet vid Linderås gjorde ett våldsamt slut på hans bana d. $^{3}/_{2}$ 1374[1]. Då hans efterträdare tre år senare[2] måste försöka reda upp den mördades affärer, nämnes väl skulden till kammaren — hvarmed antagligen servitierna åsyftas — som den angelägnaste, men vi ha intet vittnesbörd om att den blifvit gäldad.

REUTERDAHL uppger[3] efter ett otryckt bref, hvars proveniens han emellertid försummar att ange, att kon. Albrekt skulle försökt påtvinga Linköping en biskop. Vi veta ej, hur kapitlet lyckades genomdrifva Nicolaus Hermanni's val. Denne — "electus Lincopen., bacallarius in legibus" — providerades i hvarje fall d. $^{14}/_{3}$ 1375[4]. Sin servitieobligation afgaf han d. $^{2}/_{4}$ s. å.[5] Det är emellertid påfallande, att denne den påfliga kammarens förtroendeman, för så vidt man kan se af bevarade kameralregister, aldrig kom att erlägga mer än 71 flor. 24 *sol.* 4 *den. avin.* — "pro parte partis sui communis seruicii". Denna inbetalning skedde i Anagni d. $^{16}/_{9}$ 1377 genom Linköpingskaniken Nicolaus Johannis[6].

Den förste af Skara biskopar, om hvilken vi veta, att han åtagit sig skyldigheten att regelbundet besöka *limina apostolorum*[7], bisk. Gunnar, var äfven den förste att afge servitieobligation. Som kanik i Skara och innehafvare af Husaby prebende hade han af Johannes XXII blifvit för- *Skara.*

[1] SPEGEL, *Skriftelige Bewis*, s. 130 f.
[2] RAP 1275. STYFFE, *Bidrag* I, s. 167 ff.
[3] *Svenska kyrkans historia* II: 2, s. 426.
[4] MUNCHS afskr. [5] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*).
[6] K. H. KARLSSONS afskr. (*Intr. et Exit.*).
[7] Se min uppsats *De svenska medeltidsbiskoparnes visitationes liminum ss. apostolorum* (KÅ 1913, s. 216 f.).

ordnad till koadjutor åt bisk. Petrus d. $^{28}/_{2}$ 1334 [1]. Samme påfve skall äfven ha reserverat Skarastolen, enligt hvad Benedikt XII uppger i den bulla af d. $^{22}/_{10}$ 1337 [2], i hvilken han genom provision insätter Gunnar till biskop. Denne var förmodligen redan vid tiden för provisionen i Avignon; d. $^{16}/_{11}$ uppmanar Benedikt honom att fara hem till sin kyrka, då han nu blifvit invigd af kardinalbiskopen af Tusculum[3], men först d. $^{6}/_{2}$ 1338 afger han ("in palacio apostolico") sin obligation[4]. *Commune* är och förblir för Skara 470 flor. Hälften skulle betalas före nästkommande påsk, resten inom ett år därefter. Gunnar tycks ha varit ekonomiskt väl rustad, och redan d. $^{23}/_{6}$ s. å. fick påfvens kammare allt, hvad den skulle ha (235 flor. i *commune,* 58 flor. 11 *sol.* 6 *den. coron.* i *minuta*) genom poenitentiarien Petrus Abo[5]. När kardinalkollegiets anpart betalades, veta vi ej.

Gunnar dog redan 1340, och kapitlet valde då i vanlig ordning Sigge af Falköping[6]. Denne sökte bekräftelse och konsekration i Upsala och slapp så ifrån alla utgifter till kammaren.

Det är ofvan omtaladt[7], hur Sigge, som dog någon gång efter d. $^{8}/_{10}$ 1351, till efterträdare fick Petrus Thyrgilli's medtäflare om ärkestolen, Sigfridus Rotgeri, som providerades d. $^{9}/_{7}$ 1352[8], under åberopande af att Skara reserverats. D. $^{13}/_{8}$ s. å. förband denne sig att betala servitier[9] — alltså blott några få dagar efter Nicolaus Marci och liksom han "in hospicio cardinalis Albi". Terminerna bli

---

[1] DS 3040.
[2] DS 3321. *Benoît XII, lettres communes* 4095.
[3] DS 3327. *Benoît XII, lettres communes* 4967.
[4] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*): 16 kardinaler.
[5] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.; Intr. et Exit.*).
[6] DS 3494, 3503.
[7] Sid. 220 ff.
[8] PORTHAN, *Accessio ad bullarium Celsii*, s. 93 f.
[9] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*): 27 kard.

påsk 1353, och d. 2 febr. ("purificatio beate Marie virginis") året därpå. Hälften hann han verkligen betala — d. $^{24}/_{4}$ 1353 "per manus magistri Petri de Corniba procuratoris ecclesie collegiate de Romanis"[1]. Resten dog han ifrån.

Till hans efterträdare providerade påfven i öfverensstämmelse med kapitlets val prosten Laurentius d. $^{27}/_{6}$ 1354[2]; Skara hade reserverats under Sigfrids lifstid. Den nye biskopen var förmodligen vid utnämningen själf i Avignon, och redan d. $^{9}/_{7}$ fick han i den apostoliska kammarens lokal ej blott afgifva sin egen servitieobligation, utan äfven åtaga sig att utgöra den summa, som företrädaren genom döden hindrats att erlägga. Denna skulle betalas först, till nästa midsommar; första hälften af hans egna afgifter inom ett år därefter, andra hälften inom ytterligare ett år[3]. Sigfrids skuld slutbetalades d. $^{11}/_{5}$ 1355 (117 flor. 12 *sol.* i *commune*, samt i *minuta* 17 flor., 13 *sol.* 12 *den. avin.*; därmed var påfvens kammare tillfredsställd; hur det gick med kardinalernas hälft af *commune*, erfara vi icke)[4]; detta skedde genom en *librarius* Angelus i Avignon, en man med gamla svenska förbindelser: vi finna honom nämnd redan i Arvidus Karoli's testamente år 1340[5]. Skara biskopsbords affärer måtte ha varit i utmärkt skick, ty redan d. $^{31}/_{8}$ s. å. kan biskopen låta sin prost Nicolaus — åt hvilken han utverkat provision på prepadosituren, då han själf blef biskop[6] — tillsammans med samme Angelus, nu nämnd de Folenico, betala allt, hvad kammaren skulle ha (235 flor. i *commune*, 40 flor. 21 *sol. avin.* i *minuta*). Om eller när kardinalkollegiet fick sitt, veta vi icke.

Redan följande år gick Laurentius' episkopat tilländа.

---

[1] K. H. Karlssons afskr. (*oblig.*).
[2] Porthan, *Accessio*, s. 96.
[3] K. H. Karlssons afskr. (*oblig.; Reg. Avin.*) 22 kard.
[4] K. H. Karlssons afskr. (*oblig.; Reg. Avin.*).
[5] DS 3532. Ofvan s. 192.
[6] Porthan, *Accessio*, s. 96.

D. 3/7 är en ny Skarabiskop, förre prosten Nicolaus[1], i Avignon och afger servitieobligation[2], samtidigt som bisk. Thyrgillus i Strängnäs. Han lofvade första hälften inom ett år från nästa Michaëlis, resten inom ännu ett år. Först d. 16/12 1357 inflöto de första 117 1/2 flor. i påfvens kammare genom fr. Nicolaus, poenitentiarien för Norden[3]; härtill kom 26 flor. 3 *sol.* i *minuta*. Resten kom ej förrän d. 11/5 1359 — "per manus Nicolai comitis (?) et sociorum suorum"[4]. Nicolaus (Siggonis) lefde till år 1386[5].

Strängnäs. För Strängnäs känna vi endast en servitieobligation för vår period, den som afgafs af biskop Thyrgillus d. 5/7 1356, som nyss nämnts, samtidigt med biskop Nicolaus af Skara. Den lydde på ett *commune* på 266 2/3 flor., alltså utgående från en uppskattning af biskopsbordets inkomster till 800 flor.[6] — helt visst ej för högt beräknadt — och 5 *minuta*, beräknade efter 18 kardinaler i konsistoriet. Häraf betalades till påfvens kammare d. 16/3 1358 66 flor. 16 *sol.* (*avin.*) i *commune* samt 14 flor. 19 *sol.* 7 *den.* i *minuta* genom Strängnäskaniken Stigandus Stephani[7]. Samme man erlade d. 14/3 till kardinalkollegiet motsvarande belopp[8]. Hur det gick med den andra hälften är ovisst. Kanske ha biskopens utgifter som borgesman för kon. Magnus bragt hans affärer i oreda.

[1] Att det är densamme, framgår af den sid. 328 anförda annatinbetalningen.

[2] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*): 18 kard.

[3] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*).

[4] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*); *minuta:* 26 flor. 2 *sol.* 4 *den.*

[5] REUTERDAHL, *Svenska kyrkans historia* II: 2, s. 440.

[6] Ett egendomligt exempel på de förvirrade begrepp, som rådde hos den svenska klerus i fråga om servitierna och dessas förhållande till besläktade afgifter, utgör följande anteckning i *Liber ecclesiæ Strengenensis* (fol. 1 verso): "Pro fructibus primi anni tempore vacacionis taxata est mensa episcopalis pro ducentis sexaginta et sex florenis cum duabus partibus vnius floreni".

[7] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*).

[8] Orig. på perg. RAP 354 (66 flor. 16 *sol.*; 3 flor. 16 *sol.* 11 *den. avin.*).

Västerås.

Redan år 1309 insattes biskop Israël i Västerås genom provision[1]; vi höra emellertid denna gång intet om någon servitiebetalning. Israëls efterträdares, biskop Egisls, namn har sysselsatt oss mer än en gång i det föregående. Här skall blott erinras om att han af Johannes XXII d. $^{28}/_{12}$ 1327 insattes till koadjutor åt Israël[2], och hur påfven samtidigt förbehöll sig att få återbesätta Västerås' biskopsstol, då man snart kunde vänta, att den skulle bli ledig[3]. Så drogs detta stift tidigast af alla de svenska suffraganstiften in under den påfliga provisionsrätten och därmed följande beskattning. Redan 1329 skedde Egisls utnämning[4]. Vid provisionsbullans utfärdande d. $^{15}/_{5}$ hade han redan blifvit konsekrerad af kardinalbiskopen af Sabina; d. $^{7}/_{6}$ s. å. afgaf han "in aula inferiori camere domini camerarii" sin servitieobligation inför påfvens kamererare, som äfven representerade kardinalkollegiets, den frånvarande kardinalbiskopen af Porto. För Västerås fastslås *commune* till 250 flor.[5] Första hälften skulle erläggas före nästa Kristi himmelfärdsdag (d. $^{17}/_{5}$), och d. $^{30}/_{4}$ betalade också Egisl genom sin prokurator mag. Matheus från Viterbo 62 $^{1}/_{2}$ flor. (*commune; minuta:* 10 flor. 26 *sol.* 11 $^{1}/_{2}$ *den. vien.*)[6] och resten genom samme man d. $^{26}/_{3}$ 1331[7].

Biskop Egisl nämnes som lefvande för sista gången i ett bref af d. $^{29}/_{9}$ 1352[8], och enligt den pseudo-Peder Svartska biskopskrönikan skall han ha dött detta år[9]. För hans efterträdare, förre prosten Magnus i Skara, ha vi provisionsbullan i behåll (dat. d. $^{7}/_{6}$ 1353)[10]. D. $^{16}/_{6}$ s. å. afgafs hans

---

[1] DS 1630.
[2] DS 2645. *Jean XXII, lettres communes* 30851. Jfr ofvan s. 184.
[3] DS 2646. *Jean XXII, lettres communes* 30852.
[4] DS 2716.
[5] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*): 23 kard.
[6] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*); GÖLLER, *Die Einnahmen,* s. 237.
[7] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*): GÖLLER, s. 246.
[8] RAP 80.
[9] SRS III: 2, s. 125. [10] RAP 125.

obligation[1]. D. $^{6}/_{11}$ s. å. är han redan färdig med hälften[2]; hans ombud är en bisk. Bernard af Milkow (i Valakiet) — en af dessa lösryckta notiser, som låta oss ana omfånget af det sammanhang, de en gång tillhört, mångfalden af de förbindelser, som på 1300-talet förenade den skandinaviska hierarkiens medlemmar med skaran af deras kontinentala bröder. Först d. $^{26}/_{7}$ 1356 slutbetalar Magnus sina afgifter genom poenitentiarien fr. Nicolaus[3].

För efterträdaren bisk. Mathias ha vi endast att anteckna själfva obligationen, afgifven d. $^{7}/_{4}$ 1373[4].

Växjö. Växjö har under här behandlade tidsrum ej dragits inom kretsen af servitiebetalande biskopsdömen. Visserligen hade redan bisk. Henrik providerats (d. $^{11}/_{3}$ 1377), men först Hemming afgaf obligation d. $^{14}/_{2}$ 1388. *Commune* för Växjö är 50 flor.[5]

Åbo. De finska biskoparnas förhållande till den påfliga finansförvaltningens organ har blifvit utförligt skildradt af v. TÖRNE[6]. Den förste af Åbo biskopar, som tillsattes genom provision, var bisk. Henrik år 1366[7]. Så skedde äfven med hans båda efterträdare, Johannes Petri (1367)[8] och Johannes Westphal (1370)[9], utan att därför af dessa några

---

[1] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*): 25 kard.

[2] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*).

[3] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig., Reg. Aven.*).

[4] K. H. KARLSSONS afskr. (*oblig.*): 26 kard. Provisionen af d. $^{14}/_{1}$ 1372. MUNCHS afskr.

[5] EUBEL, *Hierarchia* I, s. 556. Hos K. H. KARLSSON finnes först bisk. Eskils obligation (*Archivio di stato: obligationes* 1408—1417). Växjö var emellertid icke det lägst taxerade af de skandinaviska stiften: Viborg var upptaget till 40 flor., Bergen, Färöarne och Orkenöarne till 33 $^{1}/_{3}$. MOLTESEN, s. 70.

[6] *Om Finlands skattskyldighet till påfvedömet under medeltiden*, s. 99—107.

[7] v. TÖRNE, a. a., s. 100. FMU 750.

[8] FMU 763. [9] FMU 789.

förbindelser afgifvits till kammaren. Först Bero Balk, som äfven utnämndes genom provision — liksom hans företrädare i öfverensstämmelse med kapitlets trots påfliga reservationer företagna val — d. $^{6}/_{11}$ 1385[1], måste d. $^{16}/_{11}$ 1387[2] inför Urban V:s camerarius afge en förbindelse att betala servitier, hvarvid *commune* bestämdes till 200 flor., på grundvalen af den taxering af Åbo stift, som ofvan[3] omtalats.

[1] FMU 940.
[2] FMU 968.
[3] Sid. 73 f.

XII.

Slutord.

Biskop RHYZELIUS drog på grund af det rätt fragmentariska och osofrade material för bedömande af den påfliga beskattningens omfattning i Sverige, som stod honom till buds, den slutsatsen, "at Swea- och Götharike måtte hafwa warit en kostelig miölkeko för Påwarna i Rom"[1]. I hvad mån ett fylligare siffermaterial, sådant det är den tabellariska afdelningens uppgift att framlägga detsamma, kan bekräfta eller jäfva detta påstående, är rätt vanskligt att afgöra på grund af den mera drastiska än klara formulering, den ärevördige författaren gifvit sitt omdöme.

Onekligen locka emellertid våra siffror till åtskilliga sammanställningar af växlande art och värde. En del mera lättköpta kombinationer, som afsett att i bjärtast möjliga dager framställa de påfliga krafvens absurditet, ha redan i hithörande protestantiska framställningar tagit en alltför stor plats — om det också måste erkännas, att det osökt inger egendomliga tankar, att t. ex. allt, hvad Upsala ärkebiskopar under det Avignonska påfvedömet betalade i servitier, sammanlagdt täckte föga öfver hälften af utgifterna för Clemens VI:s kröningsmåltid[2].

---

[1] *Episcoposcopia*, s. 40.

[2] Denna kostade öfver 14,000 floriner: SCHÄFER, *Die Ausgaben der ap Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz. VI.*, s. 169.

Till att fälla generella värdeomdömen har jag i hvarje fall icke ansett mig kallad. Den påfliga fiskalismen måste bli skeft bedömd, om den studeras som ett isoleradt fenomen och utan att hänsyn tages till den roll, det ekonomiska spelat inom *hela* kyrkans lif under den senare medeltiden. Och för att detta skall kunna ske, kräfves en vida bredare lagd undersökning. De sammanställningar åter af solidare art med å ena sidan det inhemska ekonomiska lifvets prestationsförmåga och de andra bördor, detta hade att bära, å den andra med likartadt material från andra länder, erfordrar djupare studier af medeltidens hela ekonomiska lif, än det varit möjligt att i detta sammanhang företaga. De uppgifter, som här ställas, äro af för omfattande och kräfvande art för att kunna behandlas som *parerga* vid en undersökning, som närmast har andra föremål.

Det skulle visserligen ur flera synpunkter vara intressant att kunna fixera storleken af de svenska bidragen till den påfliga kammaren under föreliggande tidsrymd såväl i förhållande till dennas totalinkomst som till öfriga länders kontingenter. Men särskildt i detta afseende måste jag här uttala en ganska beklaglig reservation i fråga om mitt statistiska materials användbarhet: de summor, som tabellerna ge, äro — med undantag endast för servitierna — icke de, som inflöto i kammaren, utan de, som i Sverige för påfvarnas räkning uppburits. Och de bevarade räkenskaperna från Johannes XXII:s nuntier i Sverige visa oss, hur afsevärdt dessa decimerades genom afdragen af nuntiernas utgifter och dagtraktamente. Dessa räkenskaper, sammanställda med nämnda påfves nu i GÖLLERS upplaga tillgängliga inkomstbok, möjliggör väl en dylik beräkning för *detta* pontifikat. Den har icke här utförts i tabellarisk form, men materialet lämnas af Tab. I—III, sammanställda med ofvan (sid. 139 f., 147 f., 162 f., 177 f.) anförda uppgifter. Men redan här möter för de tidigare nuntierna (Nicolaus Sigvasti

och Bernardus de Montevalrano) de svårigheter, som göra det nästan omöjligt att för Avignontiden i dess helhet komma till tillfredsställande resultat: frånvaron af såväl expens- och dagtraktamentsräkningar som uppgifter på den danska (delvis äfven den norska) uppbördens resultat gör det ytterst svårt att beräkna de tre ländernas anparter i de summor, hvilka i kammarens inkomstböcker anföras som inlevererade från *hela* den nordiska kollektorian.

Därjämte har jag nödgats lämna alldeles ur räkningen en ganska afsevärd post i Sveriges utgiftskonto: afgifterna till det påfliga kansliet för utfärdade urkunder. Åtskilligt skulle visserligen här ha kunnat anföras, men då materialet icke har förelegat mig i tillräckligt komplett skick för att möjliggöra den slutgiltiga beräkning, som det varit önskligt att kunna prestera, har jag ansett lämpligast att helt resignera i detta afseende. Äfven om den låtit sig utföras, skulle den siffra, en dylik beräkning kunnat ge, endast haft ett relativt värde. De summor, som slukats af resorna till påfvestaden, af uppehållet där, af det utbildade sportelsystemet vid kurian[1], dessa höra till de saker, som dock alltid måste komma att undandra sig vår kännedom.

Jag har icke heller ansett mig böra betrakta det rent statistiska resultatets utvinnande som min undersöknings viktigaste uppgift. Snarare har jag af det sätt, på hvilket de ekonomiska förbindelserna försiggingo, af det mottagande, som krafven rönte, af de större eller mindre svårigheter, som ställde sig i uppbördsmännens väg, velat komma till kännedom om styrkan af de band, som ännu knöto den svenska kyrkan till påfvestolen.

Avignonpåfvarnas tid är för kyrkan en revolutionens förberedelsetid. Den kuriala förvaltningens hårdhändta centralisering väckte till lif den opposition, som skulle framträda under koncilierna och slutligen leda till det medel-

[1] Se MAYR-ADLWANG, *Über Expensenrechnungen für päpstliche Provisionsbullen* i MIÖG XVII, s. 71—108.

tida kyrkobegreppets sprängande. Det klassiska exemplet på en dylik utveckling är Englands kyrka, enligt HALLER de gallikanska friheternas vagga. Vid en undersökning om den svenska kyrkans erfarenheter af den påfliga fiskalismen och närstående företeelser, hvilka på andra håll utgjort den kraftigaste eggelsen till opposition, måste man gifvetvis uppmärksamt spana efter tecken, som tyda på tendenser liknande dem, som representeras af statuten *Provisors* och *Præmunire*.

Det är slående, att resultatet blir rent negativt. Inga missljud har åtminstone pergamentet bevarat till vår tid. Vi se kollektorerna mottagna med vördnad och utförande sitt arbete utan att stöta på svårare hinder, ofta i bästa samförstånd med de svenska prelaterna. Och vi se dessa i allmänhet skrupulöst noggranna i uppfyllandet af sina åtagna personliga förbindelser till kammaren. Provisionsrättens utöfvande stöter endast i enstaka fall på motstånd.

Ett par af de orsaker, som betingat detta förhållande, ha på skilda ställen ofvan antydts: dels sträfvan att komma lös från Lunds primat, dels den svenska konungamaktens förbund med påfvestolen. Det är emellertid påfallande, att när upproret utbryter mot den svenske konung, som dragit de största fördelarna af den påfliga finanspolitiken, så sker detta ingalunda i opposition mot påfvemakten, snarare i samförstånd med denna. Kanske bör härtill läggas, att man vid skildringen af de missförhållanden, som fiskalism och särskildt provisionsväsende medförde för den svenska kyrkan, gör klokt i att lägga på färgerna måttligt tjockt och i hvarje fall ej mekaniskt öfverföra allmänt tendentiösa framställningar på svenska förhållanden. Hvad provisionsväsendet angår, har man visserligen icke här undgått att få känning af dess afvigsidor, speciellt kumulationen af ämbeten. Men denna träffade dock hufvudsakligen kanonikaten; därigenom har kanske kortjänstens glans vid en eller annan domkyrka lidit, men hvad den egentliga själavården

och altartjänsten i prebendeförsamlingarna beträffar, har väl denna bestridts af vikarierna lika bra, äfven då flera sådana kyrkor förenats på en hand. Någon lockande jaktmark för internationella ämbetsjägare erbjöd den svenska kyrkan gifvetvis icke, och de fall, där svenska ämbeten genom provision bortgifvits till utländingar torde godt uppvägas af dem, där svenskar af påfven erhållit utländska ämbeten[1]; den svenska klerus har sålunda knappast haft skäl att beklaga sig öfver provisionsväsendet. Hvad angår de utgifter, detta medförde i form af servitier och annater, ha vi inga underrättelser om att dessa vållat vederbörande allt för stora svårigheter att komma ut med. De svenska biskopsborden ha säkerligen icke varit för högt taxerade, och medborgarskapet i kyrkans universella republik var dock värdt vissa offer. Den Linköpingsklerk, som i tydligen lånade uttryck i sin kyrkas register deklamerade öfver annaternas fördärfliga följder[2], skulle antagligen blifvit ganska brydd, om han blifvit anmodad att med inhemska fall exemplifiera sin framställning.

Alltnog, det bevarade materialet från den tid, denna undersökning omfattar, ger ingen antydning om att ännu den utveckling tagit sin början, som i nästa tidsskede från Basel öfver Almarestäk skulle leda till Västerås.

---

[1] Se Exkurs III.
[2] Ofvan s. 75.

TABELLER

Tab. I.

Bernardus de Montevalrano's uppbörd

af Peterspenning i Sverige, verkställd genom Gottfrid af Calwynch och Herman de Herfordia i Upsala den 6 april 1323 (DS 2402, 2367).

	1318	1319	1320	1321	1322	Summa
Upsala	—	50 m. 1 ö. 1 ört. 4 p.	50 m. 2 ört.	52 m. 2 ö. 2 ört. 7 p.	51 m. 2 ö.	203 m. 7 ö. 3 p.
Linköping	51 m. 1 ö.	51 m. 3 ö. 1 ört.	53 m. 5 ö.	53 m. 4 ö. 1 ört.	55 m. 2 ö. 2 ört.	265 m. 1 ört.
Skara	—	29 m. 7 ö. 1 ört. 2 p.	32 m. 5 ö. 5 p.	32 m. 4 ö. 2 ört. 6 p.	33 m. 5 ö. 2 ört. 5 p.	128 m. 7 ö. 1 ört. 2 p.
Strängnäs	19 m. 4 ö. 2 p.	19 m. 3 ö. 4 p.	19 m. 7 p.	20 m. 2 1/2 p.	21 m. 1 ört. 1 p.	99 m. 1/2 p.
Västerås	—	8 m. 2 ö. 1 ört.	8 m. 3 ö. 5. p.	8 m. 3 ö. 1 ört. 5 p.	7 m. 7 ö.	33 m. 2 p.
Växjö	—	6 m. 2 ö. 1 ört.	5 m. 6 ö. 1 ört.	5 m. 7 ö. 1 ört.	—	18 m.
Summa	70 m. 5 ö. 2 p.	165 m. 4 ö. 2 p.	169 m. 4 ö. 2 ört. 1 p.	172 m. 7 ö. 4 1/2 p.	169 m. 1 ö. 2 ört. 6 p.	747 m. 6 ö. 2 ört. 7 1/2 p.[1]

[1] Denna slutsumma, densamma som uppges i kvittot DS 2402, erhålles, om man reducerar efter 8 penningar på örtugen. Detta förfaringssätt tar visserligen ingen hänsyn till penningens olika värde i Svea- och Götalandskapen under den tidigare medeltiden (se HILDEBRAND, *Sveriges Medeltid* I, s. 774). Men då detsamma alltså bevisligen användts vid kollektionen, har jag ansett mig berättigad att använda detsamma vid såväl denna som följande tabellers uppgörande. Äfven af de senare nuntiernas räkenskaper framgår nämligen, att man i allmänhet — enstaka undantag låta sig påvisas — inom hela riket räknat 1 örtug = 8 penningar. Häraf torde framgå, att detta Svealandskapens räknesätt tagit öfverhand, redan innan det vid den begynnande örtugspräglingen fastslogs. Jfr HILDEBRAND, a. a., s. 843, 936.

Tab. II.

Johannes de Serone's och Bernardus de Ortolis' uppbörd i Sverige 1327—1328 (inklusive fr. Gotskalks).

* betecknar beräknade värden.

Stift	Peterspenning 1323—1327	Sexårstionde	Treårsannater	Legata in subsidium pape	Legata in subsidium terra sancte	Summa
Upsala	254 m.	3,832 m. 2 ö.	1,231 m. 2 ö. 3 p.	500 m.	*91 m.[1]	*5,908 m. 4 ö. 3 p.
Linköping	265 m.	3,791 m.[2]	262 m. 7 ö.	400 m.	—	4,718 m. 7 ö.
Skara	*169 m.[3]	4,133 m. 5 ö.	224 m. 5 ö.	310 m.	136 m. 7 ö. 2 ört. 2 p.[4]	*4,974 m. 1 ö. 2 ört. 2 p.
Strängnäs	100 m. 7 ö. 2 ört. 6 p.	1,777 m.[4]	173 m.	170 m.	—	2,220 m. 7 ö. 2 ört. 6 p.
Västerås	42 m. 6 ö.	1,117 m. 4 ö.	134 m.	198 m.	—	1,492 m. 2 ö.
Växjö	34 m. 4 ö.	262 m. 6 ö. 2 ört.[5]	—	62 m. 4 ö.	—	359 m. 6 ö. 2 ört.
Åbo	—	86 m.[6]	20 m.	100 m.	—	206 m.
Summa	*866 m. 1 ö. 2 ört. 6 p.	15,000 m. 1 ö. 2 ört.[7]	2,045 m. 6 ö. 3 p.	1,740 m. 4 ö.	227 m. 7 ö. 2 ört. 2 p.	*19,880 m. 5 ö. 1 ört. 3 p.[7]

[1] 73 mark + 2 uns guld (ett uns guld ej fullt 9 mark pen.).

[2] DS 2675 har 3,791 m., MUNCH, *Nuntier* (s. 31), 3,781; af specifikationerna i nuntiens räkenskaper framgår, att ofvanstående siffra är den rätta.

[3] C:a 149 mark pen. samt 53 *sol.* 4 *den. sterl.* ("computata marca parue pecunie pro 2 sol. 8 den. sterl.": MUNCH, *Nuntier*, s. 35).

[4] "item vnus ciphus de nuce vltramarina".

[5] Hade ursprungligen varit 426 m. 3 ¹/₂ öre.

[6] Ursprungligen 516 mark.

[7] Häraf fick kon. Magnus 7,393 m. 4 öre 2 ört. 4 pen. (halfva sexårstionden af alla stift utom Åbo — 63 ¹/₂ m., hvilka afdrogos för nuntiernas utgifter).

Tab. III.

Petrus Gervasii's uppbörd i Sverige 1332—1334.

(Här har ej medräknats, hvad som uppburits på grund af skulder till kammaren, emedan dessa bero på de lån, som Johannes de Serone och Bernardus de Ortolis lämnat af de i föregående tabell upptagna summorna).

* betecknar beräknade värden.

Stift	Peterspenning 1328—1332	Tvåårsannater	Treårsannater	Sexårstionde (restantier)	Legata in subsidium pape	Legata in subsidium terre sancte	Summa
Upsala	265 m.	*737 m.[1]	—	—	—	*10 m. 4 ö.	*1,012 m. 4 ö.
Linköping	*356 m. 3 ö. 1 ört.[2]	*258 m. 4 ö.	180 m.	*676 m.[3]	500 m.	*102 m. 5 ö.	*2,073 m. 4 ö. 1 ört.
Skara	156 m. 4 ö.	300 m. 2 ö.	—	*208 m. 3 ö.	—	*221 m. 5 ö.	*886 m. 6 ö.
Strängnäs	98 m. 3 ö. 2 ört. 4 p.	165 m.	—	—	—	—	263 m. 3 ö. 2 ört. 4 p.
Västerås	87 m.	106 m. 5 ö.	—	—	—	—	193 m. 5 ö.
Växjö	35 m. 6 ö. 1 ört.	16 m. 6 ö.	16 m. 6 ö.	345 m.	50 m.	—	464 m. 2 ö. 1 ört.
Åbo	—	15 m.	—	*292 m. 4 ö.	*24 m. 6 ö.	—	*332 m. 2 ö.
Summa	*999 m. 1 ö. 1 ört. 4 p.	*1,599 m. 1 ö.	196 m. 6 ö.	*1,521 m. 7 ö.	*574 m. 6 ö.	*334 m. 6 ö.	*5,226 m. 3 ö. 1 ört. 4 p.

[1] Olikheten med summan i DS 2982 beror på att i notariatsintyget 137 flor. sägas ha beräknats till 199 m. pen., men i nuntiens räkenskaper tilläggas 2 sol. (MUNCH, *Nuntier,* s. 86), och den senare källan har här följts.

[2] Däraf från Gotland 87 mark 3 öre 1 örtug.

[3] I detta belopp ingår äfven en summa från Gotland, som omfattar jämväl tvåårsannater, och uppgår till 264 *flor.*, 1 *den. auri de massa,* 6 *sol.* 4 *den. gross. Tur.*, 2 *libr.* 11 *sol. sterl.*

Tvåårsannaterna i Sverige efter Petrus Gervasii's räkenskaper.

(MUNCH, *Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger* s. 128—132.)

Upsala stift.

Archidiakonatet	120 m. p.	(12 m. p. i tionde) [1]
Prebenda Karsser (?) [2]	60	
Trinitatis prebende	44	(5)
Alunda (prebenda Laurencii Pauli)	60	(7)
Hagunda Lagunda (prebenda mag. Arneri)	60	(6)
Torstuna	30	(3) [3]
Söderby-Karl (Sutherby cum capella)	25	(2 m. 4 ö.)
Bromma (Brinna)	15	(1 m. 4 ö.)
Villberga	18	(2)
Holm (Aggaholm)	8	(1)
Kulla (Bondakulla)	12	(1 m. 4 ö.)
Hernevi	8	(1 m.)
Ofvansjö	23	(3)
Transp.	483	

[1] För Upsala och Strängnäs anges inom parentes tiondebeloppet efter taxeringen af år 1314 enligt de i DS 1946 och 1947 tryckta längderna.

[2] En identifiering låter sig ej med säkerhet göras. "Karsser" är utan tvifvel ett förvanskadt namn på innehafvaren. Norunda, Vallby, Lagga och Rasbo prebenden voro taxerade till 6 m. p. i tionde.

[3] Senare infördt i taxeringslängden.

	Transp. 483	
Teda	10	(1 m. 1 ö.)
Vassunda	20	(2)
Sollentuna	14	(2)
Gryta	12	(1 m. 2 ö.)
Knifsta	16	(1 m. 6 ö.)
Hållnäs	8	(1)
Bro	20	(2 m. 4 ö.)
Vestlanda	15	(1 m. 4 ö.)
Husby-Erlinghundra (Husaby-Atland)	13	(1 m. 4 ö.)
Öster-Löfsta	24	(2 m. 4 ö.)
Skepptuna	26	(2 m. 4 ö.)
Altuna	8	(1 m. 1 ö.)
Tuna i Oland	15	(1 m. 4 ö.)
Svinnegarn	10	(1 m. 1 ö.)
Film (Fylim)	5	(6 ö.)
Ramsta	18	(1 m. 4 ö.)
Tolfta	12	(1 m. 4 ö.)
Tuna (Hälsingland)	16	(1 m. 4 ö.)
Skön (Medelpad)	12	(1 m.)
	S:ma 757	

Anm. Öfverensstämmelsen med tiondelängden är sålunda ej allt-för stor. Någon nyare genomgående taxering kan knappast ha blifvit gjord, emedan i detta fall den härvid uppgjorda längden skulle ha upptagits i Upsalaregistret i stället för den från 1314. Där beloppen för *fructus primi anni* äro för låga i förhållande till tiondelängden, torde få förutsättas en för ändamålet företagen revision af taxeringen för kyrkan i fråga. I de fall, där de äro för höga, kan man anta, att kollektorn till den ap. kammarens fromma användt sin rätt att *eligere residuum* i stället för *taxam* (ofvan s. 65 f.). En sammanräkning ger summan 757 m. p., alltså 20 m. mer än hvad Petrus Gervasii verkligen uppbar.

Linköpings stift.

Ett prebende	30 m. p.	Adelöf	10 m. p.
Åker	20 „	Locknevi	9 „
Agunnaryd	12 „	Hagshult	8 „
Forsheda	10 „	Fifvelstad	15 „
"Reskinge"[1]	8 „	Sjögestad	10 små flor.
Lydhult	— „	Åsbo	10 m. p.
Sandsjö	15 „	Glömminge	8 „
Hulterstad (Hioltesta)	10 „	Segerstad	3 „
Lommaryd	15 „	"Hughleef"[2]	10 „
		(S:ma 193 m. + 10 små flor.)[3]	

Skara stift.

Prepdadd			
Preposituren	100 m. p.	Edum (nu en del af Larf)	1 m.
Herr Petrus' prebende (Gilesta?)[4]	50 „	Ullened	6 ö.
Herr Svens[5] prebende	30 „	Sörby	1 m.
Herr Eskils prebende	10 „	Floby	2 „
Falköping	50 „	Hol	2 „
Lovene (nu en del af Karleby i Vartofta härad)	4 ö.	Tråfva	1 „
Hvarf	1 m.	Smula	1 „
Orrleka	—	Böne	4 ö.
		Brismene	1 m.
		(Södra) Ving	3 „
		Transp.	254 m. 6 ö.

[1] HUITFELDT vill i inledningen till sin edition af MUNCHS *Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger* läsa: Torskinge.

[2] Identifiering hopplös.

[3] Hvarifrån återstoden af den summa på 243 m. 4 öre kommer, som prosten Harald betalar till kollektorn, därom saknas upplysning.

[4] "Petrus in Gelstadhum" nämnd som kanik i Skara DS 3107.

[5] "Sueno de hospitali lythosiensi canonicus scarensis" DS 2809.

Årtemark	3 m.
"Rönösæter" (en del af Högsäter?)[1]	4 ö.
Torp	1 m.
Fogelvik	—
Steneby	3 m.
Rölanda? ("Riwadhælanda")	1 m. 4 ö.
Trankil	—
Broddetorp	3 m.
Borna	2 „
Od ("Ordhene")	—
Trökörna	1 m. 4. ö.
Ufvered	3 m.
Thorsö[2]	—
Tunhem	6 m.
Hullsjö (nu en del af Gärdhem)	—

Transp.	254 m. 6 ö.
Naglum (nu fören. med Vassända)	—
Malöga (nu en del af Tunhem)	—
Berg ("Biargh")	3 m.
Broby (nu förenadt med Källby)	1 „
Resvälle (nu en del af Härene)	4 ö.
Ullerud ("Vllarø")	4 m.
Eskilsäter	1 m. 4 ö.
Millesvik	2 m.
Dals Ed (? "Edes")	1 „
"Gunihz (Gumhz)"[3]	4 „
Skarstad	1 „
Mjäldrunga	1 m. 4 ö.
Öra	1 „ 4 „

(Summa 300 m. 2 öre)

Strängnäs' stift.

Herr Nils' prebende (Nora eller Fröslunda?)	20 m.	(2 ?)[4]
Torshälla	22 m. 4 ö.	(2 m. 2 ö.)
Transp.	42 m. 4 ö.	

[1] STYFFE, *Skandinavien under unionstiden,* 3 uppl., s. 184.

[2] Antingen Thorsö i Vadsbo härad, eller den nv. delen af Kållandsö (så STYFFE, *Skandinavien,* s. 153).

[3] HUITFELDT gissar på Grumshärad.

[4] Liksom för Upsala anföras för Strängnäs tiondetaxeringslängdens siffror från år 1314 efter DS 1947. I några fall stämma siffrorna alldeles, så Mellösa t. o. m. Tystberga; anmärkningsvärdt är, att för Närke annatuppbörden skett efter blott hälften så hög taxering som tiondeuppbörden; egendomligt är äfven, att Närke upptages på en särskild lista med titeln "Item in Nerichia ejusdem diocesis Strengenensis vacauerunt beneficia". Detta behöfver dock endast bero på att dessa uppburits af en annan person än de öfriga inom stiftet (se MUNCH, *Nuntier,* s. 85; ofvan s. 174).

Transp.	42 m. 4 ö.	
Kila	17 m. 4 ö.	(1 m. 2 ö.)
Mellösa (med annex)	15 m.	(1 m. 4 ö.)
Tuna med annex (i Jönåkers h.)	10 m.	(1)
Lunda (med annex)	15 m.	(1 m. 4 ö.)
Tystberga (med annex)	12 m. 4 ö.	(—)[1]
Sorunda	20 m.	(2)
Glanshammar	10 m.	(2)
Kräklinge	10 m.	(2)
Axberg	5 m.	(1)
Vintrosa	3 m. 6 ö.	(1)
Lillkyrka	3 m. 6 ö.	(6 ö.)
	(Summa 165 mark)	

Västerås' stift.

Kaniken Karls prebende	6 m. 5 ö. 1 ört.[2]
"Mankinge" (Malung?)	6 m. 5 ö. 1 ört.
Skerike	6 m. 5 ö. 1 ört.
Fernebo	27 m. 5 ö. 1 ört.
Skultuna	13 m. 2 ö. 2 ört.
Barkarö ("Bondaberkana")	10 m.
By ("Ry")	13 m. 2 ö. 2 ört.
(Stora) Rytra (nu tillsammans med Lilla Rytra bildande Rytterne s.)	10 m.
Berg	6 m. 5 ö. 1 ört.
Näsby	6 m. 5 ö. 1 ört.
	S:ma 107 m. 5 ö. 1 ört.

Växjö stift.

Väckelsång	7 m. 6 ö.
Slätta	9 m.
	S:ma 16 m. 6 ö.

[1] Tystberga saknas i tiondelängden.

[2] Egendomligt, att beloppet 6 m. 5 ö. 1 ört. i så stor utsträckning användts som enhet vid taxeringen inom stiften (13 m. 2 ö. 2 ört. är 2 gånger, 27 m. 5 ö. 1 ört. en mark mer än 4 gånger detta).

Tab. IV.

Johannes Guilaberti's första uppbörd i Sverige (år 1351).

Stift	Peterspenning 1333—1350	Treårstionde	Restantier på sexårstionden	Annater och fructus intercalares	Offer i kyrkstockarna	Summa
Upsala	980 m. 1 ört. 2 p.	1,889 m.	—	456 m. 2 ö.	—	3,325 m. 2 ö. 1 ört. 2 p.
Linköping	1,241 m. 3 ö. 2 ört. 2 1/2 p.	2,197 m. 2 ö. 1 ört. 6 p.[1]	—	105 m.	—	3,543 m. 6 ö. 1 ört. 1/2 p.
Skara	729 m. 2 ö.	2,189 m. 2 ö.	1,596 m. 3 ö. 6 p.[2]	465 m.	14 m.	4,998 m. 7 ö. 6 p.
Strängnäs	597 m. 2 ört.	890 m. 6 ö.	1,050 m.	—	16 m. 2 ö. 1 ört.	2,554 m. 1 ö.
Västerås	308 m. 7 ö. 2 ört. 4 p.	558 m. 6 ö.	—	90 m.	—	957 m. 5 ö. 2 ört. 4 p.
Växjö	126 m. 2 ö. 2 p.	216 m. 3 ö. 1 ört. 4 p.	86 m.	—	15 m. 2 ö. 3 p.	443 m. 7 ö. 2 ört. 1 p.
Åbo	—	333 m.	—	40 m.	—	373 m.
Summa	3,983 m. 2 ört. 2 1/2 p.	8,274 m. 4 ö. 2 p.	2,732 m. 3 ö. 6 p.	1,156 m. 2 ö.	45 m. 4 ö. 1 ört. 3 p.	16,191 m. 6 ö. 1 ört. 5 1/2 p.

[1] Däraf från Gotland 158 m. 1 öre 1 ört. 6 pen. svenskt (i gutniskt mynt "quadraginta quatuor marchas argenti gutensis pagamenti in maiori et minori moneta gutensi cum nouem oris et vno solido"; därjämte 25 m. 3 öre 1 ört. 6 p.).

[2] Genom bref af d. 24/2 1351 befaller Guilaberti biskopen i Skara att till konungen betala 1,200 mark, hvilka skulle restera på Viennetionden; denna summa kvitterar konungen d. 8/10 s. å., men redan d. 17/9 har nuntien själf kvitterat 396 m. 3 öre 6 pen. under samma titel.

Annater och fructus intercalares, uppburna af biskop Petrus Thyrgilli för Clemens VI:s två första år och betalda till Johannes Guilaberti d. $^{9}/_{7}$ 1357 i Kalmar.

Upsala stift: Kanonikat med preb. *Alunda*, ledigt vid kurian efter Arvidus Karoli's död; för den ettåriga vakansen................................	147 m. 2 ö. 4 p.
Fructus primi anni efter provision för Tidemannus Vikmanni	110 m. 6 ö.
Sockenkyrkan *Veckholm* (Vekula), som stod ledig d. $^{4}/_{2}$—$^{29}/_{5}$,	
fructus intercalares	8 m.
„ *primi anni* ...... ·	47 m. $^{1}/_{2}$ ö.
Sockenkyrkan *Färentuna*, som stod ledig $^{17}/_{3}$—$^{29}/_{5}$ 1342,	
fructus intercalares	5 m.
„ *primi anni*	34 m. 1 ö. 1 ört.
Prebendet *Rasbo*, ledigt d. $^{17}/_{3}$—$^{29}/_{5}$ 1342; för vakanstiden har intet erhållits, "quia fructus erant predecessoris"[1]; *fructus primi anni*......	104 m.
Linköpings stift: *S:ti Egidii* kyrka i Söderköping, ledig vid kurian genom herr Daniels död, för $^{1}/_{2}$ års vakans	10 m.
fructus primi anni	20 m.
Herr Daniels prebende i Linköpings kyrka, för $^{1}/_{2}$ års vakans	3 m. 2 ö. 2 ört.
fructus primi anni...................	6 m. 5 ö. 1 ört.

[1] Denne var liksom i fråga om Färentuna ingen annan än Petrus Thyrgillii själf.

Herr Arvidus Karoli's kanonikat och prebende i Linköping för ett års vakans .... 20 m.
fructus primi anni .... 20 m.

Västerås' stift: prepposituren i Västerås, ledig vid kurian genom Hemmings konsekration till ärkebiskop, efter provision för Mathias Halstani, *fructus primi anni* .... 90 m.

Bil. B till Tab. IV.

Öfriga annater och fructus intercalares, uppburna under Guilaberti's första resa.

Biskop Sigge i Skara betalar till Guilaberti i Söderköping d. 28/6 1351:

Af *Husaby* kyrka *fructus intercalares* under 5 år och en del af det sjätte, som denna kyrka stått ledig efter förre innehafvarens Gunnars upphöjelse till biskop i Skara (d. 22/10 1337), innan provision skett .... 230 m.

Likaledes under 5 år af ett kanikprebende i Skara, som varit ledigt efter Benedictus Nicolai's död .... 100 m.

Fructus primi anni af båda dessa beneficier ... 60 m.

Härtill kommer hvad som kaniken Magnus Algoti å Skara biskops och kapitels vägnar d. 24/8 i Munkaboda betalade till biskop Petrus i *fructus primi anni* af samma benificier[1],
nämligen af Husaby .... 55 m.
af prebendet .... 20 m.

[1] Sammanhanget med den förra betalningen framgår icke af kvittot, där det endast heter: "de quibus quidem septuaginta quinque marchis quinquaginta quinque marchas de ecclesia Husaby, scarensis diocesis, et viginti de quadam prebenda in ipsa ecclesia scarensi post promotionem venerabilis patris domini Gunnari quondam Episcopi scarensis in curia Romana ad ipsam ecclesiam scarensem factam, vacantibus, se intuitu

D. 14/7 betalade Ricardus Henichini, plebanus i *Qvillinge* (Linköpings st.), för *fructus primi anni* af denna kyrka, som han fått genom provision, då den var ledig vid kurian genom företrädarens mag. Andreas' (Freouati) död .... 25 m.

D. 1/8 betalade biskop Hemming i Åbo i Stockholms gråbrödrakloster *fructus intercalares* för 2 år af kyrkan *Vesilax* (Vesilia), under hvilken tid den varit ledig i kurian genom förre kyrkoherden Benedictus' (Thome) död vid kurian[1] .... 40 m.

---

fructuum primi anni post prouisionem seu collacionem predictarum ecclesie et prebende per dominum nostrum papam aliis personis ydoneis factam asseruerunt leuasse et collegisse".

[1] Supplik om denna kyrka af Olavus Laurentii FMU 607 (kvittot för ofvan omtalade inbetalning förbigånget af HAUSEN).

Tab. V.

Johannes Guilaberti's andra uppbörd i Sverige (år 1354).

Stift	Peterspenning 1351—1353	Tvåårstionde		Fyraårstionde		Offer i kyrkstockarna	Summa	
	Gammalt mynt[1]	Gammalt	nytt mynt[2]	Gammalt	nytt mynt	Gammalt mynt	Gammalt	nytt mynt
Upsala	83 m.5ö.1ört.6 p.	850 m.	100 m.	434 m.[3]	178 m.[3]	16 m.	1,383 m. 5 ö. 1 ört. 6 p.	278 m.
Linköping	128m.4ö.1ört.2p.	1,359 m. 3 ö.1 ört.	—	500 m.	179 m. 5 ö. 2 ört.	100 m. 6 ö. 2 ört. 7 p.	2,088 m. 6 ö. 2 ört. 1 p.	179 m. 5 ö. 2 ört.
Skara	60 m.1 ö.1ört.6p.	—	—	—	593 m. 1ö. 2 ört. 2 p.	—	60 m. 1 ö. 1 ört. 6 p.	593 m. 1 ö. 2 ört. 2. p.
Strängnäs	60 m. 3 ö. 2 ört.	231 m. 4 ö. 2 ört.	159 m. 4 ö.	162 m. 5 ö.	22 m. 1 ö. 1 ört.	—	454 m. 5 ö. 1 ört.	181 m. 5 ö. 1 ört.
Västerås	35 m.5ö.2ört.3 p.	368 m. 4 ö.	—	170 m. 4 ö.	13 m. 4 ö. 1 ört. 5 p.	—	574 m. 5 ö. 2 ört 3 p.	13 m. 4 ö. 1 ört. 5 p.
Växjö	18 m. 2 ö.	144 m. 2 ö. 1 ört.	—	24 m. 2 ö.	47 m. 7 ö. 4 p.	—	186 m. 6 ö. 1 ört.	47 m. 7 ö. 4 p.
Åbo	—	222 m.	—	111 m.	—	—	333 m.	—
Summa	386 m. 7 ö. 1 p.	3,175 m. 6 ö. 1 ört.	259 m. 4 ö.	1,402 m. 3 ö.	1,034m.4ö.1ört.3p.	116 m. 6 ö. 2 ört. 7 p.	5,081 m. 7 ö. 1 ört.	1,294 m. 1 ört. 3 p.

[1] "in antiquis pecuniis seu monetis sueuicanis, ante festum cathedre Sancti Petri proxime preteritum per dictum regnum Suecie vsualiter currentibus."

[2] "noue vsualis monete sueuice post dictum festum cathedre Sancti Petri per regnum predictum currentis et eciam publicate".

[3] Kvittot har 78; denna summa (eller också föregående 434 m.) måste emellertid vara 100 mark för låg; detta framgår af en marginalanmärkning af kammarens tjänstemän i räkenskaperna: "Attende quod maior summa est videlicet C marcas vt in libro collector.", sammanställd med konung Magnus' kvitto på hans hälft af tionden, som annars skulle vara 100 mark större än den påfliga. Jfr ofvan s. 242, n. 2; RAP 279.

Tab. VI.

Johannes Guilaberti's tredje uppbörd i Sverige (åren 1356—1358).

Stift	Peterspenning 1354—1356	Tvåårstionde	Fyraårstionde	Annater	Restantier och afdrag	Offer i kyrkstockarna	Summa
Upsala	102 m. 1 ö. 2 p.	151 m. 3 ö. 1 ört.[1]	619 m. 3 ö. 1 ört.[2]	285 m.	1 ö.[3]	—	1,158 m. 2 ört. 2 p.[4]
Linköping	128 m. 5 ö. 2 p.	—	679 m. 5 ö. 2 ört.	40 m.	—	—	848 m. 2 ö. 2 ört. 2 p.
Skara	47 m. 1 ört. 4 p.	—	729 m. 6 ö.[5]	560 m.	—	11 m. 4 ö.	1,348 m. 2 ö. 1 ört. 4 p.
Strängnäs[6]	—	—	—	60 m.	—	—	60 m.
Västerås	35 m. 5 ö. 1 ört. 6 p.	—	185 m. 2 ö.	70 m.	—	10 m.	300 m. 7 ö. 1 ört. 6 p.
Växjö	19 m. 1 ö. 3 p.	—	72 m. 1 ö. 4 p.	—	— 86 m.[7]	5 m. 6 p.	10 m. 2 ö. 1 ört. 5 p.
Åbo	—	—	—	50 m.	—	—	50 m.
Summa	332 m. 5 ö. 1 ört. 1 p.	151 m. 3 ö. 1 ört.[1]	2,286 m. 2 ö. 4 p.	1,065 m.	— 85 m. 7 ö.	26 m. 4 ö. 6 p.	3,776 m. 3 p.[8]

[1] Häri ej inräknadt tionden af ärkebiskopsbordet och dekanatet för ett år, hvilka ärkeb. Hemming och biskop Sigfrid i Skara vid sin död ej hade betalat, hvarför deras dödsbon togos i beslag, ej heller för dekanatet under andra året, emedan detta då innehades af en kardinal.

[2] Dekanatet deltog ej häri.

[3] "Item et vnam oram denariorum dicte monete, que propter errorem calculi remansit insoluta de vniuersali summa eidem domino nuncio diu antea assignata racione decime triennalis."

[4] Härtill kommer ärkebiskop Hemmings och biskop Sigfrids af nuntien beslagtagna lösören, som han dock tycks ha låtit tills vidare stanna inom landet. Se EXKURS II.

[5] Återstoden på fyraårstionden för de två första åren 136 m. 4 öre 6 p., samt hela tvåårstionden 1,459 m. 4 öre efterskänktes till ersättning för den med orätt af biskop Sigge utkräfda resten på Viennetionden.

[6] Öfriga summor för Strängnäs (Peterspenning 63 m., 300 mark, som biskopsbordet var skyldigt för tvåårstionden och första hälften af fyraårstionden, 295 m. 2 öre 1 ört. — af fyraårstiondens senare hälft — samt 1 m. 7 öre, som resterade på två- och fyraårstionden) ha af nuntien lämnats i afbetalning på 1,000 mark, som han vid sitt första besök med orätt uppburit som resterande på Viennetionden och nu fått kammarmyndigheternas befallning att återbära. För resten lämnas anvisning i uppbördsmedlen från andra stift.

[7] Återställda på samma grund som summorna i Skara och Strängnäs.

[8] Härpå afgår 339 m. 5 öre 2 örtug, som Strängnäskapitlet ägde att uppbära.

Annater, uppburna af Johannes Guilaberti på hans tredje resa.

Upsala stift.

I Stockholm d. $^{16}/_{11}$ 1357 af Benedictus Johannis, kanik i Upsala, *fructus primi anni* af *Väster-Löfsta,* hvilken kyrka stod ledig, sedan dess förre innehafvare Johannes Karoli genom provision erhållit prepondituren i Linköping, och hvilkens inkomster Benedictus Johannis uppbar för den blifvande kyrkoherdens räkning enligt uppdrag af ärkebiskopen och kapitlet.................................. 30 m.

I Stockholm i sept. 1358 af Johannes Hartlevi, kyrkoherde i *Österåker*[1], genom dennes bror Hartlevus af nämnda kyrka på grund af provisionen för hans företrädare Petrus Mathie, som fått kyrkan efter Olavus Fastonis ... 30 m.

I Stockholm i sept. 1358 af Laurentius Unge, kanik i Upsala, af prepondituren efter tvenne provisioner, första gången för Guilaberti, då den var ledig genom Laurentius Pauli's död, andra gången för Birgerus Gregorii, då den var ledig genom nuntiens resignation (Unge betalar, emedan han länge efter Laurentius' död *realiter* innehaft ämbetet och uppburit inkomsterna af detsamma).................. 200 m.[2]

I Lund d. $^{22}/_{10}$ 1358 af biskop Thomas Johannis i Växjö för *Skepptuna* kyrka, som Thomas långt före sin upphöjelse till biskop fått vid kurian, då den var ledig därstädes genom Johannes Verdh's död (år 1329) .... 25 m.

[1] Att *Aker* här afser Österåker, framgår af tiondetaxeringslängden DS 1946, jämförd med ofvan anförda belopp på *fructus primi anni.*

[2] I denna summa torde ingå de 40 mark pen., som Birgerus Gregorii genom ett bref, dat. Stockholm d. $^{16}/_{11}$ 1357 erkänner sig för kammarens

Linköpings stift.

I Skenninge d. [12]/12 1357 af Hermannus Avaldi, kanik i Linköping, genom Henricus "Mzehosh" (*sic*), köpman från Skenninge, af nämnde kaniks prebende, som han fått efter förre innehafvarens, Magnus', konsekration till biskop i Västerås .... 40 m.

Skara stift.

På Säckestad d. [19]/8 1358 af biskop Nicolaus för *fructus primi anni* under två år af prepondituren i Skara efter två provisioner, första gången för Laurentius de Biergh, sedermera biskop i Skara, då den var ledig genom Magnus' konsekration till biskop i Västerås, andra gången för bisk. Nicolaus själf, som erhållit den, då L. blef biskop... 400 m.[1]

S. d. och ställe af Falco Kenneti (*sic;* Fulco Kanuti), prost i Skara, af ett prebende i Skara, kalladt S:ti Petri i Lödöse, hvilket han erhållit, då det var ledigt genom provisionen för (sedermera biskop) Nicolaus till prepondituren i Skara.. 60 m.

Likaså af kaniken Ragvaldus Karoli, som fått F:s prebende, då denne fått prepondituren .... 60 m.

Likaså af kaniken Bamparus Vigilii (*sic*) af ett prebende i Skara, kalladt Lagmanstorp[2], hvilket B. erhållit i kurian,

räkning ha uppburit af Laurentius Unge genom Benedictus, ständig vikarie vid Helgeands kapell i Stockholm. Orig. på perg. RAP 335. B. G. har äfven d. [4]/7 1358 gifvit Laurentius, som här kallas prost, kvitto på 60 m. p., som han för egen räkning uppburit som sin inkomst af prepondituren under 1 år (erlagd "in synodo Vpsalensi") RAP 373.

[1] Nuntiens räkenskaper ha *quadraginta* (en jämförelse med originalet har gifvit vid handen, att felet ej är afskrifvarens). Att vi måste läsa *quadringentas* framgår af kvittots egen uppgift om prepondituren "que pro ducentis marchis eiusdem monete (sc. sueuice) in decime solucione est taxata". På Petrus Gervasii's tid var ämbetet taxeradt endast till 100 m. (se ofvan sid. 318).

[2] "longmoztorp". Jfr RAP 2535.

då det var ledigt genom företrädarens, Sigfrids (Rotgeri), konsekration till biskop i Skara .... 20 m.

Likaså af Johannes Ragvaldi, kyrkoherde i *Längjum* („Langheem") af denna kyrka, „dudum sibi per dictam sedem apostolicam confirmate"...................... 15 m.

Likaså af Karolus de Mark, kyrkoherde i „Øfdedstadhum" (Oterstadh?) af denna kyrka, som han fått genom provision, då den var ledig genom Laurentius' konsekration till biskop .... 5 m.

Strängnäs' stift.

I Stockholm i sept. 1358 af Johannes Vilikini, prost i Strängnäs, genom biskop Thyrgillus af preposituren, som J. V. erhållit, då den var ledig genom samme biskops konsekration .... 60 m.

Västerås' stift.

I Stockholm i sept. 1358 af magister Mathias, kanik i Upsala genom dns. Kelderus, kyrkoherde i S:ti Jacobi, Stockholm, af ett prebende i Västerås, hvilket Mathias erhållit, då det var ledigt vid kurian genom Laurentius Hemmingi's död .... 70 m.

Åbo stift.

I Stockholm i sept. 1358 af kaniken Johannes Rotgeri genom Everard Hundebek, köpman från Stockholm, af ett prebende, som han erhållit vid Tidemannus Ulfhardi's död[1] .... 30 m.

Likaså af Olavus Laurentii, kyrkoherde i *Vesilax*, genom Everard Hundebek af samma kyrka, hvilken han erhållit vid Benedictus Thome's död[2] .... 20 m.

[1] FMU 677.
[2] FMU 678.

Tab. VII.

Spridda inbetalningar till Guido de Cruce och Henrik Biscop.

Guido de Cruce's uppbörd.

D. 20/12 1364 i Upsala;	Peterspenning för åren 1356—1362 i dåligt och aflyst svenskt mynt ...	204 m.
	för år 1364	34 m.
D. 14/8 1366 i Linköping;	restantier för år 1364 fr. Öland och Östbo	5 m. 4 ö.
	Restantier för år 1365 från Linköpings prosteri ...	1 m. 1 ö.
	Rest. för år 1365 fr. Västra härad......	2 m. 3 ö.
	fr. Öland	4 m. 4 ö.
	Peterspenning för hela stiftet för år 1366	33 m. 5 ö. 6 p.
D. 6/7 1367 i Linköping;	Peterspenning för år 1367 (i gammalt sv. mynt)	33 m. 2 ört.
D. 9/7 1368 i Upsala;	Peterspenning för år 1366............	33 m. 3 ö. 5 p.
	D:o 1367	36 m. 2 ö. 4 p.
	D:o 1368	33 m. 7 ö.

D. 2/8 1369 i Upsala; Peterspenning för 1369, mottagen af biskop Magnus i Västerås och Laurentius Mathie .... 30 m. 6 ö. 2 p.

Henrik Biscops uppbörd.

D. 13/7 1372 uppbär Henrik Biscops subkollektor Engelbert de Oyen på Näsbyholm af kaniken Nicolaus Johannis („natus quondam Johannis Niclisson") *fructus primi anni* af dennes kanikprebende („quam obtinuit post confirmationem laurencii bobirgh electi Aros.") ... 20 m. p.

D. 14/9 1373 treårstionde från Upsala stift ... 875 m. 2 ört.

(D. 10/5 1382 uppbär Nicolaus Hermanni 204 m. 2 ört. sv. p. för Peterspenningen under åren 1375—1382).

Tab. VIII.

Servitierna.

(Af kvittenserna från kardinalkollegiets kammare äga vi i allmänhet endast dem, hvilka i original bevarats inom landet. Nedan antages emellertid, att hvarje biskop, som fullt utgjort sin skyldighet till påfvens kammare, äfven gjort det till kardinalernas. Summorna för minuta äro i de flesta fall approximativa och utmärkas då med *.)

	servitium secretum	*commune*		*minuta*
1. Upsala.				
Nicolaus Allonis		1,000	floriner	55* (2 *minuta*).
Nicolaus Catilli	500	1,000	„	119 $^1/_2$*
Olavus Beronis		1,000	„	119 $^1/_2$*
Petrus Philippi		1,000	„	109*
Hemmingus Nicolai		1,000	„	94*
Petrus Thyrgilli		1,000	„	100
Birgerus Gregorii		1,000	„	139*
(Summa	500	7,000		736*)
2. Linköping.				
Petrus Thyrgilli		660	„	87*
Nicolaus Marci		660	„	61*
Nicolaus Hermanni		72*	„	—
(Summa		1,392*		148*)
3. Skara.				
Gunnar		470	„	73 $^1/_2$*
Sigfridus Rotgeri		470	„	44*
Laurentius		470	„	51*
Nicolaus		470	„	65*
(Summa		1,880	„	233 $^1/_2$*)
4. Strängnäs.				
Thyrgillus		133 $^1/_3$	„	18 $^1/_2$*
5. Västerås.				
Egisl		250	„	27*
Magnus		250	„	25
(Summa		500	„	52*)
Summa summarum	500	10,905 $^1/_3$*	flor.	1,188*
(tills.				12,593 $^1/_3$* flor.)

Tab. IX.

Öfversikt öfver uppbörden under Avignonpåfvarnas tid.

Nicolaus Sigvasti's uppbörd	c:a	4,450	m. sv. p.
Bernardus de Montevalrano's uppbörd	„	748	„
Johannes de Serone's och Bernardus de Ortolis' uppb. (med afdrag af konungens andel af Viennetionden)	„	12,487	„
Petrus Gervasii's uppbörd	„	5,226	„
Johannes Guilaberti's första uppbörd	„	16,192	„
„ „ andra „	„	6,376	„
„ „ tredje „	„	3,437	„
Beslaget af ärkeb. Hemmings kvarlåtenskap	„	2,200	„
Besl. af biskop Sigfrids kvarlåtenskap	„	440	„
Spridda belopp, uppburna 1364—1373	„	1,348	„
Peterspenning i ärkestiftet 1375—1378	„	102	„
Servitier (c:a 11,540 flor.[1])	„	17,310	„
Summa	c:a	70,316	m. sv. p.

Att denna siffra är för låg, är tydligt på grund af den fragmentariska beskaffenheten af materialet för tiden efter 1356. En låg beräkning af hvad som efter detta år bort inflyta, tillsammans med några poster från tidigare år, som vi sannolikt ha att räkna med (annater för de ämbeten, som kard. Raimundus och Guilaberti erhållit) ger till resultat, att kammaren borde ha erhållit

[1] Slutsumman i Tab. VIII med afdrag af Nicolaus Allonis' servitier. — Beräkningen i svenskt mynt utgår från att 1 flor. räknats = 1 $^1/_2$ m. p., hvilket förhållande är det regelbundna vid växlingarna på 1320-talet. Att denna kurs dock måste betraktas som mycket hög framgår af båda myntslagens förhållande till kontinentala silfvermynt (1 flor. = 1 sol. tur. gross. = 9 à 10 öre sv. p.).

i annater	c:a	1,500	m. pen.[1]
i tionde	„	10,000	„
i Peterspenning	„	2,500	„
	Summa	14,000	m. pen.

Härifrån har man att draga de ofvan anförda belopp från tiden 1364—1378, hvilkas erläggande styrkes af bevarade urkunder; därefter kvarstår 12,550 m. pen. Dessutom har man att ta hänsyn till penningmarkens lägre kurs under ifrågavarande period samt till de svåra förhållanden, under hvilka kollektionen försiggick. I hvarje fall är det dock tydligt, att en totalsumma af 80,000 mark penningar, 5 dylika räknade på silfvermarken, för hela Avignontiden knappast är för hög. En penningmarks värde efter nyssnämnda relation uppger H. HILDEBRAND[2] till 6,61 kr. Härtill kommer den koefficient, som betingas af silfrets högre köpkraft under medeltiden mot i våra dagar. De beräkningar, som hittills verkställts, ha knappast varit tillräckligt bredt lagda för att kunna slutgiltigt fastställa denna koefficients storlek. Den har beräknats af SOMMARIN[3] för Stora Kopparbergs bergslag till endast 3 à 4 — han medger dock, att denna siffra kanske endast har lokal giltighet, och antar, att siffran för Sverige i öfrigt kan uppskattas till 4 à 5, möjligen 5 à 6 — af RUUTH[4] åter för 1300-talets Finland till 7,3. Räknar man med den sålunda antagligen ganska höga siffran 7, blir resultatet 3,701,600 eller i en afrundad summa 3,700,000 kr.

[1] Här ha upptagits endast sådana ämbeten, hvilkas taxering vid provisionen uppgifvits eller annars är känd.

[2] *Sveriges medeltid* I, s. 933.

[3] *Arbetareförhållanden vid svenska bergverk*, s. 39.

[4] *Om varupris och värdeförhållanden i Finland under medeltiden*, s. 17.

EXKURSER

Exkurs I.

Peterspenningens belopp som material för folkmängds-statistiska beräkningar.

I en liten uppsats af år 1893 (*Eine Nachricht über die Bevölkerungsziffer Englands zu Zeiten Heinrichs II* i Zeitschrift f. Social- u. Wirtschaftsgeschichte I, s. 149—153) fäste P. FABRE uppmärksamheten på en notis i William Fitz Steffens biografi öfver Thomas Becket, där det omtalas, att Henrik II under sin sträfvan att få Alexander III på sin sida i striden mot Becket bl. a. lofvat påfven att låta erlägga Peterspenningen af hvarje härd i riket, under det att dittills endast *astricti glebæ* betalat. Härigenom skulle beloppet komma att ökas med 1,000 pund. Den summa, som redan utgick, känna vi af Liber censuum's lista på alla de engelska stiftens bidrag, hvilkas summa är 199 *libr.* 6 *sol.* 8 *den.*, i rundt tal alltså 48,000 penningar, hvartill nu skulle läggas 240,000, summa 288,000. Detta anser FABRE så pass tillförlitligt återge antalet familjer, att man däraf kan våga göra en folkmängdsberäkning för Henrik II:s England. Han antar, att hvarje familj i genomsnitt räknat 10 medlemmar, och får så den rätt acceptabla siffran 2,880,000.

Mot FABRE'S framställning ha tungt vägande anmärkningar gjorts af LIEBERMANN (*Peter's pence and the population of England about 1164* i Engl. hist. review XI, s. 744—747). Af dessa torde den, att 1,000 pund tydligen enligt ordalydelsen i källan ifråga endast varit en afrundad summa, vara tillräcklig att kullkasta FABRE'S hypotes.

Hela saken har för oss sitt egentliga intresse som en motsvarighet till ett oberoende af detta och långt tidigare gjordt försök att för Sveriges vidkommande med ledning af Peterspenningens belopp beräkna folkmängdens storlek och växlingar. Detta har gjorts af MONTELIUS i den för sin tid förträffliga uppsats om *Sveriges skattskyldighet under Rom* i Svensk Tidskrift 1870, s. 198—221, hvari han anmäler MUNCHS *Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger*. Han vill här speciellt komma till ett resultat med afseende på omfattningen af den folkminskning, som förorsakades af digerdöden, och sammanställer därför summorna i Upsala stift vid Guilaberti's första besök, då han uppbar Peterspenningen för åren 1333—1350, med dem, han vid sin andra uppbörd kunde kvittera för åren 1351—1353. I det förra fallet blir årskontingenten enligt MONTELIUS' uträkning 54 $^{1}/_{2}$ mark pen. eller 10,464 pen. (M. har felaktigt 10,454). Med en visserligen ganska djärf tolkning af de uppgifter, som lämnas Guilaberti af Upsalakapitlet, antar förf., att en penning utgått af hvarje brukningsdel, och då invånareantalet numera inom Upland och Gästrikland är 10 gånger så stort som antalet brukningsdelar, kommer han under förutsättning, att relationen varit densamma omkr. 1350, till en folkmängdssiffra för Upland på denna tid af c:a 105,000. Han anför som något anmärkningsvärdt, att antalet brukningsdelar enligt FORSSELLS undersökningar år 1560 varit i det allra närmaste detsamma som 200 år tidigare. Sammanställningen med årskontingenten för 1351—1353 ger vid handen, att denna nu sjunkit till 27 $^{7}/_{8}$. För öfriga stift anföras följande siffror: Linköping 69—46 $^{2}/_{3}$[1]; Skara 40 $^{1}/_{2}$—20; Strängnäs 33 $^{3}/_{5}$[2]—20; Västerås 17—12; Växjö 7—6. Utan att utföra beräkningen af resp. invånareantal anser förf. sig berättigad att anta, att

---

[1] Bör vara 42 $^{2}/_{3}$.

[2] Rättare 33 $^{1}/_{6}$.

minskningen i skattens belopp varit proportionell mot folkminskningen.

MONTELIUS' undersökning har upptagits och fortsatts af H. HILDEBRAND i *Sveriges medeltid* (I, s. 58—60). H. påpekar inledningsvis de stora vanskligheterna vid en dylik beräkning, så illa underrättade som vi äro med afseende på det praktiska tillämpandet af de uppbördsföreskrifter, vi känna, men lämnar därpå efter MONTELIUS' princip uträknade invånareantal för de svenska stiften på grundvalen af räkenskaperna såväl från Bernardus de Montevalrano's som Johannes Guilaberti's kollektioner (ett par af de spridda siffror, vi ha från de senare nuntiernas verksamhet, ha äfven kommit till användning). Mot HILDEBRANDS beräkning har v. TÖRNE (*Om Finlands skattskyldighet,* s. 58) anmärkt, att han icke tagit hänsyn till penningens olika förhållande till örtugen i Svea- och Götalandskapen; som ofvan (sid. 313) påpekats, är det emellertid sannolikt, att denna skillnad upphört under 1300-talet. Däremot kan en annan ganska grav anmärkning göras mot HILDEBRANDS beräkningar: han har visserligen tagit hänsyn till Nicolaus Sigvasti's uppgift, att från Strängnäs' och Västerås' stift endast en half penning erlades, men däremot förbisett Upsalakapitlets meddelande till Guilaberti, att detsamma gällde *alla* svenska stift utom Upsala. Häraf följer sålunda, att HILDEBRANDS siffror för Linköpings, Skara och Växjö stift böra fördubblas. Summan för hela riket skulle alltså för tiden 1337—1350 böra höjas till 746,400 (i st. f. 522,720)[1].

Det är ganska vanskligt att afgöra, hvilken betydelse man bör tillägga dylika beräkningar. Det är i hvarje fall gifvet, att felkällorna äro åtskilliga. HILDEBRAND har redan påpekat några: vi veta icke, om en penning eller två betalades, då två bröder sutto i oskiftadt bo, ej heller

[1] Liknande beräkningar ha för Norge utförts af J. E. SARS i uppsatsen *Folkemængdens Bevægelse i Norge fra det 13. til det 17. Aarhundrede* (Norsk HT II R. 3).

om prästerna verkligen effektivt kontrollerade, att alla gjorde sin skyldighet — detta skulle förutsätta, att man ägde fullständiga sockenregister i det medeltida Sverige, hvilket man väl knappast vågar anta. Likaledes äro vi okunniga, om förhållandet mellan antalet brukningsdelar och invånareantalet var detsamma då som nu. Ett studium af t. ex. längderna från de upländska folklanden för åren 1333—1350 (DS VI, s. 249 ff.) och ännu mer siffrorna för vissa stift i räkenskaperna från de olika kollektionerna under Johannes XXII visar dessutom så påfallande och omotiverade fluktuationer, att man ovillkorligen måste känna sig rätt tveksam ifråga om uppbördsförvaltningens precision. Öfverhufvudtaget tror jag, att man är berättigad att ställa sig ganska skeptisk mot hvarje försök att med dessa räkenskaper som grundval komma till några absoluta resultat ifråga om det medeltida Sveriges folkmängd.

Något annorlunda ställer sig gifvetvis saken, när det gäller endast relativa resultat, som t. ex. med afseende på den af digerdöden förorsakade folkminskningen. Kontingenten för hela landet blir i medeltal för

åren	1319—1322	169	mark
„	1323—1327	173	„
„	1328—1332	200	„
„	1333—1350	221	„
„	1351—1353	128	„
„	1354—1356	111	„

Den oerhörda nedgången år 1351 efter den föregående jämna ökningen kan naturligtvis icke tillskrifvas annat än *en* orsak. Men det bör dock framhållas, att de mera tillfälliga fluktuationer, hvilka ofvan påpekats, i väsentlig grad minska värdet af våra siffror och erinrar oss om att talens stigande eller sjunkande korrespondera icke blott mot den direkta folkökningen eller -minskningen, utan äfven med andra för-

hållanden, som underlättade eller hämmade uppbörden. Så är det ju knappast troligt, att i Linköpings stift från Johannes de Serone's och Bernardus de Ortolis' uppbörd till Petrus Gervasii's en folkökning ägt rum i proportion mot Peterspenningens från 265 till 356 mark pen. stegrade belopp, och ännu mindre, att Västerås' stifts invånareantal samtidigt skulle mer än fördubblats (87 mark mot 42 m. 6 öre). Att minskningen ej uteslutande berott på den rena folkminskningen, synes äfven framgå däraf, att kontingenten för åren 1354—1356 är ännu lägre än för de tre närmast föregående åren. Särskildt bör det påpekas, att pestens härjningar äfven bland det uppbördsförrättande prästerskapet säkert varit stora; i åtskilliga fall kanske nedgången snarare föranledts af uppbördsmannens död än af det minskade antalet skattskyldiga. Jag erinrar om den äfven af MONTELIUS anförda uppgiften ur Vita S:ti Brynolphi, att prästernas antal i Skara stift reducerats från 500 till 34. Öfverdriften är påtaglig, men äfven om traditionen mångdubblat förlustsiffran, får ej uppgiften frånkännas all betydelse.

Exkurs II.

Om beslaget af ärkebiskop Hemmings och biskop Sigfrids i Skara kvarlåtenskap.

Det har ofvan ett par gånger omtalats, att Johannes Guilaberti lagt beslag på ärkeb. Hemmings kvarlåtenskap för att därigenom hålla kammaren skadeslös för förlusten af tionden af ärkebiskopsbordet för det ena året af dem, under hvilka tvåårstionden utgick. Denna hade icke heller erlagts af Sigfridus Rotgeri för det sista året, han innehade dekanatet före sin befordran till Skara biskopsstol. En del af hans böcker, som påträffades bland Hemmings, fingo också dela dessas öde såväl för tvåårstiondens skull, som på grund af andra skulder, i hvilka biskop Sigfrid vid sin död stod till påfven — gifvetvis har man äfven för ärkebiskopens vidkommande att anta, att beslaget också hade sin grund i andra fordringar; dess omfattning torde annars svårligen kunna förklaras. Förteckningar öfver de beslagtagna sakerna uppgjordes under Guilaberti's andra resa.

Saken blef föremål för ny behandling vid hans tredje besök. De härom upptagna notariatsinstrumenten finnas i nuntiens räkenskaper sammanförda under titeln *Recogniciones et quittancie bonorum mobilium ad dominos Hemingum Archiepiscopum Vpsalensem, et Sigfridum Episcopum Scarensem quondam pertinencium.* Det första af dessa instrument berättar om ett d. $^{8}/_{10}$ 1356 hållet sammanträde i domkyrkans sakristia, där kapitlet brukade samlas, mellan Guilaberti å ena sidan och å den andra ärkeb. Petrus, biskop

Thomas i Växjö, Birgerus Gregorii, kanik i Strängnäs, samt Upsalakanikerna Laurentius Unge, Benedictus Johannis, Rotgerus Everardi, Mathias Laurentii, Nicolaus Olavi, Petrus Arnulphi och magister Ulpho Gislonis. Som vittnen närvoro därjämte kyrkoherde Johannes i Valö, Henricus Arthuri, beneficiat i Upsala, och sakristanen Johannes.

Inför dessa företedde Guilaberti en bulla af d. $^{25}/_{2}$ 1356, hvilken intogs och vidimerades i notariatsinstrumentet, och i hvilken ärkebiskopen, biskop Thomas och Birgerus Gregorii befullmäktigades att fortsätta Guilaberti's arbete med beslaget af Hemmings och Sigfrids kvarlåtenskap, som genom en särskild bulla af Clemens VI blifvit nuntien anförtrodt, men som han nu ej hade tid att fullfölja. Därefter redogjorde Guilaberti för hvad han gjort i saken. Han hade beslagtagit och genom notarien Joffridus Cellari låtit förteckna Hemmings kvarlåtenskap. Härom funnes tre olika instrument eller inventarier. Det första hade uppgjorts d. $^{11}/_{10}$ 1353 i Upsala "in quadam domo lapidea ad Archiepiscopum Vpsalensem ab antiquo vt dicitur pertinente, in qua solent reponi res et bona ad mensam archiepiscopalem et ecclesiam Vpsalensem pertinentes"; det andra, dat. d. $^{3}/_{2}$ 1354, hade gjorts i domkyrkans sakristia och upptog innehållet i tvenne där förvarade kistor; det tredje slutligen af d. $^{15}/_{2}$ s. å. gällde en i kapellet på Arnö förvarad boksamling, hvilken delvis varit Hemmings personliga egendom, delvis hört till *mensa*.

Nuntien yrkade nu, att de utnämnda kommissarierna skulle öfvertyga sig om instrumentens riktighet och detta snarast möjligt, "nam ipse dominus nuncius, vt asseruit, vlterius in dicto negocio vacare non poterat propter multa alia et diuersa ardua ipsius domini pape et sue camere antedicte negocia, que in regnis Dacie et alibi oportet ipsum in proximo satis celeriter expedire". Kommissarierna läto därför genast öppna de båda kistorna i sakristian, där man befann sig, och underkastade deras innehåll en noggrann

undersökning, hvarvid allt fanns öfverensstämma med det första af de tre nyssnämnda inventarierna; dock fann man utom hvad som stod i detta i den större kistan äfven två silfverstycken, hvilka man på stående fot uppskattade till èn vikt af 4 mark, men sedan fann väga 6. Den mindre kistan skulle enligt inventariet innehålla 560 m. pen. Häraf hade, enligt hvad de vidgingo, kaniken Petrus Arnulphi lyft 108 m. 6 öre 10 pen. och nuntien 158 m. 2 öre 2 örtug 4 pen. Då detta frånräknades, fann man resten utgöra 16 m. 3 öre 15 pen. mera än hvad den skulle, eller 309 m. 2 öre pen.; i stället för 11 pund gamla sterlingar, som skulle finnas i en påse för sig, fann man 14 pund, 7 skilling, 5 penningar. De båda kistornas innehåll funno kommissarierna ha varit den aflidne ärkebiskopens personliga egendom — detta efter en noggrann undersökning, hvarvid säkert de närvarande capitulares och vittnena kunde ge god hjälp, särskildt kyrkoherde Jakob i Valö, som varit Hemmings camerarius; dock undantogos dels en del penningar och silfversaker, som tillhört biskop Sigfrid[1], dels ett mindre kors, "duo oculi" (?) samt några andra småsaker af silfver (vikt omkr. 9 öre), hvilka saker förklarades vara offrade på S:t Eriks altare till det silfverskrin, som skulle göras åt helgonet. De anförtroddes därför i sakristanens vård.

Den 11 okt. begåfvo sig kommissarierna tillsammans med nuntien och kanikerna Johannes Karoli, Rotgerus Everardi, Petrus Arnulphi och Nicolaus från Frötuna[2] till ärkebiskopens i det andra af de ofvannämnda instrumenten om-

[1] "exceptis solummodo quatuor crateris siue taxeis de argento, que ponderabant quatuor marchas cum tribus oris ponderis Stocholm, et sex paruis coclearibus de argento, que ponderabant vnam marcham eiusdem ponderis dimidio solido minus, ac viginti septem solidis sterlingorum antiquorum necnon centum viginti nouem marchis cum tribus oris, que ad dominum Sigfridum quondam decanum Vpsalensem supradictum cognouerunt et adiudicauerunt prefati domini commissarii pertinere".

[2] Som vittnen anföras därjämte i instrumentet Linköpingskaniken Nicolaus Hermanni, kyrkoherdarna Jakob i Valö och Nicolaus i Garn.

nämnda stenhus i Upsala. Hvad som fanns här, förklarades af gammalt ha tillhört domkyrkan med undantag af en kista med några rätt värdelösa småsaker samt 16 böcker af de 37, hvilka instrumentet upptog. Dessa, såväl kistan som böckerna, förklarades ha tillhört biskop Sigfrid. Dessa böcker förtecknades och värderades af kommissarierna. Som kännemärke på böckerna anföras andra bladets begynnelse- och slutord[1]. Listan har följande utseende:

"Et primo fuit in illis sexdecim libris predictis ad dictum dominum Sigfridum pertinentibus vnus codex, qui incipit in secundo folio in textu *tercius*, et finit in eodem *destinandam;* fuit estimatus pro .... 30 flor. auri.
Item speculum juris[2] super repertorio, quod incipit in secundo folio *C. finali*, et finit in eodem *veniebat* — — 25 flor.
Item vnum decretum, quod incipit in secundo folio in textu *patriarcharum*, et finit in eodem *pro* — ...... 60 flor.
Item vnus alius liber vocatus copiosa[3], qui incipit in secundo folio *filius*, et finit in eodem *fugit* — ...... 30 flor.
Item decretales, que incipiunt in secundo folio in textu *fides* et finiunt in eodem *antiquis* — .... 10 flor.
Item vnus alius liber quarundam questionum disputatarum, qui incipit in secundo folio *quibusdam* et finit in eodem *C. finali* — .... 4 flor.
Item sextus decretalium, qui incipit in secundo folio in textu *vniuersi* et finit in eodem *nostras* — .... 14 flor.

[1] Ett liknande tillvägagångssätt användes i notariatsinstrument, i det man för att beteckna en anförd urkund anförde begynnelse- och slutbokstäfverna på andra raden. (Jfr DS 4645).

[2] I det nedannämnda kvittot står *siue repertorium* efter den ena, *sine repertorio* efter den andra kopian. Petrus Blesensis' *Speculum Juris canonici?* (SCHULTE, *Geschichte der Quellen des canon. Rechts* I, s. 207.)

[3] Ett namn på Hostiensis' (Henricus' de Segusia) *Summa*. Se SCHÄFER, *Die Ausgaben der ap. Kammer unter Joh. XXII.*, s. 268: år 1323 fick en engelsk skrifvare betaldt "pro 35 sexternis scribendis de Summa Hostien., que dicitur Copiosa". Se f. ö. SCHULTE, a. a. II, s. 123 ff.

Item summa Gotfridi[1], que incipit in secundo folio *aliis* et finit in eodem *poterunt* — .... 3 flor.
Item vnus alius liber, qui continet in se casus Berengarii[2] et oculum copiose[3], qui incipit in secundo folio *primus* et finit in eodem *et ecclesiasticam* — — ...... 5 flor.
Item tres libri alii parui de quibusdam formis dictaminum[4], qui omnes tres fuerunt estimati pro .... 4 flor.
Item apparatus Johannis Andreæ super sexto[5], qui incipit in secundo folio *de regula* et finit in eodem *obtentam* — — .... 4 flor.
Item vnus alius paruus liber super decretum, fuit estimatus pro .... 3 flor.
Item repertorium juris cum mandagoto[6], quod incipit in secundo folio *Ideo* et finit in eodem *siue* — ... 6 flor.
Item cronice Martiniane[7], que fuerunt estimati pro 3 flor."

[1] Den af kard. Goffredus de Trano författade *Summa super rubricis decretalium*. (SCHULTE, a. a. II, s. 88 ff. Jfr G. STORM, *Den bergenske Biskop Arnes Bibliotek* i Norsk HT II R. 2, s. 185—192.) I en förteckning öfver ärkebiskopsbordets bibliotek från 1369 (RAP 853, tryckt hos PERINGSKIÖLD, *Monumenta Ullerakerensia*, s. 312—315) upptas "tres summe Gaufridi".

[2] Torde afse något arbete af Berengarius Fredoli; SCHULTE anför (a. a. II, s. 181, n. 5) af honom *Casus spectantes ad curiam Romanam*. Möjligen föreligger en sammanblandning med Bernardus Papiensis' *Casus* (SCHULTE, I, s. 182).

[3] PERINGSKIÖLD, a. a., s. 314: "Item lectura fratris Egidii . . . . super decretales, que intitulatur oculus copiose". Den Egidius, som afses, torde vara Aegidius de Fuscarariis, som efterlämnat en *Lectura in decretales* (SCHULTE, II, s. 142). Denne var emellertid lekman. — Möjligen kan här också afses Berengarius Fredoli's *Oculus seu Elucidarius* till Hostiensis' *Summa*, hvilket arbete, som ofvan (s. 343 n. 3) nämnts, stundom kallas *Copiosa*.

[4] I förteckningen fr. 1369 finnas "summa dictaminum Rikardi", "magistri Thome de Capua", m. fl.

[5] Den berömde kanonistens *Glossa in sextum*, antagligen i dess senare omarbetning *Additiones ad apparatum sexti* (SCHULTE, II, s. 213 f., 218 f.).

[6] Torde afse något arbete af Guilielmus de Mandagoto (SCHULTE, II, s. 183 ff.).

[7] Dominikanermunken Martin af Troppau's krönika; se WATTENBACH, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter* II, s. 427 ff.

Dessutom fann man en träbägare med silfverfot; denna lämnades åt notarien Henricus Arthuri, som varit biskop Sigfrids *familiaris;* hans *nepos* Rotgerus Everardi fick själfva kistan med några i densamma kvarvarande småsaker. Alla böckerna åter tilldömdes den apostoliska kammaren till betalning af en del af den skuld, i hvilken biskop Sigfrid stod till densamma; här nämnes intet om tionden af dekanatet, däremot heter det, att Sigfrid bortfört en del af ärkebisk. Hemmings sekvestrerade kvarlåtenskap.

Dagen därpå (d. 12 okt.) finna vi ärkebiskopen, biskop Thomas, nuntien och notarien Liquidus Katilberni, hvilken skrifvit alla instrumenten om denna affär, samt som vittnen kyrkoherde Jakob i Valö och en präst "Brincherius", ärkebiskopens *familiaris*, åter i arbete på Arnö. Birgerus Gregorii var däremot icke med. Uppgiften var att skilja på de böcker, som förvarades i ärkebiskopsgårdens kapell och förut förtecknats af Guilaberti, och af hvilka en del tillhörde ärkebiskopsbordet, andra åter varit Hemmings personliga egendom. Ärkebiskopen och biskop Thomas, hvilka förut varit kaniker i Upsala och t. o. m. skolkamrater (*socii in scolis*) med den aflidne ärkebiskopen, och kyrkoherde Jakob, hans f. d. camerarius, lyckades fastställa, att de böcker, som förvarades i en särskild kista, hvilken var förseglad med nuntiens sigill, varit Hemmings egna. Det tillägges, att ehuru denne i lifstiden ägt många böcker i *vtrumque jus,* hade han, sedan han blifvit ärkebiskop, till större delen gifvit bort dessa till fattiga klerker, såväl till sina anhöriga som till andra, emedan han då hade tillgång till domkyrkans och ärkebiskopsbordets böcker.

Böckerna, som man fann i kistan i fråga, voro följande:

"— — quoddam decretum cum glosis antiquis non ordinariis, quod incipit in secundo folio in textu *scribit,* et finit in eodem *sediciosos;* fuit estimatum pro... 10 flor.

Item quedam decretales glosate, que incipiunt in secundo folio in textu *sanguis* et finiunt in eodem *quam* — —... 25 flor.

Item speculum judiciale[1], quod incipit in secundo folio *episcopi* et finit in eodem *depicta* — — ...... 25 flor.
Item sextus decretalium cum glosis, qui incipit in secundo folio in textu *nonnull.*[2] et finit in eodem *in facto* — — .... 8 flor.
Item apparatus Johannis Andreæ et archidyaconi[3] super sexto, qui incipit in secundo folio *qui omnes* et finit in eodem *acces.* — — .... 15 flor.
Item summa casuum[4], que incipit in secundo folio in textu *est . I . qui* et finit in eodem *gerardus* —...... 6 flor.
Item casus decretalium, qui incipiunt in secundo folio *potest* et finiunt in eodem *canonica* — — .... 2 flor.
Item quedam compilacio a fratre Martino[5] de ordine predicatorum composita, que incipit in secundo folio *Idem* et finit in eodem *extra* — — .... 3 flor.
Item quedam reportaciones super inforsato[6], que incipiunt in secundo folio *quid* et finit in eodem *racioni* — —... 3 flor.
Item fuerunt in eadem cista cartapelli non completi, modici vel quasi nullius valoris."

Samtliga dessa böcker befunnos ha varit ärkebiskopens personliga egendom. I samma kista låg dessutom en pant af silfver, hvilken Hemming mottagit af en "baltheator" från Enköping som säkerhet för ett lån på 20 mark pen. Bland andra böcker, som funnos i sakristian f. ö., fann man en, som tillhört Hemming. Detta var ett *decretum*

---

[1] Säkerligen Guilielmus Durantis' så benämnda arbete (SCHULTE, II, s. 148).

[2] Förkortningen oklar.

[3] Måste afse två olika verk, dels Johannes Andreæ's glossa (se ofvan s. 346, n. 5), dels en annan *Apparatus ad sextum* af Guido de Baysio hvilken bar tillnamnet *Archidiaconus;* se SCHULTE, II, s. 186 ff.

[4] Möjligen Raymundus de Pennaforte's *Summa.*

[5] Martin af Troppau's krönika; se ofvan s. 346, n. 7.

[6] *Reportationes*, commentationes, adnotationes; — *Infortiatum,* pars una digestorum Juris (DU CANGE).

"cum glosis ordinariis et sine addicionibus — — quodquidem decretum incipit in secundo folio in textu *Imperatore* et finit in eodem *voluntatem;* fuit estimatum pro .... 30 flor."

Emellertid måtte kommissarierna ha fått samvetsbetänkligheter öfver det sätt, hvarpå de i samförstånd med nuntien handskats med sin afsomnade förmans kvarlåtenskap, och beslöto sig för att använda en del af de sekvestrerade sakerna till att fullgöra vissa af Hemmings testamentsbestämmelser. Enligt ett notariatsintyg af d. $^{3}/_{11}$ s. å.[1] bestämde de, att Hemmings *nepos* Philippus Johannis, "scolaris dyocesis Arosiensis", nu studerande i Paris, hvilken i testamentet blifvit ihågkommen med alla ärkebiskopens böcker i kanonisk rätt, skulle få de dekretaler, som varit biskop Sigfrids, samt ett "decretum cum glosis ordinariis", "liber sextus" och den lilla boken med Berengarii *casus* (dessa skulle varit Hemmings egna — den sistnämnda nämnes ju icke uttryckligen i listan på Hemmings böcker, men säkert afses de där upptagna *casus decretalium*). Som emellertid nämnda decretum egentligen skulle gått till dominikanerna i Västerås, skulle dessa i stället få 10 mark pen. En annan punkt i testamentet hade bestämt ett legat af 3 mark pen. till hvarje *choralis* i Upsala och 2 m. till hvarje i Västerås; i stället skulle nu kören i Upsala tillsammans få 20 mark och i Västerås 10 m.; korgossarne i Upsala fingo till betalande häraf öfverta "illud pignus argenteum", som man fann i kistan i Arnö. Öfriga legats gäldande öfverlämnades

[1] Detta finnes efter öfriga förut anförda handlingar bland Guilaberti's räkenskaper. Det heter här, att "prefati domini commissarii, attendentes et considerantes, quod nichil est quod magis hominibus debeatur, quam vt suppreme voluntates, postquam aliud velle non possunt, liberaliter conseruentur, et specialiter ille, que ad releuamen animarum suarum respiciunt et salutem, ideo super quibusdam piis legatis per dictum dominum Hemmingum in suo predicto vltimo testamento factis aliquibus religiosis et miserabilibus personis de certis libris et pecuniis — — — taliter, vt sequitur, duxerunt ordinandum".

åt kammarens godtycke. Dessa bestämmelser vidtogos på Karleby (Karby) ärkebiskopsgård.

I Stockholm utfärdades redan samma dag nuntiens kvitto på hvad han mottagit både af Hemmings och Sigfrids kvarlåtenskap. Detta upptar för ärkebiskopens räkning följande poster.

Först det, som fanns i den stora kistan i domkyrkans sakristia, nämligen:

700 m. pen. (i det gamla och aflysta myntet).

76 m. rent silfver (Stockh. vikt).

Vidare i den lilla kistan på samma ställe:

260 m. 9 pen. (gammalt svenskt mynt) utom de 158 m. 2 öre 20 pen., som nuntien förut erkänt sig ha mottagit.

58 m. rent silfver (Stockh. vikt).

2 silfverbägare, hvilka vägde 2 m. 2 öre. Dessa hade i Hemmings testamente tilldelats kaniken Petrus Arnulphi.

2 andra silfverbägare, af Hemming testamenterade till kaniken Rotger; vikt 1 m. 7 öre.

1 silfverbägare, testamenterad till kaniken mag. Mathias (vikt 1 m. 2 ört.).

5 *coclearia* af silfver; vikt 6 öre 2 1/2 ört.

3 öre guld (Stockh. vikt).

78 floriner.

29 *sol.* 1 *den. gross. tur.* ("quorum erant aliqui minus boni").

13 *libr. sterlingorum antiquorum* ("quorum erant aliqui minus boni").

Samtliga de som Hemmings upptagna böckerna utom *sextus,* boken med *casus decretalium, apparatus Johannis Andreæ et archidyaconi*[1].

En beräkning af dessa belopp och värden i svenskt penningmynt ger till resultat c:a 2,200 mark. Häraf behöfdes

[1] De två förstnämnda fick ju Hemmings *nepos*, men hvart den sista gick, uppges icke.

blott 130 mark för att täcka bristen i tvåårstionden. Hur har beslaget af resten motiverats? Med spolierätten eller med Hemmings borgensförbindelse för konungens lån? Materialet lämnar oss i okunnighet härom. Den senare af de två nämnda möjligheterna synes dock antagligast.

Af biskop Sigfrids kvarlåtenskap erkände sig nuntien ha mottagit:

129 m. 3 öre pen. (gammalt mynt).

7 *scudatos auri antiquos.*

27 *sol.* 5 *den. sterlingorum antiquorum.*

4 silfverbägare; vikt 4 m. 3 öre (Stockh. v.).

6 små *coclearia* af silfver; vikt 7 öre 2 1/2 ört.

De ofvan anförda böckerna, utom 5 (*decretales, sextus*, de tre böckerna *de quibusdam formis dictaminum*).

Sammanlagdt värde c:a 440 m.

I den urkund, som omtalar Henrik Biscops redovisning till Guido de Cruce år 1364 (DN VI 263; ofvan s. 268 f.), heter det, att den förre uppburit 776 1/2 flor. af ärkebiskop Hemmings kvarlåtenskap samt äfven af Guilaberti's likaledes beslagtagna egendom. Alltså har Guilaberti ej fört med sig, hvad han kvitterade år 1356. Afsåg han blott att ha sakerna som säkerhet, för den händelse det skulle visa sig omöjligt att på annat sätt få kammarens fordringar tillfredsställda? — Ett några år senare dokument, där likaledes det af Guilaberti verkställda beslaget beröres, gör knappast saken klarare.

År 1368 (den 29 sept.)[1] öppnades i närvaro af ärkebiskop Birger och kapitlet i kaniken Nicolaus' från Frötuna hus i Upsala en kista, innehållande en del ärkebiskopsbordet tillhörande dyrbarheter, hvilka nu öfverlämnades till den nye ärkebiskopen. Härvid anmärktes, att af de öfriga silfversaker, som funnos upptagna i det i Guilaberti's närvaro efter

[1] Notariatsintyget härom i RAP 842, tryckt hos PERINGSKIÖLD, *Monumenta Ullerakerensia*, s. 311 f.

Hemmings död upprättade inventariet, hade 31 $^{1}/_{2}$ mark rent silfver tillika med 11 mark 5 öre, som tillhörde Scrinium S:ti Erici, användts för att genomföra Birgers val till ärkebiskop. Två "pelues argentee"[1] hade biskop Petrus betalt till nuntien "pro debito papali". Hur ha vi att förstå dessa uppgifter och huru förlika dem med nuntiens kvitto? Hade sakerna äfven efter detsammas afgifvande kommit att stanna i kapitlets vård, och har detta då ansett sig kunna förfoga så fritt öfver dessa, som af detta sist anförda aktstycke framgår? Eller ha de upptagits i nuntiens inventarium såsom ärkebiskopsbordets tillhörigheter och sålunda icke hemfallna under beslaget? Dessa frågor är det icke möjligt att besvara, då vi icke äga de ursprungliga inventarierna, som Guilaberti lät upprätta.

[1] *Peluis* enligt DU CANGE "hydria, qua continebatur aqua benedicta ad baptismum".

Exkurs III.

Påfliga provisioner till svenska beneficier eller för svenskar under Avignontiden[1].

Följande lista gör icke anspråk på absolut fullständighet. Särskildt här gör sig den lucka i materialet kännbar, som förorsakas af att MOLLAT'S register öfver Johannes XXII:s *litteræ communes* ännu blott hunnit till år 1328, under det att K. H. KARLSSONS afskrifter börja först med Benedikt XII. Till en del fylles den dock af MUNCH'S afskrifter, hvilka för Johannes XXII äro jämförelsevis fullständiga. För att vinna i korthet och precision ha i åtskilliga fall de latinska uttrycken bibehållits vid registreringen af provisionerna, hvarvid vissa förkortningar kommit till användning. Så betyder *ben. eccl. spect. ad coll. ep.i Lincopen.: beneficium ecclesiasticum spectans ad collationem episcopi Lincopensis; c. c.: cum cura (animarum); s. c.: sine cura; can. sub. exsp. præb.: canonicatus sub exspectatione præbendæ; non. obst.: non obstante.* Med afseende på provisionsväsendets teknik hänvisas, utom till ofvan (s. 66 ff.) anförd litteratur, till de af V. OTTENTHAL utgifna *Regulae cancellariae apostolicae.* I fråga om de förekommande uppgifterna om beneficiernas afkastning erinras om att dessa i regel afse de *ad decimam* taxerade beloppen enligt supplikantens egen uppgift. Stun-

[1] Före Clemens V känner jag endast ett *mandatum de providendo,* som rör Sverige, nämligen Honorius III:s bulla af d. $^{12}/_{8}$ 1225, däri han till ärkebiskopen i Upsala för erhållande af ett "beneficium competens" anbefaller dennes kaplan "I". DS 236.

dom — då så är fallet, har nedan anmärkts — uppges dock beloppet *secundum communem extimationem.* I detta fall erlades halfva detta belopp i annater[1]. I vissa fall torde de uppgifna beloppen afse endast hvad som erlades i tionde. Det bör vidare påpekas, att en beviljad supplik om ett ämbete icke alltid medfört, att vederbörande verkligen kom i besittning af detsamma. — Utom förut använda förkortningar förekomma i det följande äfven följande:

KHKb = K. H. KARLSSONS afskrifter (*bullor*).
KHKs = „ „ (*suppliker*).
M = MUNCHS afskrifter.

A. Provisioner till icke-konsistoriella svenska beneficier.

Clemens V.

1309. nov. 22. Nicolaus Sigvasti *can. sub. exsp. præb.* i Linköping; *non obst.* kanonikat i Upsala med Tierps preb. DS 1640, 1641.

„ „ Thomas Allonis, kanik i Upsala, *ben. eccl. c. c. spect. ad coll. ep.i Strengenen.* (med en inkomst af högst 50 *libr. Tur. parv.*); *non obst.* hans kanonikat i Upsala med Trinitatis preb. och Skuttunge kapell. DS 1643, 1644.

Johannes XXII.

1324, juni 9. Nicolaus Sigvasti archidiakonatet i Upsala, ledigt efter junker Ericus Birgeri (se ofvan s. 140 f., n. 5). *Lettres de Jean XXII publ. par* FAYEN 1344. *Jean XXII, lettres communes* 19748.

„ „ Mag. Bero Longi[2] prepondituren i Upsala, reserverad vid prosten Laurentius' död och

[1] Se SCHMITZ-KALLENBERG, *Practica cancellariae apostolicae,* s. 4 f.
[2] Härmed rättas uppgiften ofvan s. 140, not 5.

gifven åt Nicolaus Sigvasti, som nu afstod från dens.; Bero får afstå från ett preb. i Upsala och sockenkyrkan Torstuna i Upsala st. a. a. 19743.

1324, juni 9. Nicolaus Johannis, klerk fr. Ups. st., kanonikat och preb. (Tierp) i Ups., ledigt genom Nicolaus Sigvasti's förflyttning till archidiakonatet. a. a. 19745.

„ „ Odimundus dictus Orc, präst fr. Ups. st., Torstuna kyrka, som Bero Longi fått lämna för prepadituren. a. a. 19746.

(juni 9?) Thydericus, kanik i Västerås, *can. sub exsp. præb. Strengenen.; non obst.* kanonikat och prebende i Västerås och kyrkan Leksand. (Supplik, afskrift af W. Bliss i RA.)

juli 11. Laurentius Pauli kanonikat och prebende i Upsala, som Bero Longi måst afstå för att få prepadituren; *non obst.* kyrkan Valö, Ups. st. *Jean XXII, l. c.* 19911.

1327, dec. 2. Nicolaus Johannis *can. sub exsp. præb. Strengenen.* a. a. 30573.

„ „ Laurentius Pauli, mag. in artibus, kanik i Upsala, "gratia exspectativa dignitatis vel personatus seu officii in eadem ecclesia", *non obst.* hans kanonikat med Alunda preb. Sockenkyrkan Åker (Öster- eller Väster-åker?) får han afstå. a. a. 30578.

„ „ Stenarus Joannis *can. sub exsp. præb. Vexionen.* a. a. 30579.

„ „ Johannes Karoli *can. sub exsp. præb. Upsalen.* a. a. 30780.

„ „ Benedictus de Greimum, presbiter, *can. sub exsp. præb. c. c. vel s. c. eccl. Scaren.* a. a. 30582.

„ „ Thidemannus de Strengines "gratia

exspectativa dignitatis, vel personatus seu officii in eccl. Lincopen., dummodo dignitas major post pontificalem non existat"; *non obst.* hans kanonikat och preb. i Strängnäs (*60 flor. auri*). a. a. 30583.

1327, dec. 3. Sigmundus de Ozsino (Ösmo?) *can. sub exsp. præb. Upsalen.; non obst.* kanonikat och preb. i Strängnäs och kyrkan "Orsina" (Ösmo?); deras afkastning tills. 70 flor. a. a. 30599.

1328, jan. 8. Philippus, natus nobilis viri Canuti Yonsson (drotsen Knut Jonsson) *can. sub exsp. præb. Upsalen.; non obst.* hans kanonikat och prebende i Linköping. a. a. 30966.

" " Laurentius Pauli, mag. in artibus, *can. sub exsp. præb. Strengenen.*, "non obst. in eccl. Upsalen. sub exsp. dignitatis, personatus vel officii canonicatu et præbenda, et eccl. curata, dicta Alzer (*läs* Aker), Upsalen. di." a. a. 30967.

" " Johannes dictus Werdh de Stocholm, klerk fr. Ups. st., *ben. eccl. (si c. c. 20, si s. c. 15 march. argenti) spect. ad coll. archiep.i et capit. Upsalen.* a. a. 30971.

" " Johannes Cristinæ de Kalmarnia *can. sub exsp. præb. Scaren.* a. a. 30972.

1329, sept. 26. Thomas Johannis de Malstadh sockenkyrkan Skepptuna i Upsala st., ledig vid kurian genom Johannes Werdhens död. KHK (*collectoriæ*).

dec. 8. Sigfridus Rotgeri dekanatet i Upsala ("si vacat per constitutionem Exsecrabilis"). KHK (*collectoriæ*).

1330, aug. 27. Philippus Ragvaldi, decretorum doc-

tor, kon. Magnus' kansler, *can. sub exsp. præb. Upsalen.* M.

1330, aug. 27. dens. *can. sub exsp. præb. Strengenen.; non obst.* ofvanstående. M.

1331, jan. 6. Arvidus Karoli, klerk fr. Ups. st., kanonikat och prebende i Upsala, lediga *apud sedem apostolicam* genom Johannes Hemmingi's resignation, som mottagits af kard. Mattheus tit. SS. Joh. et Pauli. M.

juni 21. Thyrgillus kanonikat i Skara. M.

1332, mars 17. Haraldus Ulphonis det kanonikat i Linköping, som Philippus Ragvaldi innehaft; *non obst.* det kanonikat, han redan har därstädes och sockenkyrkan Värnamo. M.

maj 28. Thomas Johannis de Malstadh (mag. in art.) *can. sub exsp. præb. Strengenen.; non obst.* kyrkan Skepptuna samt kanonikat i Upsala. M.

dec. 25. Mag. Martinus de Chalenconio dekanatet i Linköping, *non obst.* hans kanonikat i Viviers. M.

1334, aug. 1. Matheus Halstani *can. sub exsp. præb. Upsalen.* Förnyad registrering af d. $^{23}/_{12}$ 1337 i *Benoît XII, lettres communes* 4536.

" " Benedictus Nicolai *can. sub exsp. præb. Lincopen.* Förnyad registrering af d. $^{21}/_{3}$ 1336 i a. a. 2911.

Benedikt XII.

1336, mars 14. Nicolaus Thome, klerk fr. Upsala st., *ben. eccl. si c. c. 20, si s. c. 15 m. arg. spect. ad coll. archiep.i Upsalen.* DS 3204.

" *17.* Johannes Ragvaldi ("obtentu Magni, Suetiæ et Norwegiæ regis", hvars "clericus" han är) *can. sub exsp. præb. Strengenen.*; han får lämna kyrkan Slaka (5 *sol. tur.*)

i Linköpings stift. *Benoît XII, lettres communes* 2898.

1338, dec. 8. dens. archidiakonatet i Linköping (9 flor.) ledigt genom Johannes' (Thyrgilli) död *extra curiam.* Kollationen tillkommer biskopen, men om ingen ännu förvärfvat rätt till ämbetet, skola exekutorerna, ärkeb. i Genua, bisk. och prosten i Västerås insätta J. R. i detsamma; *non obst.* sockenkyrkan Slaka (jfr ofvan), kanonikat och preb. i Linköping och Västerås, *can. sub exsp. præb.* i Strängnäs (tills. 10 flor.); af dessa får han lämna alla utom kanonikatet i Västerås. a. a. 5593. KHKb.

Clemens VI.

1342, maj 29. Nicolaus Hennichini Veckholms kyrka, (3 flor.), Ups. st., ledig genom Ubbo Henrici's död vid kurian. KHKb (suppl. af Sigfridus Rotgeri E 210 A UB).

" " Thidemannus Vikmanni kanonikat i Upsala (Alunda), ledigt genom Arvidus Karoli's död vid kurian (7 flor.) KHKb (suppliken af Sigfridus Rotgeri).

" " Thyrgillus Hermanni (biskop Petrus' *nepos;* denne hade supplicerat) sockenkyrkan Färentuna (3 flor.) "spectans ad presentacionem Regis Suecie", ledig genom bisk. Petrus' konsekration. E 210 A. DS 3643.

" " Olavus Fastonis (supplik af bisk. Petrus för denne, "licentiatus in artibus Paris., clericus et familiaris suus domesticus Arosien. di."), kanonikat i Ups. med Rasbo preb. (6 flor.), ledigt genom bisk. Petrus' konsekration. E 210 A. DS 3642.

" " Germundus de Markaryd ("cler. Linco-

pen. di., scolaris Paris."; suppl. af biskop Petrus) kanonikat och preb. i Linköping, lediga vid kurian genom Arvidus Karoli's död. (3 flor.) E 210 A. KHKb.

1342, juni 16. Simon Karoli, mag. in art., *can. sub exsp. præb. Lincopen.* KHKb.

okt. 18. Arvidus Hemmingi *can. sub exsp. præb. Upsalen.* (suppl. af bisk. Egisl KHKs) KHKb.

nov. 24. Johannes Petri *can. sub exsp. præb. Arosien.* KHKb.

" " Sigfridus Rotgeri d:o.

" " Birgerus Gregorii d:o *Strengenen.*

1343, jan. 2. Benedictus Nicolai kanonikat i Skara, som var ledigt genom bisk. Gunnars konsekration; *non obst.* en provision till ett kanonikat i Linköping, som han ej kommit i besittning af. DS 3677.

febr. 26. Mathias Ovidi[1], mag. in art., bac. in theol., präst fr. Link. st., S:ti Egidii sockenkyrka i Söderköping (20 flor.), ledig genom Daniel Laurentii's död vid kurian; *non obst.* kanonikat och prebende i Linköping (30 flor.) KHKb. M.

" " Benedictus Ovidi[1] (mag. in art.), präst fr. Link. st., *perpetua capellania* i Linköping (20 flor.), ledig genom Daniel Laurentii's död; *non obst.* hans sockenkyrka Ingatorp (18 flor.). KHKb. M.

" " Ragvaldus dictus Godhe, präst fr. Skara st., kyrkan Husaby, ledig genom bisk. Gunnars konsekration (30 flor.) KHKb (suppliker till dessa af biskop Petrus i E 210 A UB, där emellertid Benedictus Ovidi kallas Bernardus).

---

[1] Namnets läsning hos K. H. K. ej fullt säker.

1343, maj 19. Johannes Petri fr. Strängnäs' stift *ben. eccl. si c. c. 60, si s. c. 40 libr. tur. spect. ad coll. ep.i Strengenen.* KHKs.

sept. 25. Matheus Halstani (biskop Egisls *nepos;* denne hade supplicerat), prepositairen i Västerås ("pro qua.. vltra 12 flor... pro decima non consueuerunt exsolui."), ledig genom Hemmings upphöjelse till ärkebiskop; *non obst.* provisionen till ett kanonikat med prebende i Upsala, hvarom M. H. ännu låg i process vid kurian. DS 3733.

„ *30.* Andreas Freouati ("mag. in art., in proximo lecturus in theologia"), *can. sub exsp. præb. Lincopen.; non obst.* provision till *can. sub exsp. præb. Scaren.*, som han är beredd att afstå. Supplik af biskop Petrus i E 210 A[1].

1344, jan. 21. Olavus Fastonis Mora kyrka (60 flor.), som stått ledig, alltsedan Johannes Fot, som förr innehaft densamma, *auctoritate ordinaria* fått Fellingsbro, och därför devolverat till påfvestolen. KHKb.

febr. 6. Thyrgillus Svenonis (kon. Magnus hade suppl. E 210 A) *can. sub exsp. præb. Upsalen.; non obst.* kyrkan Hillersjö ("Hildeshegh"), Ups. st., eller en *perpetua vicaria* i Upsala (tills. 43 flor.) KHKb.

juni 26. Nicolaus Joari, klerk fr. Strängnäs' st., *ben. eccl., si c. c. 24 marcharum argenti, si s. c. 20, spect. ad coll. ep.i Lincopen.* KHKb.

„ „ Mechintorus Andreæ (fr. Västerås' st.) d:o *Arosien.*

[1] Namnet här Frenati; ofvan använda form är den vanliga t. ex. i *Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis*, där det ofta förekommer.

1344, juni 26. Ericus Benedicti (fr. Upsala st.) d:o *Upsalen.*

aug. 27. Rotgerus Everardi kanonikat och preb. i Ups., som bli lediga, då Thidemannus Vikmanni kommit i besittning af den *dignitas* i Upsala, som han samma dag fått provision till[1]. KHKb.

" " Sigfridus Rotgeri exspektans på en *dignitas* i Skara, utfärdad *motu proprio,* men utan dispens för behållande af dekanatet, hvarför S. R. ej hade någon nytta häraf, enligt supplik af d. 28/9 1345. DS 4000.

1345, mars 9. Johannes Henechini, präst fr. Västerås' stift, "ecclesia Sudhirby cum annexa Karlungskirkio" (Söderby-Karl) i Upsala stift (3 flor.), ledig därigenom, att Thomas Johannis vid kurian fått Skepptuna efter Johannes de Werdhen's död. E 210 A.

juni 24. Olavus Johannis, klerk från Upsala stift, *ben. eccl. si c. c. 20, si s. c. 15 march. arg. spect. ad coll. archiep.i Upsalen.* KHK s och b.

" " Ericus Magni, klerk från Skara stift, d:o *Scaren.* KHKs.

juli 16. Olavus Fastonis *can. sub exsp. præb. Strengenen.; non obst.* hans sockenkyrka Österåker samt kanonikat och preb. i Upsala (tills. 17 flor.) Suppl. af biskop Petrus. DS 3971. KHKb.

sept. 28. Sigfridus Rotgeri *can. sub exsp. præb. Strengenen.* DS 4000.

---

[1] Den 19/9 1345 medgifves Thidemannus Vikmanni, att, då han genom option kommit i besittning af ett bättre prebende, innan han erhållit detta i kraft af sitt påfvebref, han därför ej skall anses ha afstått från den rätt, detta gaf honom. KHKb.

1345, sept. 28. Petrus Arnulphi (Ernolphi) *can. sub exsp. præb. Upsalen.* (supplik af Sigfridus Rotgeri. DS 4000). KHKb.

1346, sept. 18. Nicolaus Thorstani, präst från Strängnäs' st., *ben. eccl., si c. c. 25, si s. c. 18 m. arg., spect. ad coll. archiep.i Upsalen.* KHK s och b.

1347, febr. 10. Holmgerus Haquini, präst fr. Strängnäs' st., *ben. eccl.* etc. (som föregående). KHKs.

„ „ Gregorius Jacobi, klerk fr. Upsala st., d:o *Lincopen.* KHKb (likaså de följande).

„ „ Johannes Ragvaldi, klerk fr. Västerås' st., d:o *Scaren.*

„ „ Siggo Vemundi, präst fr. Strängnäs' st., d:o *Strengenen.*

„ „ Ragvaldus Johannis, diakon fr. Strängnäs' st., d:o *Vexionen.*

„ „ Petrus Jacobi, klerk fr. Upsala st., d:o *Arosien.*

„ „ Johannes Henekini, präst fr. Strängnäs' st., d:o *Aboen.* FMU 516.

mars 2. Nicolaus de Dolen, thesaurarius i Dorpat, kanonikat och prebende i Upsala, lediga efter Olavus Fastonis. KHKb[1].

april 2. Johannes Thidemanni, klerk fr. Upsala st., *ben. eccl., si c. c. 25, si s. c. 18 m. arg. spect. ad coll. archiep.i Upsalen.* KHKb (likaså de följande).

„ „ Petrus Brynolphi, klerk fr. Västerås' st., d:o *ep.i Vexionen.*

---

[1] Jfr kaniklängden för Rasbo i DS V, s. 314: "— — olauus fastonis. quo mortuo in studio montispessulani. impetrauit eam quidam theotunicus. sed dominus Petrus Arnulphi. qui eam optauerat. pluribus annis in curia contra dictum theotunicum litigauit. et finaliter optinuit in curia."

1347, april 2. **Olavus Ulphonis**, klerk fr. Strängnäs' st., d:o *Scaren.*

„ „ **Johannes Svenonis**, klerk fr. Linköpings st., d:o *Lincopen.*

„ „ **Petrus Johannis**, präst fr. Strängnäs' st., d:o *Strengenen.*

„ „ **Petrus Geruaci** (l. Geruati), klerk fr. Strängnäs' st., d:o *Aboen.* FMU 519, 520.

maj 7. **Haquinus Thome**, klerk fr. Upsala st., d:o *archiep.i Upsalen.* KHKb.

juli 11. **Petrus Mathie**, klerk fr. Västerås' st., kyrkan Österåker i ärkestiftet (70 flor.), ledig genom Olavus' Fastonis död i Montpellier. KHKb.

aug. 2. **Borchardus Hennichini** *can. sub exsp. præb.* i Västerås. KHKb.

„ „ **Nicolaus Olavi**[1] d:o i Upsala. KHKb.

sept. 9. **Anundus Hergeri**, klerk fr. Linköpings st., *ben. eccl., si c. c. 25, si s. c. 18 m. arg. spect. ad coll. ep.i Strengenen.* DS 4226.

„ „ **Johannes Thyrgilli**, diakon fr. Linköpings st., d:o. DS 4237.

„ „ **Gerhardus Johannis**, klerk fr. Upsala st., d:o. *archiep.i Upsalen.* DS 4237.

1348, febr. 10. **Abernus Rydberni** *can. sub exp. præb. Strengenen.; non obst.* sockenkyrkan Ryssby i Linköpings st. KHKb.

[*april 14.* utnämner konung Magnus i kraft af påfvens medgifvande innehafvare till en rad af beneficier. DS 4310.]

maj 19. **Crismanus Keldori**, klerk fr. Linköpings st., *ben. eccl., si c. c. 25, si s. c. 18 m. arg.*

---

[1] Afskriften har "Olarii".

	spect. ad coll. ep.i Strengenen. DS 4326 (likaså följande).
1348, maj 19.	Hen[i]chinus Hemmingi, präst fr. Strängnäs' st., d:o *Lincopen.*
" "	Nicolaus Joari, klerk fr. Linköpings st., d:o.
" "	Nicolaus Andreæ, klerk fr. Upsala st., d:o *archiep.i Upsalen.*
juni 26.	Ingo Helmundi, präst i Linköpings st., d:o *Aboen.* (FMU 350; suppl. af $^{29}/_{5}$ FMU 549).
" "	Thyrgillus Johannis, präst fr. Strängnäs' st., d:o *Strengenen.* KHKb (supplik, felaktigt förd till d. $^{2}/_{7}$, DS 4342).
" "	Michaël Amundi, klerk fr. Upsala st., d:o *Scaren.* KHKb. DS 4342.
" "	Petrus Johannis, klerk fr. Linköpings st., d:o *Vexionen* DS 4342.
" "	Magnus Mathie, klerk fr. Linköpings st., d:o *Lincopen.* KHKb. DS 4342.
" "	Vernerus Gisichini, klerk fr. Upsala st., kanonikat och prebende i Upsala, lediga genom Thidemannus Vikmanni's död vid kurian. KHKs (jfr nedan d. $^{18}/_{11}$).
" *28.*	Olavus Mathie, klerk fr. Västerås' st., *ben. eccl. c. c. vel s. c., spect. ad coll. ep.i Arosien.* Supplik DS 4333 KHKb (likaså följande).
" "	Sigvastus Olavi, klerk fr. Upsala st., d:o *archiep.i Upsalen.* Supplik af d. $^{29}/_{5}$ DS 4333.
juli 15.	Richardus Henichini, präst fr. Strängnäs' st., kyrkan Qvillinge i Linköpings st., ledig genom Andreas Freouati's död vid kurian (50 flor.). KHK s och b. R. H. betalade annater d. $^{14}/_{7}$ 1351 med 25 flor.; detta

torde hafva varit tiondetaxan, 50 flor. åter verkliga inkomsten *secundum communem extimationem.*

1348, juli 18. Holmgerus Magni, präst fr. Linköpings st., supplicerar likaledes om Qvillinge, som han dock aldrig torde kommit i besittning af. DS 4347.

„ „ Nicolaus Johannis, mag. in art., präst fr. Linköpings st., *ben. eccl. spect. ad coll. ep.i Vexionen.* KHKb. Supplik i DS 4347 (likaså alla följande s. d.).

„ „ Johannes Holmgeri, präst fr. Linköpings st., d:o *Lincopen.*

„ „ Nicolaus Ebbonis, klerk fr. Upsala st., d:o *archiep.i Upsalen.*

„ „ Henricus Henrici, d:o *ep.i Arosien.*

„ „ Bero Olavi, subdiakon fr. Upsala st., d:o *Aboen.*

„ „ Hennichinus Tidechini, fr. Lunds st., d:o *Scaren.* („non obst. quod minoribus ordinibus caret — — —. *Fiat, si habet tonsuram, alias non*").

nov. 18. Mathias Laurentii, präst fr. Upsala st., kanonikat och prebende i Upsala, hvilka utverkats af Vernerus Gisichini (d. $^{26}/_{6}$), som dött vid kurian före bullans expedition. KHKs.

1349, jan. 28. Petrus Arnulphi (Ernolphi) förnyad provision på kanonikat och preb. i Upsala, som han ej inom laga tid efter den förra provisionen kommit i besittning af. KHK (*collectoriæ*).

maj 11. Nicolaus Beronis *can. sub exsp. præb. Strengenen.* KHKb.

1349, maj 22. **Mathias Laurentii**, präst fr. Upsala st., mag. in art. ("alias in theologia scolaris"), *can. sub exsp. præb. Arosien.;* han får lämna sin kyrka Hedesunda ("Hasund") i Upsala st. (supplik i DS 4433: "Rotulus vniuersitatis Parisiensis"). KHKb.

„ „ **Conrardus(!) Conrardi(!)**, präst fr. Åbo st., *can. sub exsp. præb. Lincopen.; non obst. can. et præb. Aboen.* DS 4433.

„ „ **Ulpho Gislonis**, mag. in art., präst fr. Upsala st., *can. sub exsp. præb. Upsalen; non obst.* kyrkan Hökhufvud i Upsala st. DS 4433. KHKb.

„ *23.* **Johannes Johannis**, präst fr. Upsala st., *ben. eccl. si c. c. 25, si s. c. 18 marc. arg. spect. ad coll. archiep.i Upsalen.* DS 4434 (supplik), KHKb (likaså följande af s. d.).

„ „ **Holmgerus Magni**, präst fr. Linköpings st., d:o *ep.i Lincopen.*

„ „ **Petrus Johannis**, präst fr. Skara st., d:o *Arosien.*

„ „ **Johannes Nicolai**, klerk fr. Strängnäs' st., d:o *Strengenen.*

„ „ **Conradus Verneri**, klerk fr. Linköpings st., d:o *Scaren.*

„ „ **Tordo Guthormi**, klerk fr. Växjö st., d:o *Vexionen.*

„ „ **Gotscalcus Symonis**, klerk fr. Linköpings st., d:o *Aboen,*

sept. 30. **Elavus Petri**, klerk fr. Linköpings st., d:o *Strengenen.* DS 4485. KHKb.

„ „ **Stephanus Jacobi**, präst fr. Linköpings st., d:o *Lincopen.*

1350, febr. 2. Laurentius Hemmingi (? namnets läsning osäker) kyrkan Leksand; bekräftelse på en *auctoritate ordinaria* verkställd kollation. KHKs.

maj 18. Nicolaus Hermanni, klerk fr. Linköpings st., stud. in legibus, *can. sub exsp. præb. Upsalen.* Supplik af bisk. Petrus för denne hans *nepos.* KHK s och b.

aug. 5. Oiarus, klerk fr. Västerås' st. („studens in jure canonico", *nepos* till marsken Sten Turesson), kanonikat och prebende i Upsala, lediga efter Laurentius Hemmingi (identisk med ofvanstående?), som dött „in reuersione de Vrbe Romana"; *non obst.* „Beate Marie" kyrka i Längjum i Skara st. KHKs.

„ „ Ingeldus Johannis, klerk fr. Upsala st., („scolaris Parisius in jure canonico"), kanonikat och prebende i Åbo, lediga efter Thidemannus, som dött i Rom under jubelåret (supplik af poenitentiarien för Dacia fr. Sigfridus). DS 4602.

„ „ Haraldus Sueuorigi, klerk fr. Skara st., kanonikat och prebende i Skara, lediga efter Laurentius, som dött på återvägen från ett besök i Rom under jubelåret; *non obst.* kyrkan Starrkärr. (H. S. är *familiaris* till poenitentiarien Sigfrid, som supplicerar.) DS 4602.

1351, mars 18. Johannes Petri *can. sub. exsp. præb. Strengenen.; non obst.* kanonikat och prebende i Västerås samt sockenkyrkan Tenala, Åbo st. (sammanl. 3 flor.). FMU 591.

maj 11. Ingemarus Katilberni *can. sub exsp.*

præb. Upsalen.; non obst. kyrkan Nora i samma st. (7 mark silfver). KHKb.

1351, juli 12. Johannes Rotgeri, kyrkoherde i Hattula, Åbo st., kanonikat och prebende i Åbo samt kyrkan Virmo, lediga genom Thidemannus Ulfhardi's död i Rom under jubelåret; dessa beneficier hade visserligen blifvit genom provision förlänade åt Ingeldus Johannis, som emellertid sedan blifvit munk. Kyrkan Hattula är J. R. beredd att lämna, då han fått Virmo. FMU 607.

„ „ Olavus Laurentii, präst från Åbo st., kyrkan Vesilax, ledig genom Benedictus Thome's död vid kurian. FMU 607.

„ „ Conradus Ingolphi, klerk fr. Linköpings st., sockenkyrkan Finström i Åbo st., ledig genom Hermannus Hartlevi's död i Rom under jubelåret; *non obst.* hans ålder (22 år). FMU 607.

okt. 15. Petrus Johannis de Kalmarnia *can. sub. exsp. præb. Lincopen.* DN VII 237.

1352, juli 17. Thyrgillus Johannis, *can. sub exsp præb. Arosien.; non obst.* kanonikat och prebende i Strängnäs och sockenkyrkan Sorunda. KHKb.

„ „ Raimundus tit. S. Crucis in Jerusalem presbiter cardinalis *motu proprio* dekanatet i Upsala. KHKb. M.

dens. kanonikat och prebende i Västerås (PORTHAN, *Accessio*, s. 94). M.

dens. kanonikat och prebende i Strängnäs (PORTHAN, M), alla tre lediga efter Sigfrid, som blifvit biskop i Skara[1].

[1] Ett prebende i Skara (Lagmanstorp) som Sigfridus Rotgeri innehaft, gafs sedan åt en "Bamparus Vigilii", som betalar annater af detsamma d. $^{19}/_{8}$ 1358 (ofvan s. 328 f.).

1352, juli 17. Gerardus Hundebech (scolaris Parisius) *can. sub exsp. præb. Aboen.* Kon. Magnus hade supplicerat, liksom för följande. FMU 616, 617.

„ „ Laurentius Arnberni, *can. sub. exsp. præb. Strengenen.; non obst.* kanonikat och prebende och sockenkyrkan Sund i Åbo st. FMU 616, 618.

Joarus Nicolai, präst fr. Linköpings st., Guilaberti's notarie, *can. sub exsp. præb. Strengenen.* Supplik af Guilaberti. DN VI 209 b.

„ „ Nicolaus Thome *can. sub. exsp. præb. Upsalen.* KHKb.

„ *25.* Mathias Laurentii, mag. in art., kanonikat och prebende i Västerås, lediga efter Laurentius Hemmingi, som dött på vallfärd under jubelåret, ehuru desamma 2 1/2 år innehafts af kyrkoh. Tuco i Björksta; *non obst.* sockenkyrkan Hedesunda i Upsala st. KHK s och b[1]. (Jfr DS 4617 ?)

sept. 6. Thomas Ontcory (l. Ontcorn), klerk fr. Thérouanne's st. („dilectus Nicolai ep.i Lincopen."; denne supplicerar), kanonikat och prebende i Linköping, lediga efter Thyrgillus Unst, som dött *extra curiam,* men hvars kanonikat reserverats. *Suppliques de Clément VI* 2460. KHKb.

„ „ Bero de Vaxald, kanonikat i Upsala med Trinitatis prebende, hvilket Petrus Arnulphi genom option af ett annat lämnat; B. är *perpetuus vicarius* i Vaksala, hvilken syssla han är beredd att lämna. M.

[1] Bekräftas af Innocentius VI d. 18/1. KHKb.

1352, sept. 29. Laurentius Arnberni *can. sub exsp. præb. Arosien.; non obst.* kanonikat och prebende i Åbo, kanonikat *sub. exsp. præb.* i Strängnäs och sockenkyrkan Sund i Åbo st. FMU 620.

„ „ Johannes Rotgeri *can. sub exsp. præb. Lincopen.; non obst.* kanonikat och prebende i Åbo, kanonikat *sub. exsp. præb.* i Hamar och sockenkyrkan Hattula i Åbo st. FMU 621.

okt. 21. Johannes Guilaberti, klerk från Narbonne's st., kanonikat och prebende (Tierp) i Upsala, lediga genom Nicolaus Johannis' död, och

„ „ dens. prepondituren i Upsala, ledig genom Laurentius Pauli's död; båda hade dött *extra curiam*, men deras ämbeten hade dessförinnan reserverats. DN VI 212 a.

Innocentius VI.

1353, jan. 18. Johannes Guilaberti: exekutionen af Clemens' provision för denne på prepondituren i Upsala, som ej hunnit expedieras före påfvens död, uppdras åt biskoparna i S:t Pons de Thomières, Linköping och Stavanger (*non obst.* G:s dekanat i Dorpat, kanonikat i Narbonne och kapellani i Carpentras; dekanatet får han dock uppge, då han kommit i besittning af prepondituren). DN VI 215.

febr. 3. Johannes Karoli („nobilis vir de Suetia") prepondituren i Linköping, ledig genom Nicolaus Marci's konsekration; denne hade supplicerat för J. K.; *non obst.* kyrkan Väster-Löfsta i Upsala st., som han är beredd att lämna. KHKb.

1353, [*maj* *15.* bekräftelse på kard. Raimundus' kanonikat i Strängnäs och Västerås. PORTHAN].

juni *30.* Henricus Hemmingi, klerk fr. Linköpings st., sockenkyrkan Folkärna med annexet Grytnäs i Västerås' st., devolverade till den hel. stolen (se ofvan s. 225) DN VII 244.

juli *1.* Laurentius ("Vestgotinii"), kyrkoherde i Berg (kanik i Skara), prepondituren i Skara, ledig genom Magnus' upphöjelse till bisk. i Västerås. Supplik af kon. Magnus för L., som var hans kaplan. DN VII 245 c. PORTHAN.

" " Hermannus Osgoti (Avaldi), kyrkoherde i Örebro, kanonikat och prebende i Linköping, lediga genom Magnus' upphöjelse till bisk. i Västerås; kon. Magnus hade supplicerat för H., som var hans sekreterare. DN VII 245 e. PORTHAN.

" " Laurentius Arnberni *can. sub exsp. præb. Aros.* som ofvan d. 29 sept. 1352. Kon. Magnus hade supplicerat. DN VII 245 d. Exekutionsuppdrag till ärkeb. i Upsala. FMU 632.

" " Bryniulphus Johannis, klerk fr. Skara st., *can. sub exsp. præb. Scaren.;* suppl. af kon. Magnus. DN VII 245 f. KHKb.

" *14.* Gerardus Vifhusen *can. sub exsp. præb. Upsalen.; non obst. perpetua vicaria s. c.* i Dorpat och kanonikat *sub exsp. præb.* i Lübeck. KHKb.

1354, *jan.* *23.* Johannes Ludolfi, präst fr. Upsala st., *ben. eccl. si c. c. 25, si s. c. 18 marc. arg. spect. ad coll. archiep. i Upsalen.; non obst. perpetua capellania* i S:ti Nicolai kyrka

i Stockholm (5 m. silfver). KHKb. Suppliken hade haft alternativt *can. sub exsp. præb. Strengenen.* DN VI 218 c.

1354, febr. 24. Joarus Nicolai, präst fr. Linköpings st., *can. sub exsp. præb.* i Upsala; *non obst.* prebende *s. c.* i Linköping (1 flor.) och sockenkyrkan Rumskulla (Link. st.); den senare får han lämna. KHK s, b (jfr ofvan s. 229 n. 5).

juli 26. Nicolaus Helveri, kanik i Skara, prepondituren därst., ledig genom Laurentius' upphöjelse till biskop i Skara; denne hade supplicerat för N. H., som får uppge sitt kanonikat, prebende och sockenkyrkan Otterstad[1]. PORTHAN. M. KHKb.

„ „ Fulco Kanuti, klerk fr. Skara st., får den föregåendes kanonikat och prebende i Skara. KHKb.

„ „ Karolus de Mark, präst från Skara st., kyrkan Otterstad. M. KHKb.

1355, okt. 13. Nicolaus Petri, präst fr. Strängnäs' st., *can sub. exsp. præb. Lincopen.; non obst.* de sinsemellan förenade sockenkyrkorna Åker och "tene" (Länna?) (40 flor.); (suppl.) M.

„ „ Laurentius Jacobi, klerk fr. Roskilde st., *ben. eccl. c. c. seu s. c. spect. ad coll. ep.i Arosien.* (suppl.) M.

1356, mars 13. Birgerus Gregorii prepondituren i Upsala, ledig genom Guilaberti's resignation; *non obst.* kanonikat och prebende i Strängnäs och sockenkyrkan Österhaninge, som han får lämna. DN VII 250. KHKb.

---

[1] Namnet förekommer i växlande former hos PORTHAN ("Oonstadhum"), KHK ("Øcristadhum") och M ("Oterstadhum"); det sista måste vara det rätta.

1356, mars 13. Benedictus Johannis kyrkan Leksand i Västerås' stift, hvilken stått ledig alltsedan Sigfridus Rotgeri måst lämna den för att få dekanatet i Upsala; *non obst.* kanonikat och prebende i Upsala. KHKb.

" " Nicolaus (Thome; jfr ofvan s. 244 n. 4), kyrkoherde i (Össeby-)Garn, Upsala st., *can. sub exsp. præb.* i Upsala.

" " Thorstanus Jarleri, kyrkoherde i Värmdö („qui pro negotio apostolice camere in regno Suecie vt asserit laborauit") *can. sub exsp. præb.* i Västerås; *non obst.* kyrkan Värmdö och „quadam prebenda seu capellania" i Upsala. KHKb.

" *16.* Hartlevus Hartlevi („capellanus capelle Beate Marie Magdalene site in ecclesia Stocholm") sockenkyrkan Österhaninge, som Birgerus Gregorii fått lämna. M.

" " Johannes Vilikini prepondituren i Strängnäs, ledig genom Thyrgillus' konsekration till biskop i Strängnäs. Han får lämna sitt kanonikat i Strängnäs och sin sockenkyrka Runtuna. M.

" " Stigandus Stephani, kyrkoherde i Jomala, kanonikat och prebende i Strängnäs, som Johannes Vilikini fått lämna; *non obst.* kyrkan Jomala i Åbo st. (40 flor.); biskop Thyrgillus hade supplicerat („asserens te dilectum suum"). FMU 657.

" " Johannes Henrici, präst fr. Strängnäs' st., kyrkan Runtuna, som Johannes Vilikini fått lämna; biskop Thyrgillus hade supplicerat. KHKb.

" " Fulco Kanuti prepondituren i Skara, ledig genom Nicolaus' konsekration till biskop

i Skara; han får lämna sitt kanonikat och prebende vid samma kyrka. KHKb.

1356, mars 16. Ragvaldus Karoli, klerk fr. Skara st. ("studens in decretis Parisius"), kanonikat och prebende i Skara, som Fulco Kanuti fått lämna. Biskop Nicolaus hade supplicerat. KHKb.

aug. 13. Bero Pauli sockenkyrkan (Väster-)Löfsta med annexet Enåker ("Junakar") i Upsala st., lediga *per alterius beneficii assecutionem. Collectoriæ 97.* (Vat. ark.[1]).

[*1358, mars 19.* betalade kyrkoherde Johannes Ragvaldi i Längjum, Skara st., annater af denna kyrka, *dudum sibi per sedem apostolicam confirmate* (ofvan s. 329).]

1360, jan. 21. Gregorius Petri, präst fr. Upsala st., sockenkyrkan (Väster-)Löfsta med annexet Enåker ("Junaker"; tills. 20 flor.); den hade, då Johannes Karoli, som förut innehaft den, genom provision fått preposituren i Linköping, gifvits åt Bero Pauli, men var nu ledig genom dennes död. KHKb. *Collectoriæ* 97 (Vat. ark.). DN VII 255 (suppl. af bisk. Arne af Färö).

juni 17. Johannes Rudolphi kyrkan Jomala i Åbo st., som Stigandus Stephani måst lämna, då han fått archipresbyteratet i Oslo; *non obst.* ett kapellani i S:t Nicolaus' kyrka i Stockholm. DN VI 247 n. FMU 686.

---

[1] Anteckningen förekommer på en i detta band inhäftad sedel under rubriken: "Beneficia collata in Dacia, Suecia et Noruegia per dominum Innocentem VI anno IIII^to^". Jfr MOLTESEN, *De avignonske pavers forhold til Danmark,* s. 184 not.

1361, aug. 11. Nicolaus Petri, diakon fr. Roskilde st. "qui cum quondam Johanne Guilaberti camere apostolice collectore per quatuor annos vel quasi in partibus Dacie, Svecie et Norvegie sub maximis periculis et laboribus in officio tabellionatus fideliter steterat et servierat", kanonikat i Upsala med Tierps prebende, ledigt genom Johannes Guilaberti's död vid kurian (detta torde förut ha utverkats af Henrik Biscop; jfr ofvan s. 249 n. 3). DN VII 260. APD 5142.

Urban V.

1362, nov. 8. Johannes Michaëlis, kanik i Ribe, kanonikat och prebende i Upsala, lediga genom f. subkollektorn Benedictus Johannis' död; han hade utverkat denna provision af Innocentius VI d. 12 maj 1362, men ej hunnit få bullan expedierad före dennes död; *non obst.* kanonikat och prebenden i Ribe och Slesvig; han får lämna en sockenkyrka i Brøndum och ett altare i Emmerlev. APD 549.

dec. 3. Nicolaus Siggonis får bekräftelse på en *aucoritate ordinaria* företagen kollation af prepondituren i Skara, ledig genom Fulco Kanuti's död. KHKb.

„ 27. Johannes Thorstani, mag. in art., präst fr. Strängnäs' st. *can. sub exsp. præb., Upsalen.; non obst.* kanonikat och prebende i Strängnäs samt sockenkyrkan Floda i samma st. (tills. 30 flor. *secundum communem extimationem*). KHKb (supplik af d. 28/11 s. å. i "Rotulus facultatis artium parisiensis"; KHKs).

1363, febr. 20. Nicolaus Thorstani, präst fr. Upsala st. ("in jure canonico peritus") *can sub. exsp. præb. Upsalen.; non obst.* kyrkan Nordingrå i Upsala st. (20 flor.). KHKb.

mars 7. Hartlevus Hartlevi, kyrkoh. i Österhaninge, archidiakonatet i Upsala (20 mark silfver), ledigt genom Ringvidus Ringvidi's död och devolveradt till den hel. stolen; han får lämna nämnda sockenkyrka samt Maria Magdalenas kapellani i Stockholm. M(supplik och bulla).

juni 9. Johannes Ludolphi, präst fr. Upsala st., Österhaninge sockenkyrka (20 flor.) i Strängnäs' st., ledig efter Hartlevus Hartlevi; *non obst. altare non curatum in ecclesia S:ti Nicolai, Stocholm* (5 m. silfv.). Supplik ur en "Rotulus presentatus per N. Tusculanen. Ep. Card. pro infrascriptis clericis de diuersis dioc. Alemanie juxta commiss. s. v." KHKs.

aug. 6. Halstanus Nicolai, dekanatet i Linköping ("cuius quidem decanatus ius presentandi personam ydoneam ad eundem decanatum ad Swecie et Norwegie Reges, qui sunt pro tempore, alias canonice pertinere dinoscitur") ledigt genom frivillig resignation af Odbernus Johannis (å påfvens vägnar mottagen af en kluniacenserabbot); han får lämna sin sockenkyrka Fernebo. (Jfr ofvan s. 265.) KHKb.

" " Nicolaus Eskilli, klerk fr. Lunds st., kon. Magnus' kansler; "dignitas et canonicatus sub exsp. præb., personatus vel officium, c. c. vel s. c." i Skara. DN VII

265 a (liksom de följande ingående i en "Rotulus regum Suecie et Norwegie").

1363, aug. 6. Henricus Henrici, präst fr. Upsala st., kon. Håkans kansler, "dignitas etc." (som föregående) i Upsala; *non obst.* kyrkan Torstuna och ett hospital i samma st., hvilka han är beredd att lämna. DN 265 b.

" " Simon Nicolai, präst fr. Linköpings st., kon. Magnus' kamererare, *can. sub exsp. præb. Lincopen.; non obst.* en sockenkyrka i samma st. DN 265 c.

" " Arnolphus Johannis, klerk fr. Västerås' st. (af förnäm börd, 18 år gammal, in art. stud.), *can. sub exsp. præb. Strengenen.*; (suppl. DN VII 265 d). KHKb.

" " Mathias Johannis, klerk fr. Västerås' st. (af förnäm börd, 17 år gammal, in art. stud.); *can. sub exsp. præb. Arosien.* (suppl. DN VII 265 c). KHKb.

" " Sigfridus Sanderi, präst fr. Upsala st., *can. sub exsp. præb. Aboen.; non obst.* ett hospital i Linköpings st. DN VII 265 g.

" " Arvidus Olavi, präst fr. Upsala st., *ben. eccl. spect. ad coll. archiep.i Upsalen.* DN 265 h.

1364, jan. 14. Johannes Blomen, klerk fr. Roskilde st. af adlig börd, *can. sub exsp. præb. et etiam dignitatis, personatus vel officii* i Upsala. Suppl. af konn. Magnus och Håkan. APD 576.

mars 8. Jacobus Johannis, "pauper scolaris" fr. Åbo st., *ben. eccl. si c. c. 28, si s. c. 18 m. arg., spect. ad coll. ep.i Aboen.* (Supplik i en "Rotulus familiarium regis Dacie".) APD 587. FMU 710 (supplik dat. d. 9!).

1364, april 21. Guilelmus (Bragose) tit. S. Laurentii in Lucina presbiter cardinalis dekanatet i Upsala, som kard.-bisk. Raimundus af Præneste nyligen måst uppge, då han fått prepondituren i Mainz. M.

aug. 31. Halstanus Nicolai ("capellanus noster"; konungarna Magnus och Håkan hade supplicerat för denne deras prokurator) kanonikat och prebende i Västerås med sockenkyrkan Fellingsbro, som kard. Raimundus måst lämna (jfr föregående; 100 flor. *secundum communem extimationem*); *non obst.* sockenkyrkan Fernebo, som han dock måste afstå, eller dekanatet i Linköping. KHKb.

1366, okt. 6. Johannes Petri prepondituren i Åbo (10 m. silfver), ledig genom Henriks konsekration till biskop i Åbo; *non obst.* kanonikat och prebende i Västerås (10 flor.) samt sockenkyrkan Tenala i Åbo st.; den sistnämnda får han lämna. FMU 752 (supplik af bisk. Henrik a. a. 751).

1367, dec. 7. Nicolaus Thorstani (biskop Birgers och Upsalakapitlets prokurator "et alias causarum curie archiepiscopalis Vpsalensis auditor") dekanatet i Upsala (30 m. silfv. *communi extimatione*), ledigt genom förre innehafvarens kard. Guillelmus' (Bragose), tit. S. Laurentii in Lucina, död; *non obst.* kanonikat *sub exsp. præb.* i Upsala samt kyrkan Nordingrå, hvilken han får lämna. M. KHKb.

1370, aug. 15. Henricus Karoli, kanonikat och prebende (Tierp) i Upsala, lediga genom Henrik Biscops konsekration till biskop i Slesvig. KHKb.

1371, jan. 25. Petrus Ingevasti *can. sub exsp. præb. Arosien.* (konn. Magnus och Håkan hade supplicerat). KHKb.

„ „ Brynolphus Karoli *can. sub exsp. præb. Scaren.* (konn. Magnus och Håkan hade supplicerat). KHKb.

„ 28. Detardus Johannis, "pauper clericus" fr. Upsala st., *ben. eccl., si c. c. 20, si s. c. 15 marc. arg., spect. ad coll. archiep.i Upsala.* Orig. på perg. RAP 977.

febr. 14. Vinandus Vinandi prepondituren i Åbo, ledig genom Johannes Vestfals konsekration till biskop i Åbo. FMU 799 (jfr a. a. 854).

okt. 16. Nicolaus natus quondam Johannis Niclisson de Swenzthorp kanonikat och prebende i Linköping, lediga efter Laurentius, som blifvit biskop i Västerås. N. har 5 år studerat kanonisk rätt; *non obst.* kan. och preb. i Linköping, som han får lämna. KHKb. (Jfr nedan s. 384.)

dec. 3. Olavus dictus Birvid(?), präst fr. Strängnäs' stift, kanonikat och prebende i Strängnäs, som Birgerus Gregorii lämnat, då han blef ärkebiskop. KHKb.

1372, jan. 18. Rudhgerus Olrici de Essendia kanonikat och prebende i Åbo, lediga efter Olavus Jacobi, som följt kurian på vägen från Rom till Viterbo och dött i Corneto; *non obst.* kanonikat, prebende och "scolastria" i Ösels st. (4 m. silfver) och *can. sub exsp. præb.* i Dorpat. FMU 808.

1372, juli 3. Thomas Nicolai ("scolaris in jure canonico"), kyrkoherde i Finström, Åbo st., kanonikat och prebende (24 flor. *secundum communem extimationem*) i Linköping, som Nicolaus Johannis måst lämna för att få ett annat (ofvan 16 okt. 1371); *non obst.* kyrkan Finström (18 flor). FMU 812.

1374, maj 28. Conradus Ravaldi, *acolitus* fr. Linköpings st., *ben. eccl. s. c.* ("cujus fructus 18 m. arg. non excedunt") *spect. ad coll. ep.i Lincopen.* KHKb.

" " Nicolaus Simonis, *acolitus* fr. Linköpings st., lika som föreg. M. KHKb.

juni 30. Vernerus Swarthe ("qui in ciuitate Pragen. in artibus longo tempore studuit") kanonikat och prebende i Västerås (40 flor.), lediga genom Halstanus Nicolai's död; *non obst. altare in ecclesia S:ti Nicolai Stockholm.* M.

dec. 28. Nicolaus Johannis bekräftelse på kanonikat i Upsala med Trinitatis prebende, som han erhållit genom provision, då det var ledigt genom Ulpho Galle's död. KHKb.

1375, jan. 18. Botvidus Petri, klerk fr. Linköpings st., Börje kyrka i Upsala st., ledig genom Mathias' konsekration till biskop i Västerås. KHKb.

febr. 23. Henricus Haghenow prepondituren i Upsala (16 m. silfv.), ledig genom ärkeb. Birgers konsekration; *non obst.* kanonikat och prebende i Bremen. KHKb.

nov. 8. Johannes dictus Bonda (har tre år studerat kanonisk rätt) *can. sub exsp. præb. Lincopen.* KHKb.

1375, nov. 8. Nicolaus Ebbonis ("in jure canonico scolaris") *can. sub exsp. præb. Lincopen.; non obst.* kanonikat *sub exsp. præb.* i Strängnäs och kyrkan Omnium Sanctorum i Nyköping (tills. 20 flor. *secundum communem extimationem*); den sistnämnda får han lämna. KHKb.

„ „ Tordo Gunnari, prost i Västerås ("mag. in art., in decretis bacall., in sacra theol. stud.") *can. sub exsp. majoris præb. Upsalen.* ......; *non obst.* prepositúren i Västerås (60 flor.), kanonikat och prebende i Linköping (30 flor.) och Prag ("Omnium Sanctorum in castro Pragen."); det sista får han lämna. KHKb.

1376, aug. 28. Ingemundus Jarlerii, kyrkoherde i Ofvansjö, Upsala st., prepositúren i Upsala (100 flor. *secundum communem extimationem*), förut gifven åt Henricus Haghenow, som emellertid förverkat densamma, då han vid provisionen ej nått laglig ålder (han var då 22 år) och ej heller fått dispens. I. J. får afstå från sin sockenkyrka och skall inom en månad lämna kurian. KHKb.

1377, febr. 22. Laurentius Petri, kanik i Linköping ("qui vt asserit, in jure canonico per quinquennium studuit"), archidiakonatet därstädes (20 mark silfv.), ledigt genom Nicolaus Hermanni's konsekration till biskop; denne ("cujus dilectus existit") har supplicerat; han får lämna sitt kanonikat och prebende. KHKb.

„ „ Petrus Andreæ, klerk från Västerås' stift (suppl. af bisk. Nicolaus Hermanni), kanonikat och prebende i Linköping (12 m.

silfv.), som Laurentius Petri får lämna. KHKb.

1377, juni 14. Falquinus Deyneri, kanik i Lund, kanonikat och prebende i Upsala (55 flor.), lediga genom Nicolaus Hermanni's konsekration; *non obst.* hans kanonikat i Lund. KHKb.

aug. 19. Nicolaus Sunonis kanonikat och prebende i Västerås (16 flor. *secundum communem extimationem*), lediga genom Mathias' konsekration till biskop därstädes; *non obst.* en exspektans i Linköping, hvilken kasseras. KHKb.

B. Provisioner för svenskar till beneficier inom främmande kyrkoprovinser.

1317, febr. 3. Nicolaus Sigvasti kanonikat vid S. Salvatorskyrkan i Harlebeke, Tournai st.; *non obst.* kanonikat i Upsala (med Tierps prebende) och Linköping (tills. 15 flor.). *Lettres de Jean XXII publ. par* FAYEN 245; *Jean XXII, lettres communes* 2673.

1322, jan. 10. Johannes Foot kanonikat och prebende Hamburg, Bremens st., lediga genom mag. Johannes de Lattekenborghe's död vid kurian; *non obst.* Mora kyrka i Västerås' stift "et quod de canon. ac præb. vac. in eccl. Bremen., quorum nondum est possessionem adeptus, per archiep.um Bremen. ipsi sit provisum". *Jean XXII, lettres communes* 14930.

1324 (omkr. juni 9). Johannes (Thyrgilli), ärkedjäkne i Linköping, *can. sub exsp. præb.* vid S. Salvatorskyrkan i Harlebeke; *non obst.,* archidiakonatet i Linköping. 26 m. silfv. Afskrift af W. BLISS (supplik).

" " Nicolaus Sigvasti kanonikat och prebende vid S. Donatiani kyrka i Brügge; *non obst.* kanonikat och prebenden i Upsala, Linköping och Harlebeke och provision till archidiakonatet i Upsala, vid hvars ernående han måste uppge sitt kanonikat därstädes. Afskrift af W. BLISS (supplik).

1342, nov. 7. Haraldus Ulphonis (kon. Magnus clericus; denne har supplicerat för honom) kanonikat och prebende i Lund (20 flor.), lediga genom ärkebiskop Petrus' konsekration. APD 294.

1347, april 2. Nicolaus Magni, subdiakon fr. Linköpings st., *ben. eccl. si c. c. 25, si s. c. 18 m. arg. spect. ad coll. archiep. i Lunden.* DN VI 182 j. KHKb.

" " Sigvastus Olavi, klerk fr. Upsala st., *ben. eccl. spect. ad coll. ep. i Hamaren.* DN VI 182 b.

sept. 8. Vilikinus Ulfhardi, kyrkoherde i Karis, Åbo st., *can. sub exsp. præb.* i Dorpat; suppl. af hans broder Thidemannus. FMU 532.

" " Yvanus Marquardi, *can. sub exsp. præb.* i Schwerin. DS 4226 (8).

" " Nicolaus Marci, kyrkoherde i Malmö, kon. Magnus' sekreterare, *canonicatus, dignitas, personatus vel officium sub exsp. præb.* i Lund. DS 4226 (7). APD 345.

1349, maj 22. Simon Odstani, klerk fr. Linköpings st.,

"alias in theologia scolaris", *can. sub exsp. præb. Lunden.* DS 4433.

1349, maj 22. Haquinus Johannis, präst fr. Upsala st., *can. sub exsp. præb.* i Dorpat; *non obst.* en provision på kanonikat och preb. i Upsala, som han ännu ej kommit i besittning af, och sockenkyrkan Biskopskulla. DS 4433.

„ *23.* Thyrbernus Gullonis, klerk fr. Linköpings st., *ben. eccl. si c. c. 25, si s. c. 18 m. arg. spect. ad coll. archiep.i Lunden.* DS 4434.

1351, maj 30. Poenitentiarien Sigfridus de Lincopia blir genom provision biskop i Stavanger. DN VI 202 (följande år flyttad till Oslo. DN VI 211).

1352, juli 12. Stigandus Stephani, präst fr. Linköpings st., kanonikat och prebende i Oslo, lediga genom Vernerus Aslaci's död. FMU 607.

„ *17.* På kon. Magnus' begäran får biskopen af Åbo myndighet att insätta en kanik (*sub exsp. majoris præbendæ*) i hvar och en af följande kyrkor: Dorpat, Oslo, Reval, Lübeck, Bremen, Schwerin. M (jfr FMU 616).

okt. 24. Gerardus Hundebek *can. sub exsp. præb.* i Oslo; *non obst.* kanonikat *sub exsp. præb.* i Åbo. FMU 623.

1360, jan. 2. Stigandus Stephani archipresbyteratet i Oslo; *non obst.* kanonikat och prebende i Strängnäs och sockenkyrkan Jomala i Åbo st., hvilken han får lämna. DN VI 241, 242 (FMU 682, 683).

juni 17. Johannes Karoli kanonikat och prebende i Lund, hvilka förut innehafts af Johannes Lyla (Litle), och devolverat till den

hel. stolen; *non obst.* preposituren i Linköping samt kanonikat och prebende i Upsala. Supplik af Guilaberti DN VI 247 j; APD 520.

1363, aug. 6. Vinaldus, präst fr. Linköpings st., *can. sub exsp. præb.* i Oslo; *non obst.* kyrkan "Thorn" i samma (?) stift. DN VII 265 f.

" " Johannes Johannis, klerk fr. Västerås' st. (20 år gammal), *can. sub exsp. præb. Roskilden.* DN VII 265 i.

sept. 12. Odbernus Johannis, klerk fr. Linköpings st. ("licentiatus in artibus, bacallarius in legibus, actu legens et licentiatus in decretis"), kanonikat *sub exsp. majoris præbendæ* i Lübeck. (suppl.) M.

1371, dec. 7. Nicolaus Johannis ("qui per 5 annos in jure canonico . . . studuisti") kanonikat och prebende i Roskilde (6 mark silfver), lediga genom förre innehafvarens, Nicolaus', befordran till biskop i Roskilde; *non obst.* kanonikat och prebende i Linköping. APD 692.

